

SDG HIGHLIGHTS

A Decade of SDGs in Thailand

Progress or Regression?

ACADEMIC PARTNERSHIP

SUPPORTED BY

SDG Highlights 2025

A Decade of SDGs in Thailand: Progress or Regression?

ปีที่จัดทำ: 2025

กองบรรณาธิการ

ดร.ณัฐวิกรม พันธวงษ์ภักดี

อติรุจ ดือระ

แพรวพรรณ ศิริเลิศ

เนตรธิดา บุนนาค

วันชนะ จิตตะ

ออกแบบภาพประกอบและจัดวางรูปเล่ม

วิทย์ณี เสนแดง

ลิขสิทธิ์

© ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move)

อนุญาตให้ทำซ้ำหรือเผยแพร่เพื่อการศึกษาเท่านั้น

ห้ามนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์

ดำเนินการโดย

ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move)

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เครือข่ายวิชาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย (SDSN Thailand)

สนับสนุนโดย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Table of contents

บทที่ 1 1

สารจากผู้บริหาร

- สารจากอธิการบดี
- สารจากผู้อำนวยการ
- สารจากรองผู้อำนวยการ

บทที่ 3 11

ภาพรวมผลงาน National SDG Knowledge Hub 2025

- National SDG Knowledge Hub at a glance

บทที่ 2 7

บทบรรณาธิการ

- Key Messages จากทีมสื่อสารความรู้

บทที่ 4 13

10 ปี SDGs ประเทศไทย บทเรียน ความท้าทาย และทิศทางอนาคต

- Timeline 10 ปี SDGs ของประเทศไทย: Milestones และเหตุการณ์สำคัญด้าน SDGs
- SDG Vocab : 15 คำศัพท์ต้องรู้ในโค้งสุดท้าย SDGs

บทที่ 5 19

SDG Highlights

สถานการณ์สำคัญเกี่ยวกับ SDGs ในรอบปี 2025

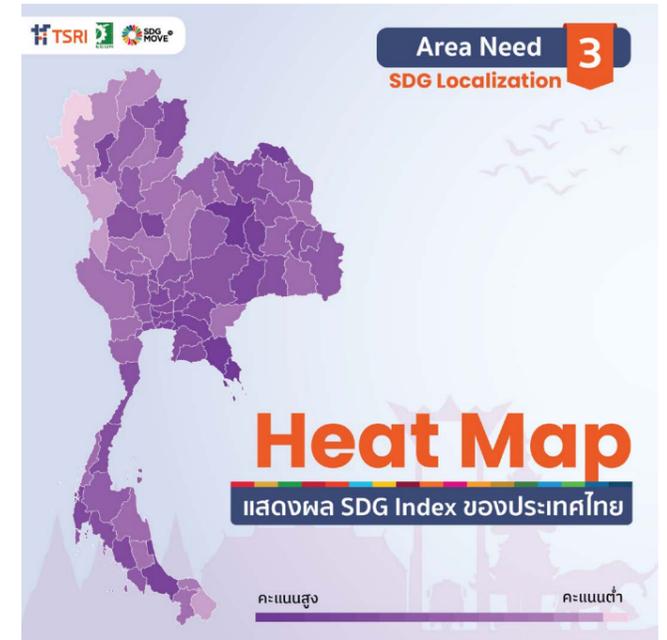
4 บทความเด่นสะท้อนสถานการณ์ SDGs

- เมื่อ ‘ซากดึกดำบรรพ์’ สัมพันธ์กับ Climate Change หนทางปกป้องอนาคตของโลกจึงต้องศึกษาอดีต
ผศ. ดร. อดุลย์ สมชาติ
- ธรรมชาติบาดลึกลับในยุคน้ำแข็ง ‘ขยะลันเมือง’: ทางออกที่ยั่งยืนอยู่ที่พลังการมีส่วนร่วมของประชาชน
ผศ. ดร.ลดาวัลย์ ไข่มุก
- อนาคตเกษตรและอาหารไทย: ก้าวสู่ระบบที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง หรือแค่ภาพฝัน
อาจารย์นนท์ นุชหมอน
- Climate Change ภัยคุกคาม (ฆ่า) ชีวิตเด็กไทย: ชวนสำรวจผลกระทบและทางรอด
คุณวริศรา จารุวรรณ

4 บทความ SDGs in Action

บทความที่บอกเล่าเรื่องราวของผู้คนกับความพยายามแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนสังคมด้วยหลักการความยั่งยืน

- “Reef Guardian Thailand” อาสาสมัครชาวบ้านที่มือนาคของลูกหลานเป็นเดิมพัน แม้ในวันที่ขาดคลื่น (เงินทุน) หนุน ก็พร้อมปรับตัวเพื่อต่อลมหายใจนวิเวศทะเลไทย
คุณเอกพงษ์ เหมรา
- จาก ‘ผังกรุงเทพฯ 250’ ถึง ‘เมืองเดินได้ เมืองเดินดี’ เส้นทางการใช้ข้อมูลขับเคลื่อนเมืองของพ่อมดแห่ง GIS
คุณอดิศักดิ์ กันทะเมืองลี้
- Thai Climate Justice for All – NGO ที่ใช้ ‘มานุษยวิทยา’ บุกเบิกความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศในไทย
คุณกฤษฎา บุญชัย
- จากขยะสู่โอกาส - การผลักดันร่างกฎหมาย ‘เศรษฐกิจหมุนเวียน’ บนหลักความรับผิดชอบต่อผู้ผลิต
ดร.สุจิตรา วาสนาดำรง

บทที่ 6 87

บทความพิเศษ ข้อค้นพบจากโครงการเด่นของ SDG Move ปี 2025

- Thailand Provincial SDG Index: Ranks and Scores อันดับและคะแนน SDG ของจังหวัดในประเทศไทย

บทที่ 7 93

บทส่งท้าย

- Positioning statement ขององค์กรเพื่อตอบสนองวาระ 10 ปี

บทที่ 8 95

เกี่ยวกับโครงการ National SDG Knowledge Hub และผู้สนับสนุน

01

สารจากผู้บริหาร

- สารจากอธิการบดี
- สารจากผู้อำนวยการ
- สารจากรองผู้อำนวยการ

สารจาก อธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นเป้าหมายร่วมของประเทศทั่วโลกมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 กระทั่งปัจจุบันปี ค.ศ. 2025 นับรวมเป็นเวลากว่า 10 ปีแล้ว จากการทบทวนสถานการณ์ในปัจจุบันพบว่า บริบทของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและทวีความซับซ้อน สะท้อนถึงความเร่งด่วนอย่างยิ่งในการยกระดับการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยผลการประเมินล่าสุดชี้ว่า มีเพียงประมาณ 17% ของเป้าหมาย SDGs เท่านั้นที่มีแนวโน้มจะบรรลุได้ทันตามกรอบเวลาที่กำหนด ขณะที่เป้าหมายอีกจำนวนมากอยู่ในภาวะชะงักงันหรือถดถอย แสดงให้เห็นว่าทิศทางการพัฒนาในปัจจุบันยังไม่เพียงพอ และจำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและเชิงระบบอย่างลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้ นานาประเทศรวมถึงประเทศไทย จึงได้มุ่งมั่นขับเคลื่อนการดำเนินงานตาม SDGs ผ่านการระดมความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ เพื่อร่วมกันระดมทรัพยากร แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และเสริมสร้างขีดความสามารถในการดำเนินงาน ทั้งในมิติเชิงบูรณาการและในระดับรายเป้าหมาย

ดังนั้น สำหรับประเทศไทย แม้ผลการจัดอันดับดัชนี SDG Index สะท้อนว่าประเทศมีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับค่อนข้างดี เมื่อเทียบกับหลายประเทศทั่วโลก แต่อีกด้านหนึ่งยังคงเผชิญ

ความท้าทายเชิงโครงสร้างในหลายมิติ เสมือนว่ายังมี “ก้าวที่ยากลำบากอีกประมาณ 25 ก้าว” ที่ต้องเดินหน้าต่อไปอย่างจริงจัง เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง และไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในฐานะสถาบันการศึกษาผลิตวิชาการ ความรู้และสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพออกสู่สังคมไทยมายาวนานกว่า 90 ปี มุ่งมั่นในการเป็นส่วนสำคัญของการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นหลังอย่างแท้จริง ภายใต้วิสัยทัศน์การเป็น “มหาวิทยาลัยสมบูรณแบบชั้นนำเพื่อสังคมแห่งอนาคต” หรือ “Leading Comprehensive University for Future Societies” โดยหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญคือ การสร้างความ เป็นเลิศด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อสร้างผลกระทบต่อสังคมและสร้างความสุขให้ประชาคมธรรมศาสตร์ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการจัดตั้ง ‘ศูนย์องค์ความรู้ระดับชาติด้านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน’ (National SDG Knowledge Hub) ซึ่งมอบหมายให้ศูนย์วิจัย และสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Centre for SDG Research and Support) หรือ SDG Move ภายใต้คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการ โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นแพลตฟอร์มกลางในการรวบรวมและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การพัฒนาที่ยั่งยืนระดับประเทศและระดับนานาชาติที่คนทุกคนจากทุกภาคส่วนสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจ การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ตลอดปี ค.ศ. 2025 เป็นที่ประจักษ์ว่าศูนย์ฯ ข้างต้นได้ทำงานกับภาคส่วนต่าง ๆ ในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ผลิตทั้งข่าวสาร ข้อมูลเชิงลึก บทวิเคราะห์ และบทสัมภาษณ์ซึ่งนำเสนอกรณีศึกษาหรือตัวแบบการดำเนินการเรื่อง SDGs ทั้งระดับชุมชนและส่วนกลาง โดยเฉพาะการเน้นประเด็นเร่งด่วนท้าทาย 6 ประเด็น คือ เศรษฐกิจที่เป็นธรรม สุขภาวะและการพัฒนาศักยภาพ การตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบอภิบาลและกลไกการขับเคลื่อน SDGs นั้น นับว่าเป็นการสื่อสารอย่างมียุทธศาสตร์และตอบโจทย์ความต้องการเติมเต็มช่องว่างของประเทศไทย

ในนามอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขอชื่นชม SDG Move ที่มุ่งมั่นตั้งใจผลิตองค์ความรู้ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การส่งเสริมสังคมไทยให้ก้าวอย่างบนเส้นทางสู่การบรรลุ SDGs ร่วมกับนานาประเทศทั่วโลกอย่างเข้มแข็ง พร้อมทั้งขอให้เชื่อมั่นว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะยังคงมุ่งมั่นเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยและของโลกต่อไป โดยทำหน้าที่เป็นแหล่งองค์ความรู้ในการแสวงหาทางออกต่อความท้าทายด้านความยั่งยืน และสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคม ผ่านโครงการ National SDG Knowledge Hub และความริเริ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเต็มศักยภาพ เพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยและสังคมโลกอย่างยั่งยืน

ศาสตราจารย์ ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารจาก ผู้อำนวยการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชล บุนนาค

ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและสนับสนุน
เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move)

“ทศวรรษแห่งความมุ่งมั่น
ก้าวต่อไปเพื่อ
ความอยู่รอดที่ยั่งยืน”

สวัสดิ์ครับ

การเดินทางของประเทศไทยบนเส้นทางสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ตลอดทศวรรษที่ผ่านมา ได้สร้างหมุดหมายแห่งความภาคภูมิใจในหลายด้าน สะท้อนผ่านดัชนี SDG Index ปี 2025 ที่ประเทศไทยครองอันดับที่ 43 จาก 167 ประเทศ ด้วยคะแนน 75.34 คะแนน ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภูมิภาค นี่คือการยืนยันว่าเรามี “ต้นทุน” ที่ดี และได้ก้าวเดินมาถูกทางในระดับหนึ่งแล้ว

ทว่า... อีก 24.66 ก้าวที่เหลือเพื่อไปถึงจุดหมาย ไม่ใช่เส้นทางที่โรยด้วยกลีบกุหลาบ

ในทางกลับกัน มันเปรียบเสมือนการ “การเข็นครกขึ้นภูเขา” ที่ยิ่งสูง ยิ่งชัน ยิ่งทำหาย เพราะเมื่อเราพิจารณาเจาะลึกลงไป ในรายละเอียด จะพบ “วิกฤตซ่อนเร้น” ในรูปแบบของตัวชี้วัดที่สถานะยังน่าเป็นห่วง ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยภูมิภาค หรือมีแนวโน้มถดถอย ซึ่งหากไม่เร่งจัดการ อาจกลายเป็นระเบิดเวลาที่จุดรั้งอนาคตของประเทศ

จากข้อมูลการประเมินรอบด้าน ผมขอฉายภาพ 6 กลุ่มประเด็นวิกฤต ที่ปรับโครงสร้างใหม่ให้เห็นรากเหง้าของปัญหา เพื่อที่เราจะได้เร่งระดมสรรพกำลังแก้ไขได้ตรงจุด

1. ระบบเกษตรและอาหารที่ไม่ยั่งยืน (Unsustainable Agriculture and Food Systems)

รากฐานความมั่นคงของชีวิตคนไทยกำลังถูกสั่นคลอนด้วยภาวะทุพโภชนาการที่ซับซ้อน ทั้งปัญหาเด็กเตี้ยแคระแกร็น (stunting) ผอมแห้ง (wasting) และเด็กอ้วน (overweight) สะท้อนว่าระบบอาหารของเราล้มเหลวในการส่งมอบคุณค่าทางโภชนาการที่เหมาะสม ขณะที่ประชากรจำนวนหนึ่งยังต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหารตั้งแต่ระดับปานกลางถึงรุนแรง ข้ำเติมด้วยการขาดงบประมาณสนับสนุน อ้างอิงจากดัชนีการจัดสรรงบประมาณภาครัฐให้ภาคเกษตร (Agriculture Orientation Index: AOI) ที่ยังต่ำ ไม่สมดุลกับความสำคัญของภาคเกษตรที่เป็นผู้ขាំวอู่้ำของประเทศ

2. ระบบเศรษฐกิจที่ยังไม่เป็นธรรมและไม่ยั่งยืน (Unfair and Unsustainable Economic System)

ภาคการผลิตเทคโนโลยีขั้นสูงในโครงสร้างเศรษฐกิจไทยยังมีสัดส่วนน้อย ขาดนวัตกรรม (ยอดจดสิทธิบัตรต่ำ) ส่งผลให้ขีดความสามารถในการแข่งขันลดลง รวมถึงสัดส่วนรายได้ของแรงงานต่อ GDP ลดลง สะท้อนว่าดอกผลของการพัฒนาไม่ได้ตกถึงมือคนทำงานอย่างเป็นธรรม การเติบโตที่ผ่านมายังแลกด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ฟุ้งสูงเกินขอบเขต นำมาซึ่งมลพิษทางอากาศ (PM2.5) ชยะอิเล็กทรอนิกส์ และขยะอันตรายที่ยังจัดการได้ไม่ดีพอ

3. สุขภาวะและศักยภาพมนุษย์ (Health and Human Potential)

ทรัพยากรมนุษย์ของไทยกำลังเผชิญความเปราะบาง โดยเฉพาะเด็กไทยที่มีทักษะพื้นฐานต่ำกว่าเกณฑ์ และวัยแรงงานขาดทักษะดิจิทัลที่จำเป็น รวมไปถึงปัญหาสุขภาพจิตที่วัดจากอัตราการฆ่าตัวตายที่สูงขึ้น และการตั้งครรภในวัยรุ่น

ในด้านสาธารณสุข ความครอบคลุมของวัคซีนพื้นฐานในเด็กลดลงสวนทางกับภาระโรค NCDs และค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่สูงขึ้น ในขณะที่กลุ่มประชากรที่ยากจนที่สุด (poorest quintile) ยังเข้าถึงระบบประกันสังคมและเงินช่วยเหลือจากภาครัฐได้อย่างทั่วถึง ทำให้คนกลุ่มนี้ถูกทิ้งไว้ข้างหลังอย่างแท้จริง

4. วิกฤตรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ (Climate Change and Disaster Crisis)

สัญญาณเตือนภัยที่ไม่อาจละเลยได้คือ ตัวเลขผู้ได้รับผลกระทบ ผู้เสียชีวิต และผู้สูญหายจากภัยพิบัติทางธรรมชาติมีแนวโน้มสูงขึ้นชัดเจน โดยที่ประเทศไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของต้นตอปัญหาเนื่องจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากภาคพลังงานและซีเมนต์ยังอยู่ในระดับสูง ขณะที่สัดส่วนพลังงานหมุนเวียนไม่เพิ่มขึ้นตามเป้าหมาย และภาครัฐยังคงต้องแบกรับภาระอุดหนุนเชื้อเพลิงฟอสซิล

5. วิกฤตสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ (Environmental, Ecosystem, and Biodiversity Crisis)

ความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติมาถึงจุดวิกฤต ทั้งคุณภาพน้ำทะเลถดถอย (วัดจากค่า Chlorophyll-a และ Clean Water Score) จนส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อาหาร และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่อยู่ในภาวะวิกฤตตามดัชนี Red List Index ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้สะท้อนว่าพื้นที่อนุรักษ์ทั้งทางบกและทางทะเลยังไม่เพียงพอที่จะรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งจะย้อนกลับมากระทบต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในที่สุด

6. ระบบอภิบาลและกลไกการขับเคลื่อน SDGs (Governance and SDG Implementation Mechanisms)

กลไกภาครัฐจำเป็นต้องปฏิรูปขนานใหญ่ เนื่องจากรายได้จากภาษีต่อ GDP ที่ต่ำส่งผลให้รัฐมีทรัพยากรจำกัดในการดูแลประชาชนและพัฒนาประเทศ ปัญหาคอร์รัปชัน เสรีภาพสื่อ สิทธิแรงงาน และการค้ามนุษย์ ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความเชื่อมั่น นอกจากนี้ สัดส่วนการส่งออกสินค้าและบริการของไทยในตลาดโลกที่มีแนวโน้มลดลง ตอกย้ำความจำเป็นในการปรับตัวของภาครัฐเพื่อยกกระดั้บบบาทในเวทีโลก

วิกฤตเหล่านี้แยกจากกันไม่ขาด แต่พันเกี่ยวกันเป็นลูกโซ่

เราไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ หากฐานทรัพยากรธรรมชาติพังทลาย เราไม่สามารถสร้างสังคมที่เข้มแข็งได้ หากประชากรเจ็บป่วยและขาดโอกาส การแก้ไขจึงต้องอาศัย “การบูรณาการ” ข้ามหน่วยงาน ข้ามกระทรวง และที่สำคัญที่สุดคือ “การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง” ทั้งกฎหมายและกติกาที่ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นี่คือ “วาระเร่งด่วน” ที่รอไม่ได้

- **ระยะสั้น (ทันที):** ต้องเร่งสร้างระบบรับมือภัยพิบัติและการปรับตัวต่อโลกร้อน เพื่อลดความสูญเสียเฉพาะหน้า
- **ระยะกลาง (3-5 ปี):** ต้องปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ แก้ไขความเหลื่อมล้ำ และยกเครื่องประสิทธิภาพภาครัฐ
- **ระยะยาว (5-10 ปี):** ต้องฟื้นฟูระบบนิเวศ จัดการมลพิษ และสร้างระบบสาธารณสุขที่ยั่งยืน เพื่อเป็นหลักประกันให้กับคนรุ่นต่อไป

ในวาระที่ SDG Knowledge Hub ได้ทำหน้าที่เป็นคลังปัญญา ด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนมาครบ 10 ปี ในปี 2025 นี้ ผมขอถือโอกาสนี้ชื่นชมและขอบคุณทีมงานทุกคนที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจในการขับเคลื่อนงานตลอดปีที่ผ่านมา

มองย้อนกลับไปในปีบทความของปีที่ผ่านมามีความตั้งใจที่จะปรับเปลี่ยนทิศทางการนำเสนอเนื้อหา จากเดิมที่เน้นความครอบคลุมทั้ง 17 เป้าหมาย มาสู่การ “เจาะลึก” ประเด็นที่เป็น “ความท้าทายที่แท้จริง” ของประเทศ โดยเราได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการประเมินรอบด้าน ทั้งรายงาน VNR 2025 ของไทย รายงานระดับภูมิภาคจาก UNESCAP และดัชนี SDG Index ระดับโลก จนตกผลึกออกมาเป็น 6 กลุ่มวาระเร่งด่วนข้างต้น

บทความชุดนี้จึงเป็นมากกว่าคลังความรู้ แต่คือสัญญาณเตือนว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นเรื่องของ “ความอยู่รอด” ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเนื้อหาเหล่านี้จะกระตุ้นให้พวกเราทุกคนตระหนักรู้ เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และที่สำคัญคือการใช้สิทธิเลือกผู้แทนที่มีวิสัยทัศน์ในเรื่องนี้ เข้ามาเร่งแก้วิกฤตและขับเคลื่อนคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับพวกเราทุกคนครับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชล บุนนาค
ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและสนับสนุน
เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move)

สารจาก รองผู้อำนวยการ ฝ่ายสื่อสารความรู้

ดร.ณัฐวิกรม พันธวงศ์ภักดี

รองผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและสนับสนุน
เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move)

ปี ค.ศ. 2025 เป็นปีที่โลกเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และโครงสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ กระแสการลดบทบาทของความร่วมมือแบบพหุภาคีจากบางประเทศมหาอำนาจ ทำให้ระบบความร่วมมือที่เคยเป็นฐานในการจัดการปัญหาร่วมกันต้องเผชิญความไม่แน่นอนมากขึ้น ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ยังคงเป็นกรอบความร่วมมือระดับโลกที่ช่วยกำหนดทิศทางการพัฒนาในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ผลการประเมินล่าสุดของ SDG Index 2025 ชี้ว่า มีเพียงส่วนน้อยของเป้าหมายที่มีแนวโน้มบรรลุได้ตามกรอบเวลา ขณะที่หลายเป้าหมายเผชิญภาวะชะงักงันหรือถดถอย สถานการณ์นี้สะท้อนว่าความท้าทายสำคัญไม่ใช่การขาดเป้าหมาย หากเป็นการแปลงเป้าหมายเชิงสากลให้เชื่อมโยงกับการตัดสินใจเชิงนโยบาย การลงทุน และการดำเนินงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการเปลี่ยนกรอบคิดด้านการพัฒนาในระดับโลก ที่เริ่มให้ความสำคัญกับความอยู่รอด ความยืดหยุ่น และการปรับตัว มากกว่า การมุ่งเน้นการเติบโตเพียงอย่างเดียว ท่ามกลางวิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ และการเสื่อมถอยของระบบนิเวศ ทำให้มิติด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมเชื่อมโยงกันอย่างไม่อาจแยกออกจากกันได้

สำหรับประเทศไทย แม้ตัวชี้วัดระดับนานาชาติบางชุดจะสะท้อนภาพรวมที่ดีขึ้น แต่หากตีความข้อมูลโดยไม่พิจารณาปัจจัยแวดล้อม อาจนำไปสู่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน เช่น กรณีดัชนีความเสี่ยงด้านภูมิอากาศ ปี 2025 (Climate Risk Index 2025) ที่จัดอันดับประเทศไทยจากเดิมอันดับที่ 9 ลงมาอยู่ที่อันดับที่ 30 ผลกระทบจากสภาพอากาศสุดขั้วที่สะท้อนความก้าวหน้าที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การจัดอันดับดังกล่าวยังไม่ครอบคลุมความเสี่ยงที่ค่อยเป็นค่อยไป เช่น ภัยแล้งและการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเล ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชากรกลุ่มเปราะบางอย่างต่อเนื่อง ในทำนองเดียวกันความก้าวหน้าในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของประเทศไทยสะท้อนภาพสองด้าน กล่าวคือแม้หลายเป้าหมายมีผลการดำเนินงานที่น่าพอใจ หากแต่ประเทศไทยยังเผชิญความท้าทายเชิงโครงสร้าง อาทิ ความเหลื่อมล้ำ ความเปราะบางด้านสิ่งแวดล้อม และข้อจำกัดด้านการบูรณาการนโยบายข้ามภาคส่วนอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ ภาคเอกชนและภาคการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างการตั้งรับปรับตัวให้กับสังคมและเศรษฐกิจ โดยการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (Environmental, Social and Governance: ESG) ของภาคธุรกิจไทยกำลังเปลี่ยนจากการมุ่งตอบโจทย์การรายงาน ไปสู่การใช้เป็นเครื่องมือบริหารความเสี่ยงและกำหนดทิศทางการในระยะยาว สอดคล้องไปกับบทบาทของสถาบันอุดมศึกษา ที่มีบทบาทในฐานะกลไกทางสังคมที่

เชื่อมโยงองค์ความรู้เชิงวิชาการ หลักฐานเชิงนโยบาย ภาคธุรกิจ และภาคประชาชนเข้าด้วยกัน การศึกษาด้านการพัฒนาจึงมีความสำคัญในการช่วยให้ทั้งผู้เรียนและผู้กำหนดนโยบายเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาระดับโลก และสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ดังนั้น ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move) ในฐานะศูนย์องค์ความรู้ระดับชาติด้านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (National SDG Knowledge Hub) จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ ข้อมูลเชิงนโยบาย และประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง ผ่านการสังเคราะห์องค์ความรู้ การสื่อสารเชิงนโยบาย และการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อถ่ายทอดและเชื่อมโยงกรอบสากลสู่การดำเนินงานในระดับประเทศ และระดับพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

ตลอดปีที่ผ่านมา ศูนย์ฯ ได้เผยแพร่องค์ความรู้และบทวิเคราะห์ผ่านแพลตฟอร์มที่หลากหลาย อาทิ เว็บไซต์ Facebook และ Instagram ซึ่งมียอดการเข้าชมและการเข้าถึงรวมมากกว่าหนึ่งล้านครั้ง สะท้อนบทบาทของ SDG Move ในการขยายองค์ความรู้ด้าน SDGs สู่สังคมในวงกว้าง และการทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงความรู้กับการปฏิบัติจริง ความสำเร็จดังกล่าวมิได้เกิดจากกรอบแนวคิดหรือบทบาทเชิงสถาบันเพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการทำงานอย่างต่อเนื่องและทุ่มเทของเจ้าหน้าที่และบุคลากรทุกคนที่อยู่เบื้องหลังการดำเนินงานของศูนย์ฯ ทั้งทีมนักเขียน ทีมบรรณาธิการ ทีมออกแบบกราฟิก ตลอดจนนักวิชาการและภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนมาโดยตลอด

SDG Move ไม่ได้ทำงานเป็นเพียงหน่วยถ่ายทอดข้อมูล แต่ทำหน้าที่ “แปลความรู้” จากประเด็นเชิงนโยบายและวิชาการที่ซับซ้อน ให้กลายเป็นเนื้อหาที่สังคมสามารถเข้าใจ นำไปติดต่อ และนำไปใช้ได้จริง ความตั้งใจ ความละเอียดรอบคอบ และความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากรเหล่านี้ คือรากฐานสำคัญที่ทำให้ SDG Move สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางองค์ความรู้ที่มีชีวิต มีความน่าเชื่อถือ และมีความหมายต่อผู้คนหลากหลายกลุ่ม

ณัฐวิกรม พันธวงศ์ภักดี

ดร.ณัฐวิกรม พันธวงศ์ภักดี
รองผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและสนับสนุน
เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move)

02

บทบรรณาธิการ

และ Key Messages จากทีมสื่อสารความรู้

‘2025’ ปีแห่งวาระครบศวรรษ SDGs ความยั่งยืนที่ฝันใฝ่ต้องพลิกโฉมจึงสำเร็จ

‘2025’ เป็นปีที่ประเทศทั่วโลก รวมถึงไทย ใช้เป็นหมุดหมายเพื่อหยุดตั้งหลักทบทวนความสำเร็จและความท้าทายหลังจากลงแรงขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนกันอย่างแข็งขันมายาวนานกว่า 10 ปี ดังเห็นได้จาก “รายงานเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนประจำปี 2568” (The Sustainable Development Goals Report 2025) ที่มีสำนักงานกิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Department of Economic and Social Affairs: UN DESA) เป็นหัวเรือหลักในการจัดทำ ได้นำเสนอเนื้อหาที่มุ่งเน้นการเปิดเผยความท้าทายว่าโลกยังคงไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีเพียง 35% ของเป้าหมาย SDGs เท่านั้นที่มีความ

ก้าวหน้าในระดับปานกลางหรือเป็นไปตามทิศทางที่กำหนด ขณะที่เกือบครึ่งหนึ่งของเป้าหมายคืบหน้าเพียงเล็กน้อย และอีก 18% ถดถอยลง และข้อเสนอแนะการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่การขับเคลื่อน SDGs โดยชี้ว่าในการเร่งเครื่องการบรรลุ SDGs ในช่วง 5 ปีสุดท้าย ประเทศต่าง ๆ ต้องให้ความสำคัญกับ 6 ยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงในระดับรากฐานเพื่อบรรลุเป้าหมาย SDGs ได้แก่ ระบบอาหาร การเข้าถึงพลังงานและความยั่งยืน การเชื่อมต่อทางดิจิทัล การปฏิรูปการศึกษา งานและระบบคุ้มครองทางสังคม รวมถึงการดำเนินการด้านสภาพภูมิอากาศและความหลากหลายทางชีวภาพ

เครือข่ายนักวิชาการทำงานเพื่อสนับสนุนการบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นอีกหนึ่งรายงานสำคัญที่เน้นย้ำถึงวาระครบหนึ่งศวรรษของ SDGs ผ่านการกำหนดธีมของรายงานในปีนี้ คือ “A Decade After Their Adoption at the UN, the World Remains Highly Committed to the Sustainable Development Goals” หรือ “หนึ่งทศวรรษหลังรับรองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โลกยังคงมุ่งมั่นอย่างแน่วแน่เพื่อบรรลุ” ซึ่งนำเสนอภาพรวมการบรรลุ SDGs ระดับโลก ว่าหากพิจารณาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 ซึ่งเป็นปีที่นานาประเทศรับรองและนำ SDGs ไปขับเคลื่อนปรับใช้ ผ่านมาจนถึงตอนนี้คาดว่ายังไม่มีความคืบหน้าใดที่จะบรรลุได้ทันในปี ค.ศ. 2030 โดยเฉพาะ 6 เป้าหมายที่อยู่ในสถานะท้าทายมาก (สถานะสีแดง) กำลังออกนอกกลุ่มที่จะบรรลุได้อย่างน่ากังวล และแสดงให้เห็นว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีความก้าวหน้าเพียงเล็กน้อยหรือแทบไม่มีเลย โดยเป้าหมายทั้งหมด ได้แก่ SDG2 ยุติความหิวโหย SDG3 สุขภาพและความปรารถนาดี SDG11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน SDG14 ทรัพยากรทางทะเล SDG15 ระบบนิเวศบนบก และ SDG16 สังคมสงบสุข ยุติธรรม และสถาบันเข้มแข็ง

เฉพาะประเทศไทย กระทรวงการต่างประเทศ ได้ร่วมมือกับศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือ SDG Move จัดทำรายงานผลการทบทวนการดำเนินงานตามวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ระดับชาติโดยสมัครใจของไทย (Voluntary National Review: VNR) โดยหนึ่งในประเด็นสำคัญของรายงานฉบับนี้คือ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติเพื่อสะท้อนความคืบหน้าการดำเนินการตาม SDGs ของไทยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ซึ่งได้ข้อค้นพบว่า SDGs ที่มีสัดส่วนตัวชี้วัดที่บรรลุเป้าหมายแล้วหรือกำลังอยู่ในเส้นทางจะบรรลุเป้าหมายในปี ค.ศ. 2030 มากที่สุด ได้แก่ SDG14 ทรัพยากรทางทะเล รองลงมาคือ SDG12 การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน SDG5 ความเท่าเทียมทางเพศ และ SDG10 ลดความเหลื่อมล้ำ ตามลำดับ ส่วน SDGs ที่มีสัดส่วนของตัวชี้วัดที่แสดงการถดถอยมากที่สุด ได้แก่ SDG15 ระบบนิเวศบนบก รองลงมาคือ SDG8 งานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ และ SDG17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

SDG Highlights ฉบับนี้ เป็นอีกความพยายามของ SDG Move ที่ตั้งใจรวบรวมและสะท้อนความเคลื่อนไหว ความสำเร็จ และข้อท้าทายของ SDGs ทั้งระดับโลกและไทย โดยในปีที่ 10 แห่งการขับเคลื่อนเป้าหมายร่วมของโลก เราได้ขับเคลื่อนบทบาทสู่การเป็น SDG Knowledge Hub ที่มุ่งมั่นสานต่อภารกิจเดิม ทั้งการสรุปและเสนอข่าวสาร SDGs ในประเด็นที่หลากหลาย การทำงานประสานกับผู้เชี่ยวชาญในการร่วมนำเสนอบทวิเคราะห์ภาพรวมและเชิงลึกต่อประเด็นเฉพาะ อีกทั้งยังวางหมุดใหม่ในการสร้างสรรค์บทสัมภาษณ์ภายใต้คอลัมน์ ‘SDGs in Action’ ซึ่งชวน ‘คนทำงานจริง’ จากภาคส่วนที่หลากหลาย ทั้งภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน มาถกสนทนาถึงความสำเร็จและถอดบทเรียนการปรับตัวต่อความท้าทายในการขับเคลื่อน SDGs ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่ไม่เพียงช่วยเพิ่มความเสี่ยงว่ามีใครทำอะไรอยู่ที่ไหนเพื่อสนับสนุน SDGs บ้าง แต่ยังให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์แก่การนำไปปรับใช้สำหรับอีกหลายบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ยังจับต้นชนปลายหรือกำลังมองหาแนวทางที่ใช้ได้จริงแก่การขับเคลื่อนประเด็นเฉพาะของ SDGs

ทั้งนี้ หากเชื่อมโยงบทสะท้อนสถานการณ์ระดับโลกกับบทสะท้อนการดำเนินงาน SDGs ของไทย ผ่านการสังเคราะห์ 3 แห่ง ได้แก่ รายงานความก้าวหน้าเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พ.ศ. 2559 - 2563 รายงานความก้าวหน้า SDGs ของภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกปี 2567 (Asia and Pacific Progress Report 2024) และ Sustainable Development Report 2024 พบว่าแม้พยายามขับเคลื่อนเคลื่อนแล้ว แต่การพัฒนาที่ยั่งยืนของไทยก็ยังมีความท้าทาย 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ระบบเกษตรและอาหารที่ยั่งยืน 2) เศรษฐกิจที่เป็นธรรมและยั่งยืน 3) สุขภาวะและการพัฒนาศักยภาพ 4) การตั้งรับปรับตัวต่อภัยพิบัติ 5) การอนุรักษ์ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ และ 6) ระบบอภิบาลและกลไกขับเคลื่อน ตลอดปี ค.ศ. 2025 เนื้อหาความรู้ส่วนใหญ่ที่สร้างสรรค์โดย SDG Move จึงใช้ประเด็นทั้งหกเป็นกรอบกำหนดทิศทางการสื่อสาร

ช่วงโค้งสุดท้ายนับถอยหลัง 5 ปีก่อนถึงปี ค.ศ. 2030 เราต่างตระหนักดีว่าการจะบรรลุทุกเป้าหมายตามที่ฝันใฝ่นั้นคงยากจะเป็นไปได้ เพราะแม้แรงขับเคลื่อนจะไปข้างหน้าอย่างมุ่งมั่นตั้งใจเพียงใด แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีแรงต้านอีกมากมายทั้งที่คาดถึงและคาดไม่ถึง โดยเฉพาะปัญหาสงครามและความขัดแย้ง การระบาดของโรคโควิด-19 อำนาจการเมืองระหว่างประเทศที่หันหลังให้การเปลี่ยนผ่านพลังงาน รวมถึงแนวคิดชาตินิยมที่เติบโตรวดเร็วในหลายแห่ง จนกลายเป็นความเกลียดกลัวต่อต้านความร่วมมือพหุภาคีอันเป็นรากฐานสำคัญของ SDGs เหล่านี้ล้วนเป็นแรงเสียดทานที่ทำให้การบรรลุ SDGs เฉื่อยช้าและท้าทายมากขึ้น

งานสื่อสารความรู้เรื่อง SDGs จึงจำเป็นต้องเร่งแรงขับเคลื่อนให้ภาคส่วนที่หลากหลาย โดยนอกจากการผลิตองค์ความรู้พื้นฐาน (fundamental knowledge) แล้ว ยังต้องเติมการนำเสนอประเด็นเร่งด่วนเฉพาะ และช่องว่างความต้องการการพัฒนาระดับพื้นที่ให้มากขึ้น เพื่อให้ผู้ดำเนินงานสามารถระบุโจทย์การพัฒนาได้ตรงจุดและตรงพื้นที่ หนุนเนื่องให้เกิด ‘SDG Localization’ ได้อย่างเข้มแข็งและผลักดันสู่การมีส่วนร่วมในเชิงนโยบายและการปฏิบัติ ขณะเดียวกันต้องสนทนาเพื่อรับฟังและสะท้อนเสียงของกลุ่มเปราะบาง โดยเฉพาะกลุ่มคนชายขอบ คนจนเมือง กลุ่มชาติพันธุ์ เด็กและสตรี ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความเหลื่อมล้ำ และการละเมิดสิทธิ โดยไม่เพียงเสนอผลกระทบแต่จะชี้ให้เห็นตัวตนให้ชัดว่ากลุ่มคนเหล่านี้อยากให้เกิดการพัฒนาอย่างไร เพื่ออะไร

ท้ายที่สุด เราเชื่อมั่นว่าความตั้งใจเหล่านี้จะทำให้งานสื่อสารความรู้เรื่อง SDGs ขยับจากแนวคิด ‘communicate to know’ ไปสู่ ‘communicate to transform’ หรือการสื่อสารความรู้ที่กินได้ ย่อยง่าย และหนุนเสริมให้เกิดการพลิกโฉมการขับเคลื่อน SDGs อย่างเป็นระบบ ถูกต้อง และครอบคลุมมากขึ้น

บรรณาธิการสื่อสารความรู้

Key Messages

จากทีมสื่อสารความรู้

“ตลอดปี 2025 ท่านมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนความรู้ SDGs ในไทยอย่างไรบ้าง มีความก้าวหน้าและความท้าทายอะไร และมีช่องว่างใดที่อยากเติมเต็มในปีถัด ๆ ไป”

วันชนะ จิตตะ ผู้จัดการฝ่ายองค์ความรู้

ตลอดปี 2025 เราพิสูจน์แล้วว่าหัวใจของการขับเคลื่อนความยั่งยืนไม่ใช่เพียงการมีข้อมูล แต่คือการสื่อสารองค์ความรู้ (Knowledge Communication) ที่ทรงพลัง เราเปลี่ยนเรื่องยากให้เป็นเรื่องกินได้ แปลงข้อมูลวิชาการให้เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาที่จับต้องได้จริง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและตอบโจทย์การพัฒนาได้อย่างทรงประสิทธิภาพ

ความสำเร็จภายนอกย่อมเกิดจากรากฐานภายในที่มั่นคง ปีนี้เราจึงมุ่งปฏิรูปองค์กร ด้วยการสร้างระบบงานที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส ควบคู่กับการสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เกื้อกูลกันเพื่อดูแลใจของคนทำงาน ให้พร้อมส่งต่อพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมได้อย่างต่อเนื่อง

ก้าวต่อไปสู่เส้นชัยปี 2030 เราจะยกระดับภารกิจสื่อสารเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยเปลี่ยนบทบาทเป็นพี่เลี้ยงที่ช่วยติดอาวุธทางปัญญา เพื่อนำพาประเทศไทยก้าวข้ามความท้าทายไปสู่เป้าหมายความยั่งยืนโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

อติรุจ ดีอระ บรรณาธิการสื่อสารองค์ความรู้

10 ปีแห่งการขับเคลื่อน SDGs ในไทย มีทั้งความก้าวหน้าและความท้าทายที่ต้องจัดการ ปี 2025 จึงไม่ใช่ปีแห่งการผลิตความรู้เชิงวิชาการเพื่อส่งต่อแก่สังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นปีของการริเริ่มสนทนากับ ‘คนที่ทำงานขับเคลื่อน SDGs’ จริง ๆ เพื่อทบทวน - ถอด - เล่า บทเรียนของพวกเขาซึ่งล้วนเป็นประโยชน์แก่ผู้คนอีกจำนวนมากที่ย่ำเดินทางบนเส้นทางของการผลักดัน SDGs ด้วยกัน

ขณะที่ปี 2026 จะเป็นปีของการสานต่อบทสนทนาให้ลึกและกว้างขึ้น ภายใต้โจทย์คิด “communicate to transform” เพื่อเติมเต็มช่องว่างเรื่องแนวทาง เครือข่าย และการจัดการความท้าทายร่วมสมัย ทั้งระดับประเทศและระดับโลกซึ่งกำลังเผชิญกับการพลิกกลับในหลากหลายมิติ และสุดท้าย ไม่ว่าวิธีการจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ ‘การสื่อสารความรู้ที่มีเจตจำนง’ จะยังคงเป็นหัวใจสำคัญที่ SDG Move ยึดมั่นเพื่อเชื่อมโยง เติบโต และแลกเปลี่ยนกับสังคมไทย

แพรวพรรณ ศิริเลิศ บรรณาธิการสื่อสารองค์ความรู้

SDG Move ยังคงขับเคลื่อนการสื่อสารองค์ความรู้ด้าน SDGs อย่างเข้มข้นในปี 2025 ท่ามกลางปัญหาที่ทวีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น ตั้งแต่ระดับพื้นที่จนถึงระดับโลก ในบริบทเช่นนี้ สังคมไม่ได้ต้องการเพียง “ความรู้” อีกต่อไป หากแต่ต้องการ “เครื่องมือ” ที่ช่วยสร้างความเข้าใจเชิงลึก เชื่อมโยงภาคส่วนต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริง เพื่อร่วมกันรับมือกับวิกฤตร่วมที่ทุกคนล้วนได้รับผลกระทบไปพร้อมกัน

ในปีนี้ SDG Move เดินหน้าทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อขยายพลังของการสื่อสาร SDGs ให้สังคมได้ประจักษ์ถึงรากของปัญหาและผลกระทบด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ ผ่านการรวบรวมองค์ความรู้ แนวทางแก้ไข และแนวปฏิบัติที่จับต้องได้ พร้อมเปิดพื้นที่ให้ประเด็นที่ถูกมองข้ามถูกอธิบายอย่างตรงไปตรงมา จนกลายเป็นเรื่อง que ทุกคนเข้าใจ เข้าถึง และพึ่งพาได้ เพราะเป้าหมายของเราไม่ใช่เพียงการเร่งให้ทันเส้นตาย SDGs แต่คือการเร่งสร้างชีวิตที่มีคุณภาพและคุณค่าให้แก่ผู้คน

วิจยณี เสนแดง นักออกแบบนิเทศศิลป์

เรามีส่วนร่วมขับเคลื่อนความรู้ SDGs ในไทยโดยการแปลงข้อมูลที่ซับซ้อนให้กลายเป็นสื่อที่อ่านง่าย เข้าถึงได้ และชวนให้คนรู้สึกที่ SDGs เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง ทั้งในรูปแบบอินโฟกราฟิก สื่อออนไลน์ วิดีโอ และคอนเทนต์ที่ย่อยประเด็นให้เข้าใจเร็ว

ความก้าวหน้าคือมีคนเปิดรับมากขึ้น มีการค้นหาข้อมูล เข้ามาอ่านในเว็บมากขึ้นและงานออกแบบถูกมองว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจเร็วขึ้น แต่ความท้าทายคือข้อมูลที่ซับซ้อนกระจัดกระจาย และข้อจำกัดในการทำให้ ‘ถูกต้อง’ กับ ‘เข้าใจง่าย’ ไปพร้อมกัน รวมถึงพฤติกรรมเสพสื่อที่เร็วมากก็ทำให้การออกแบบจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเช่นกัน ในปีถัดไปอยากพัฒนาการออกแบบด้วยการใช้เทคโนโลยีมาประยุกต์อย่างสร้างสรรค์เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับสื่อ SDGs ที่เข้าใจง่าย มีประโยชน์ และเข้าถึงได้มากขึ้น รวมถึงทำงานเล่าเรื่องที่คนรับสารรู้สึกว่าเป็นเรื่องใกล้ตัว เพื่อให้ความรู้ SDGs ไปถึงคนได้จริง ใช้งานได้จริง และนำไปสู่การลงมือทำ

เนตรธิดา บุนนาค เจ้าหน้าที่สื่อสารองค์กรและบริหารสื่อออนไลน์

ตลอดปี 2025 บทบาทด้านการสื่อสารองค์กรของศูนย์วิจัย SDG Move ยังคงทำงานสร้างการรับรู้และขยายภาพการทำงานของศูนย์วิจัย ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ทั้งในมิติของงานวิจัย การสร้างองค์ความรู้ และการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย เพื่อย้ำจุดยืนว่า SDG Move ไม่ได้เป็นเพียงแหล่งงานวิชาการ แต่เป็นพื้นที่กลางในการเชื่อมโยงความร่วมมือและสร้างพันธมิตรใหม่ในการขับเคลื่อน SDGs ในไทยด้วย ควบคู่กับการเป็นตัวกลางรวบรวมและเผยแพร่งานด้านความยั่งยืนของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อสร้างภาพการขับเคลื่อนที่ชัดเจนและเป็นเอกภาพขึ้นในระดับองค์กร

แม้สาธารณชนจะรับรู้บทบาทหน้าที่ขององค์กรมากขึ้น แต่ความท้าทายเรื่องการจัดการข้อมูลและความรู้ภายในยังคงอยู่ อาจด้วยข้อจำกัดเชิงระบบต่าง ๆ เป้าหมายในปีถัดไปจึงต้องพัฒนาระบบจัดการความรู้และการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้องค์ความรู้จากการดำเนินงานด้าน SDGs ขององค์กรเป็นฐานข้อมูลกลางที่พร้อมใช้ ไม่ยึดติดกับตัวบุคคล เดินหน้าต่อไปได้แม้มีความเปลี่ยนแปลงมากมายในองค์กร

03

ภาพรวมผลงาน SDG Knowledge Hub 2025

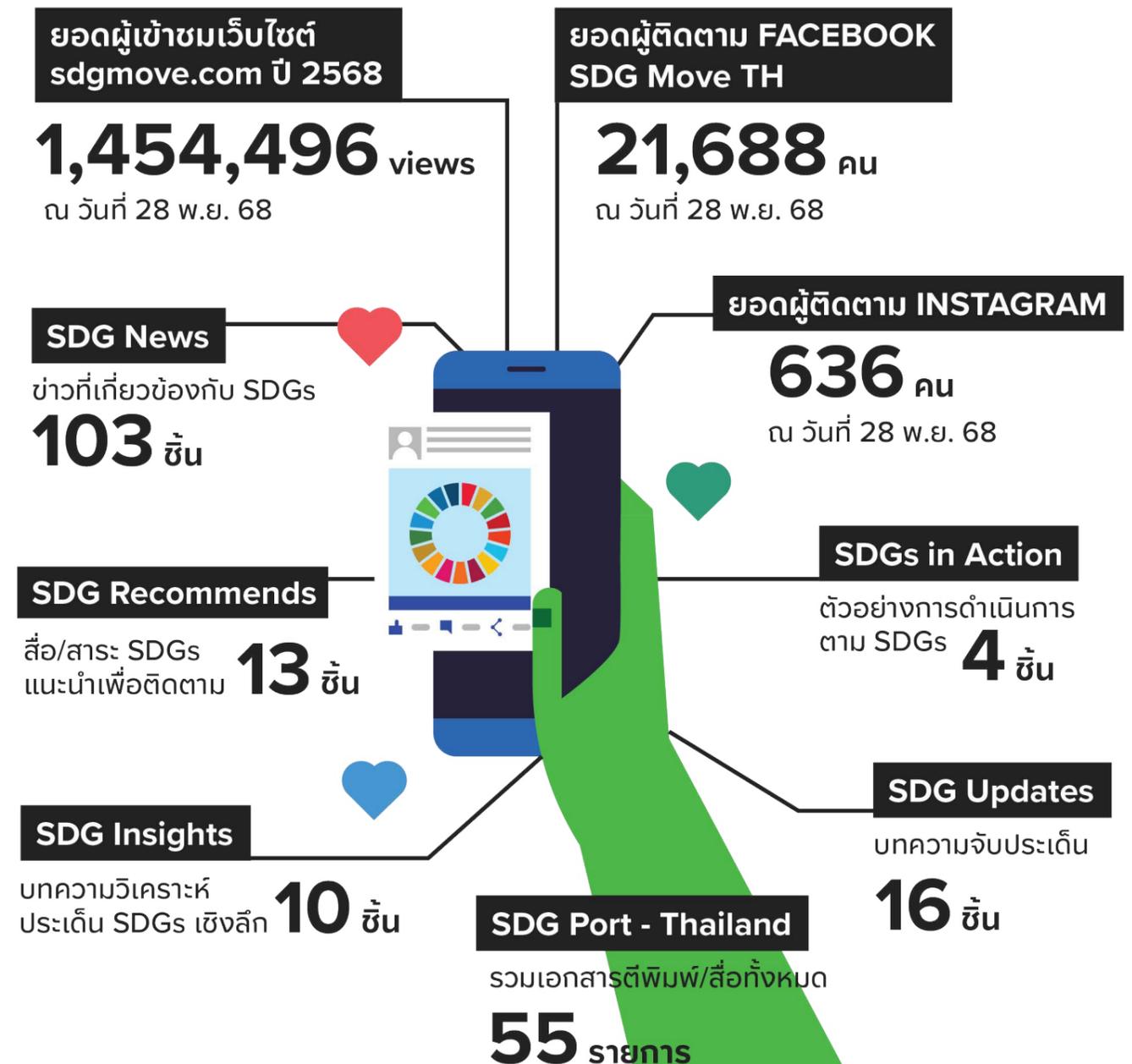
National SDG Knowledge Hub at a glance

ภาพรวมผลงาน National SDG Knowledge Hub 2025

National SDG Knowledge Hub at a glance
(ข้อมูลระหว่าง 1 ม.ค. - 30 พ.ย. 2568)

National SDG Knowledge Hub หรือ “ศูนย์องค์ความรู้ระดับชาติด้านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน” ทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มกลางในการผลิต รวบรวม และเผยแพร่องค์ความรู้ที่เป็นปัจจุบันและครอบคลุมเกี่ยวกับ SDGs ทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ เพื่ออำนวยความสะดวกให้บุคลากรทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อน SDGs ของประเทศไทย

ตลอดช่วงเวลา 1 ปีที่ผ่านมา เราได้สะท้อนภาพรวมของกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการสื่อสารและการรับรู้นช่องทางต่าง ๆ ของ SDG Move ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจและการมีส่วนร่วมของสังคมในการขับเคลื่อน SDGs ดังนี้

04

10 ปี SDGs ประเทศไทย

บทเรียน ความท้าทาย และทิศทางอนาคต

- Timeline 10 ปี SDGs ของประเทศไทย
Milestones และเหตุการณ์สำคัญด้าน SDGs
- SDG Vocab
15 คำศัพท์ต้องรู้ในโค้งสุดท้าย SDGs

Timeline 10 ปี SDGs ของประเทศไทย Milestones และเหตุการณ์สำคัญด้าน SDGs

การวางรากฐาน

2015

- Global Milestones**
 - 25 กันยายน** - องค์การสหประชาชาติประกาศรับรองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) จำนวน 17 เป้าหมาย เพื่อใช้เป็นการพัฒนาพัฒนาในระดับโลกจนถึงปี 2030
 - พฤศจิกายน** - ผู้นำอาเซียนรับรอง ASEAN Community Vision 2025 ซึ่งเน้นการพัฒนาที่ครอบคลุมและยั่งยืน ขนานไปกับเป้าหมาย SDGs
 - ธันวาคม** - ที่ประชุม COP21 ณ กรุงปารีสได้รับรองความตกลงปารีส (Paris Agreement) เพื่อควบคุมอุณหภูมิโลกไม่ให้เพิ่มขึ้นเกิน 1.5 - 2 °C
- Thailand's Milestones**
 - รัฐบาลออกระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วย คณะกรรมการเพื่อการพัฒนายั่งยืน (กพย.) เพื่อเป็นกลไกสูงสุดในการกำหนดนโยบายและอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายในการขับเคลื่อน SDGs ภายในประเทศ
 - เริ่มกระบวนการบูรณาการ SDGs เข้าสู่การทำงานของหน่วยงานภาครัฐในระยะแรก

2016

- Global Milestones**
 - มีนาคม** - คณะกรรมาธิการสถิติแห่งสหประชาชาติ (UNSC) เห็นชอบชุดตัวชี้วัด SDGs กว่า 230 ตัว เพื่อให้ทุกประเทศมีมาตรฐานการวัดผลเดียวกัน
 - 22 เมษายน** - ผู้นำ 175 ประเทศลงนามความตกลงปารีส
 - กรกฎาคม** - มีการจัดประชุม High-Level Political Forum (HLPF) ครั้งแรกหลังจากรับรอง SDGs โดยมีตัวแทน 22 ประเทศแรกออกนำเสนอรายงานการทบทวนการดำเนินงานในระดับชาติโดยสมัครใจ (VNR)
- Thailand's Milestones**
 - สิงหาคม** - ก่อตั้ง SDG Move ภายใต้คณะเศรษฐศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางความรู้ วิจัยเชิงนโยบาย และประสานเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อน SDGs
 - 21 กันยายน** - ไทยให้สัตยาบันปฏิญญิตามความตกลงปารีส แสดงเจตนาสมัครใจในการลดก๊าซเรือนกระจกอย่างจริงจัง
 - ตุลาคม** - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) เริ่มมีผลบังคับใช้ในฐานะแผนแม่บทฉบับแรกที่วางนโยบายได้มุ่งเป้าของ SDGs อย่างเต็มรูปแบบ มีการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์เข้ากับเป้าหมาย SDGs เพื่อการจัดสรรงบประมาณที่สอดคล้องกัน
 - ธันวาคม** - ก่อตั้งเครือข่ายโกลบอลคอมแพ็กประเทศไทย (GCNT) เพื่อขับเคลื่อนการนำธุรกิจที่ยั่งยืนสอดคล้องกับ SDGs เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของภาคธุรกิจไทย

2017

- Global Milestones**
 - มิถุนายน** - จัดประชุม UN Ocean Conference ครั้งแรก เพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล
 - มิถุนายน** - ประธานาธิบดี Donald Trump ประกาศเจตนาถอนตัวสหรัฐฯ ถอนตัวจากข้อตกลงปารีส ซึ่งสร้างความสับสนหวั่นไหวต่อความเชื่อมั่นในความร่วมมือพหุภาคีด้านสิ่งแวดล้อมทั่วโลก
 - ปลายปี** - ปรากฏการณ์ทางสังคมระดับโลกอย่างแคมเปญ #MeToo เริ่มส่งผลกระทบในวงกว้างในช่วงปลายปี ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญให้เกิดการหารือเรื่องความรุนแรงและการสร้างความเท่าเทียมในที่ทำงาน
- Thailand's Milestones**
 - กรกฎาคม** - ไทยนำเสนอรายงาน VNR ฉบับแรกต่อเวที HLPF โดยชูแนวคิด "SEP for SDGs" นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเครื่องมือหลักในการแก้ปัญหาความยากจนและการจัดการทรัพยากร

2025

- Global Milestones**
 - ครบรอบ 10 ปีเป้าหมาย SDGs และข้อตกลงปารีส มีการทบทวนเป้าหมายการลดก๊าซเรือนกระจก (NDCs) ครั้งสำคัญเพื่อรักษาเป้าหมาย 1.5 °C
- Thailand's Milestones**
 - มิถุนายน** - ครบรอบ 10 ปี SDGs ประเทศไทยได้อันดับ 1 ในอาเซียนติดต่อกันเป็นปีที่ 7 และอยู่ในอันดับที่ 43 ของโลกตาม SDG Index
 - กรกฎาคม** - ประเทศไทยนำเสนอรายงาน VNR ฉบับที่ 3 เพื่อสรุปทบทวน 10 ปีและระบุประเด็นที่วางแผนเร่งรัดใน 5 ปีที่เหลือ
 - กันยายน** - เปิดตัวดัชนีความยั่งยืนระดับจังหวัด (Provincial SDG Index 2025) ครั้งแรก โดยมีจังหวัดขอนแก่นเป็นอันดับ 1 ของประเทศ
 - กันยายน** - ร่างกฎหมาย PRTR ที่กำหนดให้ผู้ก่อมลพิษต้องรายงานและเปิดเผยข้อมูลการปล่อยหรือเคลื่อนย้ายมลพิษให้กับสาธารณชนได้รับทราบ เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของสภาอย่างเต็มรูปแบบ
 - ตุลาคม** - สำนักงานสถิติแห่งชาติเผยแพร่ "รายงานสถานะตัวชี้วัดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย ประจำปี 2568" ซึ่งเป็นฉบับที่ 3 เพื่อสรุปความก้าวหน้าของไทยในการบรรลุเป้าหมาย SDGs
 - พฤศจิกายน** - ไทยประกาศเป้าหมาย Net Zero ของประเทศให้เร็วขึ้นเป็นปี 2050 ในการประชุม COP30 ผ่านแผน NDC ฉบับใหม่
 - ธันวาคม** - คณะรัฐมนตรีเห็นชอบหลักการร่าง พ.ร.บ. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การตั้งกองทุนภูมิอากาศ และภาษีคาร์บอน เพื่อเป้าหมายคาร์บอนสุทธิเป็นศูนย์

2024

- Global Milestones**
 - ปี 2024 ถูกบันทึกว่าเป็นหนึ่งในปีที่ร้อนที่สุดเป็นประวัติการณ์ ส่งผลให้มีการผลักดันกองทุนช่วยเหลือภัยพิบัติทางภูมิอากาศให้ใช้งานได้อย่างเร่งด่วน
- Thailand's Milestones**
 - กรกฎาคม** - สหภาพยุโรปรับรองกฎหมายลดความยั่งยืนขององค์กร (CSDDD) อย่างเป็นทางการ กำหนดให้บริษัทขนาดใหญ่ต้องตรวจสอบด้านสิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อมตลอดห่วงโซ่อุปทาน
 - กันยายน** - จัดประชุม Summit of the Future และรับรอง "Pact for the Future" เพื่อปฏิรูปประชาคมโลก และเน้นเรื่องสิทธิของชนรุ่นอนาคต
 - ปลายปี** - การกลับมาที่มีบทบาทสำคัญอีกครั้งของ Trump ในการเลือกตั้งสหรัฐฯ ปี 2024 สร้างความกังวลต่อความต่อเนื่องของกองทุน Climate Finance และการสนับสนุน SDGs ในระดับสากล
- Thailand's Milestones**
 - มกราคม** - ร่าง พ.ร.บ. อนาคตสะอาด ถูกผลักดันเข้าสู่กระบวนการนิติบัญญัติเพื่อแก้ปัญหาฝุ่น PM 2.5 อย่างยั่งยืน
 - กรกฎาคม** - สศช. เปิดตัว Thailand's SDG Dashboard แพลตฟอร์มฐานข้อมูลกลางเพื่อแสดงผลความก้าวหน้าการบรรลุ SDGs ทั้ง 17 ข้อของประเทศ
 - กันยายน** - ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในอาเซียนที่ผ่านกฎหมายสมรสเท่าเทียม
 - พฤศจิกายน** - ภาครัฐออก Green Bond และ Sustainability Bond รวมมูลค่าหลายแสนล้านบาท และไทยออกพันธบัตร SLB เป็นครั้งแรกในเอเชีย

2023

- Global Milestones**
 - กันยายน** - การประชุม SDG Summit 2023 ณ จุดกึ่งกลางของวาระ 2030 มีการประกาศ Political Declaration เพื่อปฏิรูประบบการเงินโลกให้เอื้อต่อการลงทุนในเป้าหมายความยั่งยืน
 - ตุลาคม** - มาตรการ CBAM เริ่มบังคับใช้ในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Phase) โดยกำหนดให้ผู้นำเข้าต้องรายงานปริมาณคาร์บอนเป็นครั้งแรก และกฎหมาย EUDR มีผลบังคับใช้อย่างเป็นทางการในระดับสากล
 - ธันวาคม** - การประชุม COP28 บรรลุข้อตกลงเรื่องการเริ่มเปลี่ยนผ่านจากการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล (Transitioning away from fossil fuels) เป็นครั้งแรก
- Thailand's Milestones**
 - กุมภาพันธ์** - เผยแพร่ "รายงานการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พ.ศ. 2566" ซึ่งเป็นกรรมากรรมตัวอย่างการขับเคลื่อนระดับท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จที่สุดในรอบหลายปี จัดทำโดย IHPP, SDG Move และวิทยาลัยพัฒนาศาสตร์ปวช. อีอีการ์เนชั่น
 - มิถุนายน** - ธนาคารแห่งประเทศไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกาศใช้ Green Taxonomy ระยะที่ 1 เพื่อสร้างมาตรฐานการลงทุนสีเขียวในภาคพลังงานและขนส่ง
 - สิงหาคม** - กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม จัดตั้งขึ้นเพื่อขับเคลื่อนภารกิจด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของประเทศโดยเฉพาะ
 - กันยายน** - นายกรัฐมนตรีกล่าวถ้อยแถลงในงาน SDG Summit 2023 ณ นิวยอร์ก โดยให้คำมั่นสัญญา 3 ข้อ ได้แก่ การไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง การยกระดับสิทธิมนุษยชนและสาธารณสุข และการผลักดันการเงินยั่งยืน (Green Finance)

วิกฤตและการฟื้นตัว

2022

- Global Milestones**
 - โลกเผชิญวิกฤตพลังงานและอาหารจากความขัดแย้งในยูเครน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความก้าวหน้าของ SDGs หลายด้าน
 - พฤศจิกายน** - การประชุม COP27 ณ ประเทศอียิปต์ บรรลุข้อตกลงประวัติศาสตร์ในการจัดตั้ง "กองทุนเพื่อสูญเสียและเสียหาย" (Loss and Damage Fund) เพื่อช่วยเหลือประเทศกลุ่มเปราะบาง
 - ธันวาคม** - การรับรองกรอบงาน Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (COP15) เพื่อปกป้องพื้นที่บนบกและทางทะเลให้ได้อย่างน้อย 30% ของโลกภายในปี 2030 (เป้าหมาย 30x30)
- Thailand's Milestones**
 - เมษายน** - กระทรวงมหาดไทยร่วมลงนามเจตจำนงกับสหประชาชาติประจำประเทศไทย เพื่อขับเคลื่อน SDGs Localization โดยเริ่มที่ 15 จังหวัดนำร่อง เช่น แอ่งสงวน เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาจากฐานรากสู่ระดับโลก
 - ตลาดหลักทรัพย์ บังคับใช้การรายงานผล One Report ซึ่งกำหนดให้ทุกบริษัทจดทะเบียนต้องเปิดเผยข้อมูลด้าน ESG อย่างโปร่งใสเป็นปีแรก
 - กรกฎาคม** - ก.ส.ล. และ UNDP ร่วมเปิดตัว "Thailand's SDG Investor Map" แพลตฟอร์มชี้เป้าโอกาสการลงทุนที่สร้างผลกระทบเชิงบวกต่อเป้าหมายความยั่งยืน
 - ตุลาคม** - มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (2566-2570) ที่มี SDGs เป็นหนึ่งในหลักการพื้นฐานสำคัญ
 - พฤศจิกายน** - ไทยเป็นเจ้าภาพ APEC 2022 และประสบความสำเร็จในการรับรอง "เป้าหมายกรุงเทพฯ ว่าด้วยเศรษฐกิจ BCG" (Bangkok Goals on BCG Economy)

2021

- Global Milestones**
 - กุมภาพันธ์** - Dr. Ngozi Okonjo-Iweala ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการใหญ่กองทุนการค้าโลก (และชาวแอฟริกันคนแรก) ขององค์การการค้าโลก (WTO)
 - กันยายน** - จัดการประชุม UN Food Systems Summit ครั้งแรก เพื่อปฏิรูปการผลิตและการบริโภคอาหารทั่วโลกให้ยั่งยืนและเป็นธรรม
 - ตุลาคม** - การประชุม COP26 ณ เมืองกลาสโกว์ นำชาติเข้าร่วมรับรอง Glasgow Climate Pact และประกาศเป้าหมาย Net Zero Emissions เพื่อรักษาเป้าหมายการควบคุมอุณหภูมิไม่ให้เกิน 1.5 °C สหภาพยุโรป (EU) เริ่มเปิดเผยรายละเอียดของ CBAM และ EUDR ภายใต้แพ็คเกจกฎหมาย "Fit for 55" เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก
- Thailand's Milestones**
 - มกราคม** - รัฐบาลไทยประกาศให้โมเดลเศรษฐกิจ BCG (Bio-Circular-Green Economy) เป็น "วาระแห่งชาติ" เพื่อใช้เป็นกลไกหลักในการเปลี่ยนผ่านเศรษฐกิจไปสู่ความยั่งยืน โดยใช้ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นฐาน
 - มิถุนายน** - ไทยนำเสนอรายงาน VNR ฉบับที่ 2 ในรูปแบบออนไลน์ เน้นประเด็นการฟื้นตัวจากโรคระบาดและการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในยุคความปกติใหม่ (New Normal)
 - กรกฎาคม** - สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ริเริ่มจัดทำ "ตัวชี้วัดการพัฒนาระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัด" เพื่อเป็นกรอบในการกำหนดพัฒนาจังหวัดให้สอดคล้องกับ SDGs
 - สิงหาคม** - สศช. เปิดตัว "รายงานความก้าวหน้า SDGs ของไทย พ.ศ. 2559-2563" ซึ่งเป็นรายงานประเมินผลรอบ 5 ปีฉบับแรกที่แสดงสถานะตัวชี้วัดในระดับเป้าหมายย่อยอย่างละเอียด
 - ตุลาคม** - ภาคธุรกิจไทยกว่า 70 บริษัทร่วมประกาศเจตนาสมัครใจสู่ Net Zero ภายในปี 2050 หรืออย่างช้าที่สุดไม่เกินปี 2070
 - พฤศจิกายน** - นายกรัฐมนตรีประกาศเป้าหมาย Carbon Neutrality 2050 และ Net Zero 2065 ณ การประชุม COP26 เมืองกลาสโกว์
 - ปลายปี** - ภาคประชาสังคมและเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเริ่มรณรงค์อย่างเข้มข้นให้มีกฎหมาย PRTR เพื่อให้ภาคอุตสาหกรรมต้องเปิดเผยข้อมูลการปล่อยสารมลพิษสู่สิ่งแวดล้อม หลังเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้โรงงานหมิงตี้

2020

- Global Milestones**
 - ประกาศเริ่มต้น "ทศวรรษแห่งการลงมือทำ" (Decade of Action) อย่างเป็นทางการเพื่อเร่งบรรลุเป้าหมายภายในปี 2030
 - การแพร่ระบาดใหญ่ของ COVID-19 ส่งผลให้ความก้าวหน้าของ SDGs (โดยเฉพาะ SDG 1, 3, 4 และ 8) ถดถอยลงเป็นครั้งแรกในรอบหลายทศวรรษ UN จึงเรียกร้องให้มีการฟื้นฟูที่ยั่งยืน (Green Recovery)
 - ตุลาคม** - อาเซียนเปิดตัวรายงานฐานข้อมูลตัวชี้วัด SDGs อย่างเป็นทางการครั้งแรก (ASEAN SDG Indicators Baseline Report) เพื่อเป็นมาตรฐานกลางในการวัดผลความก้าวหน้าของภูมิภาค
- Thailand's Milestones**
 - มกราคม** - ท่างสรรพสินค้าและร้านสะดวกซื้อกว่า 75 แห่งทั่วประเทศได้ถูกพลาสติกหูหิ้วอย่างยั่งยืน
 - มีนาคม** - คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแผนที่นำทางการขับเคลื่อน SDGs (Thailand's SDG Roadmap) ของไทย เพื่อใช้เป็นเข็มทิศการดำเนินงานของประเทศ
 - มีนาคม** - ก่อตั้งเครือข่ายวิชาการเพื่อการพัฒนายั่งยืน (SDSN Thailand) เพื่อระดมองค์ความรู้จากภาควิชาการและนักวิจัยสนับสนุนนโยบายภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ
 - ตุลาคม** - Sustainability Expo จัดขึ้นเป็นครั้งแรก โดยความร่วมมือของ 5 องค์กรธุรกิจชั้นนำ เพื่อสร้างแพลตฟอร์มความร่วมมือด้านความยั่งยืนที่ใหญ่ที่สุดในอาเซียนสำหรับประชาชนทั่วไป

2018

- Global Milestones**
 - ตุลาคม** - รายงานพิเศษจาก IPCC เตือนว่าเราเหลือเวลาน้อยลงในการควบคุมอุณหภูมิโลกไม่ให้เกิน 1.5 °C ปลูกกระแส Climate Action ทั่วโลก
 - กระแสการแบนพลาสติกใช้ครั้งเดียวทิ้งกลายเป็นวาระระดับโลกอย่างจริงจังและเกิดการตื่นตัวในวงกว้าง
- Thailand's Milestones**
 - พฤษภาคม** - จัดตั้งกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำที่ต้นเหตุ
 - ตุลาคม** - เริ่มบังคับใช้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2561-2580) ที่กำหนด "การเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม" เป็น 1 ใน 6 ยุทธศาสตร์หลัก ส่งผลให้หน่วยงานรัฐต้องขับเคลื่อน SDGs อย่างจริงจังมากขึ้น ไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียที่จัดทำแผนปฏิบัติการระดับชาติว่าด้วยธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน (NAP)
 - ธันวาคม** - ประกาศใช้ พ.ร.บ. ทรัพยากรน้ำ พ.ศ. 2561 ถือเป็นก้าวปฏิรูปโครงสร้างการบริหารจัดการน้ำครั้งใหญ่ที่สุดของไทย

2019

- Global Milestones**
 - กันยายน** - มีการจัด SDG Summit ครั้งแรกที่นิวยอร์ก เพื่อทบทวนความคืบหน้าและประกาศแนวทางเร่งรัดการทำงานผ่าน Political Declaration
 - เปิดตัวรายงาน GSDR 2019 "The Future is Now" ระบุถึง 6 จุดเปลี่ยนแปลงระดับรากฐาน (Transformations) และเกิดแรงกระตุ้นจาก UN Climate Action Summit ที่เยาวชนทั่วโลกนำโดย Greta Thunberg เพื่อทวงถามความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม
- Thailand's Milestones**
 - มิถุนายน** - ประเทศไทยก้าวขึ้นสู่อันดับ 40 ของโลกและเป็นอันดับ 1 ของอาเซียนในรายงาน SDG Index (Sustainable Development Report) เป็นครั้งแรก
 - สถาบันอุดมศึกษาเริ่มเข้าร่วมการจัดอันดับ THE Impact Rankings โดยมหาวิทยาลัยไทย (รวมถึงธรรมศาสตร์) ติดอันดับ Top ของโลกอย่างต่อเนื่อง
 - กันยายน** - นายกรัฐมนตรีไทยเข้าร่วม SDG Summit และร่วมประกาศปฏิญญาทางการเมืองเพื่อเร่งรัดการทำงานช่วง 10 ปีสุดท้าย
 - พฤศจิกายน** - ในฐานะประธานอาเซียน ไทยผลักดันจัดตั้งศูนย์อาเซียนเพื่อการศึกษาและการหารือด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (ACSDSD)
 - ธันวาคม** - เกิดแนวคิดนโยบาย "Set Zero" จากการประชุม กพย. เพื่อจัดระบบงานความยั่งยืนใหม่ ลดการทำงานแบบแยกส่วน และปรับแผนให้สอดคล้องเป้าหมายปี 2030

สร้างแรงขับเคลื่อน

SDG Vocab

15 คำศัพท์ที่ต้องรู้ในโค้งสุดท้าย SDGs

ใน 5 ปีสุดท้ายของ SDGs โลกไม่ได้พูดถึงแค่ “ปัญหา” แต่กำลังพูดถึง “วิธีการปฏิรูปโครงสร้าง” เพื่อเร่งการขับเคลื่อนนี้คือคำศัพท์ที่ต้องรู้เพื่อก้าวให้ทันความเปลี่ยนแปลงระดับโลก

Climate Emergency ภาวะฉุกเฉินทางสภาพภูมิอากาศ

สภาสหภาพยุโรปและเครือข่ายนักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกต่างพร้อมใจกันยกระดับสถานการณ์จาก “ภาวะโลกร้อน” สู่ “ภาวะฉุกเฉิน” เพื่อสะท้อนความรุนแรงของวิกฤตที่ต้องแก้ไขในทันที สอดคล้องกับรายงานจาก IPCC ที่เตือนว่าเราต้องใช้มาตรการเด็ดขาดเพื่อควบคุมอุณหภูมิโลกไม่ให้เกิน 1.5 องศาเซลเซียส ก่อนที่ระบบนิเวศจะเสียหายจนไม่อาจย้อนคืนได้

Decade of Action ทศวรรษแห่งการลงมือทำ

António Guterres เลขาธิการสหประชาชาติ ประกาศก้าวเข้าสู่ “ทศวรรษแห่งการลงมือทำ” นับตั้งแต่ปี 2020 เพื่อย้ำว่าเวลาสำหรับการวางแผนสิ้นสุดลงแล้ว และทุกคนต้องเร่งสร้างผลลัพธ์เชิงประจักษ์ในทุกระดับ ตั้งแต่ต้นนโยบายระดับโลกไปจนถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมส่วนบุคคล เพื่อบรรลุเป้าหมาย SDGs ให้ทันตามกำหนดการที่เหลืออยู่เพียงไม่กี่ปี

Science Diplomacy การทูตวิทยาศาสตร์

กระบวนการที่ใช้องค์ความรู้ ข้อมูลวิจัยเป็นสะพานเชื่อมความร่วมมือระหว่างประเทศ โดย UNESCO และราชสมาคมแห่งลอนดอน (The Royal Society) ผลักดันให้การเจรจานโยบายสาธารณะตั้งอยู่บนรากฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence-based) เพื่อแก้ปัญหาเร่งด่วนระดับโลกที่ข้ามพรมแดน ทั้งด้านภูมิอากาศและสาธารณสุข ช่วยลดความเสี่ยงจากการตัดสินใจที่บิดเบือนไปจากข้อเท็จจริงหรือจากผลประโยชน์ทางการเมือง

Well-being Economy เศรษฐกิจแห่งความอยู่ดีมีสุข

โมเดลเศรษฐกิจที่นำเสนอการวัดความสำเร็จของประเทศที่ก้าวข้ามตัวเลข GDP เพียงอย่างเดียว โดยกลุ่มรัฐบาล WEGo และ OECD ยืนยันว่าการเติบโตของตัวเลขไม่สามารถสะท้อนคุณภาพชีวิตที่แท้จริงได้ครบถ้วน นโยบายนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างสุขภาวะ การลดช่องว่างทางสังคม และการปกป้องสิ่งแวดล้อมเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ เพื่อเปลี่ยนเป้าหมายจากการมุ่งเน้นเพียงการเติบโตเป็นตัวเงิน สู่อการสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนต่อชีวิตผู้คน

Food Sovereignty อธิปไตยทางอาหาร

แนวคิดจากกลุ่ม La Vía Campesina ที่ท้าทายระบบความมั่นคงทางอาหารแบบเน้นการค้าโลก โดยย้ำถึงสิทธิพื้นฐานของชุมชนและเกษตรกรรายย่อยในการกำหนดระบบการผลิตและบริโภคตามบริบทท้องถิ่น รวมถึงการเข้าถึงที่ดินและเมล็ดพันธุ์พื้นเมืองเพื่อรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม มากกว่าการมองอาหารเป็นเพียงสินค้าโภคภัณฑ์ที่มุ่งหวังกำไรเพียงอย่างเดียว

Nature Positive การฟื้นฟูธรรมชาติเชิงบวก

การยกระดับตามกรอบความหลากหลายทางชีวภาพระดับโลก (Kunming-Montreal GBF) จากการลดผลกระทบไปสู่การฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับมาสมบูรณ์กว่าเดิมให้ได้ภายในปี ค.ศ. 2030 (Net Positive) โดยวัดจากปีฐาน ค.ศ. 2020 แนวคิดนี้ผลักดันให้ภาคธุรกิจต้องปรับเปลี่ยนโมเดลการดำเนินงาน ไม่ใช่แค่ลดมลพิษ แต่ต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพกลับคืนสู่ระบบนิเวศ โดยมองว่าทรัพยากรธรรมชาติคือฐานรากสำคัญต่อเสถียรภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันยุคใหม่

Spillovers ผลกระทบข้ามพรมแดน

หนึ่งในตัวชี้วัดในรายงาน Sustainable Development Report ที่อธิบายถึงผลกระทบจากนโยบายหรือการบริโภคในประเทศหนึ่งที่มีผลกระทบต่อเมืองไปยังประเทศอื่นในระบบห่วงโซ่อุปทานหรือห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก เช่น ประเทศร่ำรวยที่สร้างมลพิษผ่านการจ้างผลิตสินค้าในประเทศกำลังพัฒนา การประเมินค่า Spillovers ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถมองเห็นภาพรวมของระบบโลก และตระหนักถึงความรับผิดชอบที่ต้องมีส่วนร่วมอย่างยุติธรรม

Twin Transition การเปลี่ยนผ่านคู่ขนาน

ยุทธศาสตร์สำคัญจากคณะกรรมการยุโรปที่มุ่งขับเคลื่อน “นโยบายดิจิทัล” ควบคู่ไปกับ “การเปลี่ยนผ่านสีเขียว” เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่เกื้อหนุนกัน โดยใช้เทคโนโลยีอัจฉริยะและนวัตกรรมข้อมูลมาเป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องกำกับดูแลไม่ให้เทคโนโลยีสร้างมลพิษหรือความเหลื่อมล้ำใหม่เพิ่ม เพื่อให้ความยั่งยืนเกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบ

Financing for Development การจัดหาเงินทุนเพื่อการพัฒนา

กลไกภายใต้วาระอาดิสอาบาบา (Addis Ababa Action Agenda) ที่มุ่งปฏิรูประบบการเงินเพื่ออุดช่องว่างงบประมาณของการขับเคลื่อน SDGs ผ่านการดึงเงินทุนภาคเอกชนและการใช้นวัตกรรมทางการเงิน เช่น Green Bonds เพื่อสนับสนุนประเทศกำลังพัฒนา แนวคิดนี้มองว่ากระแสเงินควรเป็นเครื่องมือสร้างความยั่งยืนมากกว่าการมุ่งเน้นเพียงผลกำไรระยะสั้นในตลาดทุน

Just Transition การเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรม

แนวคิดการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำที่คำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม เริ่มต้นจากการเคลื่อนไหวของแรงงานก่อนเข้าสู่วาระของ ILO และ Paris Agreement เพื่อเน้นย้ำว่าความสำเร็จด้านสิ่งแวดล้อมต้องไม่ผลักภาระให้แรงงานและชุมชนในอุตสาหกรรมดั้งเดิม (เช่น ฟอสซิล) ต้องมีการพัฒนาทักษะใหม่และมีระบบคุ้มครองที่มั่นคง เพื่อให้แน่ใจว่าโลกใหม่จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

Systemic Change การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

หลักการที่เป็นหัวใจของ SDGs ซึ่งมองว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำและสิ่งแวดล้อมมีรากเหง้าจากโครงสร้างและกติกาทางสังคมที่ผิดพลาด การแก้ไขที่ยั่งยืนใน 5 ปีสุดท้ายจึงต้องปรับเปลี่ยนที่รากฐาน ทั้งนโยบาย กลไกการเงิน และค่านิยมของผู้คนไปพร้อมกัน เพื่อป้องกันไม่ให้นโยบายดีแต่ไม่ลงมือทำในอดีตและสร้างความยั่งยืนถาวรหลังปี ค.ศ. 2030 ให้เกิดขึ้นจริง

Inner Development Goals: IDGs เป้าหมายการพัฒนาภายใน

เครือข่าย IDGs เชื่อว่าเราไม่สามารถแก้ปัญหาโลกตัวได้หากไม่พัฒนาทักษะภายในจิตใจมนุษย์ จึงได้กำหนดกรอบทักษะ 5 ด้านขึ้นมา เช่น การคิดเชิงระบบและความเห็นอกเห็นใจ เพื่อให้ผู้นำและคนยุคใหม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะรับมือกับวิกฤตที่ซับซ้อนได้จริง โดยถือว่าการพัฒนามนุษย์คือพื้นฐานสำคัญที่จะขับเคลื่อนการปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมให้สำเร็จ

Other Effective Conservation Measures: OECM พื้นที่อนุรักษ์นอกเขตพื้นที่คุ้มครอง

มาตรการของ IUCN ที่ขยายขอบเขตการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้ครอบคลุมพื้นที่นอกอุทยาน เช่น ป่าชุมชนหรือพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ดูแลโดยกลุ่มชาติพันธุ์ พื้นที่ OECM เป็นกุญแจสำคัญในการบรรลุเป้าหมายการคุ้มครองโลก 30% ภายในปี ค.ศ. 2030 (30x30) โดยเน้นการอนุรักษ์ที่เคารพสิทธิและการบริหารจัดการโดยผู้คนที่มีความรู้ชีวิตผูกพันกับพื้นที่อย่างแท้จริง

Corporate Accountability ความรับผิดชอบเชิงบริษัทที่ตรวจสอบได้

การยกระดับจากความรับผิดชอบต่อแบบสมัครใจ (CSR) ไปสู่กลไกทางกฎหมายที่ตรวจสอบได้จริง นโยบายสากลจึงเริ่มบังคับให้บริษัทต้องเปิดเผยข้อมูลการดำเนินงานตลอดห่วงโซ่อุปทานอย่างโปร่งใส เพื่อป้องกันการฟอกเขียว (Greenwashing) กลไกนี้ทำหน้าที่เป็นฟันเฟืองสำคัญที่เปลี่ยนให้ภาคธุรกิจต้องปรับโมเดลธุรกิจให้สอดคล้องกับความยั่งยืนของโลกอย่างเลี่ยงไม่ได้

Intergenerational Equity ความเป็นธรรมข้ามรุ่น

หลักการที่มีรากฐานจากรายงานของคณะกรรมการ Brundtland ซึ่งย้ำว่าการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันต้องไม่ไปทำลายโอกาสของคนรุ่นอนาคต การคำนึงถึงความเป็นธรรมข้ามรุ่นนี้ช่วยยกระดับความยั่งยืนจากการมองแค่เรื่องเศรษฐกิจไปสู่หลักการทางจริยธรรมที่เตือนใจให้สังคมตระหนักว่าเรากำลังยืมทรัพยากรจากลูกหลานมาใช้ และต้องส่งคืนโลกที่สมบูรณ์ให้แก่พวกเขา

05

SDG Highlights

- สถานการณ์สำคัญเกี่ยวกับ SDGs ในรอบปี 2025
- 8 บทความเด่น สะท้อนสถานการณ์ SDGs
- SDGs in Action

ในปี 2025 นับเป็นหมุดหมายสำคัญหลังการรับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 โดยเหลือเวลาเพียงห้าปีก่อนถึงเส้นตาย ขณะที่โลกยังเผชิญความผันผวนรอบด้าน ทั้งวิกฤตสภาพภูมิอากาศ ความเหลื่อมล้ำ ผลกระทบระยะยาวจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 รวมถึงความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ที่ยังคงปะทุอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความคืบหน้าในหลายเป้าหมาย SDGs อยู่ในภาวะถดถอย แม้ทั่วโลกตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเร่งดำเนินการก่อนถึงปี 2030 แต่ข้อมูลล่าสุดสะท้อนว่าการบรรลุ SDGs ยังเป็นไปอย่างล่าช้า โดยมีเพียงราว 16.7% ของเป้าหมายย่อยที่มีความคืบหน้าอยู่ในทิศทางที่ควรจะเป็น (SDSN, 2025)

อย่างไรก็ดี เพื่อให้เห็นถึงประเด็นปัญหาและความท้าทายที่โลกกำลังเผชิญ SDG Move ได้สังเคราะห์ 6 ประเด็นท้าทายหลักด้าน SDGs ของประเทศไทย ได้แก่ ระบบเกษตรและอาหารที่ยั่งยืน การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน การต่อสู้กับโรคติดต่อและลดการตายจากโรคไม่ติดต่อ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การอนุรักษ์ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบอภิบาลและกลไกขับเคลื่อน SDGs โดยนำเสนอผ่านภายใต้มุมมอง “A Decade of SDGs in Thailand: Progress or Regression?”

ราวกับเป็นกระจกสะท้อนให้สังคมไทยหันกลับมาตั้งคำถามกับความคืบหน้าที่แท้จริง และในขณะเดียวกันก็เป็นเสียงเตือนถึงความเร่งด่วนที่ไม่อาจผัดวันประกันพรุ่งได้อีก ก่อนที่โลกจะมุ่งหน้าสู่ช่วงโค้งสุดท้ายของวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030

สำหรับปีนี้ SDG Highlights 2025 ได้นำเสนอประเด็นสำคัญด้าน SDGs ผ่าน 8 บทความเด่น แบ่งเป็นสองส่วนหลัก ได้แก่ SDG Insights และ SDG Updates รวม 4 บทความวิเคราะห์เชิงลึกจากนักวิชาการชั้นนำ ครอบคลุมหัวข้อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อนาคตของภาคเกษตรและระบบอาหารไทย รวมถึงความรุนแรงและภัยคุกคามต่อชีวิตเด็ก และอีก 4 บทความในรูปแบบ SDGs in Action ที่นำเสนอแนวปฏิบัติที่น่าสนใจ ได้แก่ โครงการ Reef Guardian Thailand เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศทางทะเล การใช้ข้อมูลขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน การส่งเสริมความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศในไทย และการผลักดันร่างกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียน เนื้อหาทั้งหมดสะท้อนความท้าทายและโอกาสที่ประเทศไทยจำเป็นต้องเร่งรับมือเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

8 บทความเด่นสะท้อนสถานการณ์ SDGs

- เมื่อ ‘ซาดิกดำบรรพ์’ สัมพันธ์กับ Climate Change หนทางปกป้องอนาคตของโลกจึงต้องศึกษาอดีต
ผศ. ดร.อดุลย์ สมานี
- ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในยุค ‘ขยะล้นเมือง’ ทางออกที่ยั่งยืนอยู่ที่พลังการมีส่วนร่วมของประชาชน
ผศ. ดร.ลดาวัลย์ ไข่มคำ
- อนาคตเกษตรและอาหารไทย: ก้าวสู่ระบบที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง หรือแค่ภาพฝัน?
อาจารย์นนท์ นุชหมอน
- Climate Change ภัยคุกคาม (ฆ่า) ชีวิตเด็กไทย: ชวนสำรวจผลกระทบและทางรอด
คุณวริศรา จารุวรรณ

SDGs in Action

บทความที่บอกเล่าเรื่องราวของผู้คนกับความพยายามแก้ไขปัญหาละเอียดขับเคลื่อนสังคมด้วยหลักการความยั่งยืน

- “Reef Guardian Thailand” อาสาสมัครชาวบ้านที่มือนอกของลูกหลานเป็นเดิมพัน แม้ในวันที่ขาดคลื่น (เงินทุน) หนุน ก็พร้อมปรับตัวเพื่อต่อลมหายใจนิเวศทะเลไทย
คุณเอกพงษ์ เหมรา
- จาก ‘ผังกรุงเทพฯ 250’ ถึง ‘เมืองเดินได้ เมืองเดินดี’ เส้นทางการใช้ข้อมูลขับเคลื่อนเมืองของพ่อมดแห่ง GIS
คุณอดิศักดิ์ กัททะเมืองลี
- Thai Climate Justice for All NGO ที่ใช้ ‘มานุษยวิทยา’ บุกเบิกความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศในไทย
คุณกฤษฎา บุญชัย
- จากขยะสู่โอกาส การผลักดันร่างกฎหมาย ‘เศรษฐกิจหมุนเวียน’ บนหลักความรับผิดชอบต่อผู้ผลิต
ดร.สุจิตรา วาสนาดำรง

SDG Insights

เมื่อ ‘ซากดึกดำบรรพ์’ สัมพันธ์กับ Climate Change

หนทางปกป้องอนาคตของโลกจึงต้องศึกษาอดีต

ผศ. ดร.อดุลย์ สมาริ
สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

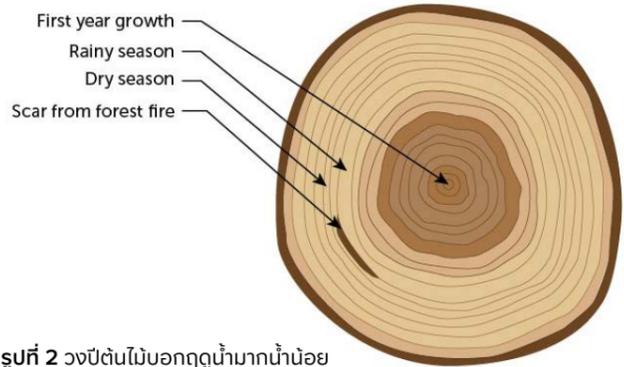
02 หลักฐานจากซากดึกดำบรรพ์

• ฟอสซิลพืช

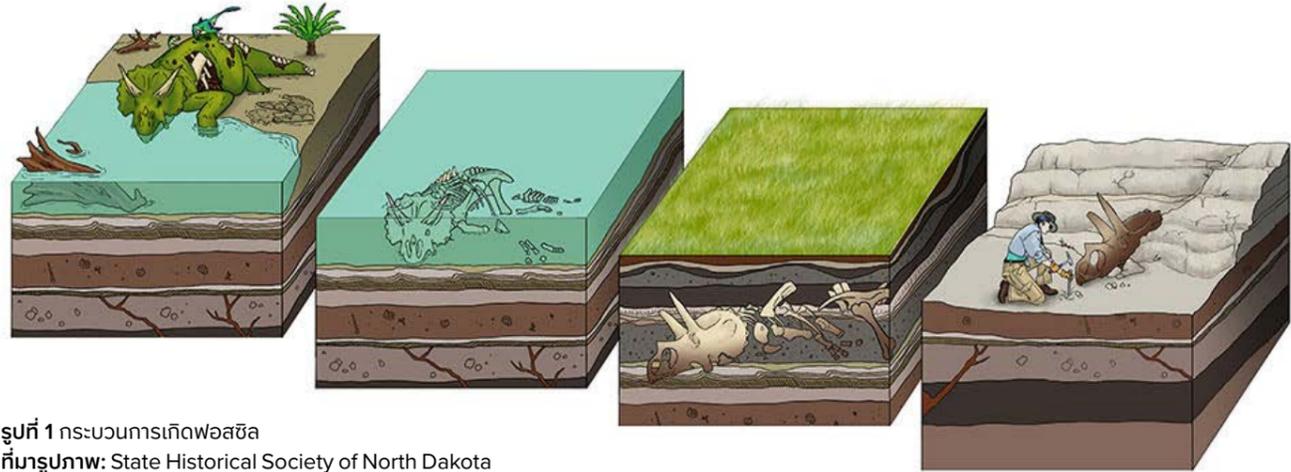
วงปีของต้นไม้โดยปกติจะบันทึกการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศในแต่ละปีและฤดู ซึ่งรวมถึงอุณหภูมิและปริมาณน้ำฝน เช่น ชั้นวงปีที่หนาจะบ่งชี้ถึงปีที่อบอุ่นและมีฝนตก ชั้นวงปีบางจะบ่งชี้ถึงปีที่มีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง (รูปที่ 2) โดยทั่วไปพืชในภูมิอากาศที่อบอุ่นมักมีใบขนาดใหญ่และขอบเรียบ ในขณะที่พืชในภูมิอากาศที่เย็นกว่าจะมีใบขนาดเล็กและขอบหยักมากกว่า หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นวัฏจักรของความแห้งแล้งและฝนตกได้ ส่วนละอองเรณูและสปอร์ ซึ่งเป็นส่วนสืบพันธุ์ของพืช ที่ถูกเก็บรักษาไว้ในชั้นหินตะกอนสามารถชี้บ่งชี้ถึงสภาพพืชและสภาพอากาศในอดีตได้ เช่น หากเราพบละอองเรณูของพันธุ์ไม้ป่าเขตร้อนในหินตะกอน จะบ่งชี้ถึงสภาพอากาศในอดีตที่อบอุ่นและชื้น ส่วนละอองเรณูของพืชกลุ่มสนจะบ่งชี้ถึงสภาพอากาศในอดีตที่เย็นและแห้งกว่า สภาพภูมิอากาศครั้งใหญ่ๆในอดีต ที่เปิดเผยโดยฟอสซิลพืช ได้แก่ วัฏจักรยุคน้ำแข็ง (ประมาณ 2.6 ล้านปีที่ผ่านมา) ฟอสซิลละอองเรณูที่ถูกค้นพบแสดงให้เห็นช่วงเวลาสลับกัน ระหว่างการขยายตัวของป่า (ช่วงอบอุ่น) และการหดตัวของป่า (ช่วงเย็น) หลักฐานจากฟอสซิลใบไม้และละอองเรณูบ่งชี้ถึงเหตุการณ์โลกร้อนที่เกิดขึ้นรวดเร็ว พร้อมกับการขยายตัวของพืชเขตร้อน สภาพเรือนกระจกในยุคครีเทเชียส (ประมาณ 100 ล้านปีที่แล้ว) มีระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ CO2 ที่สูง ทำให้ป่าเขตร้อนแพร่หลาย เหล่านี้มาจากหลักฐานจาก ซากฟอสซิลพืชกลุ่มเฟิร์นและปรอง [2]

01 บทนำ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เคยเกิดขึ้นมาแล้วหลายครั้งในประวัติศาสตร์โลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อโลกและสิ่งมีชีวิตในแต่ละช่วงสมัย โดยมีหลักฐานเหล่านี้ ในรูปของบันทึกซากดึกดำบรรพ์หรือฟอสซิล [1] ซากดึกดำบรรพ์หรือฟอสซิล คือร่องรอยของสิ่งมีชีวิต ที่ถูกเก็บรักษาไว้ในรูปของหิน หรือรอยประทับ ตัวอย่างได้แก่ กระดุกและฟันของไดโนเสาร์ที่ถูกแทนที่ด้วยแร่ธาตุและกลายเป็นหิน รอยตื้นไดโนเสาร์ ไม้กลายเป็นหิน รอยประทับใบไม้ โดยกระบวนการกลายเป็นฟอสซิลเกิดขึ้นเมื่อสิ่งมีชีวิตตายลง และซากถูกฝังอย่างรวดเร็ว เช่น โดยตะกอนโคลนทราย หรือถ้าภูเขาไฟ การฝังอย่างรวดเร็วช่วยป้องกันการเน่าเปื่อยและการถูกรบกวนโดยสัตว์อื่น ส่วนที่อ่อนของร่างกายมักจะสลายไป เหลือเพียงส่วนแข็ง เช่น กระดุก ฟันเปลือก หรือเนื้อไม้ จากนั้นแร่ธาตุจากน้ำใต้ดินจะซึมเข้าไปแทนที่ส่วนประกอบของสิ่งมีชีวิต แร่ธาตุเช่นซิลิกา แคลไซต์ หรือไฟโรต์แทนที่เนื้อเยื่อเดิมทีละน้อยจนกลายเป็นหินในที่สุด เป็นวิธีที่พบได้บ่อยในฟอสซิลกระดูกสัตว์ และไม้กลายเป็นหิน เป็นต้น (รูปที่ 1)

รูปที่ 2 วงปีต้นไม้บอกฤดูน้ำมากน้ำน้อย
ที่มารูปภาพ: Biology Notes Online

รูปที่ 1 กระบวนการเกิดฟอสซิล
ที่มารูปภาพ: State Historical Society of North Dakota

● ชกติกดำบสพว์สัต์ว้ทะเล

ฟอสซิลสัตว์ทะเลเป็นอีกหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอดีต และการเปลี่ยนแปลงของมหาสมุทรตลอดหลายล้านปี โดยการศึกษาซากสิ่งมีชีวิตในทะเลที่เก็บรักษาไว้ในชั้นหินตะกอน นักวิทยาศาสตร์สามารถสร้างอุณหภูมิองค์ประกอบเคมี และรูปแบบการหมุนเวียนของมหาสมุทรในอดีตขึ้นมาใหม่ได้ เช่น ฟอสซิลปะการัง (ตัวบ่งชี้อุณหภูมิและกรดในมหาสมุทร) ปะการังสร้างโครงสร้างแข็งจากแคลเซียมคาร์บอเนตซึ่งบันทึกเคมีของน้ำทะเลในอดีต เป็นตัวบ่งชี้ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ วงแหวนการเจริญเติบโตในฟอสซิลปะการัง แสดงให้เห็นถึงความผันผวนของอุณหภูมิ อัตราส่วนไอโซโทปโบรอนในปะการังเผยให้เห็นระดับกรดในมหาสมุทรในอดีต (เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของ CO₂) เช่น ฟอสซิลปะการังจากแนวปะการังเกรทแบร์ริเออร์รีฟแสดงให้เห็นหลักฐานของ การเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำทะเลในช่วงยุคน้ำแข็งครั้งสุดท้าย (ประมาณ 20,000 ปีก่อน) [3]

นอกจากนี้ ฟอสซิลปลาและสัตว์เลื้อยคลานทะเล การเปลี่ยนแปลงในการกระจายพันธุ์ของปลาและสัตว์ เลื้อยคลานในทะเลที่กลายเป็นฟอสซิล ยังช่วยบ่งชี้ถึงอุณหภูมิและกระแสในมหาสมุทรที่เปลี่ยนแปลงไป ตัวอย่างเช่น ฟอสซิลของอิคทีโอซอร์ (สัตว์เลื้อยคลานในทะเล) แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวให้เข้ากับทะเลที่อุ่นขึ้นในช่วงจูแรสซิก (ประมาณ 180 ล้านปีก่อน)

● ชกติกดำบสพว์สัต์ว้มีกระดูกสันหลัง

ฟอสซิลสัตว์มีกระดูกสันหลังเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าสัตว์มีการปรับตัวหรือไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศตลอดประวัติศาสตร์ของโลกได้อย่างไร โดยการศึกษาฟอสซิลกระดูก ฟัน รอยตีน และเนื้อเยื่ออ่อนที่เก็บรักษาไว้ในรูปของฟอสซิล นักวิทยาศาสตร์สามารถสร้างสภาพแวดล้อมในอดีตขึ้นมาใหม่ และทำความเข้าใจว่าสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ มีวิวัฒนาการขึ้นอย่างไร เพื่อตอบสนองต่ออุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลง ระดับน้ำทะเล และสภาพบรรยากาศ โดยฟอสซิลสัตว์มีกระดูกสันหลังเผยให้เห็นการปรับตัวต่อสภาพอากาศ เช่น การเปลี่ยนแปลงของขนาดร่างกาย ขนาดร่างกายที่ใหญ่ขึ้นช่วยให้สัตว์กักเก็บความร้อนในสภาพอากาศหนาวเย็นได้ ขณะที่ร่างกายที่เล็กลงจะระบายความร้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในสภาพอากาศอบอุ่นในอดีต สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมบางชนิดมีขนาดเล็ก (เกิดภาวะแคระแกร็น) ดังที่พบในฟอสซิลม้าในยุคพาลีโอซีน-อีโอซีน (ประมาณ 56 ล้านปีก่อน) หรือหากเราพบฟอสซิลของหมีขั้วโลกในพื้นที่หนึ่ง ซึ่งเราอาจไม่รู้แน่ชัดว่าสภาพภูมิอากาศในตอนนั้นเป็นอย่างไร แต่การมีอยู่ของหมีขั้วโลกก็เป็นหลักฐานที่ชัดเจนกว่ามันต้องหนาวเย็น

สำหรับสัตว์ส่วนของแขนขาและรยางค์นั้น สัตว์ในสภาพอากาศหนาวเย็นมักจะมีแขนขา หาง และหู ที่สั้นกว่าเพื่อลดการสูญเสียความร้อน ตัวอย่างเช่น แมมมอธขนปุยในยุคน้ำแข็ง มีหูที่สั้นกว่าช้างในปัจจุบัน ในส่วนของฟอสซิลฟัน ฟันสัตว์เผยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านอาหารที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของพืชพรรณที่เกิดจากสภาพอากาศ เช่น ฟองน้ำขยายตัว ในช่วงไมโอซีน (ประมาณ 23-5 ล้านปีก่อน) นำไปสู่วิวัฒนาการของฟันที่มีชั้นเคลือบฟัน (crown) สูงในม้า สำหรับกินหญ้าที่เหนียวและอุดมด้วยซิลิกา ฟอสซิลฟันของสัตว์ฟันแทะและไพรเมตก็แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของความหนาของชั้นเคลือบฟันซึ่งสัมพันธ์ตามแหล่งอาหารที่มีอยู่ [4]

การอพยพและการเปลี่ยนแปลงขอบเขต การกระจายตัวของฟอสซิล แสดงให้เห็นว่าสัตว์ชนิดต่าง ๆ อพยพไปที่อื่นเมื่อสภาพอากาศเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างเช่น ในยุคน้ำแข็ง สัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น ไบซันและแมมมอธ อพยพไปทางใต้เมื่อธารน้ำแข็งขยายตัว และกลับมาจากเหนือเมื่อน้ำแข็งละลาย การสูญพันธุ์เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศอย่างรวดเร็ว สัตว์บางชนิดปรับตัวไม่ทัน และสูญพันธุ์ไป ตัวอย่างเช่น การสูญพันธุ์ในยุคไพลสโตซีนตอนปลาย (ประมาณ 12,000 ปีก่อน) ทำให้สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ เช่น เสือเขี้ยวตบและแรดขนยาว สูญพันธุ์ไป ซึ่งน่าจะเกิดจากสภาพอากาศที่ร้อนขึ้น และกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การล่า

● หลักฐานการสูญพันธุ์ครั้งใหญ่

การสูญพันธุ์ครั้งใหญ่เป็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของโลกที่สิ่งมีชีวิตจำนวนมากสูญพันธุ์ไปในช่วงเวลาทางธรณีวิทยาที่ค่อนข้างสั้น การสูญพันธุ์เหล่านี้หลายครั้งมีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศอย่างรุนแรง ที่เกิดจากเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น กิจกรรมของภูเขาไฟ การชนของดาวเคราะห์น้อย และการเปลี่ยนแปลงของกระแสในมหาสมุทร [5] การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ มีส่วนทำให้เกิดการสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ 5 ครั้ง ได้แก่

การสูญพันธุ์ในยุคออร์โดวิเซียน-ไซลูเรียน (ประมาณ 443 ล้านปีก่อน) สาเหตุเกิดจากโลกเย็นตัวลง อย่างกะทันหันและเกิดธารน้ำแข็ง ตามมาด้วยภาวะโลกร้อนอย่างรวดเร็ว ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง สภาพอากาศ แผ่นน้ำแข็งก่อตัวขึ้นบนทวีปกอนด์วานา ทำให้ระดับน้ำทะเลลดลงและเปลี่ยนแปลง ถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลอย่างรุนแรง ภาวะโลกร้อนในภายหลังทำให้ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น ส่งผลให้สัตว์ทะเลมีความเครียดมากขึ้น ผลลัพธ์คือ สัตว์ทะเลประมาณ 85% สูญพันธุ์

การสูญพันธุ์ในยุคดีโวเนียนตอนปลาย (ประมาณ 375 ล้านปีก่อน) สาเหตุจากมหาสมุทร ชาติออกซิเจน และการเย็นตัวลง เนื่องจากกิจกรรมของภูเขาไฟและดาวเคราะห์น้อยที่พุ่งชน ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การฟุกร้อนของหินบนบกที่เพิ่มขึ้นทำให้ CO₂ หายไปจากชั้นบรรยากาศ ทำให้เกิดการเย็นตัวลง ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางเคมีของมหาสมุทรก็ส่งผลเสียต่อสิ่งมีชีวิตในทะเล เช่น ปะการังและปลากระดูกแข็งประมาณ 75% ของชนิดพันธุ์สูญพันธุ์ โดยเฉพาะในระบบนิเวศทางทะเล

การสูญพันธุ์ในยุคเพอร์เมียน-ไทรแอสซิก (ประมาณ 252 ล้านปีก่อน) สาเหตุจากการปะทุของ ภูเขาไฟครั้งใหญ่ในไซบีเรีย ทำให้เกิดก๊าซเรือนกระจก ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โลกร้อนอย่างรุนแรง (อุณหภูมิสูงขึ้นถึง +10°C) มหาสมุทรเป็นกรด และภาวะขาดออกซิเจนแพร่หลาย ผลลัพธ์คือประมาณ 96% ของชนิดพันธุ์ทางทะเลและ 70% ของชนิดพันธุ์บนบกสูญพันธุ์ นี่คือการสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลก

การสูญพันธุ์ในยุคไทรแอสซิก-จูแรสซิก (ประมาณ 201 ล้านปีก่อน) สาเหตุจากกิจกรรมของภูเขาไฟ จากบริเวณแมกมาติกในมหาสมุทรแอตแลนติกตอนกลาง ปลดปล่อย CO₂ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน กรดในมหาสมุทร และการรบกวนระบบนิเวศ ผลลัพธ์คือประมาณ 80% ของชนิดพันธุ์สูญพันธุ์ และปูทางไปสู่การครองโลกของไดโนเสาร์

การสูญพันธุ์ในยุคครีเทเชียส-พาลีโอจีน (K-Pg) (ประมาณ 66 ล้านปีก่อน) สาเหตุเกิดจากการชนของดาวเคราะห์น้อย (หลุมอุกกาบาต Chicxulub) และการปะทุของภูเขาไฟ Deccan ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การชนของดาวเคราะห์น้อยทำให้เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ เมฆฝุ่นบดบังแสงแดด ตามมาด้วยภาวะโลกร้อนในระยะยาวจาก CO₂ จากภูเขาไฟ ผลลัพธ์คือชนิดพันธุ์ต่างๆ สูญหายไปราว 75% รวมถึงไดโนเสาร์ที่ไม่ใช่นกด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมจึงมีความหลากหลายและเข้ามาครองพื้นที่แทนไดโนเสาร์ในเวลาต่อมา

03 ตัวอย่างในประเทศไทย

ในประเทศไทย มีงานวิจัยฟอสซิลสัตว์และพืชดึกดำบรรพ์หลายชิ้น ที่บอกให้เราเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตในอดีต ตัวอย่างเช่น

ไม้กลายเป็นหินยุคไดโนเสาร์ การศึกษาซากวิภาคเปรียบเทียบของไม้กลายเป็นหินยุคจูแรสซิกตอนปลาย จังหวัดกาฬสินธุ์ ณ แหล่งซากดึกดำบรรพ์ไม้กลายเป็นหินภูพาน จำนวน 7 ตัวอย่าง โดยการวิเคราะห์เนื้อไม้ด้วยกล้องจุลทรรศน์ พบว่าไม้ทั้งหมดเป็นไม้จำพวกสน สกุล Agathoxylon บางชิ้นเห็นวงปีชัดเจน การศึกษานี้มีการใช้ลักษณะของเนื้อไม้ เช่น ความหนาของผนังเซลล์ การจัดเรียงเซลล์ ฯลฯ มาใช้ในการจำแนกชนิด จากการดูวงปีในไม้กลายเป็นหิน ที่มวิจัยสามารถคาดการณ์ได้ว่าเมื่อร้อยกว่าล้านปีก่อน (ยุคจูแรสซิก) บริเวณนี้เคยมีสภาพอากาศที่ค่อนข้างเปียกชื้นสลบกับมีฤดูแล้งเป็นเวลาดสั้นๆ นอกจากนี้ ในบริเวณนี้ก็เคยมีการค้นพบไม้กลายเป็นหินสกุล Xenoxylon ที่บ่งบอกว่าในสมัยนั้นอากาศอาจจะเย็นและเปียกชื้นด้วย [6]

ขุมซีฟไดโนเสาร์ในอีสาน ตัวอย่างจากหมวดหินเสาขัว (อายุประมาณ 133-121 ล้านปีก่อน) หมวดหินเสาขัวเป็นหมวดหินสำคัญในกลุ่มหินโคราช ประกอบด้วยดินเหนียวสีแดง (red clays) หินโคลน (mudstones) หินทราย (sandstones) หินแป้ง (siltstones) และหินกรวด (conglomerates) เป็นส่วนใหญ่ ตะกอนเหล่านี้บ่งชี้ถึงสภาพแวดล้อมแม่น้ำ ที่มีลักษณะเป็นทะเลสาบ ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง และแม่น้ำที่มีพลังงานต่ำไหลคดเคี้ยว สภาวะดังกล่าวบ่งชี้ถึงภูมิอากาศแบบอบอุ่น (temperate) ที่เอื้อต่อการพัฒนาของระบบนิเวศบนบกที่มีสิ่งมีชีวิตที่หลากหลายหมวดหินเสาขัวมีชื่อเสียงจากหลักฐานฟอสซิลสัตว์มีกระดูกสันหลังจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งไดโนเสาร์กลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ไดโนเสาร์กินเนื้อหรือเทอโรพอด เช่น สไปโนซอริด เมกะแรปเตอราน และออร์นิโทมิโมซอร์ ไดโนเสาร์คอยาวหรือซอโรพอด ได้แก่ ไททันโนซอร์แรกเริ่ม บราคิโอซอริด และดีโพลโดคอยด์ การมีอยู่ของสัตว์ที่มีความหลากหลายดังกล่าวเน้นย้ำถึงการมีอยู่ของระบบนิเวศบนบกที่ซับซ้อน ซึ่งมีช่องว่าง (niches) ที่หลากหลายในมหายุคมีโซโซอิก (รูปที่ 3) [7]

ฟองน้ำสะวันนาภาคใต้ หลักฐานจากฟอสซิลไฮยีน่ากระบี่ฟองน้ำสะวันนา คือระบบนิเวศที่มีลักษณะเป็นพื้นที่โล่ง มีต้นไม้ประปราย พืชพรรณหลักเป็นหญ้า มีสัตว์กินพืชและนักล่าจำนวนมากฟอสซิลไฮยีน่าที่ถูกค้นพบในจังหวัดกระบี่เป็นหลักฐานที่สำคัญซึ่งช่วยให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมในอดีตของพื้นที่นี้ เคยเป็นฟองน้ำโล่งแบบสะวันนา ไฮยีน่าเป็นนักล่าและสัตว์กินซากที่พบได้ทั่วไปในแหล่งฟองน้ำแห่งในแอฟริกาในปัจจุบัน การที่พบไฮยีน่าซึ่งเป็นสัตว์ที่เหมาะสมกับฟองน้ำ บ่งบอกว่า ภาคใต้ของไทยเมื่อหลายแสนปีก่อน อาจไม่ใช่ป่าดิบชื้นหนาแน่นแบบทุกวันนี้แต่เคยเป็นฟองน้ำแบบสะวันนา ฟอสซิลเหล่านี้ช่วยให้ให้นักธรณีวิทยาและนักบรรพชีวินวิทยาเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและระบบนิเวศในอดีต ซึ่งให้เห็นว่า ภาคใต้เคยมีสภาพแห้งกว่าปัจจุบันในช่วงยุคน้ำแข็ง [8]

รูปที่ 3 รูปหุ่นเขาภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ในอดีต ภาพวาดโดย ©Kmonvish Lawan

04 ความสำคัญของหลักฐานซากดึกดำบรรพ์

• ฟอสซิลพืช

การศึกษากฎีอากาศในอดีตจากฟอสซิลพืช จะช่วยทำนายว่าระดับ CO₂ ที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน อาจส่งผลกระทบต่ออุณหภูมิและระบบนิเวศของโลกอย่างไร บันทึกละอองเรณูบ่งชี้ว่า พืชปัจจุบันหลายชนิดอาจเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ฟอสซิลพืชยังเป็นเครื่องมือบันทึกสภาพอากาศของธรรมชาติ ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์สร้างสภาพแวดล้อมในอดีตขึ้นมาใหม่ และคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตได้ การใช้ฟอสซิลพืชในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอดีต ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์เข้าใจถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในปัจจุบันและอนาคต ฟอสซิลพืช เช่น ใบไม้และเมล็ดพืชที่ถูกเก็บรักษาไว้ในหิน สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับอุณหภูมิและความชื้นในอดีต โดยนักวิทยาศาสตร์ใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การวิเคราะห์รูปร่างของใบไม้และการศึกษาความหลากหลายของพืชเพื่อประเมินสภาพภูมิอากาศในช่วงเวลาที่พืชเหล่านั้นเจริญเติบโต การศึกษาฟอสซิลพืชไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอดีต แต่ยังช่วยในการวางแผนและดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและอนาคต โดยการใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการป้องกันผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

• ฟอสซิลสิ่งมีชีวิตในทะเล

ระดับ CO₂ ที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นเหตุการณ์ในอดีต เช่น ภาวะโลกร้อนพาลีโอซีน-อีโอซีน (Paleocene-Eocene Thermal Maximum: PETM) ซึ่งเป็นสัญญาณเตือนถึงกรดในมหาสมุทรในอนาคต ฟอสซิลแนวปะการังบ่งชี้ว่าภาวะโลกร้อนในปัจจุบันอาจนำไปสู่การฟอกขาวของปะการังจำนวนมาก บันทึกรูปของฟอรามินิเฟอร่าบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของกระแสน้ำในมหาสมุทรอันเนื่องมาจากการละลายของน้ำแข็งที่ขั้วโลก ฟอสซิลสิ่งมีชีวิตในทะเลขนาดเล็กนี้ให้มุมมองในระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และช่วยให้นักวิทยาศาสตร์คาดการณ์สภาพมหาสมุทรในอนาคตได้ [9]

• ฟอสซิลสัตว์มีกระดูกสันหลังบนบก

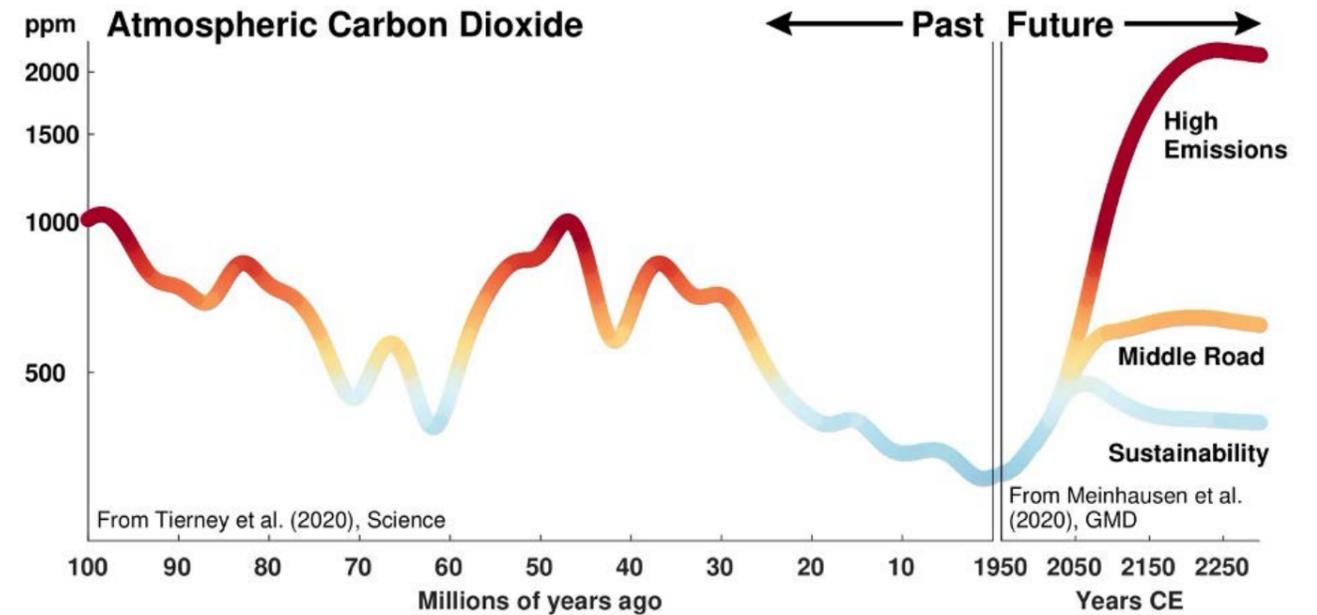
ในช่วงการเปลี่ยนผ่านจากยุคเพอร์เมียนเป็นไทรแอสสิก (ประมาณ 252 ล้านปีก่อน) สัตว์เลื้อยคลานบางชนิดได้วิวัฒนาการโครงสร้างคล้ายกระดูกหลังที่ใหญ่ขึ้น (เช่น ไดเมโทรดอน) เพื่อควบคุมอุณหภูมิของร่างกายในสภาพอากาศร้อนจัด (หรือเพื่อตั้งจุดเขตตรงข้าม) การค้นพบไดโนเสาร์บางชนิด เช่น เอ็ดมอนโตซอร์สและโทรโอดอนอาศัยอยู่ในบริเวณอาร์กติก ซึ่งหมายความว่า พวกมันต้องอยู่รอดท่ามกลางความมืดและความหนาวเย็นเป็นเวลานานหลายเดือน หลักฐานฟอสซิลบ่งชี้ว่า ไดโนเสาร์เหล่านี้อาจมีขนป้องกันความร้อน (เช่น ขน) และรูปแบบการอพยพเพื่อปรับตัวให้เข้ากับ การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล [10] สัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมในยุคน้ำแข็งเองก็มีการปรับตัวต่อสภาพอากาศหนาวเย็น เช่น แมมมอธขนยาวและแรดขนยาวจะมีขนหนาและชั้นไขมันหนา และมีส่วนปลายของร่างกายเช่นใบหูเล็ก เพื่อเอาชีวิตรอดจากอุณหภูมิที่เย็นจัด

05 เราสามารถป้องกันหรือรับมือการเปลี่ยนแปลงอะไรได้บ้างจากหลักฐานในอดีต

จากหลักฐานในอดีต ทำให้เราตระหนักว่า จำเป็นต้องลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ป้องกันการทำลายระบบนิเวศ และต้องป้องกันการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ท้องถิ่น เช่น นก แมลง ด้วยการรักษาถิ่นที่อยู่ของพวกมัน ตัวอย่างเช่น ลดการสร้างเขื่อนและฝาย เนื่องจากเขื่อนสามารถปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้ โดยเฉพาะในรูปของมีเทน ซึ่งเป็นก๊าซที่มีศักยภาพในการทำให้โลกร้อนสูงกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์หลายเท่า พื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมจากการสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำ จะทำให้พืชและอินทรีย์วัตถุต่างๆ ใต้น้ำเริ่มย่อยสลายโดยไม่ใช้ออกซิเจน (anaerobic decomposition) ซึ่งกระบวนการนี้จะผลิตก๊าซมีเทนและคาร์บอนไดออกไซด์ โดยเฉพาะในเขื่อนที่ตั้งอยู่ในเขตร้อนหรือพื้นที่ที่มีอินทรีย์วัตถุหนาแน่น เช่น ป่าฝนเมซอน การศึกษาพบว่าเขื่อนทั่วโลกปล่อยก๊าซเรือนกระจกประมาณ 1 พันล้านตันต่อปี ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 1.3 ของการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมของมนุษย์ทั้งหมด การปล่อยก๊าซมีเทนจากเขื่อนทำให้เขื่อนบางแห่งปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากกว่าการผลิตไฟฟ้าจากถ่านหินหรือก๊าซธรรมชาติในช่วง 10 ปีแรกของการดำเนินงาน นอกจากนี้ เขื่อนและฝายยังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ เช่น การขัดขวางการอพยพของสัตว์น้ำและการไหลเวียนแร่ธาตุและตะกอน การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของน้ำ ทำให้น้ำเน่า สัตว์น้ำขาดสารอาหาร [11]

การปกป้องความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตบนโลก ไม่ว่าจะเป็พืช สัตว์ เชื้อรา และจุลินทรีย์ ตลอดจนระบบนิเวศที่สิ่งมีชีวิตเหล่านี้พึ่งพา ความพยายามนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาสุขภาพของโลก ความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ และความสามารถในการฟื้นตัวจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและแหล่งที่อยู่อาศัยไม่ได้หมายความว่าช่วยชีวิตสัตว์หรือต้นไม้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการปกป้องโครงข่ายของสิ่งมีชีวิตที่รองรับทุกสิ่ง รวมถึงมนุษย์ด้วย การสร้างระบบนิเวศที่มีสุขภาพดีในปัจจุบันถือเป็นมรดกสำหรับคนรุ่นอนาคตที่จะอยู่รอดและเจริญเติบโต

แม้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะเกิดขึ้นเป็นวัฏจักรในโลกใบนี้ แต่กิจกรรมของมนุษย์ก็ส่งผลกระทบโดยตรงและทางอ้อม และเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา แม้เราจะหยุดมันไม่ได้ แต่ก็สามารถชะลอหรือลดความรุนแรงได้ ดังเช่นการไม่สร้างฝายในป่าต้นน้ำ และไม่สนับสนุนการสร้างเขื่อนซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

รูปที่ 4 ปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในอดีต (ซ้าย) เปรียบเทียบกับสถานการณ์การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เป็นไปได้ในอนาคต (ขวา)
ที่มา: รูปภาพ: College of Science, George Mason University

06 ตัวอย่างการนำหลักฐานเหล่านี้มาเป็นส่วนในการป้องกัน หรือสร้างความตื่นตัวในการเตรียมการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง

การศึกษากฎีพืชช่วยคาดการณ์อนาคต ข้อมูลจากฟอสซิลพืชช่วยให้นักวิทยาศาสตร์สามารถสร้างแบบจำลองการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคตได้ โดยการเปรียบเทียบข้อมูลเหล่านี้กับข้อมูลปัจจุบัน นักวิทยาศาสตร์สามารถประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ โดยใช้ฟอสซิลในการบอกเล่าว่าสภาพภูมิอากาศในอดีตเป็นอย่างไร จากนั้นนักภูมิอากาศจะนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ในการจำลองสภาพภูมิอากาศในอดีตด้วยคอมพิวเตอร์ แล้วก็นำผลจากการจำลองมาเปรียบเทียบกับสภาพภูมิอากาศที่สร้างขึ้นจากฟอสซิล เพื่อดูว่าตรงกันหรือไม่ หากแบบจำลองภูมิอากาศสมัยใหม่สามารถพยากรณ์เหตุการณ์รุนแรงในอดีต เช่น PETM (Paleocene-Eocene Thermal Maximum) ได้อย่างแม่นยำ ก็มีแนวโน้มว่าจะสามารถพยากรณ์การตอบสนองของโลกต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในปัจจุบันได้อย่างแม่นยำเช่นกัน (รูปที่ 4)

ในอดีตมนุษย์เคยอยู่รอดการสูญพันธุ์ช่วงสิ้นยุคน้ำแข็ง แต่ในปัจจุบันจากการทำอุตสาหกรรม มนุษย์กำลังทำลายธรรมชาติเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา ทำให้ภูมิอากาศแปรปรวน เราจะผ่านการสูญพันธุ์ครั้งต่อไปได้หรือไม่ (ยุคไพลสโตซีนตอนปลายจนถึงต้นยุคโฮโลซีนเป็นช่วงที่สัตว์ขนาดใหญ่ส่วนใหญ่ในโลก สูญพันธุ์ไป ซึ่งส่งผลให้ความหนาแน่นและความหลากหลายของสัตว์ทั่วโลกลดลง [12])

07 บทสรุป

หลักฐานฟอสซิลบอกเราเกี่ยวกับภูมิอากาศในอดีต และมีความเกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพและการอนุรักษ์ เนื่องจากให้ข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสิ่งมีชีวิตบนโลก การศึกษาฟอสซิลทำให้นักวิทยาศาสตร์เข้าใจได้ดียิ่งขึ้นว่าชนิดพันธุ์วิวัฒนาการมาอย่างไร ระบบนิเวศและภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และเหตุการณ์การสูญพันธุ์เกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งทั้งหมดนี้มีความสำคัญต่อแนวทางการอนุรักษ์สมัยใหม่ที่สำคัญ ได้แก่

1. ทำความเข้าใจความหลากหลายทางชีวภาพในอดีต ฟอสซิลแสดงให้เห็นว่าในอดีตมีสิ่งมีชีวิตประเภทใด และชีวิตครั้งหนึ่งมีความหลากหลายเพียงใด สิ่งนี้ช่วยให้เรา ติดตามวิวัฒนาการของสปีชีส์และระบบนิเวศตลอดหลายล้านปี ทำความเข้าใจรูปแบบของความหลากหลาย (การเกิดขึ้นของสปีชีส์ใหม่) และการสูญพันธุ์ ระบุแนวโน้มในระยะยาว เช่น การเพิ่มขึ้นและลดลงของสิ่งมีชีวิตกลุ่มต่างๆ ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์กำหนดได้ว่าระบบนิเวศที่ “มีสุขภาพดี” หรือ “เป็นธรรมชาติ” ควรมีลักษณะอย่างไร และความหลากหลายทางชีวภาพในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมากเพียงใดเมื่อเวลาผ่านไป

2. เปิดเผยสาเหตุและผลกระทบของการสูญพันธุ์ บันทึกรูปฟอสซิลบันทึกการสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ในอดีต (เช่น การสูญพันธุ์ของไดโนเสาร์ที่ไม่ใช่คน) และการสูญพันธุ์ที่ค่อยเป็นค่อยไปมากขึ้น ซึ่งช่วยให้นักวิทยาศาสตร์สามารถ วิเคราะห์สาเหตุของการสูญพันธุ์ (เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กิจกรรมของภูเขาไฟ การชนของดาวเคราะห์น้อย) สังเกตว่าชีวิตฟื้นตัวหรือปรับตัวอย่างไรหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว บทเรียนเหล่านี้จากอดีตช่วยทำนายว่าชนิดพันธุ์ปัจจุบันอาจตอบสนองต่อภัยคุกคามสมัยใหม่ เช่น การสูญเสียดินที่อยู่อาศัยหรือภาวะโลกร้อนอย่างไร และจะบรรเทาผลกระทบเหล่านี้ได้อย่างไร

3. ให้ข้อมูลลำดับความสำคัญของการอนุรักษ์ โดยการเปรียบเทียบชนิดพันธุ์ปัจจุบันกับญาติที่เป็นฟอสซิล นักวิทยาศาสตร์สามารถระบุชนิดพันธุ์ที่แยกจากกันในวิวัฒนาการได้ – ชนิดพันธุ์ที่มีญาติใกล้ชิดเพียงไม่กี่ชนิด – ซึ่งมักได้รับลำดับความสำคัญในการอนุรักษ์ที่สูงกว่า (เช่น กิ้งก่าหัวทารา ปลาซีลาแคนท์ พะยูน หรือช้าง) ระบุฟังก์ชันของระบบนิเวศที่คงอยู่ตลอดกาลเวลาและมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ ทำความเข้าใจช่วงประวัติศาสตร์ของชนิดพันธุ์ต่างๆ ซึ่งช่วยในการฟื้นฟูแหล่งที่อยู่อาศัย ฟอสซิลสามารถเผยให้เห็นว่าสิ่งที่เราเห็นในปัจจุบันเป็นเพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของความหลากหลายทางชีวภาพในอดีต ซึ่งช่วยชี้แนะกลยุทธ์การอนุรักษ์เมื่อเรามีข้อมูลมากขึ้น

4. ปัจจุบัน นักวิทยาศาสตร์เตือนว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศที่เกิดจากมนุษย์ อาจเป็นตัวการทำให้เกิดการสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ครั้งที่ 6 เนื่องมาจากภาวะโลกร้อนจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ภาวะเป็นกรดของมหาสมุทร ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล การทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยจากการตัดไม้ทำลายป่าและการสร้างเขื่อนและฝาย และการขยายตัวของเมือง การอพยพของชนิดพันธุ์และการสูญเสียมวลหลายทางชีวภาพ เนื่องจากสิ่งมีชีวิตที่ปรับตัวให้ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หากแนวโน้มปัจจุบันยังคงดำเนินต่อไป การสูญเสียมวลหลายทางชีวภาพอาจเทียบได้กับเหตุการณ์การสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ในอดีต และถือเป็นการสูญพันธุ์ครั้งใหญ่ครั้งที่ 6 ของโลก ก็ว่าได้

ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ

#SDG13 การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

- (13.1) เสริมภูมิทัศน์และขีดความสามารถในการปรับตัวต่ออันตรายและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับภูมิอากาศในทุกประเทศ
- (13.3) พัฒนาการศึกษ การสร้างความตระหนัก และขีดความสามารถของมนุษย์และของสถาบันในเรื่องการลดปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การปรับตัว การลดผลกระทบ การเตือนภัยล่วงหน้า

#SDG14 ทรัพยากรทางทะเล

- (14.a) เพิ่มความรู้ทางวิทยาศาสตร์ พัฒนาขีดความสามารถในการวิจัย และถ่ายทอดเทคโนโลยีทางทะเล โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางทะเลของคณะกรรมาธิการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยสมุทรศาสตร์ เพื่อจะพัฒนาคุณภาพมหาสมุทรและเพิ่มพูนให้ความหลากหลายทางชีวภาพทางทะเลมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็กและประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

#SDG15 ระบบนิเวศบนบก

- (15.5) ปฏิบัติการที่จำเป็นและเร่งด่วนเพื่อลดการเสื่อมโทรมของดินที่อยู่ตามธรรมชาติ หยุดยั้งการสูญเสียมวลหลายทางชีวภาพ และภายในปี พ.ศ. 2563 ปกป้องและป้องกันการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์ที่ถูคุกคาม

เอกสารอ้างอิง

- [1] Jablonski, D. 2001. Lessons from the past: evolutionary impacts of mass extinctions. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 98(10); 5393-5398.
- [1] Cruz, J.A., Velasco, J.A., Arroyo-Cabrales, J., and Johnson, E. 2023. Paleoclimatic reconstruction based on the Late Pleistocene San Josecito Cave Stratum 720 fauna using fossil mammals, reptiles, and birds. *Diversity*, 15(7); p.881.
- [1] Tierney, J.E., Poulsen, C.J., Montañez, I.P., Bhattacharya, T., Feng, R., Ford, H.L., Hönisch, B., Inglis, G.N., Petersen, S.V., Sagoo, N., and Tabor, C.R. 2020. Past climates inform our future. *science*, 370(6517); p.eaay3701.
- [1] Tierney, J.E., Zhu, J., Li, M., Ridgwell, A., Hakim, G.J., Poulsen, C.J., Whiteford, R.D., Rae, J.W., and Kump, L.R. 2022. Spatial patterns of climate change across the Paleocene–Eocene Thermal Maximum. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119(42); p.e2205326119.
- [1] Timmermann, A., Raia, P., Mondanaro, A., Zollikofer, C.P., Ponce de León, M., Zeller, E., and Yun, K.S., 2024. Past climate change effects on human evolution. *Nature Reviews Earth & Environment*, 5(10); 701-716.
- [2] McElwain, J.C. and Punyasena, S.W. 2007. Mass extinction events and the plant fossil record. *Trends in ecology & evolution*, 22(10); 548-557.
- [2] Wolff, E.W., Chappellaz, J., Blunier, T., Rasmussen, S.O., and Svensson, A. 2010. Millennial-scale variability during the last glacial: The ice core record. *Quaternary Science Reviews*, 29(21-22); 2828-2838.
- [2] Zargar, MA, Riyaz M, Hussain SM, Nazir A, Hamid S, Gajre IA, and Parray KA. 2025. Pollen and spores as proxies for palaeoenvironment reconstruction: A review of sediment-based research. *Journal of the Palaeontological Society of India*, 05529360251318072.
- [3] Lirer, F., Sprovieri, M., Vallefuoco, M., Ferraro, L., Pelosi, N., Giordano, L., and Capotondi, L. 2014. Planktonic foraminifera as bio-indicators for monitoring the climatic changes that have occurred over the past 2000 years in the southeastern Tyrrhenian Sea. *Integrative Zoology*, 9(4); 542-554.
- [4] Vermillion, W.A., Polly, P.D., Head, J.J., Eronen, J.T., and Lawing, A.M. 2018. Ecometrics: A trait-based approach to paleoclimate and paleoenvironmental reconstruction. *Methods in paleoecology: Reconstructing Cenozoic terrestrial environments and ecological communities*, 373-394.
- [5] McElwain, J.C. 2018. Paleobotany and global change: Important lessons for species to biomes from vegetation responses to past global change. *Annual review of plant biology*, 69; 761-787.
- [6] Srikampa, P. and Suteethorn, S. 2025. Petrified wood of the genus *Agathoxylon* on the nature trail at Phu Por fossil site, Kham Muang District, Kalasin Province, Thailand. *Journal of Science and Technology Mahasarakham University*, 44(3); 242-251.
- [7] Boonjarern, T., Suteethorn, S., Samathi, A., Jungpan, C., Kaikaew, S., Sutcha, K., Chaitongsri, K., Srikampa, P., and Suteethorn, V. 2024. Sauropod Dinosaurs in Southeast Asia. *The 6th International Conference on Paleogeography*, Nanjing, China.
- [7] Puntanon, K., Suteethorn, S., and Samathi, A. 2024. Diversity of theropod dinosaurs in Thailand: implications for paleobiogeography. *12th Conference on taxonomy and systematic in Thailand*. Mahidol University, Bangkok, Thailand.
- [7] Samathi, A., Chanthasit, P., and Sander, P. M. 2019. A review of theropod dinosaurs from the Late Jurassic to mid-Cretaceous of Southeast Asia. *Annales de Paléontologie*, 105(3); 201-215
- [8] Suraprasit, K., Jongautcharyakul, S., Yamee, C., Pothichaiya, C., and Bocherens, H. 2019. New fossil and isotope evidence for the Pleistocene zoogeographic transition and hypothesized savanna corridor in peninsular Thailand. *Quaternary Science Reviews*, 221; p.105861.
- [9] Schmiel, G. 2019. Use of foraminifera in climate science. *Oxford research encyclopedia of climate science*.
- [10] Maderspacher, F. 2021. Paleontology: Snow falling on dinosaurs. *Current Biology*, 31(16); R995-R998.
- [11] Barros, N., Cole, J.J., Tranvik, L.J., Prairie, Y.T., Bastviken, D., Huszar, V.L., Del Giorgio, P., and Roland, F. 2011. Carbon emission from hydroelectric reservoirs linked to reservoir age and latitude. *Nature geoscience*, 4(9); 593-596.
- [11] U.S. Department of Energy. Tracking the Carbon Footprint of Hydropower. https://www.energy.gov/eere/water/tracking-carbon-footprint-hydropower?utm_source=chatgpt.com
- [11] สมาริ ธรรมศร 2023 เหยี่ยวอี๊กด้านของ 'ฝายชะลอน้ำ' กิจกรรมอนุรักษ์ป่าหรือคร่าชีวิตลำธาร waymagazine <https://waymagazine.org/how-weir-effect-in-environment/>

ที่มาภาพ

- Biology Notes Online <https://biologynotesonline.com/dendrochronology-definition-history-methods-applications/>
- College of Science, George Mason University <https://science.gmu.edu/news/understanding-past-climate-key-predicting-future-climate>
- namodinosaur <https://www.deviantart.com/namodinosaur/art/Illustration-of-Khon-Kaen-Geopark-cretaceous-paleo-938538559>
- NOAA Paleoclimatology Data Center – <https://www.ncdc.noaa.gov/data-access/paleoclimatology-data>
- Smithsonian National Museum of Natural History – Fossil Evidence for Climate Change – <https://naturalhistory.si.edu/research/paleobiology>
- Smithsonian National Museum of Natural History – What Fossil Plants Reveal About Climate Change <https://www.smithsonianmag.com/blogs/national-museum-of-natural-history/2021/04/29/what-fossil-plants-reveal-about-climate-change/>
- State Historical Society of North Dakota <https://blog.statemuseum.nd.gov/blog/life-of-fossil>

SDG Insights

ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม ในยุค ‘ขยะล้นเมือง’ ทางออกที่ยั่งยืน อยู่ที่พลังการมีส่วนร่วมของประชาชน

ผศ. ดร.ลดาวัลย์ ไช้คำ
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เมืองหลายแห่งในประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหา “ขยะล้นเมือง” ที่เกิดขึ้นในเขตเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งเกิดจากการขยายตัวของประชากรและกิจกรรมเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เห็นได้จากปริมาณขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่องทุกปี ขณะที่ศักยภาพในการจัดเก็บ คัดแยก และการกำจัดขยะยังคงล้าหลัง ปัญหานี้สะท้อนให้เห็นถึง “วิกฤตเชิงโครงสร้าง” ที่เรียกว่าเป็นความล้มเหลวของกลไกรัฐในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน โปร่งใส และมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ

ดังนั้น ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมในเมือง (Urban Environment) จึงไม่ได้หมายถึงเพียงภูมิทัศน์หรือทรัพยากรที่ต้องรักษา แต่คือพื้นฐานของ คุณภาพชีวิต ของพลเมืองในเมืองทุกคน ตั้งแต่ความสะอาดของชุมชน อากาศที่บริสุทธิ์ การจัดการกลิ่นและของเสีย การมีสุขภาวะจิตใจที่ดีและการมีพื้นที่สีเขียว เช่นนั้นหากกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมล้มเหลว ก็ย่อมหมายถึงการลดทอนสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชนในการดำรงชีวิตประจำวันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในบริบทนี้ ดังนั้นแนวคิด “ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม” จึงมีความสำคัญในการวิเคราะห์โครงสร้างการจัดการขยะในเมือง เพราะธรรมาภิบาลไม่ใช่เพียงประสิทธิภาพ แต่ยังรวมถึงความโปร่งใส (transparency) ความรับผิดชอบ (accountability) และการมีส่วนร่วมของประชาชน (participation) โดยตรง ตั้งแต่การออกแบบนโยบาย การติดตามผล ไปจนถึงการดำเนินการในพื้นที่ ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการสร้างธรรมาภิบาลที่แท้จริง

SDG Insights ฉบับนี้ จึงต้องการสำรวจระบบการจัดการขยะในประเทศไทยผ่านมุมมองด้านธรรมาภิบาล และตั้งคำถามถึงความเป็นไปได้ของ “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขวิกฤตขยะล้นเมืองภายใต้กรอบธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม” โดยชี้ให้เห็นว่าปัญหาขยะล้นเมือง ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาทางกายภาพหรือเชิงเทคนิคเท่านั้น หากแต่สะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการบริหารจัดการภาครัฐ พร้อมทั้งนำเสนอปัจจัยสนับสนุนหลักที่จำเป็นต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อผลักดันให้เกิดผลในเชิงนโยบายที่ยั่งยืนและสะท้อนบริบทของประเทศไทย

01 ภาพรวมวิกฤตขยะล้นเมือง: ปัญหาที่กำลังกลายเป็นความปกติใหม่

ในยุคของการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว เมืองได้กลายเป็นศูนย์กลางของประชากร ด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และพฤติกรรม การบริโภคที่ยกระดับตามความมั่งคั่งของประชากรและความหนาแน่นของชุมชนเมือง ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นขยะมูลฝอย น้ำทิ้ง และขยะอิเล็กทรอนิกส์ โดยงานวิจัยล่าสุดในวารสาร Nature Cities ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศต่อหัว (GDP per capita) กับปริมาณขยะที่ผลิตต่อจำนวนประชากร กล่าวคือ เมืองที่มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจมากกว่ามักผลิตขยะในปริมาณสูงกว่าด้วย [1]

พลวัตของขยะในเมืองสะท้อนความซับซ้อนของการพัฒนาเมืองแบบเร่งรัด ขยะมูลฝอยจะเพิ่มขึ้นแบบสัดส่วนตรง (linear scaling) กับจำนวนประชากร ขณะที่น้ำเสียจะเพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดด (superlinear scaling) หมายความว่า หากเมืองขยายตัวเพียงหนึ่งหน่วย น้ำเสียจะเพิ่มขึ้นมากกว่าหนึ่งหน่วย ซึ่งเป็นสัญญาณเตือนว่าโครงสร้างพื้นฐานด้านการจัดการขยะและน้ำเสียในเมืองไม่สามารถรองรับการเติบโตของเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาขยะล้นเมืองจึงไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพราะ “ปริมาณขยะที่มากเกินไป” เท่านั้น หากแต่เกิดจากการขาดความสามารถในการจัดการที่ยืดหยุ่น และตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของเมือง โดยเฉพาะการขาดระบบแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง การขาดแรงจูงใจที่เพียงพอในการเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภค และการบริหารจัดการที่ยังยึดติดกับรูปแบบ “ใช้แล้วทิ้ง” มากกว่าระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (circular economy) [2] ผลกระทบจากการจัดการขยะที่ไม่เหมาะสมตอกย้ำให้เห็นถึงความเปราะบางของโครงสร้างเมือง ขยะที่ถูกทิ้งโดยไม่มีการจัดการที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ น้ำ และดิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนโดยตรง ทั้งในรูปแบบของกลิ่นเหม็น การปนเปื้อนในแหล่งน้ำดื่ม และการสะสมของสารพิษในระบบนิเวศ ซึ่งไม่เพียงแต่บั่นทอนคุณภาพชีวิตของผู้คน แต่ยังบ่อนทำลาย “ความน่าอยู่” และภาพลักษณ์ของเมือง

ดังนั้น ปัจจุบันในหลายประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ปัญหาขยะล้นเมือง กำลังกลายเป็นความปกติใหม่ (new normal) ที่สะท้อนถึงวิกฤตเชิงโครงสร้างซึ่งดำเนินอยู่อย่างเงียบ ๆ และต่อเนื่อง หากไม่มีการเร่งทบทวนธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม (Environmental Governance) ให้ตอบรับกับพลวัตของเมืองสมัยใหม่อย่างจริงจัง การแก้ไขปัญหานี้ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์

02 ขยะล้นเมืองและระบบการจัดการในบริบทไทย

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตขยะล้นเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเขตเมืองที่มีความหนาแน่นของประชากรและอัตราการบริโภคสูง จากข้อมูลของกรมควบคุมมลพิษปี พ.ศ. 2566 พบว่าประเทศไทยมีปริมาณขยะมูลฝอยรวมประมาณ 26.95 ล้านตันต่อปี หรือเฉลี่ย 73,840 ตันต่อวัน ซึ่งเท่ากับ 1.12 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ขณะที่ในปี พ.ศ. 2563 มีขยะตกค้างมากถึง 7.88 ล้านตัน หรือราว 31% ของปริมาณขยะทั้งหมด [3] โดยกรุงเทพมหานคร ถือเป็นเมืองที่มีปริมาณขยะมากที่สุด มีการจัดเก็บเฉลี่ยอยู่ที่ 12,748 ตันต่อวัน ตามด้วยเมืองใหญ่ เช่น สมุทรปราการ ชลบุรี นครราชสีมา และนนทบุรี ข้อมูลนี้สอดคล้องกับแนวโน้มที่ว่าเมืองที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่ามักก่อให้เกิดขยะในปริมาณสูงกว่า ทำให้ภาคกลางมีปริมาณขยะสูงสุด รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ ตะวันออกเหนือ และตะวันตก ตามลำดับ [4]

สาเหตุสำคัญของปัญหาขยะล้นเมืองเกิดได้หลายปัจจัย เช่น รูปแบบการบริโภคของประชาชนในเมืองที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากวิกฤตโควิด-19 การบริโภคเชิงเดี่ยวที่ใช้บรรจุภัณฑ์พลาสติกจำนวนมาก ไม่มีระบบแยกขยะที่ต้นทาง และข้อจำกัดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่มีบทบาทหลักในการจัดการขยะ แต่กลับขาดทรัพยากรทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร และเทคโนโลยี

ขณะที่ภาครัฐส่วนกลางมีแผนแม่บทและนโยบายการจัดการขยะที่ชัดเจน โดยมีหน่วยงานหลักคือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกรมควบคุมมลพิษ ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนแม่บทระดับประเทศ เช่น “**แผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2565 – 2570)**” ซึ่งมุ่งเน้นการลด คัดแยก และใช้ประโยชน์จากขยะตั้งแต่ต้นทาง กลางทาง จนถึงปลายทาง ภายใต้ความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน และประชาชน ภายใต้กรอบการดำเนินงานตามกฎหมายควบคุมสิ่งแวดล้อม [5]

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของภาครัฐยังคงมีลักษณะแบบรวมศูนย์และไม่ยืดหยุ่นต่อความหลากหลายในบริบทท้องถิ่น ซึ่งเน้นไปที่การออกข้อกำหนดเชิงนโยบายมากกว่าการลงไปกำกับดูแลหรือสนับสนุนท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด ส่งผลให้ขาดกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนและขาดความโปร่งใสในการดำเนินการ เช่น ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลปริมาณขยะ การจัดซื้อจัดจ้างที่ตรวจสอบได้ยาก และขาดระบบการประเมินผลจากประชาชนในพื้นที่ เป็นต้น [6]

ในทางการเมือง ปัญหาขยะล้นเมืองส่งผลกระทบต่อระดับโครงสร้างเมืองและการวางผังเมืองอย่างลึกซึ้ง ทั้งมิติทางกายภาพของพื้นที่เมือง คุณภาพชีวิต สุขภาวะสาธารณะ และการจัดการเมืองอย่างเป็นระบบ โดยเมืองต้องจัดสรรพื้นที่สำหรับฝังกลบหรือกองเก็บขยะ ส่งผลต่อการใช้ที่ดินในเชิงพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ปริมาณขยะที่มหาศาลขัดขวางทางสัญจร เป็นอุปสรรคต่อระบบสาธารณสุขปลอดภัย และยังส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์เมืองในเชิงเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ขยะกลายเป็นภาระด้านงบประมาณของท้องถิ่นที่ต้องใช้ในการขนย้ายกำจัด และฟื้นฟูพื้นที่เสียหาย

ในทางปฏิบัติ ขยะกลับถูกมองว่าเป็นเพียง “เรื่องปลายทาง” และการกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่านั้น **พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535** ให้อำนาจหน้าที่แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในการ “จัดเก็บ” และ “จัดการ” ขยะภายในพื้นที่ของตน ไม่ว่าจะเป็นการจัดเส้นทางเก็บขยะ จัดหารถขนขยะหรือทำสัญญาจ้างเอกชน แต่กฎหมายจัดตั้ง อปท. ไม่ได้กำหนด

รายละเอียดขั้นตอนในการจัดการ และไม่ได้กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะแต่ประการใด แม้จะมีการรณรงค์ให้คัดแยกขยะ แต่ปัจจุบันยังคงอยู่ในรูปแบบการเชิญชวนเท่านั้น ไม่มีสภาพบังคับ ไม่เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง และไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง [7] แต่การให้ อปท. เป็นเพียงหน่วยงานเดียวในการจัดการขยะกลับนำไปสู่การละเลยต่อการวางแผนเชิงป้องกันในระดับนโยบาย เช่น การส่งเสริมการลดใช้ขยะที่ต้นทาง การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สามารถรีไซเคิลได้ หรือการวางระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ อปท. ต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญ คือข้อจำกัดด้านงบประมาณ เทคโนโลยี และบุคลากร รวมถึงความรู้ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้ อปท. จำนวนมากเลือก “จ้างเหมาบริการ” หรือการจ้างหน่วยงานเอกชน/บุคคล มาให้บริการ แบบมีกำหนดเวลาและขอบเขตงาน โดยไม่ถือเป็นพนักงานของรัฐ ทำให้ขาดระบบติดตาม ตรวจสอบ หรือประเมินผลอย่างเป็นระบบ อุปสรรคเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าวิกฤตขยะล้นเมืองไม่อาจแก้ไขได้โดยมองเพียงมิติของเทคนิคหรือการจัดเก็บ หากแต่จำเป็นต้องทบทวนถึงโครงสร้างธรรมาภิบาลด้านสิ่งแวดล้อมในระดับเชิงลึก และพิจารณาการออกแบบนโยบายที่เปิดพื้นที่ให้เกิดหลักธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมเพื่อรับมือกับวิกฤตขยะล้นเมือง โดยต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทางอย่างแท้จริง [8]

03 กรอบแนวคิดธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อม

แนวคิด “ธรรมาภิบาล” (Good Governance) สามารถอธิบายการบริหารจัดการภาครัฐหรือองค์กรสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยึดโยงกับประชาชน โดยมีจุดเน้นที่ “วิธีการปกครอง” ไม่ใช่เพียงแค่ “ผลลัพธ์ของนโยบาย” แนวคิดนี้เกิดขึ้นจากองค์กรระหว่างประเทศ โดยเฉพาะ ธนาคารโลก (World Bank) และ โครงการ

พัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) ที่พยายามปรับปรุงระบบราชการโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาให้ตอบสนองต่อปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน [9][33]

ตามคำอธิบายของ UNDP (1997) ธรรมาภิบาลที่ดีมีองค์ประกอบหลัก 5 ประการ ได้แก่ (1) การมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบายและติดตามการดำเนินงาน (2) ความโปร่งใส (Transparency) ซึ่งเป็นการเปิดเผยข้อมูลอย่างครบถ้วนและสามารถเข้าถึงได้ (3) ความรับผิดชอบ (Accountability) ของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องรับผิดชอบต่อผลลัพธ์และการกระทำของตน (4) หลักนิติธรรม (Rule of Law) ที่ต้องมีกฎหมายที่เป็นธรรมและบังคับใช้อย่างเท่าเทียม และ (5) ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness & Efficiency) ในการใช้ทรัพยากรสาธารณะให้เกิดประโยชน์สูงสุด [10]

จากนั้นแนวคิดนี้ถูกนำมาใช้ในบริบท “ธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม” (Environmental Governance) เพื่อเข้าใจถึงวิธีการที่มนุษย์บริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน [11] เน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านกลไกที่หลากหลายและไม่รวมศูนย์ กรอบการดำเนินการร่วมกัน (framework for collective action) กลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายในสังคม และเป็นโครงสร้างทางปัญญา (intellectual scaffolding) ระหว่างภาคประชาชน ภาคธุรกิจ และภาคประชาสังคมที่มีสิทธิในการกำหนดอนาคตร่วมกัน [12]

โดยในหนังสือ Environmental Governance (2024) Evans และ Thomas ได้อธิบายหัวใจสำคัญของธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมว่าเป็นการเปลี่ยนแนวทางจากเดิมที่เน้นบทบาทของภาครัฐเพียงด้านเดียวไปสู่การมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายนอกเหนือจากรัฐ (actors beyond the state) เช่น ธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) องค์กรภาครัฐต่าง ๆ และประชาชนทั่วไป เครือข่ายการปกครอง (Network governance) โดยเน้นการทำงานร่วมกันโดยสมัครใจเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน [13] นั้นเป้าหมายหลักของธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม คือการอนุรักษ์ การประสานงาน และการดำเนินงานร่วมกัน ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ธรรมาภิบาลจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการกำหนดเป้าหมายหรือจุดประสงค์ร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ สามารถคิดค้นวิธีการดำเนินการที่เหมาะสมที่สุดสำหรับตนในการบรรลุเป้าหมายเหล่านั้นมากกว่าการกำหนดเนื้อหาหรือผลลัพธ์ที่ตายตัวเพียงหนึ่งเดียว [14]

04 โครงสร้างการจัดการขยะ ข้อจำกัดด้านธรรมาภิบาล

แม้ว่าธรรมาภิบาลจะเป็นกระบวนการที่กว้างขวางและยืดหยุ่น เปิดกว้างให้กลุ่มต่าง ๆ นอกเหนือจากรัฐ สามารถจัดการปัญหาที่ซับซ้อนผ่านความร่วมมือ กระบวนการที่มีความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของแต่ละภาคส่วน อย่างไรก็ตาม Evans และ Thomas (2024) ระบุข้อจำกัดและความท้าทายของธรรมาภิบาลในการจัดการขยะ ได้แก่ ความท้าทายในการทำให้เกิดการดำเนินการร่วมกัน การเน้นกระบวนการที่ไร้ทิศทางหากขาดค่านิยมและวิสัยทัศน์ ข้อจำกัดของกฎเกณฑ์แบบดั้งเดิมในบริบทที่ซับซ้อน ดังนี้

- ความท้าทายในการทำให้เกิดการดำเนินการร่วมกัน:** การจัดการขยะต้องการความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ตั้งแต่ครัวเรือน ภาคธุรกิจ อปท. ภาครัฐส่วนกลาง และภาคประชาสังคม ซึ่งย่อมมีความขัดแย้งในการทำงานร่วมกัน ได้แก่ การลดขยะ การแยกขยะ การจัดการของเสียอย่างยั่งยืน ขณะที่ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมักเป็น “ความผิดของทุกคน แต่ไม่ใช่ปัญหาของใครคนใดคนหนึ่ง” ดังปรากฏการณ์ “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรร่วม” (Tragedy of the Commons) ตามแนวคิดของ Garrett Hardin (1968) ที่อธิบายว่า ทุกคนต่างแสวงหาประโยชน์ส่วนตน ใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยและเกินขีดจำกัด โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบส่วนรวม ส่งผลให้ทรัพยากรเหล่านั้นเสื่อมโทรมหรือหมดสิ้นในที่สุด [15]
- การเน้นกระบวนการที่ไร้ทิศทางหากขาดค่านิยมและวิสัยทัศน์:** ธรรมาภิบาลที่เน้นวิธีการ (how things should be done) มากกว่าสิ่งที่ควรทำ (what should be done) มักมีโอกาสที่จะไม่ประสบความสำเร็จ เช่น หากการจัดการขยะเน้นเพียงแค่การสร้างกฎเกณฑ์ ขั้นตอน หรือเครือข่าย โดยปราศจากวิสัยทัศน์ ค่านิยม เป้าหมายที่ชัดเจน หรือการยอมรับร่วมกัน โครงสร้างธรรมาภิบาลนั้นอาจไร้ทิศทาง หรือถูกใช้เพื่อรักษาผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม แทนที่จะนำไปสู่การจัดการขยะที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง [16]
- ข้อจำกัดของกฎเกณฑ์เดิมในบริบทใหม่ที่ซับซ้อน:** การจัดการขยะมีความซับซ้อนและหลากหลายตามบริบท เช่น ครัวเรือน ชุมชน เมือง อุตสาหกรรม เป็นต้น กฎเกณฑ์ที่กำหนดวิธีการปฏิบัติอย่างเข้มงวดมากเกินไป และกฎระเบียบแบบ “สั่งการและควบคุม” ที่ตายตัว มักล้มเหลวในการจัดการปัญหาขยะ เนื่องจากไม่สามารถรองรับความต้องการที่หลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและบริบทที่แตกต่างกันได้ ดังนั้นธรรมาภิบาลจึงมักเน้นการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อเปิดพื้นที่ให้มีการปรับเปลี่ยนตามบริบทหรือการตัดสินใจร่วมกันในการแก้ปัญหาที่หลากหลายและซับซ้อน [17]

โดยในบริบทประเทศไทย ระบบการจัดการขยะมีโครงสร้างรองรับขีดความสามารถได้หน่วยงานหลัก 3 หน่วยงาน ได้แก่ (1) อปท. ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการเก็บขนและกำจัดขยะ (2) กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีบทบาทในการวางนโยบายระดับประเทศ และ (3) ภาคเอกชน ที่เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้รับจ้างจัดเก็บและกำจัดขยะภายใต้รูปแบบความร่วมมือรัฐ-เอกชน อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น แต่ความเป็นจริงกลับสะท้อนความล้มเหลวเชิงโครงสร้าง ทั้งในด้านประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน [18]

ข้อจำกัดสำคัญประการแรก คือการขาดความโปร่งใสในการจัดซื้อจัดจ้างและการประเมินผลโครงการ ข้อมูลจากรายงานของธนาคารโลก ปี พ.ศ. 2565 ระบุว่า อปท. จำนวนมากไม่มีระบบการประเมินผลหรือฐานข้อมูลที่สามารถตรวจสอบย้อนหลังได้อย่างชัดเจน การจัดซื้อขยะ โรงงานกำจัด หรือแม้กระทั่งการจ้างเหมาเอกชนในการขนขยะมักไม่มีการเปิดเผยต่อสาธารณะและยากต่อการตรวจสอบ [19] ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเพื่อใช้ในการตรวจสอบหรือติดตามการใช้จ่ายงบประมาณท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการต่อมา คือความไม่ต่อเนื่องของนโยบายระดับชาติและท้องถิ่น แผนแม่บทด้านการจัดการขยะในระดับชาติ เช่น “โรดแมปการ

จัดการขยะพลาสติก” หรือ “แผนปฏิบัติการ Zero Waste” ที่ปรากฏใน แผนปฏิบัติการด้านการจัดการขยะของประเทศ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2565 – 2570) มีระยะเวลาดำเนินการสั้นและขาดกลไกบังคับใช้จริงในระดับท้องถิ่น อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการบริหารราชการแผ่นดินทำให้นโยบายถูกยกเลิกหรือนโยบายของรัฐบาลใหม่เปลี่ยนทิศทางไป โดยไม่มีการประเมินผลอย่างเป็นระบบ [20] นอกจากนี้ แม้จะมีกฎหมายหรือแนวนโยบายที่ระบุถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 หรือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ตามมาตรา 58 และ 59 ที่ให้สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม แต่ประชาชนยังคงมีส่วนร่วมในเชิงนโยบายและปฏิบัติการต่อการจัดการขยะในเขตเมืองอยู่ในระดับต่ำ

นอกจากข้อจำกัดเชิงเทคนิคแล้ว ยังมีปัจจัยเชิงทางการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ พรรคการเมือง ผู้มีอำนาจในระดับชาติ และกลุ่มผลประโยชน์ เช่น บริษัทเอกชนผู้รับเหมาจัดการขยะ มักมีบทบาทแฝงในการกำหนดทิศทางนโยบาย โดยเฉพาะเมื่อการจัดซื้อจัดจ้างและสัมปทานระยะยาวมีความไม่โปร่งใส ส่งผลให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อนที่ขัดต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน [21] ในระดับท้องถิ่น นักการเมืองและข้าราชการจำนวนไม่น้อยยังมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติกับผู้รับเหมา ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความโปร่งใสหรือการมีส่วนร่วมของประชาชน

05 การมีส่วนร่วมของประชาชน: ‘โอกาส’ หรือเพียงแค่ ‘สัญลักษณ์’ ?

แม้จะเห็นถึงภาพรวมและโครงสร้างในการจัดการขยะตามที่กล่าวข้างต้น หากแต่คำถามที่ยังคงเป็นข้อถกเถียงคือ “การมีส่วนร่วมของประชาชนในประเทศไทยมีความหมายในเชิงปฏิบัติจริง หรือเป็นเพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์?” ในทางทฤษฎี การมีส่วนร่วมสามารถแบ่งได้เป็นหลายระดับ ได้แก่ การให้ข้อมูล (information sharing) การปรึกษาหารือ (consultation) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision-making) ตลอดจนการควบคุมและติดตามนโยบาย (monitoring & co-governance) [22] ทว่าในทางปฏิบัติกลับพบว่าการสื่อสารเชิงนโยบายระหว่างรัฐกับประชาชนยังไม่สามารถสร้างความเข้าใจและความร่วมมือที่ยั่งยืนให้แก่ประชาชนได้เนื่องจากประชาชนมักไม่ได้รับข้อมูลล่วงหน้าเกี่ยวกับการแยกขยะที่ต้นทางหรือการใช้พื้นที่ฝังกลบใกล้ชุมชน ไม่มีเวทีที่แสดงความคิดเห็นที่มีผลต่อการตัดสินใจ และกระบวนการรับฟังความคิดเห็นมักเป็นเพียงพิธีกรรม การมีส่วนร่วมส่วนใหญ่มักจำกัดอยู่ในระดับ “ให้ข้อมูล” เพื่อชี้แจงมากกว่าการรับฟังความคิดเห็นที่แท้จริง ซึ่งไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม [23] [24]

ตัวอย่างเช่นกรณีการจัดการเวที่รับฟังความคิดเห็นของโครงการกำจัดขยะในหลายจังหวัด เช่น โรงเผาขยะในจังหวัดระยอง หรือพื้นที่ฝังกลบในจังหวัดสมุทรปราการ หน่วยงานผู้รับผิดชอบมักจัดงานในเวลาอันจำกัด และรัฐไม่ตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของผู้เข้าร่วมงาน [25][34] ทำให้ประชาชนเป็นเพียงผู้รับสาร ไม่ใช่ผู้มีอำนาจร่วมในการตัดสินใจ ส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจต่อการบริหารนโยบายและการใช้งบประมาณของรัฐ และกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

ถึงกระนั้น กลไกการมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมยังคงปรากฏให้เห็น ได้แก่ การจัดการขยะชุมชนในเมืองไทเป (Taipei) ในการลดและคัดแยกขยะ ซึ่งได้รับการขนานนามว่าเป็น “อัจฉริยะด้านการกำจัดขยะของโลก” [26] ความสำเร็จนี้ส่วนหนึ่งมาจาก “โครงการรีไซเคิลแบบสี่ประสาน (Resource Recycling Four-in-One Program)” ระหว่าง ประชาชน ภาคเอกชน (บริษัทรีไซเคิล) อปท. และกองทุนรีไซเคิลที่นำมาใช้ในปี พ.ศ. 2540 ประกอบกับการเคลื่อนไหวคัดค้านโรงไฟฟ้าขยะในเขตเป่ย์ไถว (Beitou) ในปี พ.ศ. 2541 โดยประชาชนจัดตั้งกลุ่มสิ่งแวดล้อมขึ้น การเข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นสาธารณะและมีบทบาทในการตรวจสอบการดำเนินงานของโรงไฟฟ้า การจัดการขยะประสบความสำเร็จได้เนื่องจากความต้องการของภาคประชาสังคมและการมีส่วนร่วมของพลเมืองอย่างแข็งขัน ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้รัฐบาลเมืองไทเปบริหารจัดการผลประโยชน์ที่หลากหลายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายด้านนโยบายขยะได้ [27]

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ เมืองซูราบายา (Surabaya) ที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศอินโดนีเซีย ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองซูราบายามีส่วนร่วมและใช้แนวทาง “Zero Waste Strategy” ที่ต้องการลดปริมาณขยะที่ต้องนำไปฝังกลบหรือเผาให้เหลือน้อยที่สุดหรือเป็นศูนย์ในระยะยาว [28] ประชาชนออกแบบระบบจัดการขยะระดับชุมชน มีกลไกการมีส่วนร่วมกับภาครัฐที่หลากหลาย เช่น การจัดตั้งธนาคารขยะในระดับชุมชนเพื่อแลกขยะรีไซเคิลเป็นเงินออม ประชาชนร่วมคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง และการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจในโครงการแลกขยะกับตั๋วโดยสารรถประจำทาง [29] [30] รวมถึงการให้ชุมชนออกกฎระเบียบภายใน กำหนดจุดรวบรวมขยะและการอบรมผู้นำชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนในการกำกับดูแลตนเอง ทำให้เมืองสามารถ

ลดปริมาณขยะส่งเข้าสู่หลุมฝังกลบได้มากกว่าร้อยละ 20 ภายในเวลาไม่ถึง 5 ปี และยังส่งเสริมพฤติกรรมที่ยั่งยืนในระดับครัวเรือน โรงเรียน และชุมชน [31]

ตัวอย่างเมืองไทเป และเมืองซูราบายาแสดงให้เห็นถึง “ธรรมาภิบาลจากล่างขึ้นบน” หรือ แนวทาง “Bottom-up governance” ที่การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่เพียงกลยุทธ์เสริมในการจัดการขยะ แต่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีบทบาทตั้งแต่การตั้งคำถามเชิงนโยบาย การออกแบบแนวทาง การติดตามผล ธรรมาภิบาลของการมีส่วนร่วมจำเป็นต้องมีปัจจัยสนับสนุนหลัก 3 ประการ ได้แก่

1. ประชาชนมีความรู้ในประเด็นปัญหาและโครงสร้างอำนาจในการตัดสินใจ
2. โครงสร้างทางการเมืองรัฐสนับสนุนทั้งนโยบาย งบประมาณ และการสร้างเวทีที่ปลอดภัย
3. พลังพลเมือง (civic agency) หรือพลเมืองสิ่งแวดล้อม (civic environmentalism) ที่เครือข่ายภาคประชาชนเข้มแข็ง ผลักดันและตรวจสอบนโยบาย การสร้างสถาบันพลเมืองที่เข้มแข็งในพื้นที่จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้การมีส่วนร่วมเกิดผลในเชิงโครงสร้างมากกว่าเพียงการให้ข้อมูลของภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว

ดังนั้นธรรมาภิบาลจากล่างขึ้นบนจึงไม่ใช่เพียงการเปลี่ยนกระบวนการทางเทคนิค หากแต่ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐ พรรคการเมือง นักการเมืองและข้าราชการ ทูต กลุ่มผลประโยชน์ และประชาชนในพื้นที่ เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้อย่างยั่งยืน [32]

06 อนุรักษ์

วิกฤตขยะล้นเมืองในประเทศไทยมิใช่เพียงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเชิงเทคนิค หากแต่เป็นวิกฤตเชิงโครงสร้างที่สะท้อนถึงความล้มเหลวของระบบธรรมาภิบาลในการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างมีประสิทธิภาพและความยั่งยืน ปัญหาหลักที่บ่งชี้ความฉ้อฉลได้อย่างชัดเจน คือ ความเปราะบางของการจัดการโดย อปท. ที่ขาดทั้งทรัพยากร กลไกตรวจสอบ และบทบาทของประชาชนในทุกขั้นตอนของวงจรการจัดการขยะ ทั้งนี้ บทวิเคราะห์ชี้ว่าการมองขยะเป็นเพียง “เรื่องปลายทาง” และผลึกภาระให้ท้องถิ่นโดยปราศจากกลไกธรรมาภิบาลที่แท้จริง ยิ่งตอกย้ำความเหลื่อมล้ำของเมืองในมิติสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

คำถามสำคัญคือ “การมีส่วนร่วมของประชาชนคือทางออกหรือไม่?” สามารถเปรียบเทียบระหว่างความล้มเหลวของเวทีรับฟังเชิงสัญลักษณ์ในประเทศไทย กับตัวอย่างความสำเร็จของเมืองไทเปและเมืองซูราบายาที่ใช้แนวทาง “ธรรมาภิบาลจากล่างขึ้นบน” โดยให้ประชาชน

ร่วมออกแบบระบบแยกขยะ ตรวจสอบนโยบาย และสร้างสถาบันพลเมืองในระดับชุมชน ประเด็นสำคัญคือ การมีส่วนร่วมจะกลายเป็นเพียงสัญลักษณ์หรือพิธีกรรมหากไร้กลไกที่มีพลังและสิทธิในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ในขณะที่เดียวกัน การออกแบบระบบที่เปิดพื้นที่ปลอดภัยให้ประชาชนมีบทบาทเชิงนโยบายจริง สามารถเปลี่ยนธรรมาภิบาลจากภาวะ “ไร้ทิศทาง” ไปสู่แนวทางแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ

สำหรับธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย บทความนำเสนอแนวทางเชิงวิพากษ์ถึงความจำเป็นของรัฐบาลไทยที่ต้องเปลี่ยนจากรบบรวมศูนย์แบบ “รัฐกำหนด” ไปสู่ระบบที่ให้ประชาชน “ร่วมออกแบบ” นโยบายผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างมีวิสัยทัศน์และเป็นระบบ พร้อมสร้างความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้าถึงง่าย ส่งเสริมพลเมืองให้มีอำนาจต่อรอง และออกแบบเครื่องมือที่ยืดหยุ่นตามบริบทของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเชื่อมโยงกับผลการประเมินของประชาชนในพื้นที่จะเป็นอีกกลไกที่สร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐและประชาชน การมีส่วนร่วมจึงเป็นส่วนหนึ่งของธรรมาภิบาลเชิงปฏิบัติที่จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ

#SDG11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน

- (11.3) ยกกระดับการพัฒนาเมืองและขีดความสามารถให้ครอบคลุมและยั่งยืนเพื่อการวางแผนและการบริหารจัดการการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างมีส่วนร่วม บูรณาการและยั่งยืนในทุกประเทศ ภายในปี 2573
- (11.6) ลดผลกระทบทางลบของเมืองต่อสิ่งแวดล้อมต่อหัวประชากรโดยรวมถึงการให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อคุณภาพอากาศและการจัดการของเสียของเทศบาลและอื่นๆ ภายในปี 2573
- (11.a) สนับสนุนการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในทางบวกระหว่างพื้นที่เมือง รอบเมือง และชนบท โดยการเสริมความแข็งแกร่งของการวางแผนการพัฒนาในระดับชาติและระดับภูมิภาค

#SDG12 การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

- (12.2) บรรลุการจัดการที่ยั่งยืนและการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ภายในปี 2573
- (12.4) บรรลุเรื่องการจัดการสารเคมีและของเสียทุกชนิดตลอดวงจรชีวิตของสิ่งเหล่านั้นด้วยวิธีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตามกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศที่ตกลงกันแล้ว และลดการปลดปล่อยสิ่งเหล่านั้นออกสู่อากาศ น้ำ และดิน อย่างมีนัยสำคัญ เพื่อจะลดผลกระทบทางลบต่อสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุดภายในปี 2563
- (12.5) ภายในปี 2573 จะต้องลดการเกิดของเสียโดยให้มีการป้องกัน การลดการแปรรูป เพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ และการนำกลับมาใช้ซ้ำ
- (12.8) สร้างหลักประกันว่าประชาชนในทุกแห่งมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องและความตระหนักถึงการพัฒนายั่งยืนและวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ภายในปี 2573

#SDG16 ความสงบสุข ยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง

- (16.6) พัฒนาสถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และโปร่งใสในทุกระดับ
- (16.7) สร้างหลักประกันว่าจะมีกระบวนการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบ ครอบคลุม มีส่วนร่วม และเป็นตัวแทนที่ดี ในทุกระดับการตัดสินใจ

#SDG17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

- (17.14) ยกกระดับความสอดคล้องเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- [1] Devitt, J. (2025, March 27). As Cities Grow, How Will City Trash, Wastewater, and Emissions Rise? Retrieved May 29, 2025, from <http://www.nyu.edu/content/nyu/en/about/news-publications/news/2024/january/as-cities-grow-how-will-city-trash-wastewater-and-emissions-rise>
- [2] Myint, D. H. (2023, June 15). Thailand's Waste Crisis and Circular Economy – Stratsea. Retrieved May 29, 2025, from <https://stratsea.com/thailand-waste-crisis-and-circular-economy/>
- [3] สถาบันเทคโนโลยีและสารสนเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สทย.). (2564). ปัญหาและแนวทางการจัดการขยะของประเทศไทย. Retrieved May 19, 2025, from ปัญหาและแนวทางการจัดการขยะของประเทศไทย website: <https://www.nstda-tiis.or.th/th-waste-management-and-recommendations>
- [4] [5] กรมควบคุมมลพิษ. (2566). รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2566. Retrieved May 19, 2025, from <https://www.pcd.go.th/publication/32171/>
- [6] [19] [21] World Bank. (2022). Plastic Waste Material Flow Analysis for Thailand [Text/HTML]. Retrieved May 19, 2025, from World Bank website: <https://www.worldbank.org/en/country/thailand/publication/plastic-waste-material-flow-analysis-for-thailand>
- [7] วรณารัตน์ ศุภรัชต์, ลักษณ์ อินทร์บึง, และ ทศวรรษ ธัญญาภรณ์ชัย. (2562). มาตรการทางกฎหมายเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการขยะชุมชน. Journal of Buddhist Education and Research (JBER), 5(2), 296-308.
- [8] [23] Lee-Geiller, S., & Kütting, G. (2021). From management to stewardship: A comparative case study of waste governance in New York City and Seoul metropolitan city. Resources, Conservation and Recycling, 164, 105110. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105110>
- [9] [10] UNDP (Ed.). (1997). Governance for sustainable human development: A UNDP policy document. New York: UNDP. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/492551>
- [11] [13] [14] [16] [17] Evans, J., & Thomas, C. (2024). Environmental Governance. Abingdon, Oxon New York: Routledge.
- [12] Lipschutz, R., & Kütting, G. (Eds.). (2009). Environmental Governance: Power and Knowledge in a Local-Global World. London New York: Routledge.
- [15] Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. Science, 162(3859), 1243-1248. <https://doi.org/10.1126/science.162.3859.1243>
- [18] ภูษิต แจ่มศรี และ อนุรัตน์ อนันตนาทร. (2566). ปัญหา ขัดจำกัด และแนวทางการพัฒนาการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลขนาดใหญ่ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมภาคตะวันออกของประเทศไทย. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 15(1), 123-139.
- [18] [24] สมประสงค์ กลิ่นจันทร์ และ จักรวาล สุขไมตรี. (2568). ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในประเทศไทย. วารสารสหศาสตร์ การพัฒนาสังคม, 3(2), 1181-1195.
- [20] UNEP. (2021). From Pollution to Solution: A global assessment of marine litter and plastic pollution. Retrieved from <https://www.unep.org/resources/pollution-solution-global-assessment-marine-litter-and-plastic-pollution>
- [22] Fung, A. (2006). Varieties of Participation in Complex Governance. Public Administration Review, 66(s1), 66-75. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x>
- [25] เฟง บัวหอม. (2557). ความล้มเหลวของการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับ ปัญหามลพิษระหว่างโรงงานเจเนโก กับชุมชนเขตอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 22(40), 161-178.
- [26] [27] Wong, N. W. M. (2021). The Politics of Waste Management in Greater China: Environmental Governance and Public Participation in Transition. Abingdon, Oxon New York: Routledge.
- [28] Mohajan, H. K. (2025). Zero Waste: A New Sustainable Waste Management Philosophy in the 21st Century. Frontiers in Management Science, 4(3), 29-34.
- [29] Fariz, R. D. A., Muis, R., Anggraini, N., Rachman, I., & Matsumoto, T. (2024). Good Environmental Governance Roles in Sustainable Solid Waste Management in Indonesia: A Review. Journal of Community Based Environmental Engineering and Management, 8(1), 45-56. <https://doi.org/10.23969/jcbeem.v8i1.12035>
- [30] Kartikasari, M. M. (2024). Public participation of environmental cadre groups in Surabaya city in waste management. Cogent Social Sciences, 10(1), 2438139. <https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2438139>
- [31] US EPA. (2023). The Best Practices for Solid Waste Management: A Guide for Decision-Makers in Developing Countries [Other Policies and Guidance]. Retrieved from <https://www.epa.gov/international-cooperation/best-practices-solid-waste-management-guide-decision-makers-developing>
- [32] อรุมา รัตน์พล, ทศวรรษ เหล่าสุวรรณ, และ ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ. (2564). การจัดการขยะในชุมชนเมือง: อำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน. Journal of Politics and Governance, 11(3), 184-197.
- [33] World Bank. (2000). Reforming public institutions and strengthening governance: A World Bank strategy [Text/HTML]. Retrieved from <https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/en/994411468766776323>
- [34] สมพร เพ็องจันทร์, เพ็ญศรี ฉิรินัง, และ อุดมวิทย์ ไชยสกุลเกียรติ. (2566). แนวทางการจัดการขยะในจังหวัดสมุทรปราการโดยใช้หลักเศรษฐกิจหมุนเวียน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 9(2), 15-29.

SDG Insights

อนาคตเกษตรและอาหารไทย

ก้าวสู่ระบบยั่งยืนอย่างแท้จริง หรือแค่ภาพฝัน?

อาจารย์นภัท นุชหมอน

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หากให้ท่านลองจินตนาการถึงอนาคตในอีก 5 หรือ 10 ปีข้างหน้า ท่านมองว่า “ภาคการเกษตร” ของประเทศไทยจะมีหน้าตาเป็นอย่างไรบ้าง ท่านคาดว่า “อาหาร” ที่คนไทยบริโภคจะเปลี่ยนแปลงไปในด้านคุณภาพ ความหลากหลาย ความปลอดภัย หรือความเพียงพอในการเลี้ยงดูผู้คนในประเทศอย่างไร และจะถูกจำหน่ายผ่านผู้ค้ารายย่อยหรือรายใหญ่เป็นหลัก

SDG Insights ฉบับนี้ ชวนพิจารณาบทบาทและอนาคตของ “เกษตรกรไทย” ในบริบทการเปลี่ยนแปลงของระบบอาหารและการเกษตร ว่าในทศวรรษข้างหน้า เกษตรกรจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ฟังพาดแรงงานเหมือนเดิม หรือขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีมากขึ้น ความเสี่ยงในการผลิตจะลดลงเพียงใด และระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจของพวกเขาจะดีขึ้นหรือยังถูกจำกัดด้วยปัญหาหนี้สินเรื้อรัง

00 มุมมองจากทัศนอนาคต 3 รูปแบบเพื่อจินตนาการ ระบบเกษตรและอาหารไทย

เพื่อเริ่มต้นทำความเข้าใจภาพอนาคตของระบบเกษตรและอาหารไทย และให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างง่ายและเป็นระบบ ได้มีการจำลอง “ฉากทัศน์อนาคต” ออกเป็น 3 รูปแบบหลัก ดังนี้

ฉากทัศน์ที่ 1: ท่านเห็นภาพของภาคการเกษตรที่ดีขึ้นกว่าเดิม เกษตรกรไทยมีความเป็นผู้ประกอบการ ผลิตอาหารคุณภาพสูง มูลค่าสูง สะอาด ปลอดภัย ใช้นวัตกรรม และทำการตลาดเองได้ สามารถส่งออกได้ คนรุ่นใหม่อยากกลับไปทำอาชีพการเกษตร เกษตรกรมีฐานะมั่นคงมีเงิน มีหนี้สิน มีการรวมกลุ่มกันอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ค้าส่งค้าปลีกสินค้าเกษตรและอาหารรายย่อยสามารถแข่งขันในตลาดได้อย่างมีศักดิ์ศรี ไทยเป็นผู้นำในด้าน “ครัวของโลก” ที่มีคน ไทยมีสุขภาพทางโภชนาการที่ดีจากการรับประทานอาหารที่ราคาสมเหตุสมผลและหลากหลาย

ฉากทัศน์ที่ 2: ท่านเห็นภาพของภาคการเกษตรไทยที่แย่ลงกว่าเดิม เกษตรกรมีฐานะยากจนและอยู่ในวังวนหนี้สิน การผลิตเผชิญความเสี่ยงไม่รู้จัก ไม่มีอำนาจต่อรองกับคนกลาง เกษตรกรต้องออกไปทำงานในภาคส่วนอื่น ๆ ลูกหลานไม่มีใครอยากทำการเกษตร ที่ดินการเกษตรหลุดมือ สินค้าเกษตรมีราคาตกต่ำ แต่กลับกัน สินค้าอาหารที่บริโภคกลับมีราคาสูง มักปนเปื้อน มีความปลอดภัยต่ำ ส่วนแบ่งตลาดตกอยู่กับกลุ่มทุนใหญ่หรือกลุ่มทุนต่างชาติเป็นหลัก ประเทศไทยสูญเสียความได้เปรียบในการแข่งขันในเวทีโลก

ฉากทัศน์ที่ 3: ท่านคิดว่า ก็คงไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงจากภาพในวันนี้มากนัก คำตอบของคำถามเหล่านี้อาจหลากหลายตามความคิดเห็นและประสบการณ์แต่ละท่าน แต่อย่างน้อย น่าจะช่วยสะท้อนภาพบางอย่างว่าจริง ๆ แล้วภาคการเกษตรของไทย ขณะนี้กำลังพัฒนาอยู่บนเส้นทางของความยั่งยืนหรือไม่ เพราะ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยแก่นหลักคือ ความต้องการเห็น “สิ่งที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อเวลาผ่านไป” ไม่ว่าจะคำว่า “ยั่งยืน” นั้นจะถูกนำไปใช้ต่อท้ายกับคำใดในบริบทใดก็ตาม (คำว่า “ยั่งยืน” จึงจะมีนัยยะที่ต่างจากคำว่า “เรื้อรัง” หากสิ่งนั้นยังอยู่ โดยที่มันไม่ดีขึ้น)

เมื่อฉายภาพเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นว่าสถานการณ์จริงของประเทศไทย จะอยู่กึ่งกลางระหว่าง ฉากทัศน์ที่ 1 ที่เป็นการคาดการณ์แบบมองโลกในแง่ดีสุดโต่ง และฉากทัศน์ที่ 2 ที่เป็นการคาดการณ์แบบมองโลกในแง่ร้ายสุดโต่ง และภาครัฐเองก็มุ่งอยากพาประเทศไปให้ใกล้เคียงกับฉากทัศน์ที่ 1 ให้มากที่สุด ดังจะเห็นได้จากเป้าหมายที่ปรากฏใน **แผนแม่บทการเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)** ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่มีการตั้งวิสัยทัศน์ที่มุ่งเห็น “เกษตรกรมั่นคง ภาคการเกษตรมั่นคง ทริพภาคการเกษตรยั่งยืน” โดยเกษตรกรจะต้อง หลุดพ้นกับดักรายได้ปานกลาง หรือต้องมีรายได้ประมาณ 390,000 บาท/คน ภายในปี พ.ศ.2579 สอดรับกับที่ประเทศไทยเองได้ประกาศเจตนารมณ์ร่วมกับประชาคมโลกในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยตัวชี้วัดทั้งหมดนำไปสู่ภาพของสังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมที่เป็นอุดมคติพึงประสงค์ไม่ต่างกัน

มาถึงตรงคำถามสำคัญว่า ณ ขณะนี้ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าใกล้ภาพอนาคตในฉากทัศน์ที่ 1 มากน้อยเพียงใด หากหลายท่านมองว่าภาพที่ใกล้เคียงกว่าคือฉากทัศน์ที่ 2 หรือแม้แต่ฉากทัศน์ที่ 3 เป็นส่วนใหญ่ นั่นเป็นสัญญาณที่เพียงพอต่อการชวนตั้งคำถามว่าแท้จริงแล้วภาคการเกษตรและอาหารของไทยกำลังก้าวหน้า หยุดนิ่งหรือกำลังก้าวถอยหลังกัน และฉากทัศน์ที่ 1 นั้น เป็นภาพที่เป็นไปได้จริง หรือเป็นเพียงอุดมคติที่ยังห่างไกลจากความเป็นจริง

โดยบทความนี้ไม่มุ่งสรุปคำตอบที่ตายตัว แต่ตั้งใจพาผู้อ่านสำรวจสถานการณ์เชิงประจักษ์ใน 3 มิติสำคัญ คือ **ภาพรวมความยั่งยืนของภาคเกษตรและอาหารไทย** ผ่านสถิติและตัวชี้วัดจากรายงานสำคัญ **ความก้าวหน้าในการบรรลุเป้าหมายด้านการเกษตรและสหกรณ์** ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ และ **ประเด็นปัญหาเชิงโครงสร้าง** ที่สะท้อนข้อจำกัดและความไม่ยั่งยืนในระบบเกษตรและอาหารของประเทศ

เมื่อประมวลทั้งภาพระดับมหภาคและประเด็นเชิงลึกเข้าด้วยกัน หวังว่าบทความนี้จะช่วยให้เห็นตำแหน่งปัจจุบันของภาคการเกษตรไทยบนเส้นทางสู่ความยั่งยืนได้อย่างชัดเจนขึ้น และเป็นฐานข้อมูลประกอบการกำหนดทิศทางเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับขนาดของประเทศ

01 ทิศทางความยั่งยืน ภาคการเกษตรในมุมมองของตัวชี้วัดความยั่งยืน และเป้าหมายของประเทศ

เหลือเวลาเพียงไม่กี่ปีเท่านั้น จะถึงปี พ.ศ. 2573 ที่ประเทศไทยได้ประกาศเป้าหมายที่จะบรรลุเป้าหมายด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) หนึ่งในเป้าหมายสำคัญคือ **SDG2 ว่าด้วย การยุติความหิวโหย (Zero Hunger)** โดยตัวชี้วัดได้ระบุถึงระบบเกษตรและอาหาร ไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาตัวชี้วัดฝั่งโภชนาการของผู้บริโภค (เป้าหมายย่อยที่ 2.1 และ 2.2) เช่น ภาวะขาดสารอาหาร ทูพโภชนาการ หรือ ความไม่มั่นคงทางอาหารในระดับปานกลางหรือรุนแรง ที่ควรต้องลดลง และตัวชี้วัดฝั่งผู้ผลิต เช่น เป้าหมายย่อยที่ 2.3 การเพิ่มผลิตภาพทางการเกษตรและรายได้ของผู้ผลิตอาหารรายเล็ก ไปจนถึงเป้า

หมายย่อยที่ 2.4 การสร้างหลักประกันว่าจะมีระบบการผลิตอาหารที่ยั่งยืนและดำเนินการตามแนวปฏิบัติทางการเกษตรที่มีภูมิคุ้มกันเพื่อเพิ่มผลิตภาพและการผลิต ซึ่งจะช่วยรักษาระบบนิเวศ เสริมขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานตามตัวชี้วัดภายใต้เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย จากรายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตร พ.ศ. 2567 ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) พบว่าประเทศไทยยังคงมี “ทิศทางที่ดี” ในหลายด้านกล่าวคือจากตัวชี้วัดย่อยทั้งหมด 16 ตัว มีจำนวน 7 ตัวที่ผลการดำเนินงาน “ดีขึ้น” เมื่อเทียบกับปีฐาน พ.ศ. 2558 หรือจัดอยู่ในระดับ “สีเขียว” ภายในช่วงเวลา 7 ปี (พ.ศ. 2558-2565) ส่วนอีก 9 ตัว จัดอยู่ในระดับ “สีเทา” กล่าวคือเป็นตัวชี้วัดที่ไม่สามารถวิเคราะห์ทิศทางของข้อมูลได้ เนื่องจากยังไม่มี การรายงานข้อมูล หรือ ข้อมูลที่มีอยู่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ (ตามตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 สถานะการดำเนินการตามตัวชี้วัดของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG2)

เป้าหมาย	รหัสตัวชี้วัด	ชื่อตัวชี้วัด (โดยย่อ)	หน่วย	ค่าปีฐาน (พ.ศ. 2558/อื่น ๆ)	ค่าเป้าหมาย (พ.ศ. 2573/อื่น ๆ)	ค่าการดำเนินงานล่าสุด (พ.ศ. 2565)	สถานะ (สี)
2.1	2.1.1	ความชุกของภาวะขาดสารอาหาร (POU)	ร้อยละ	9.5 (ปี 2558)	7.0 (ปี 2570)	5.2	สีเขียว
2.1	2.1.2	ความไม่มั่นคงทางอาหารระดับปานกลางหรือรุนแรง (FIES)	ร้อยละ	15.1 (ปี 2558)	5.0 (ปี 2573)	7.1	สีเขียว
2.2	2.2.1	ภาวะเตี้ยในเด็กอายุ < 5 ปี (Stunting)	ร้อยละ	10.5 (ปี 2558)	8.2 (ปี 2573)	12.5	สีเทา
2.2	2.2.2	ภาวะผอมแห้งในเด็กอายุ < 5 ปี (Wasting)	ร้อยละ	5.4 (ปี 2558)	3.0 (ปี 2573)	7.2	สีเทา
2.2	2.2.2	ภาวะน้ำหนักเกินในเด็กอายุ < 5 ปี (Overweight)	ร้อยละ	8.2 (ปี 2558)	3.0 (ปี 2573)	10.9	สีเทา
2.2	2.2.3 (ก)	หญิงวัยเจริญพันธุ์ (15-44 ปี) มีภาวะโลหิตจาง	ร้อยละ	16.7 (ปี 2563)	30 (ปี 2573)	ไม่มีข้อมูล	สีเทา
2.2	2.2.3 (ข)	หญิงตั้งครรภ์ที่มีภาวะโลหิตจาง	ร้อยละ	29.7 (ปี 2566)	20 (ปี 2573)	ไม่มีข้อมูล	สีเทา
2.3	2.3.1	มูลค่า GDP ภาคเกษตรต่อแรงงาน (ตัวชี้วัดทดแทน)	บาท/คน/ปี	47,355 (ปี 2558)	94,710 (เพิ่ม 2 เท่า)	54,727	สีเขียว
2.3	2.3.2	รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือนเกษตร (ตัวชี้วัดทดแทน)	บาท/ครัวเรือน/ปี	195,840 (ปี 2558)	537,000 (ปี 2570)	294,159	สีเขียว
2.4	2.4.1	พื้นที่ GAP และเกษตรอินทรีย์ (ตัวชี้วัดทดแทน)	ไร่	3,806,948 (ปี 2563)	4,500,000 (ปี 2570)	4,610,439	สีเขียว
2.5	2.5.1	จำนวนแหล่งพันธุกรรมพืชและสัตว์ที่เก็บรักษา	Binary (1/0)	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	สีเทา
2.5	2.5.2	สัดส่วนพันธุ์สัตว์ท้องถิ่นเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์	Proxy	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	สีเทา
2.A	2.a.1	ดัชนีทิศทางกองทุนภาครัฐเพื่อการเกษตร (AOI)	Binary (1/0)	1 (ปี 2558)	1 (ปี 2573)	1	สีเขียว
2.A	2.a.2	กระแสความช่วยเหลือรวมที่ให้อินทนาการเกษตร	N/A	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	ไม่มีข้อมูล	สีเทา
2.B	2.b.1	การอุดหนุนการส่งออกสินค้าเกษตร	Binary (1/0)	0 (ปี 2558)	0 (ปี 2573)	0	สีเขียว
2.C	2.c.1	ตัวชี้วัดราคาอาหารที่ปกติ (IFPA)	ดัชนี	N/A	-0.5 < IFPA < 0.5	เกินค่าเป้าหมาย	สีเทา

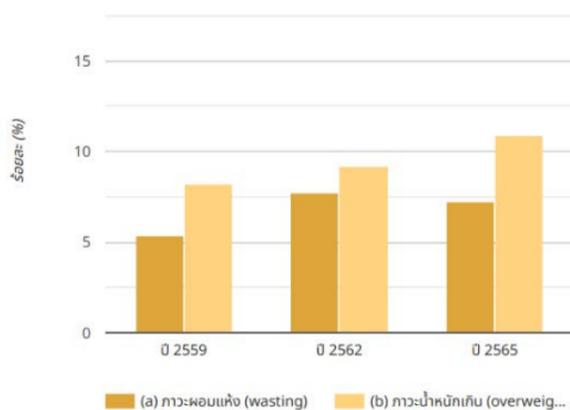
ที่มา : สรุปจาก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2567), “รายงาน ภาวะเศรษฐกิจการเกษตรปี 2567 และแนวโน้มปี 2568”.

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดที่มีสถานะ “สีเทา” เพิ่มเติมจากฐานข้อมูลประเทศไทยกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Dashboard) [1] ของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) พบว่าตัวชี้วัดหลายรายการ แม้จะมีการเก็บข้อมูลย้อนหลังไม่กี่ปี แต่กลับสะท้อนสถานะที่ “แย่งลง” และอาจเข้าข่าย “สีแดง” ได้

ตัวอย่างเช่น **ตัวชี้วัดที่ 2.2.2 ความชุกของภาวะทุพโภชนาการในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี** ที่สัดส่วนเด็กที่มีภาวะผอมแห้งเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 5.4 ในปีพ.ศ. 2559 เป็นร้อยละ 7.2 ในปี พ.ศ.2565 หรือสัดส่วนเด็กที่มีภาวะน้ำหนักเกิน เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.2 เป็นร้อยละ 10.9 ภายในระยะเวลา 6 ปีเช่นกัน (ตามภาพที่ 1)

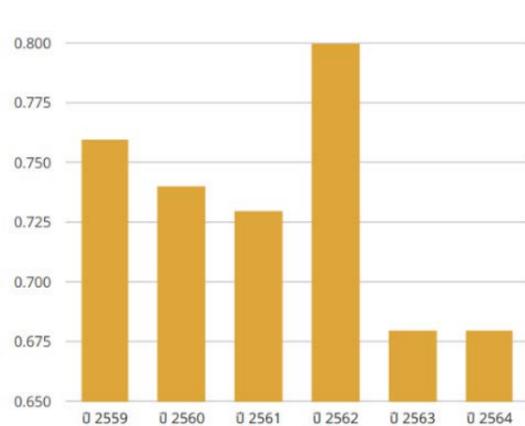
ขณะที่ในกรณีของ**ตัวชี้วัดที่ 2.a.1 ดัชนีทิศทางกองทุนภาครัฐเพื่อการเกษตร (AOI)** พบว่ามีค่าดัชนีลดลงจาก 0.76 ในช่วงปีจาก พ.ศ.2559 เหลือ 0.68 ในปีพ.ศ.2564 สะท้อนถึงการที่ภาครัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาคการเกษตรที่ลดลง (ตามภาพที่ 2) เช่นเดียวกับกับ**ตัวชี้วัด 2.a.2 กระแสความช่วยเหลือรวม (ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (ODA) และกระแสความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการอื่น (OOF))** ที่ให้ไปยังภาคการเกษตร ที่ลดลงจาก 177.24 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2560 เหลือเพียง 165.63 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งสะท้อนทิศทางการสนับสนุนภาคการเกษตรของประเทศไทยที่ลดลงเช่นกัน

ภาพที่ 1 ตัวชี้วัดที่ 2.2.2 ความชุกของภาวะทุพโภชนาการในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี (พ.ศ. 2559-2565)

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ภาพที่ 2 ตัวชี้วัดที่ 2.a.1 ดัชนีทิศทางกองทุนภาครัฐเพื่อการเกษตร (AOI) (พ.ศ. 2559-2564)

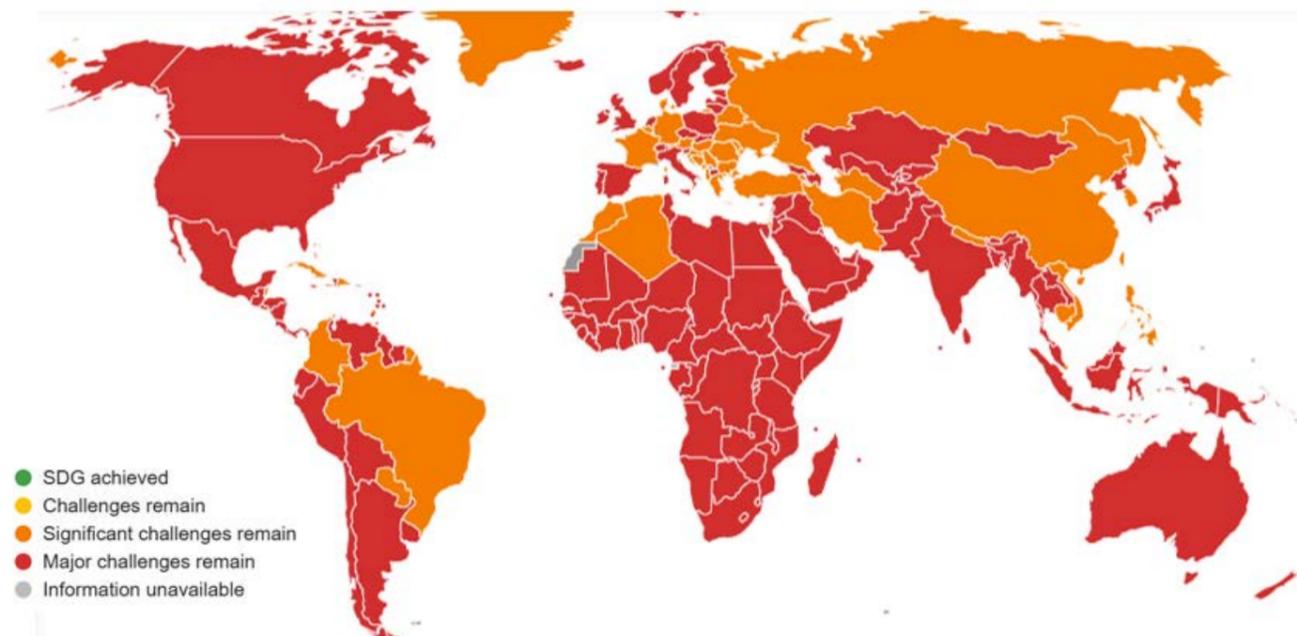
ที่มา : Global SDG Indicators Database.

ตารางที่ 2 การประเมินผลการดำเนินงานด้าน SDG 2 ของประเทศไทยรายตัวชี้วัด (ข้อมูลจากปี 2022)

ตัวชี้วัด	ค่า (ปี 2022)	สถานะความก้าวหน้า	ความหมาย
สัดส่วนผู้มีภาวะทุพโภชนาการ (Prevalence of undernourishment) [SDG 2.1.1]	5.6%	● (สีเขียว)	สัดส่วนประชากรที่ประสบปัญหาการขาดอาหารต่ำกว่าค่าเป้าหมาย กล่าวคือ มีแนวโน้มที่ดีขึ้น
ผลผลิตธัญพืชต่อพื้นที่เก็บเกี่ยว (Cereal yield) [ตัวชี้วัดเสริมของ SDG 2.4]	3.1 ตัน/เฮกตาร์	● (สีเขียว)	ประสิทธิภาพการผลิตธัญพืชอยู่ในระดับที่ดีและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น
สัดส่วนเด็กผอมแห้ง (Wasting in children under 5) [SDG 2.2.2]	7.2%	● (แดง)	สัดส่วนเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีที่มีภาวะผอมแห้ง (น้ำหนักต่ำกว่าส่วนสูง) มีแนวโน้มคงที่
สัดส่วนผู้ใหญ่เป็นโรคอ้วน (Prevalence of obesity, BMI >= 30) [ตัวชี้วัดเสริมของ SDG 2.2]	15.4%	● (แดง)	สัดส่วนผู้ใหญ่ที่มีภาวะโรคอ้วนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย
ระดับห่วงโซ่อาหารของมนุษย์ (Human Trophic Level) [ตัวชี้วัดเสริมของ SDG 2.4]	2.2	● (เหลือง)	พฤติกรรมบริโภคมีการพึ่งพาอาหารจากสัตว์ (Trophic Level สูงขึ้น) ซึ่งเป็นแนวโน้มที่แย่งลง
สัดส่วนเด็กเตี้ยแคระแกร็น (Stunting in children under 5) [SDG 2.2.1]	12.4%	● (เหลือง)	สัดส่วนเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีที่มีภาวะเตี้ยแคระแกร็น (บ่งชี้ปัญหาโภชนาการเรื้อรัง) อยู่ในระดับสูงและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (แย่งลง)
การส่งออกยาฆ่าแมลงอันตราย (Exports of hazardous pesticides) [ตัวชี้วัดเสริมของ SDG 2.4]	107.9 ตัน/ล้านคน	● (เหลือง)	ปริมาณการส่งออกยาฆ่าแมลงที่มีอันตรายต่อประชากร ยังคงสูงและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (แย่งลง) สะท้อนการผลิตสินค้าเกษตรที่ใช้สารเคมีเข้มข้น
ดัชนีการจัดการไนโตรเจนอย่างยั่งยืน (Sustainable Nitrogen Management Index) [ตัวชี้วัดเสริมของ SDG 2.4]	0.8 (ปี 2018)	● (เหลือง)	ประสิทธิภาพในการใช้ปุ๋ยไนโตรเจนเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มแย่งลง

ที่มา : Sachs, et al (2025). “Sustainable Development Report 2025”

ภาพที่ 3 ภาพรวมผลการดำเนินงานของแต่ละประเทศใน SDG 2 Zero Hunger

ที่มา : Sustainable Development Report 2025 [https://dashboards.sdgindex.org/map/goals/SDG2/]

อีกประเด็นที่น่าสนใจเมื่อพิจารณาตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนในกลุ่มนี้ คือประเทศส่วนใหญ่ในโลกยังมีทิศทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับ SDG 2 ในระดับที่ “แย่งลง” (Regressing/ Major Challenges Remained) ด้วยกันทั้งสิ้น (ตามภาพที่ 3) อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้ไม่เพียงพอที่จะสรุปว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาของประเทศไทย “เพียงพอ” แล้ว เพราะเมื่อพิจารณารายตัวชี้วัดอีกครั้งแต่ละรายตัวชี้วัดพบว่าหลายตัวชี้วัดที่ประเทศไทยมีการดำเนินการที่แย่งลงมากกว่าประเทศส่วนใหญ่อย่างเห็นได้ชัด เช่น แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนเด็กเตี้ยแคระแกร็น (ตัวชี้วัดที่ 2.2.1) หรือกรณีตัวชี้วัดการส่งออกยาฆ่าแมลงอันตราย (ตัน/ประชากรล้านคน) ที่ไทยอยู่ในระดับที่น่ากังวล (ตามภาพที่ 4)

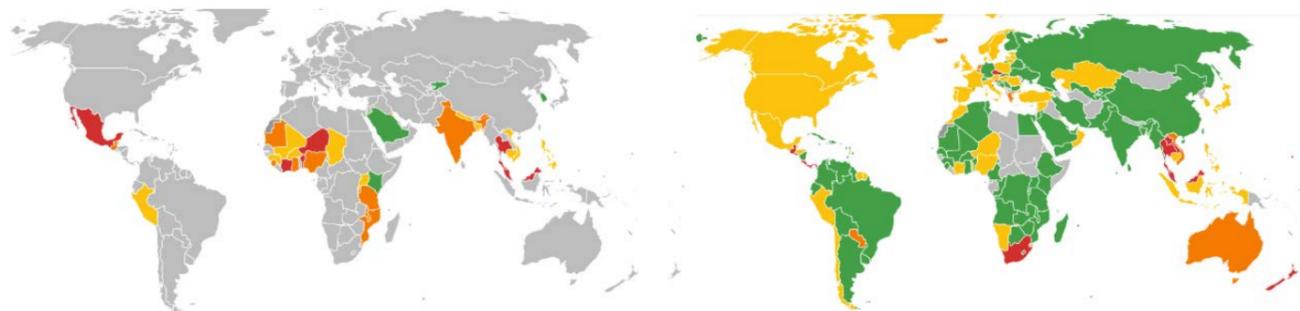
ภาพรวมของการศึกษาตัวชี้วัดเหล่านี้ ทำให้เห็นภาพทิศทางของระบบเกษตรและอาหารในประเทศไทยในภาพรวมด้วยเช่นกัน แม้จะไม่ครอบคลุมภาพที่ใหญ่ทั้งหมดแต่ได้สะท้อนประเด็นสำคัญต่างๆ เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารอาหาร โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีรายได้น้อยที่แม่และเด็กไม่สามารถรับสารอาหารที่เพียงพอและเหมาะสมได้ หรือการพึ่งพาการเกษตรแบบใช้สารเคมีเข้มข้น ซึ่งอาจทำลายความหลากหลายของระบบนิเวศในอนาคต

อย่างไรก็ดี แม้ประเทศไทยจะมีรายได้จากการเกษตรหรือผลผลิตมากขึ้นเพียงใด หากปัญหาเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่ ก็ไม่สามารถสะท้อน “ความยั่งยืน” ของระบบการเกษตรและอาหารอย่างที่เราควรจะเป็นได้

ภาพที่ 4 ภาพรวมผลการดำเนินงานของแต่ละประเทศในบางตัวชี้วัดภายใต้ SDG 2

(a) แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนเด็กเตี้ยแคระแกร็น

(b) การส่งออกยาฆ่าแมลงอันตราย

ที่มา : Sustainable Development Report 2025.

1. <https://dashboards.sdgindex.org/map/indicators/exports-of-hazardous-pesticides/ratings/>

2. <https://dashboards.sdgindex.org/map/indicators/prevalence-of-stunting-in-children-under-5-years-of-age/trends/>

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบสถานการณ์ตัวชี้วัดกับเป้าหมายตามยุทธศาสตร์การเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี

ตัวอย่างตัวชี้วัดเชิงยุทธศาสตร์	ค่าเป้าหมาย					ค่าปัจจุบัน	สถานะ
	ปี 60-64	ปี 65-69	ปี 70-74	ปี 75-79	ค่าเป้าหมาย ณ ปีที่ 20		
1.1 ดัชนีชี้วัดความผูกพันของเกษตรกร (ระดับ)	85	90	90	95	95	80.79 (ปี 66)	ไม่บรรลุเป้าหมาย
1.2 รายได้ต่อหัวเกษตรกร (บาท/คน) [2]	59,460	X	X	X	390,000	198,680.7 (ปี 67)	ยังอยู่ในทิศทางที่ดีขึ้น
1.3 ร้อยละของเกษตรกรที่เป็น Smart Farmer ต่อเกษตรกรในวัยแรงงาน (อายุ 18-64 ปี)	15	40	70	100	100	2.42 (ปี 65) [3]	ไม่บรรลุเป้าหมาย
2.1 GDP ภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่า (ร้อยละต่อปี)	3	3	3	3	3	-1.1% (ปี 66)	ไม่บรรลุเป้าหมาย
2.2 อัตราการขยายตัวของมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรและผลิตภัณฑ์ (ร้อยละ)	2.5	2.5	3	3.5	3.5	7.5% (ปี 67) [4]	บรรลุเป้าหมาย
4.2 จำนวนพื้นที่ชลประทาน (ล้านไร่)	-35.92	39.37	45.02	49.52	49.52	-35.23 (ปี 65)	ไม่บรรลุเป้าหมาย
4.4 จำนวนพื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืน (ล้านไร่)	2.5	5	7.5	10	10	6.14 (ปี 64)	บรรลุเป้าหมาย

ที่มา : ผู้เขียนรวบรวม และเปรียบเทียบกับยุทธศาสตร์การเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี

02 การสำรวจการเข้าถึงเป้าหมายด้านการเกษตรและสหกรณ์ตามยุทธศาสตร์ชาติ

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่าใน “แผนแม่บทการเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)” ประเทศไทยได้ตั้งวิสัยทัศน์ที่มุ่งเห็น “เกษตรกรมั่นคง ภาคการเกษตรมั่นคง ทริพยากการเกษตรยั่งยืน” โดยมุ่งหมายให้เกษตรกรจะต้อง “หลุดพ้นกับดักรายได้ปานกลาง” (หรือต้องมีรายได้ประมาณ 390,000 บาท/คน ภายในปี พ.ศ.2579)

ซึ่งได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์สำคัญไว้ในแผนระยะ 20 ปีของประเทศ และของกระทรวงเกษตรฯ และเป็นกรอบสำคัญในการจัดทำยุทธศาสตร์ของประเทศในแต่ละปีด้วย (ตามตารางที่ 3)

ดังนั้น เมื่อเทียบตัวชี้วัดหลายตัวชี้วัดร่วมกันแล้ว จะพบว่าจากสถานการณ์จริงในช่วง 5-7 ปีแรกของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ ตัวชี้วัดจำนวนมากยังไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะด้านการเติบโตของ GDP ภาคการเกษตร และการส่งเสริมให้เกษตรกรก้าวสู่การเป็น Smart Farmer ซึ่งแม้ภาครัฐจะมีโครงการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง แต่สัดส่วนเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการยังถือว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับเกษตรกรทั้งประเทศ ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้

แม้ตัวชี้วัดด้านรายได้เงินสดสุทธิต่อหัวของเกษตรกรนั้น จะมีทิศทางที่เพิ่มขึ้น แต่พบว่าจากระดับปัจจุบัน หากภาครัฐต้องการมุ่งให้เกษตรกรมีรายได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ในระยะยาว นั้นหมายถึงรายได้จะต้องเพิ่มขึ้นประมาณเท่าตัว ในระยะเวลาเพียงสิบปีข้างหน้า ซึ่งภาพเหล่านี้สะท้อนว่า การพัฒนาภาคการเกษตรในช่วงเวลาที่ผ่านมามีแนวโน้มไม่ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ภาครัฐคาดหวังมากนัก และยังคงต้องการการขับเคลื่อนเชิงโครงสร้างอย่างจริงจัง

03 การสำรวจ 7 ประเด็นความ (ไม่) ยั่งยืนในภาคการเกษตรและอาหาร

ในส่วนนี้จะเป็นการสำรวจความยั่งยืน ผ่านประเด็น “ความไม่ยั่งยืน” ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรที่ปรากฏในสถานการณ์จริงที่เป็นประเด็นถกเถียงทางนโยบายตามหนังสือสาธารณะที่เกิดขึ้น โดยสามารถสรุปเป็น 7 ประเด็นสำคัญ มีดังต่อไปนี้

1. หนี้สินเกษตรกร: ปัญหาที่ไม่มีวันจบ

ตั้งแต่อดีตภาพของอาชีพเกษตรกรในประเทศไทย มักจะมาพร้อมกับคำว่า “หนี้” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยธรรมชาติการผลิตที่รายได้และรายจ่ายมาไม่พร้อมกัน และความเสี่ยงรอบทิศทางทั้งจากธรรมชาติและตลาดที่พร้อมเกิดขึ้นเสมอ คราวเรือนภาคการเกษตรกว่าร้อยละ 90 มีหนี้หนี้เฉลี่ยมากถึงกว่า 450,000 บาท และกว่าร้อยละ 57 มีหนี้สูงเกินศักยภาพในการชำระ [5] ข้อมูลจาก ธกส. ปี พ.ศ. 2564 พบว่าจากลูกหนี้ 4.8 ล้านราย มีกลุ่มที่มีศักยภาพในการชำระหนี้สูงมีเพียงร้อยละ 16 เท่านั้น ในขณะที่กลุ่ม “สีแดง” ที่มีศักยภาพชำระหนี้ต่ำมีสูงถึงร้อยละ 41 และจากรายงานหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ. 2566 พบว่าเกษตรกรมีสัดส่วนหนี้สินต่อรายได้ในปี พ.ศ. 2566 อยู่ที่ 11.8 เท่า

นอกจากนั้น เกษตรกรจำนวนมากยังประสบปัญหา “หนี้หลายก้อน” เพราะไม่สามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อในระบบได้ จนนำไปสู่การพึ่งพาแหล่งเงินกู้นอกระบบที่คิดดอกเบี้ยสูงและนำไปสู่ภาวะหนี้เรื้อรังอย่างต่อเนื่อง โดยเกษตรกรร้อยละ 67 อาจไม่สามารถปลดหนี้ของตัวเองได้เมื่ออายุ 70 ปี ทำให้เป็นหนี้เรื้อรังและเสี่ยงตกไปยังรุ่นลูกหลานเกิดเป็น “หนี้ข้ามรุ่น” ได้ด้วยภาวะวงจรหนี้ดังกล่าว ผลักให้คนรุ่นใหม่ในครัวเรือนเกษตรกรออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรมากขึ้น ทำให้ปัจจุบันครัวเรือนเกษตรกร ต้องพึ่งพาแหล่งรายได้อื่นนอกภาคการเกษตรถึง ร้อยละ 48.71 ขณะที่รายได้เงินสุทธิทางการเกษตรเฉลี่ยเพียง 83,130 บาทต่อครัวเรือนต่อปีเท่านั้น (ข้อมูลจากตัวชี้วัดเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ.2566/67)

จากเหตุข้างต้นมาตรการแก้ปัญหาที่ผ่านมามีส่วนน้อยยังคงเป็นการออกนโยบายพักชำระหนี้ในระยะสั้น ซึ่งดำเนินการมาแล้วถึง 14 ครั้งและจากการประเมินของธนาคารแห่งประเทศไทยได้ พบว่าในช่วง 8 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรกว่าร้อยละ 42 เคยเข้าร่วมโครงการพักหนี้มาแล้วรวมเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 4 ปี สะท้อนว่าปัญหาทั้งหมดค่อนข้างขัดแย้งกับภาพความหวังที่ปรากฏในแผนแม่บทเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2568 - 2575 ที่ตั้งเป้าราย

ได้เงินสดสุทธิครัวเรือนเกษตรกรไม่ต่ำกว่า 537,000 บาทต่อครัวเรือน ภายในปี พ.ศ. 2570 [6] แต่ความเป็นจริงที่ห่างไกลจากเป้าหมายนี้ไม่เพียงกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และส่งผลกระทบต่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งด้านคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และการปรับตัวเข้าสู่แนวทางการผลิตที่ยั่งยืน

2. ราคาสินค้าเกษตรที่ผลิตเกินตกต่ำและต้นทุนที่ไม่อาจลดลง

ในแต่ละปีมักเห็นข่าวปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำวนเวียนเกิดซ้ำไม่ต่างกันกับข้าว ผลไม้ หรือพืชเศรษฐกิจชนิดต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากภาวะสินค้าล้นตลาด (Oversupply) หรือสลับกับภาวะราคาพุ่งสูงจากการขาดแคลน (Overdemand) โดยล่าสุด ศูนย์วิจัยกสิกรรมไทยชี้ว่า ราคาของสินค้าเกษตรหลายชนิดปรับลดลงแรงที่สุดในรอบ 5 ปี เช่น ราคาข้าวเปลือกเจ้า มีราคาขายเฉลี่ยที่ 7.9บาท/กก. ซึ่งถือว่าถูกกว่าระดับที่กำไรจูงใจ 1 ของ (ราคา 8 บาท) เสียอีก ในขณะที่ผลผลิตอย่างแตงโม ที่ราคาตกลงจากปีโลกริมละประมาณ 12 บาท ลดลงเหลือเพียงปีโลกริมละ 5 บาทเท่านั้น หรือราคามะม่วงกึ่งตกต่ำที่สุดในปี พ.ศ. 2568 ซึ่งมะม่วงเกรดส่งออกราคาตกลงจาก 60 บาท/กก. เหลือเพียง 20-30 บาท/กก. เท่านั้น ไม่ต่างจากลำไย ที่ก็มีภาระสะท้อนว่าราคาในฤดูกาลปี พ.ศ. 2568 ได้ตกต่ำสุดในรอบ 40 ปี หรือปาล์มน้ำมัน ที่แม้จะเป็นช่วงต้นฤดูที่ผลผลิตเริ่มออก แต่ไม่ถึง 1 เดือน ราคาตกไปแล้วกว่าปีโลกริมละ 1 บาท จาก 9-10.2 บาท/กก. ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2568 เหลือเพียง 4.6-5.4 บาท/กก. ในช่วงปลายเดือนเมษายน 2568

ปัญหาเหล่านี้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องอย่างสัมพันธ์กับภาวะตลาดโลกและบริบททางการค้าระหว่างประเทศอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น ปัจจัยภายนอกหลายด้านยังคงกดดันราคาสินค้าเกษตรไทยอย่างต่อเนื่อง เช่น การที่อินเดียระบายนสต็อกข้าวกว่า 20 ล้านตันในราคาต่ำกว่าตลาด ทำให้ราคาข้าวไทยปรับลดลงตาม ภาวะชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกก็ทำให้อุดหนุนเข้ามาชะงักและชะงักอานลดลง ขณะเดียวกันผักและผลไม้จากจีนกลับเข้ามาตีตลาดไทยมากขึ้น

ขณะที่ในฝั่งพืชเศรษฐกิจก็ซ้ำเติมจากการลักลอบนำเข้ามันสำปะหลังบริเวณชายแดน ส่งผลให้ราคาภายในประเทศตกต่ำ นอกจากนี้ การเพิ่มโควตานำเข้าข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ แม้จะช่วยลดต้นทุนอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ แต่กลับกระทบต่อผู้ปลูกข้าวโพดในประเทศโดยตรง และด้านโคนม นโยบายให้นำเข้านมผงราคาถูกกว่า รวมถึงข้อจำกัดการขายนมข้ามเขต ทำให้ผู้ประกอบการบางรายลดการรับซื้อน้ำนมดิบ จนสหกรณ์หลายแห่งต้องเทนมทิ้งเพราะระบายสินค้าไม่ทัน ขณะเดียวกันนั้น ยังมีปัจจัยภายในประเทศ เช่น การขยายพื้นที่ปลูกพร้อมกันในปีที่ราคาดี จนเกิดวงจรราคาผันผวนแบบ Cobweb pattern ซึ่งพบได้ชัดในกรณีของปาล์มน้ำมัน

ด้านต้นทุนการผลิต เกษตรกรต้องเผชิญกับราคาปุ๋ยเคมีในตลาดโลกที่ปรับตัวสูงขึ้นหลังสงครามรัสเซีย-ยูเครนตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ.2565 [7] ที่ทำให้ปุ๋ยเคมีเชิงเดี่ยวบางสูตร เช่น สูตร 46-0-0 ปรับราคาขึ้นถึงร้อยละ 100 ประกอบกับความต้องการใช้ปุ๋ยเคมีสูงสุดในรอบ 7 ปีทำให้พืชที่พึ่งพาปุ๋ยเคมีสูงอย่างข้าว ซึ่งต้นทุนค่าปุ๋ยคิดเป็นประมาณร้อยละ 47 ของการทำนา มีต้นทุนสูงขึ้นถึงประมาณ 1,089 บาท/ไร่สำหรับข้าวนาปรัง ส่งผลให้เกษตรกรอาจเผชิญภาวะขาดทุนในรอบการผลิต

ปัจจัยทั้งหมดนี้นำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า แรงบีบสองทางจากต้นทุนและราคา (Cost-price squeeze) ที่ทำให้กำไรของเกษตรกรเหลือหดแคบลงอย่างมาก งานของวิษณุ (2564) ระบุว่าในรอบ 50 ปีชาวนาไทยชายข้าวได้ราคาเพิ่มขึ้น 3.9 เท่า แต่ต้นทุนการผลิตโดยเฉพาะราคาปุ๋ยเคมีกลับเพิ่มสูงถึง 11.4 เท่า ทำให้มีรายได้หลังหักต้นทุน (รวมต้นทุนแรงงาน) โดยเฉลี่ยขาดทุนต่อเนื่องตั้งแต่ปีพ.ศ. 2556 เป็นต้นมา

ที่ผ่านมา มาตรการความช่วยเหลือของภาครัฐมักเกิดในช่วงหลังการเก็บเกี่ยว จึงไม่สามารถแก้ต้นตอของปัญหาได้มาก ขณะที่แนวทาง “การตลาดนำการผลิต” ก็มีต้นทุนการปรับตัวเรียนรู้ของเกษตรกรที่ค่อนข้างสูง และทำได้เฉพาะกรณีที่สินค้ามีความเฉพาะเจาะจง (Specificity) บางประการที่ค่อนข้างสูงเท่านั้น เช่น มีคุณภาพพิเศษหรือมีการตลาดแบบ F2C (Farmer to Consumer) โดยตรงกับผู้บริโภคได้ เช่น ผัก ผลไม้ และข้าว แต่สินค้าอย่างข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ หรือมันสำปะหลังกลับไม่สามารถทำได้ ปัญหาการล้มตลาดของสินค้าบางประเภทสามารถแก้ปัญหาด้วยการวางแผนการผลิตและจำกัดพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสมได้ ขณะที่การทบทวนมาตรการทางการค้าบางประการที่จะกระทบกับเกษตรกรในประเทศเป็นสิ่งจำเป็น อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญคือการบริหารด้าน “การผลิต” และ “การค้า” อยู่ในคนละหน่วยงานกระทรวงเกษตรฯ และกระทรวงพาณิชย์ ทำให้การบูรณาการนโยบายทั้งสองด้านทำได้ยาก ไม่ทันต่อสถานการณ์ และสุดท้ายไปซ้ำเติมภาวะหนี้สินของเกษตรกรอีกชั้นหนึ่ง

ตัวชี้วัดสำคัญที่สามารถใช้ติดตามปัญหาราคาสินค้าเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือตัวชี้วัดที่ 2.c.1 ราคาอาหารที่ผิดปกติ (Indicator of Food Price Anomalies: IFPA) แม้เครื่องมือนี้ถูกออกแบบมาเพื่อเฝ้าระวังภาวะราคาอาหารพุ่งสูงจนกระทบความมั่นคงทางอาหาร แต่ก็สามารถใช้เพื่อตรวจจับ “ราคาตกต่ำผิดปกติ” ได้เช่นกัน การใช้ตัวชี้วัดนี้ยังเป็นระบบ จะช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเตรียมนโยบายรองรับล่วงหน้าในแต่ละสินค้า เช่น การจำกัดพื้นที่เพาะปลูก การจัดการผลผลิตส่วนเกิน การวางระบบรับซื้อ การส่งเสริมการแปรรูป หรือการใช้เทคโนโลยีลดความสูญเสีย ทั้งหมดนี้จำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ หน่วยงานด้านวิชาการเกษตร และหน่วยงานด้านการค้า เพื่อให้การบริหารจัดการราคามีประสิทธิภาพและทันต่อสถานการณ์มากขึ้น

3. ความเสี่ยงใหม่: จากโรคอุบัติใหม่ สัตว์เอเลียนสู่ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

ความเสี่ยงในการผลิตของเกษตรกรทุกวันนี้ ไม่ได้ขึ้นแค่นี้เพียงกับปริมาณน้ำฝน หรือศัตรูพืช อีกต่อไป ช่วงตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2564 เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกร เผชิญปัญหาจากการระบาดของโรคไวรัสอหิวาห์แอฟริกาในสุกร (African Swine Flu: ASF) โดยพบฟาร์มสุกรที่ติดเชื้อเพิ่มขึ้นถึง 144 แห่งในระยะเวลานับรวดเร็ว ทำให้ต้องทำลายฝูงสุกรจำนวนมาก ส่งผลให้เกษตรกรผู้เลี้ยงสุกรในไทยลดลงจำนวนมาก เหลือเพียงร้อยละ 43 และส่วนใหญ่เป็นผู้เลี้ยงสุกรรายเล็ก [8] ซึ่งไม่สามารถลงทุนในระบบด้านความปลอดภัยชีวภาพ (Biosecurity) ได้ (สถานการณ์คล้ายการระบาดครั้งใหญ่ของโรคไข้หวัดนก H5N1 ในปี พ.ศ. 2549 ที่ส่งผลให้ฟาร์มไก่กลายเป็นฟาร์มขนาดกลางและขนาดใหญ่เท่านั้น ทั้งยังทำให้จำนวนหมู

พ่อแม่พันธุ์ในระบบทั่วประเทศลดลงจาก 1,200,000 ตัว เหลือเพียงครึ่งเดียว อุปทานเนื้อหมูมีน้อยกว่าความต้องการบริโภคอย่างรุนแรง ทำให้ราคาหมูขยับสูงขึ้นถึงกิโลกรัมละ 200 บาท และเกิดช่องว่างให้ขบวนการลักลอบนำหมูเถื่อนเข้ามาจำหน่ายในประเทศ

ปี 2555 เกษตรกรในสมุทรสงครามพบการระบาดครั้งแรกของปลาหมอแดงดำ (Blackchin Tilapia) ก่อนที่ปลาพันธุ์นี้จะแพร่ไป 19 จังหวัด ทั้งในบ่อและแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำลายสัตว์น้ำเพาะเลี้ยงและธรรมชาติ รัฐบาลประกาศปลาหมอแดงดำเป็นนวาระแห่งชาติ ในปี 2567 พร้อมงบ 450 ล้านบาท และมาตรการช่วยเหลือ เช่น การแปรรูปเป็นน้ำหมักชีวภาพ ความเสียหายเฉพาะสมุทรสงครามสูง 2,486 ล้านบาท เกษตรกรบางรายล้มละลายหรือฆ่าตัวตาย แต่ยังไม่ชัดเจนว่าปลาพันธุ์นี้เข้ามาและแพร่สู่แหล่งน้ำธรรมชาติอย่างไร

ปัญหาความเสี่ยงด้านการเกษตรที่เกิดจากสภาพอากาศและภูมิอากาศ มักถูกพูดถึงในเชิงนโยบายระยะยาว แต่ไม่เคยถูกจัดเป็นเรื่องเร่งด่วน ตัวอย่างเช่น ปี พ.ศ. 2562 ปริมาณน้ำฝนในประเทศต่ำสุดในรอบ 40 ปี ขณะที่ปี พ.ศ. 2560 กลับสูงสุดตั้งแต่บันทึกข้อมูลปี พ.ศ. 2494 และจำนวนวันที่ร้อนเกิน 35°C เพิ่มขึ้นจาก 1.9 วันใน พ.ศ. 2493 เป็น 49.43 วันในปี 2563 [9] นอกจากนี้ ในเดือนเมษายน 2567 มีรายงานอุณหภูมิสูงเกิน 43°C ใน 16 จังหวัด ขณะที่งานของนิพนธ์และคณะ (2015) [10] ชี้ว่าช่องทางการเกิดผลกระทบที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อการเกษตรผ่านดัชนีการสลับกันเกิดระหว่างปรากฏการณ์ลานินญา (ฝนซุก) และเอลนีโญ (ฝนแล้ง) ซึ่งเริ่มมีค่าสหสัมพันธ์กับปีที่ประเทศมีผลผลิตที่ผิดปกติ (Yield anomaly) มากขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งทำให้แม้ที่ผ่านมา เกษตรกรไทยจะคุ้นเคยกับภาวะระดับน้ำในแต่ละปีที่สลับกันระหว่างน้ำท่วมและน้ำแล้งอยู่แล้ว แต่ระดับความถี่ที่บ่อยและรุนแรงขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องปรับตัวมากกว่าในอดีต และเกษตรกรที่ปรับตัวได้ ก็คือ เกษตรกรที่มีความเข้าใจความผันผวนตรงนี้ และมีงบประมาณที่เอื้ออำนวยเท่านั้น ในขณะที่เกษตรกรที่มีรายได้น้อย หรือมีหนี้สิน อาจจำเป็นต้องยอมรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งรัฐบาลหากไม่ดำเนินการช่วยเหลือในเชิงการป้องกัน ก็อาจต้องเพิ่มการช่วยเหลือในเชิงการรับมือกับความเสียหายตรงนี้แทน ซึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 - 2564 ภาครัฐใช้งบประมาณช่วยเหลือภัยพิบัติด้านเกษตรไปแล้วราว 8,182 ล้านบาท

แม้การกระจายความเสี่ยงผ่านเกษตรแบบผสมผสาน เช่น ระบบฟาร์มพืช-ปศุสัตว์แบบบูรณาการ (ICLS) จะช่วยลดความเสี่ยงได้ แต่ข้อมูลปี 2563 พบว่าเกษตรกรไทยราวร้อยละ 70 ประกอบอาชีพเกษตรเพียงอย่างเดียว และร้อยละ 40 ปลูกพืชชนิดเดียว ที่ปรกร (2567) ระบุว่าอุปสรรคสำคัญคือ ต้นทุนการเปลี่ยนผ่านสูงสำหรับเกษตรกรรายย่อย และงบประมาณภาครัฐบางส่วนยังไม่เหมาะสม เช่น เน้นโครงการประชาสัมพันธ์มากเกินไป หรือโครงการปรับตัวที่เข้าถึงเกษตรกรเพียงหลักหมื่นราย จากครัวเรือนเกษตรเกือบ 8 ล้านครัวเรือน ดังนั้น การบรรลุเป้าหมายด้านการเกษตรที่ยั่งยืนตาม SDG13 (Climate Action) จึงจำเป็นต้องเร่งการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจดทะเบียนพื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืน ปัจจุบันมีพื้นที่เพียง 6.14 ล้านไร่ เทียบกับพื้นที่เกษตรกรรมทั้งประเทศประมาณ 149 ล้านไร่ ซึ่งยังถือว่าน้อยมาก

4. จากสารเคมี: ผลกระทบของการผลิตอาหารต่อสุขภาพ

การเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวแบบเข้มข้น แม้จะเพิ่มผลผลิต แต่ทำให้โรคและแมลงระบาดง่าย เกษตรกรจึงต้องใช้สารเคมีมากขึ้นตามพื้นที่เพาะปลูกเพื่อให้ผลผลิตมีปริมาณและคุณภาพตามตลาดต้องการ ข้อมูลจากกรมควบคุมมลพิษ (2566) ระบุว่า ประเทศไทยนำเข้าสารเคมีเกษตรรวม 141,191 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2565 ถึง 27,551 ตัน ส่วนใหญ่เป็นสารกำจัดวัชพืช แมลงศัตรูพืช และโรคพืช [11] แม้ว่าในปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยจะมีการออกประกาศห้ามและจำกัดการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชและแมลงที่สำคัญ อย่างพาราควอต, โกลโฟเซต, และคลอร์ไพริฟอส ไปแล้วก็ตาม แต่ไทยก็ยังอนุญาตให้ใช้สารเคมีได้ 563 รายการภายใต้การควบคุมของกรมวิชาการเกษตร โดยในจำนวนนี้มี 230 ชนิดที่เข้าข่ายสารเคมีที่มีอันตรายร้ายแรงสูง (Highly Hazardous Pesticides: HHPs) ภายใต้ พ.ร.บ. วัตถุอันตราย โดยเป็นกลุ่มสารที่มีผลกระทบต่อด้านสุขภาพแบบพิษเฉียบพลันสูงถึง 52 ชนิด นอกจากนั้นยังมีสารที่มีพิษสูงต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำมากถึง 186 ชนิด และสารที่มีพิษสูงต่อ “ผึ้ง” ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นตัวผสมเกสรซึ่งสำคัญต่อการสร้างอาหารให้กับมนุษย์ มากถึง 49 ชนิด [12]

แม้ผักและผลไม้จะเป็นอาหารที่จำเป็นต่อสุขภาพ ผู้บริโภคบางส่วนอาจได้รับผลกระทบจากการปนเปื้อนสารเคมี จากข้อมูลการสุ่มตรวจสารพิษตกค้างในผักผลไม้ 16 ชนิด โดยเครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช (Thai-PAN) ในปี พ.ศ. 2567 ครอบคลุม 12 จังหวัด พบว่ามีตัวอย่างหลายชนิดที่เกินมาตรฐาน เช่น พุทราซ็อค โกลเลต 100% องุ่นไซนัมสแคท 96% และกะเพรา 94% ผักผลไม้ที่ขายในห้างสรรพสินค้ามีการตกค้างเกินมาตรฐานถึงร้อยละ 75 ขณะที่ตลาดสดและห้างค้าส่งอยู่ที่ร้อยละ 61 [13] แม้ผักผลไม้ที่ได้รับการรับรอง Organic Thailand ก็พบการตกค้างเกินมาตรฐานใน 7 จาก 10 ตัวอย่าง ส่วนผักผลไม้นำเข้าที่ด่านชายแดนเชียงของจังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ. 2568 พบการปนเปื้อนเกินมาตรฐาน 7 ใน 10 ตัวอย่าง มีสารเคมีตกค้างรวม 37 ชนิด หนึ่งในนั้นคือสารคลอร์ไพริฟอส ซึ่งเป็นวัตถุอันตรายชนิดที่ 4 แต่พบตกค้างสูงถึง 0.78 มก./กก. ถือเป็นอันตรายต่อผู้บริโภคอย่างมาก [14]

อย่างไรก็ดี ผลสำรวจของสำนักส่งเสริมและสนับสนุนอาหารปลอดภัยกระทรวงสาธารณสุข ในปี พ.ศ. 2566 [15] พบว่าจากผักผลไม้ 60,965 ตัวอย่าง มีการตกค้างเกินมาตรฐานเพียง 696 ตัวอย่าง หรือร้อยละ 1.14 เท่านั้น นอกจากนี้ การตกค้างของสารเคมียังพบในอาหารกลุ่มอื่น เช่น อาหารทะเลแปรรูป ปลาหมึกกรอบมีฟอร์มาลดีไฮด์เกินมาตรฐานร้อยละ 38.69 ปลาหมึกอาร์เจนตินาร้อยละ 25.95 และเนื้อสัตว์ปนเปื้อนสารซาลบูตามอล เช่น เนื้อวัวร้อยละ 20.59 บางกรณีมีผลกระทบต่อส่งออก เช่น ลำไยไทยถูกระงับการส่งออกไปจีนเนื่องจากสารซัลเฟอร์เกิน 50 ppm

ทั้งหมดนี้สะท้อนถึงช่องว่างสำคัญในระบบตรวจสอบความปลอดภัยของการใช้สารเคมี ตั้งแต่ระดับฟาร์ม ขึ้นตอนแปรรูป ไปจนถึงการขนส่ง ซึ่งส่งผลต่อการบรรลุตัวชี้วัด SDG โดยเฉพาะด้านการส่งออกยาฆ่าแมลงที่มีความอันตราย ประเทศไทยมีค่าการใช้ยาฆ่าแมลงที่หนักกว่าเมื่อเทียบกับประเทศอื่น แต่กลับยังไม่มีตัวชี้วัดหรือเป้าหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นนี้ในแผนยุทธศาสตร์ด้านการเกษตรมากนัก

5. การเผาไหม้ทางเลือกที่จำกัดของเกษตรกร

สถานการณ์ฝุ่น PM2.5 ในแต่ละปีมีความเกี่ยวข้องกับการเผาชีวมวลจากกิจกรรมทางการเกษตร โดยในภาคกลางและภาคตะวันออกเกิดจากการเผาอ้อย ส่วนในภาคเหนือมักเกิดจากการเผาเศษวัสดุทางการเกษตร เช่น ตอซังข้าวโพดและฟางข้าว ทั้งจากในประเทศและจากประเทศเพื่อนบ้าน ในกรณีข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ พื้นที่เพาะปลูกส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสูงและพื้นที่สูง รัฐบาลได้ส่งเสริมการปลูกต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557-2566 ผ่านโครงการ 4 ประสาน (รัฐ ธนาคาร บริษัท และเกษตรกร) เพื่อให้ชาวนาสามารถกู้เงินลงทุนและปลูกข้าวโพดหลังฤดูนาปรกติ ข้าวโพดจึงเป็นพืชที่เหมาะสมกับเกษตรกรเพราะดูแลง่าย ใช้น้ำน้อย เก็บเกี่ยวเร็ว และให้รายได้สูงกว่าพืชชนิดอื่น เกษตรกรบางส่วนมีรายได้จากข้าวโพดสูงถึง 50,000-100,000 บาทต่อปี ในขณะที่รายได้เฉลี่ยของพื้นที่สูงอยู่ไม่ถึง 10,000 บาท และบางส่วนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังไม่ได้รับสัญชาติ ทำให้การทำงานในเมืองเป็นไปได้ยาก [16]

อย่างไรก็ดี การขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดนำไปสู่ปัญหาพื้นที่ป่าลดลง และฝุ่นควันจากการเผาเพิ่มขึ้นทุกปี และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่ไทยเองก็ยังส่งเสริมการนำเข้าข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากประเทศเพื่อนบ้านด้วยเช่นกัน ผ่านการทำเกษตรพันธสัญญาที่เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ภายใต้กรอบ ‘โครงการยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง’ (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy: ACMECS) ซึ่งทำให้เกิดการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในประเทศเพื่อนบ้านมากกว่า 10 ล้านไร่ และในปัจจุบัน ไทยนำเข้าข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ 2 ล้านตัน จากปี พ.ศ. 2566 ที่ 1.3 ล้านตัน การเผาไร่ข้าวโพดในประเทศเพื่อนบ้านจึงมีผลต่อปัญหาฝุ่นข้ามแดนมายังภาคเหนือเช่นกัน สำหรับเกษตรกร การกำจัดตอซังด้วยแรงงานหรือเครื่องจักรมีต้นทุนสูงและอาจไม่เหมาะกับพื้นที่สูง การเผาจึงเป็นทางเลือกที่ง่ายเร็ว และประหยัด แม้จะมีกฎหมายห้าม การลักลอบเผาก็ยังเกิดขึ้นเป็นประจำ เช่นเดียวกับอ้อยในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยว เกษตรกรต้องเร่งส่งอ้อยไปโรงงานเพื่อรักษาความหวาน การใช้เครื่องจักรตัดหรือสางใบอ้อยมีต้นทุนสูงและต้องรอคิว การเผาจึงเป็นวิธีที่สะดวกที่สุด

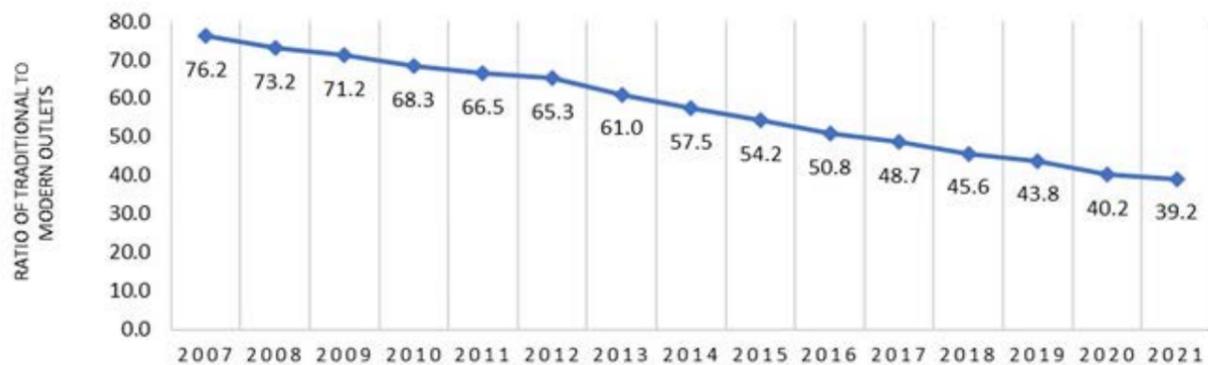
ข้อมูลการศึกษาจาก สสส. ระหว่างปี พ.ศ. 2566 - 2567 พบว่าในระยะเวลา 1 ปี นาข้าวและไร่ข้าวโพด คือ พื้นที่เกษตรที่มีการเผาไหม้สูงสุด ถึง 11 ล้านไร่ จากพื้นที่เผาไหม้ทั้งหมด 19 ล้านไร่ในฤดูการฝุ่นไทย โดยภาคเหนือเป็นพื้นที่การเผาที่สูงที่สุด ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็มีพื้นที่เผาเพิ่มสูงขึ้นมากกว่าร้อยละ 500 และภาคตะวันออกเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 371 [17] ปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำทุกปีทำให้ภาคเหนือมีผู้ป่วยโรคมะเร็งปอดสูงที่สุดของประเทศ คิดเป็นประมาณ 20,000 รายต่อประชากรแสนคนที่ได้รับมลพิษทางอากาศ ทั้งหมดนี้นำไปสู่ค่าถามเชิงห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่อุตสาหกรรมการเลี้ยงไก่ที่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2565 ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกเนื้อไก่อันดับ 3 ของโลก และเป็นทั้ง 1 ของเอเชีย มูลค่าการส่งออกเนื้อไก่คิดเป็นเงิน 139,301 ล้านบาท แต่การนำเข้าอาหารสัตว์ในอุตสาหกรรมเนื้อไก่ก็เชื่อมโยงไปถึงอุปสงค์ต่อข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และผลกระทบต่อภายนอก (externalities) จากการเผา และต้นทุนทางสุขภาพของประชาชนในที่สุด การแก้ปัญหาของรัฐบาลที่ผ่านมาเป็นไปในทิศทางที่กำหนดมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการห้ามเผา การรับซื้ออ้อยเพื่อใช้ทางการเกษตร หรือใช้แรงจูงใจด้านส่วนต่างของราคาซื้ออ้อยไฟไหม้ในกรณีของอ้อย

อย่างไรก็ดี ต้นทุนในการปรับตัวเหล่านี้มักตกกับเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ โดยยังขาดการร่วมรับผิดชอบต่อด้านเหล่านี้จากตัวละครอื่นในห่วงโซ่อุปทาน ทั้งกลุ่มปลูสดั้วและกลุ่มน้ำตาลเท่าที่ควร ในเชิงเป้าหมาย การลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการเผาก็ยังไม่ใช่เป้าหมายทางยุทธศาสตร์หลักที่ปรากฏในแผนต่าง ๆ ด้านการเกษตร นอกจากนี้ รัฐบาลควรทบทวนในเชิงยุทธศาสตร์รายสินค้าว่าควรปรับทิศทางการส่งเสริมอุตสาหกรรมเหล่านี้อย่างไร จึงจะนำไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้น

6. อำนาจต่อรองของเกษตรกรภายใต้โครงสร้างทุนใหญ่

ในปัจจุบัน สินค้าเกษตรและอาหารของไทย เช่นเดียวกับหลายประเทศทั่วโลก ถูกส่งต่อถึงผู้บริโภคผ่าน “การค้าสมัยใหม่” (modern trade) มากขึ้น แทนที่ช่องทางดั้งเดิม (traditional trade) อย่างตลาดค้าส่งและร้านค้าปลีกรายย่อยในภูมิภาคต่าง ๆ ข้อมูลของ UNICEF ปี พ.ศ. 2564 ระบุว่า สัดส่วนการค้าแบบดั้งเดิมในไทยลดลงเหลือเพียงร้อยละ 39.2 จากเดิมที่เคยสูงถึงร้อยละ 76.2 ในปี พ.ศ. 2550 (ตามภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 สัดส่วนของร้านค้าแบบดั้งเดิมเทียบกับร้านค้าสมัยใหม่ในประเทศไทย (ร้อยละ)

ที่มา : Euromonitor International Passport Global Market Information Database, 2021, ใู UNICEF (2023) [19]

โดยมีการเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “Supermarket Revolution” ซึ่งเกิดขึ้นในหลายประเทศของเอเชีย ซึ่งเกิดขึ้นคู่ขนานไปพร้อมกับการเติบโตของเศรษฐกิจและเมือง การเพิ่มขึ้นของครัวเรือนเดี่ยวและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ที่ทำให้คนมีเวลาประกอบอาหารรับประทานเองที่บ้านน้อยลง แต่รับประทานอาหารนอกบ้านหรืออาหารแปรรูป (processed food) ต่าง ๆ ไปจนถึงอาหารแปรรูปขั้นสูง (ultra-processed food: UPF) ที่มีการปรุงแต่งสี กลิ่น และมีอายุเก็บรักษาที่ยาวนานมากขึ้น [18] ซึ่งการแปรรูป ไปจนถึงการค้าที่เน้นความสะดวก ความเร็ว และความหลากหลายนี้ นำไปสู่บทบาทของการ

ค้าสมัยใหม่จึงเริ่มเข้ามาซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มบริษัทรายใหญ่ (ตามตารางที่ 4) ซึ่งในกลุ่มสินค้าอาหารโดยเฉลี่ยร้อยละ 70 มีการซื้อขายผ่านร้านค้าปลีกสมัยใหม่เหล่านี้

ปรากฏการณ์นี้ทำให้ห่วงโซ่อุปทานของสินค้าเกษตรและอาหารส่วนใหญ่มีรูปแบบที่อธิบายได้ด้วยรูปทรงแบบนาฬิกาทราย (hourglass model) กล่าวคือ จะเป็นระบบที่มีผู้ผลิตต้นน้ำ ซึ่งก็คือเกษตรกรจำนวนมาก แต่มีคนกลางที่เป็นผู้รับซื้อสินค้าเกษตรมาแปรรูปจนกลายเป็นอาหารแปรรูป หรือผู้จัดจำหน่ายกลางน้ำในสัดส่วนที่ค่อนข้าง

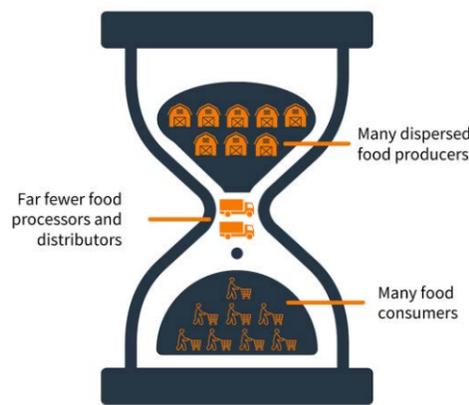
ภาพที่ 5 สัดส่วนของร้านค้าแบบดั้งเดิมเทียบกับร้านค้าสมัยใหม่ในประเทศไทย (ร้อยละ)

Segment	Company	Brand	Market share (%)	HHI*
Supermarkets	Central Retail Corp	Tops Market	13.6	302
	Charoen Pokphand Group	Lotus's	9.0	
	Foodland Supermarket Co Ltd	Foodland	3.4	
Convenience stores	Seven & I Holdings Co Ltd	7-Eleven	74.3	5,673
	Charoen Pokphand Group	Lotus's	11.1	
	Big C Supercenter PCL	Mini Big C	4.6	
Forecourt retailers	Seven & I Holdings Co Ltd	7-Eleven	50.9	2,741
	Charoen Pokphand Group	Lotus's	9.6	
	Royal Dutch Shell Plc	Shell Select	5.7	
Hypermarkets	Charoen Pokphand Group	Lotus's	57.9	4,995
	Big C Supercenter PCL	Big C Extra	40.5	
	Central Retail Corp	Tops Supercenter	1.6	

ที่มา : Euromonitor International Passport Global Market Information Database, 2021, ใู UNICEF (2023) [20]

ข้างน้อย จากนั้นสินค้าอาหารแปรรูปจะถูกกระจายต่อไปยังร้านค้าปลีกขนาดเล็กที่สะดวกต่อผู้บริโภคจำนวนมากขึ้น และปลายน้ำจะเป็นผู้บริโภคสินค้าอาหารที่มีจำนวนมากที่สุด จากปรากฏการณ์นี้เราจะพบว่าทำให้เกิดสภาพตลาดที่อำนาจตลาดมักจะถูกอยู่กับฝั่งที่มีจำนวนน้อยกล่าวคือผู้แปรรูปและผู้ค้าปลีกเหล่านี้มากกว่าที่จะสามารถมีอำนาจกำหนดทิศทางของตลาดในฝั่งต้นน้ำ เช่น กำหนดรูปแบบหรือคุณภาพของสินค้าเกษตรที่ต้องการ (ส่วนใหญ่มักเป็นสินค้าที่ต้องแปรรูป) เช่น เนื้อสัตว์ ผ่านการซื้อในระบบสัญญา และอำนาจในฝั่งปลายน้ำที่ผู้ค้าปลีกสามารถกำหนดรูปแบบของสินค้าที่จะมาจำหน่ายในร้านค้าของตนเองได้ เช่น การเพิ่มสัดส่วนของสินค้าอาหารที่สำเร็จรูป อาหารพร้อมรับประทาน ผักผลไม้ตัดแต่ง อาหารแช่เย็นแช่แข็ง และอาหารกลุ่ม UPF ได้ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น ผลการสำรวจของ THAIRATH Poll ปี พ.ศ. 2568 พบว่าคนไทยร้อยละ 40.9 เข้าร้านสะดวกซื้อ 1-3 ครั้งต่อสัปดาห์ และร้อยละ 21.8 ที่ใช้บริการทุกวัน โดยมีสินค้าที่นิยมซื้อมากที่สุด คือกลุ่มอาหารและเครื่องดื่ม อยู่ที่ร้อยละ 58.8 และรองลงมาคือกลุ่มขนม/ขนมหวาน ร้อยละ 16.2 [21]

ภาพที่ 6 แบบจำลองห่วงโซ่อุปทานสินค้าอาหารแบบนาฬิกาทราย (Hourglass model of food supply chain)

ที่มา : UNH (2024).

7. ทุนและแรงงานข้ามพรมแดนกับภาคเกษตรไทย: ฟังพา หรือกำกวม

ในช่วงปี พ.ศ. 2557-2558 เริ่มมีกระแสความกังวลเกี่ยวกับการเข้ามาทับทบบทบาทของผู้ประกอบการชาวจีนในภาคเกษตรไทย โดยเฉพาะในตลาดผลไม้ส่งออกหรือที่เรียกว่า “ล้งจีน” ในช่วงแรกมักเข้าร่วมทุนกับผู้ประกอบการไทย แต่ต่อมาก็เริ่มดำเนินการเองมากขึ้นเรื่อย ๆ ข้อมูลปี พ.ศ. 2566 ระบุว่าล้งทุเรียนสัญชาติจีนประมาณ 800 แห่ง จากเดิมเพียง 100 แห่งในปี พ.ศ. 2561 ครอบครองพื้นที่สวนทุเรียนในภาคตะวันออกทั้งหมด ขณะที่ล้งไทยเหลือเพียงร้อยละ 10 ของผู้บรรจุและส่งออกทุเรียน นอกจากนี้ ยังพบความพยายามใช้ “νομินี” เข้ามากว้านซื้อสวนทุเรียนโดยตรง [22]

แม้ประเทศไทยจะยังคงเป็นผู้ส่งออกผลไม้รายใหญ่ที่สุดไปจีน ผลไม้ที่นำเข้ามากที่สุดคือทุเรียนประมาณ 928,900 ตัน [23] แต่การเข้ามาทับทบบทบาทตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำของนักธุรกิจจีน โดยตั้งโรงคัดบรรจุผลไม้เองในภาคตะวันออก ก่อให้เกิดคำถามว่าไทยได้ประโยชน์จากมูลค่าเหล่านี้มากน้อยเพียงใด และส่งผลกระทบต่อการแข่งขันในตลาด เพราะล้งจีนสามารถครอบงำตลาดได้ ทำให้อาณา

ซื้อทุเรียนจากเกษตรกรไม่เป็นธรรม พฤติกรรมพบ เช่น การลักลอบนำทุเรียนเวียดนามหรือกัมพูชาเข้ามาสวมสิทธิ์เป็นทุเรียนไทย การเหมาซื้อทุเรียนล่วงหน้ายกสวน (“การเหมามัด”) และการตัดทุเรียนตามสะดวกของล้งจีน ซึ่งเพิ่มความเสี่ยงที่ทุเรียนอ่อนปะปน และทำให้ราคาปลายน้ำตกลง นอกจากนี้ การใช้สารเคมีเข้มข้นทั้งในส่วนและหลังการตัด ยังเคยถูกจีนระงับการส่งออกถึง 26 ลัง รูปแบบลักษณะเริ่มพบในสินค้าชนิดอื่นเช่นกัน เช่น กรณีของล้งลำไยของนักธุรกิจจีนในภาคเหนือ ประมาณกว่า 50 ลัง ซึ่งมักมีนายทุนจีนมาเช่าธุรกิจจากล้งไทย หรือการเข้ามาลงทุนทำพื้นที่ปลูกกล้วยและพีชอื่น ๆ กว่า 2,000 ไร่ ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีการสูบน้ำจากแม่น้ำไปใช้อย่างหนักจนชาวบ้านได้รับผลกระทบ เป็นต้น

ประเทศไทยในภาคเกษตรยังเผชิญความท้าทายด้านความยั่งยืนข้ามพรมแดน โดยเฉพาะปัญหาการขาดแคลนแรงงานเกษตรและประมง สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) รายงานว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 แรงงานภาคเกษตรมีประมาณ 15.4 ล้านคน แต่ภายใน 10 ปีต่อมา (ปี พ.ศ. 2566) ลดเหลือเพียง 11.9 ล้านคน หายไปถึง 3.5 ล้านคน [24] ในภาคประมง หลังประเทศไทยได้รับ “ใบเหลือง” จากคณะกรรมการยุโรปในปี พ.ศ. 2558 เดือนว่าประเทศอาจถูกห้ามส่งออกอาหารทะเลไปสหภาพยุโรป เนื่องจากไม่สามารถปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ IUU (Illegal, Unreported and Unregulated Fishing) และมีรายงานปัญหาการค้ำมนุษย์และการปฏิบัติแรงงานทารุณต่อแรงงานเรือประมงส่วนใหญ่เป็นแรงงานเมียนมาและกัมพูชา ประเด็นนี้สอดคล้องกับเป้าหมายย่อยที่ 14.4 ด้วยเช่นเดียวกัน หลังจากนั้นประเทศไทยก็ได้มีการปรับตัวหลายอย่างเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น กรมประมงได้มีมาตรการรองรับแรงงานต่างด้าวที่มาทำงานในเรือประมงอย่างรัดกุม (ปัจจุบันมีแรงงานร้อยละ 62 มีหนังสือเดินทางหรือหนังสือสำคัญประจำตัวเทียบเท่ากับผลสำรวจของ ILO ของปีก่อน ซึ่งระบุแค่ร้อยละ 15 เท่านั้น) มีโครงการพัฒนาระบบ “Smart Seabook” ที่กำหนดให้แรงงานประมงต้องได้รับ และได้เซ็นชื่อในสัญญาจ้างงานอย่างเป็นทางการอย่างเปิดเผยและต้องได้รับค่าตอบแทนเป็นรายเดือนเป็นต้น จนใบเหลืองนั้นก็ถูกยกไปในปี พ.ศ.2562

อย่างไรก็ดี การปฏิบัติงานในปัจจุบันยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ รายงานของ The101 ระบุว่ายังมีนายจ้างปฏิบัติต่อแรงงานประมงเหมือนเป็นแรงงานขีตหินี้ โดยแรงงานร้อยละ 37 ได้รับค่าจ้างแบบเหมาจ่าย ต้องรอค้างจ้างนาน 6 เดือน และยาวนานที่สุดถึง 24 เดือน หากต้องการเปลี่ยนงาน แรงงานร้อยละ 54 เชื่อว่าต้องจ่ายค่าธรรมเนียมให้นายจ้างตั้งแต่ 500 - 20,000 บาท [25] สถานการณ์ปัจจุบัน คือ ในช่วงเหตุการณ์ความไม่สงบบริเวณชายแดนไทยและกัมพูชาปะทุขึ้น ช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2568 ได้มีแรงงานกัมพูชาจำนวนมากอพยพกลับประเทศ ทำให้แรงงานกัมพูชากลับประเทศประมาณ 300,000 คน [26] ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาคประมงอย่างเฉียบพลัน และเกิดสถานการณ์เดียวกันกับแรงงานในสวนลำไยและไร่อ้อยที่กำลังใกล้ฤดูเก็บเกี่ยวด้วย และแรงงานเหล่านี้ก็ทำงานมาหลายปีจนมีความชำนาญแล้ว จนยากจะหาแรงงานมาทดแทนในระยะสั้น

ปัญหานี้สะท้อนว่าประเทศไทยจำเป็นต้องตระหนักว่าในภาคการเกษตรและประมงไทย ไม่ได้พึ่งพาเกษตรกรไทยเท่านั้นที่กำลังแรงงานสำคัญ แต่ยังมีแรงงานรับจ้างในภาคเกษตรจำนวนมากเกี่ยวข้อง และต้องมีการประมาณการณ์ถึงแนวโน้มต่าง ๆ ใน

อนาคต เช่น บังคับเรื่องสังคมสูงอายุในภาคเกษตรกรรม บังคับเชิงภูมิรัฐศาสตร์กับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น ซึ่งหากจำเป็นต้องมีการพึ่งพาแรงงานกลุ่มนี้ต่อไป จำเป็นต้องมีการสร้างมาตรฐานการทำงานที่ดีและเป็นธรรมมาพิจารณาด้วย หรือหากจะมีแนวโน้มที่จะมีนาเทคโนโลยีนวัตกรรมบางส่วนมาใช้ทดแทนแรงงานในอนาคตได้ ต้องมีการวางยุทธศาสตร์เหล่านี้ได้แล้วมิฉะนั้นความยั่งยืนก็จะไม่เกิดขึ้น ทั้งที่กลุ่มอุตสาหกรรมและสินค้าเหล่านี้สร้างรายได้ให้ประเทศมาอย่างต่อเนื่อง

04 บทสรุป

จากการสำรวจความยั่งยืนในสามระดับของระบบการเกษตรและอาหารไทย ทั้งในระดับตัวชี้วัดความยั่งยืน ระดับแผนยุทธศาสตร์ และระดับสถานการณ์ พบว่าการพัฒนาของไทยยังอยู่ระหว่างทางของความซับซ้อน แม้ว่าประเทศจะประกาศเจตนาในการบรรลุเป้าหมายที่ 2 และตัวชี้วัดมหภาคบางตัวมีแนวโน้มดีขึ้น แต่ในเชิงโครงสร้างและสังคมยังมี “ช่องว่างที่สะท้อนความไม่ยั่งยืน” อย่างชัดเจน สวนทางกับเป้าหมายยุทธศาสตร์ที่ภาครัฐตั้งไว้ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการพัฒนายังคงเน้นผลผลิตเชิงปริมาณเป็นหลัก แต่ยังขาดวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นความยั่งยืนที่แท้จริง ซึ่งการขาดเสถียรภาพทางการเมืองของหลายรัฐบาลที่ผ่านมา ทำให้การดำเนินนโยบายที่มัก

เป็นการแก้ปัญหาแบบเฉพาะหน้า (Reactive and Short-term) และเกิดวัฒนธรรมการทำงานแบบ หัวน้ำ-หางตาม มากกว่าตอบโจทย์ความเดือดร้อนของเกษตรกรอย่างทันที่ และสามารถบูรณาการทั้งกับหน่วยงานอื่น หรือแม้แต่เป้าหมาย SDGs อื่น ๆ ได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะในมิติความเหลื่อมล้ำ ระบบนิเวศ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทำให้ทิศทางการพัฒนาของไทยย้อนแย้งกับภาพลักษณ์ที่ประเทศมุ่งสู่ “ครัวของโลก” หรือ Kitchen of the World ซึ่งมีอาหารอุดมสมบูรณ์และร้านอาหารเปิดตลอดเวลา แต่กลับเกิดปรากฏการณ์ “ทะเลทรายอาหาร” (food desert) ที่คนเปราะบางหรือผู้มีรายได้น้อยไม่สามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอได้ พร้อมกับประชากรที่บริโภคอาหารแปรรูป (UPF) เกินพอดี ในขณะที่ผู้หญิงบางกลุ่มยังไม่สามารถได้รับสารอาหารเพียงพอสำหรับทารก ผลกระทบจากการเกษตรต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรถูกซ่อนอยู่เบื้องหลังการเติบโตและการส่งออก ทำให้ภาพปัญหาย้อนแย้งตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ การส่งเสริมระบบ “เกษตรทางเลือก” แม้มีคุณค่า แต่ไม่สามารถนำประเทศไปสู่ความยั่งยืนได้ หากยังละเลยความไม่ยั่งยืนของระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงแนวคิดและการมองปัญหาอย่างรอบด้าน จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะกำหนดทิศทางว่าในอีก 5 – 10 ปีข้างหน้า ภาคการเกษตรและอาหารที่คนไทยบริโภคจะมีหน้าตาเป็นอย่างไร

ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ

#SDG1 ขจัดความยากจน

– (1.5) ภายในปี 2573 สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่คนยากจนและคนที่อยู่ในสถานการณ์เปราะบางและลดการเผชิญหน้าและความเสี่ยงต่อเหตุการณ์รุนแรง/ภัยพิบัติอื่นเนื่องมาจากภูมิอากาศ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

#SDG2 ขจัดความหิวโหย

– (2.1) ยุติความหิวโหยและสร้างหลักประกันให้ทุกคนโดยเฉพาะคนที่ยากจนและอยู่ในภาวะเปราะบาง อันรวมถึงทารก ได้เข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย มีอาหารตามหลักโภชนาการ และมีอาหารเพียงพอตลอดทั้งปี ภายในปี 2573
– (2.2) ยุติภาวะทุพโภชนาการทุกรูปแบบ ภายในปี 2573 รวมถึงการบรรลุเป้าประสงค์ที่ตกลงร่วมกันระหว่างประเทศว่าด้วยภาวะแคระแกร็นและผอมแห้งในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี และเน้นความต้องการโภชนาการของหญิงตั้งครรภ์และให้นมบุตร และผู้สูงอายุ ภายในปี 2568
– (2.4) สร้างหลักประกันว่าจะมีระบบการผลิตอาหารที่ยั่งยืนและดำเนินการตามแนวปฏิบัติทางการเกษตรที่มีภูมิคุ้มกันที่จะเพิ่มผลิตภาพและการผลิต ซึ่งจะช่วยรักษาระบบนิเวศ เสริมขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภาวะอากาศรุนแรง ภัยแล้ง อุทกภัย และภัยพิบัติอื่น ๆ และจะช่วยพัฒนาคุณภาพของดินและที่ดินอย่างต่อเนื่อง ภายในปี พ.ศ. 2573

#SDG3 สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี

– (3.4) ลดการตายก่อนวัยอันควรจากโรคไม่ติดต่อให้ลดลงหนึ่งในสาม ผ่านทางการป้องกันและการรักษาโรค และสนับสนุนสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดี ภายในปี 2573
– (3.9) ลดจำนวนการตายและการเจ็บป่วยจากสารเคมีอันตรายและจากมลพิษและการปนเปื้อนทางอากาศ น้ำ และดิน ให้ลดลงอย่างมาก ภายในปี 2573

#SDG12 การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

– (12.1) ดำเนินการให้เป็นผลตามกรอบระยะ 10 ปีของแผนงานว่าด้วยแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน ทุกประเทศนำไปปฏิบัติโดยประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นผู้นำ โดยคำนึงถึงการพัฒนาและขีดความสามารถของประเทศกำลังพัฒนา
– (12.2) สรรพการจัดการที่ยั่งยืนและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ภายในปี พ.ศ. 2573

#SDG13 การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

– (13.1) เสริมภูมิคุ้มกันและขีดความสามารถในการปรับตัวต่ออันตรายและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกี่ยวกับภูมิอากาศในทุกประเทศ
– (13.2) บูรณาการมาตรการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการวางแผนระดับชาติ
– (13.b) ส่งเสริมกลไกที่จะเพิ่มขีดความสามารถในการวางแผนและการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างมีประสิทธิภาพในประเทศพัฒนาแล้วที่สุด และให้ความสำคัญต่อผู้หญิง เยาวชน และชุมชนท้องถิ่นและชายขอบ

#SDG14 ทรัพยากรทางทะเล

– (14.4) ภายในปี พ.ศ. 2563 ให้กำกับกับการทำการประมงอย่างมีประสิทธิภาพ และยุติการประมงเกินขีดจำกัด การประมงที่ผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุม (IUU) และแนวปฏิบัติด้านการประมงที่เป็นไปในทางทำลาย และดำเนินการให้เป็นผลตามแผนการบริหารจัดการที่อยู่บนฐานวิทยาศาสตร์ เพื่อจะฟื้นฟูมวลปลา (fish stock) ในเวลาที่สั้นที่สุดที่จะเป็นไปได้ อย่างน้อยที่สุดให้อยู่ในระดับผลผลิตสูงสุดที่ยั่งยืน (maximum sustainable yield) ตามคุณลักษณะทางชีววิทยาของสัตว์น้ำเหล่านั้น

#SDG15 ระบบนิเวศบนบก

– (15.4) สร้างหลักประกันว่าจะมีการอนุรักษ์ระบบนิเวศภูเขาและความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศเหล่านั้น เพื่อเพิ่มพูนขีดความสามารถของระบบนิเวศในการสร้างผลประโยชน์อันสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายในปี พ.ศ. 2573
– (15.8) นำมาตรการเพื่อป้องกันการนำเข้าและลดผลกระทบของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานต่อระบบนิเวศบนบกและน้ำ และควบคุมหรือขจัด priority species ภายในปี พ.ศ. 2563

เอกสารอ้างอิง

- [1] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). SDG 2: ยุติความหิวโหย. SDGs Dashboard. <https://sdgdashboard.nesdc.go.th/goal/goal-2/>
- [2] ข้อมูลรายได้เกษตรกรที่มีการเก็บจริงจาก สศก. จะเป็นข้อมูลระดับครัวเรือน ที่เป็นรายเงินได้เงินสดสุทธิของเกษตรกร (บาท/ครัวเรือน) จึงใช้วิธีคำนวณจากข้อมูลจาก สศก. ปี พ.ศ.2567 ที่ 83,130 ต่อครัวเรือน คูณด้วย ค่าเฉลี่ยจำนวนแรงงานภาคเกษตรต่อครัวเรือน จากสำมะโนเกษตรกร (66/67) ที่ 2.39 คนต่อครัวเรือน
- [3] จำนวนจากข้อมูลจำนวน Smart Farmer ของทุกหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรฯ ปี พ.ศ. 2565 จำนวน 497,112 คน เทียบกับแรงงานในภาคการเกษตร ปี พ.ศ.2565 จำนวน 20.53 ล้านคน (สศก.)
- [4] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560). ครอบคลุมชีวิตและเป้าหมายยุทธศาสตร์การเกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- [5] สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2566). ‘หนี้ข้ามรุ่น’ ของเกษตรกรไทย จะมีเยอะแค่ไหนหากยังไม่เห็นแนวทางแก้ไขอย่างจริงจัง? PIER Blog. <https://www.pier.or.th/blog/2023/0501/>
- [6] กรุงเทพธุรกิจ. (2025). กรม.เคาะแผนแม่บทพัฒนาเกษตร เพิ่มรายได้ 537,000 บาทต่อครัวเรือน. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/business/economic/1189545>
- [7] ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2565). วิกฤติราคาปุ๋ยแพง: ผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรกรไทย. สืบค้นจาก <https://www.baac.or.th>
- [8] สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2565). ไทยเรียนรู้จากการระบอบ ASF ในเอเชีย. สืบค้นจาก <https://www.opsmoac.go.th/dc-news-files-451991791216>
- [9] United Nations Development Programme. (2025). โลกรวน ฝนแล้ง ฤดูกาลแปรปรวน ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรมอย่างไร. UNDP Thailand. Retrieved from <https://www.undp.org/thailand/stories/climate-impact-agriculture-th>
- [10] สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2558). ภาวะโลกร้อนกับผลกระทบต่อภาคเกษตรไทย. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2015/02/20150226/>
- [11] กรมประชาสัมพันธ์. (2568). แนวทางลดการปนเปื้อนของสารเคมีเกษตรและโลหะหนักในพื้นที่เกษตรบนพื้นที่สูง. สืบค้นจาก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/392124>
- [12] สำนักข่าวสิ่งแวดล้อม (GreenNews). (2566). วิกฤตเคมีเกษตร-ความปลอดภัยด้านอาหาร 2565 มุมมอง ‘ปรกชล อู๋ทรัพย์’. สืบค้นจาก <https://www.greennews.agency/?p=32457>
- [13] Thailand Pesticide Alert Network. (2568). ประชุมวิชาการประจำปี 2568 – เดินหน้าสร้างระบบอาหารปลอดภัยสำหรับทุกคน. สืบค้นจาก <https://thaipan.org/conference/2025/>
- [14] สภาก่อตั้งของผู้บริโภค. (2568). ผักผลไม้ต้านเชืงของ พบสารพิษเกินมาตรฐาน 7 ใน 10 ตัวอย่าง. สืบค้นจาก <https://www.tcc.or.th/chiangkhong-customs-house-contaminated/>
- [15] สำนักส่งเสริมและสนับสนุนอาหารปลอดภัย. (2566). รายงานสถานการณ์ความปลอดภัยของอาหาร ปีงบประมาณ 2566.
- [16] THE STANDARD TEAM. (2023). ‘ปลูกข้าวโพดจนที่เผา’ ความเจริญของอุตสาหกรรมปศุสัตว์ แลกกับพื้นที่ป่า ‘PM2.5’ และสุขภาพของผู้คน. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/growing-corn-and-pm-2-point-5/>
- [17] Hfocus. (2568). “เผาข้าวไร้ข้าวโพดในไทย” ก่อ PM 2.5 เหนือ พบผู้ป่วยโรค. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2025/02/33062>
- [18] Prabhu Pingali & Mathew Abraham, 2022. “Food systems transformation in Asia – A brief economic history,” Agricultural Economics, International Association of Agricultural Economists, vol. 53(6), pages 895-910, November.
- [19] Deakin University, United Nations Children’s Fund (UNICEF). Mapping analysis of the food retail market in Thailand. Bangkok: Deakin University, UNICEF, 2023
- [20] Deakin University, United Nations Children’s Fund (UNICEF). Mapping analysis of the food retail market in Thailand. Bangkok: Deakin University, UNICEF, 2023
- [21] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2568). UPF อร่อยง่าย เสี่ยงตายเร็ว. <https://www.nesdc.go.th>
- [22] EPIGRAM. (2024). ‘ลิ่งจีน’ : เมื่อธุรกิจทุเรียนตะวันออกกำลังตามรอยปัญหาทุเรียนที่สวีเดน – สัมภาษณ์ ชลธิ์ นุ่มหนู. สืบค้นจาก <https://epigramnews.co/localy/chinese-business-in-durian-market-thailand/>
- [23] Epigram. (2024). ‘ลิ่งจีน’ : เมื่อธุรกิจทุเรียนตะวันออกกำลังตามรอยปัญหาทุเรียนที่สวีเดน. สืบค้นจาก <https://epigramnews.co/localy/chinese-business-in-durian-market-thailand/>
- [24] Workpoint TODAY. (2567). เด็กรุ่นใหม่ไม่อยากเป็นเกษตรกร วิกฤตแรงงานเกษตรไทย 10 ปี หายไป 3.5 ล้านคน. สืบค้นจาก <https://www.workpointtoday.com/thai-agricultural-labor-crisis/>
- [25] The101.world. (2018). เมื่อท้องทะเลไม่ได้มีแค่ปลา: Falling through the net. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/falling-through-the-net/>
- [26] The101.world. (2568). จากชายแดน สะเทือนถึงแรงงาน: สภาวะสถานการณ์แรงงานในความเปราะบาง ไทย-กัมพูชา. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/migrant-workers-in-thai-cambodia-conflicts/>

SDG Updates

Climate Change ภัยคุกคาม (ฆ่า) ชีวิตเด็กไทย

ชวนสำรวจผลกระทบและทางรอด

คุณวีรศรา จารุวรรณ
Founder of SDG Resound

ปี 2567 เป็นอีกปีที่ประเทศไทย มีความตื่นรู้และตื่นตัว ต่อประเด็น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) มากยิ่งขึ้น เนื่องจากประชาชนคนไทยได้รับผลกระทบอย่างกว้างขวางซึ่งไม่ได้ เฉพาะเจาะจงที่ใครคนใดคนหนึ่ง หรือช่วงอายุใดอายุหนึ่งเท่านั้น หนีเข้าโดยเฉพาะกลุ่มคนเปราะบางยิ่งได้รับผลกระทบทวีคูณ ทั้ง เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และสตรีตั้งครรภ์ ฯลฯ แท้จริงแล้วผลพวง ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ยิ่งตอกย้ำ เข้าเติมปัญหาสุขภาพมาอย่างยาวนาน และส่งผลได้ตั้งแต่ระดับยีนส์ ในสตรีที่ตั้งครรภ์ ซึ่งหลายคนอาจคาดเดาไม่ได้ว่าผลกระทบเชิงลบ ระหว่าง Climate Change ต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตช่วงวัยเด็ก นั้นมีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด วันนี้ ค่าตัวเลขการเสียชีวิตใน เด็กจะทำให้ประชาชนคนไทยและทั่วโลกตื่นตัว เพื่อค้นหาทางรอด ที่ยั่งยืนต่อประเด็นภัยคุกคามเหล่านี้

“ ปัญหาสุขภาพของเด็กจากการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ ไม่ใช่เรื่องเล่น ๆ อีกต่อไป

“ทุก ๆ 30 นาที จะมี 1 ชีวิตที่ต้องเสียชีวิตด้วยโรคติดต่อมาลาเรีย จากอนุภูมิภาคที่สูงขึ้น และจากอัตราการเสียชีวิตพบว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี”

“อัตราการเสียชีวิตในเด็กทั่วโลก – ทุกปีจะมีเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ต้องเสียชีวิตจากการสัมผัสมลพิษทางอากาศกว่า 570,000 คน”

“เด็กเกือบ 1 ใน 7 หรือกว่า 300 ล้านคนทั่วโลก กำลังอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มลพิษทางอากาศในบรรยากาศเกินค่าแนะนำของ องค์การอนามัยโลก โดยเฉพาะในทวีปแอฟริกาและภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้”

The Children’s Climate Risk Index

CCRI RANK	COUNTRY	CLIMATE AND ENVIRONMENTAL FACTORS	CHILD VULNERABILITY	CHILDREN'S CLIMATE RISK INDEX
1	Central African Republic	6.7	9.8	8.7
2	Chad	7.0	9.4	8.5
2	Nigeria	8.8	8.1	8.5
4	Guinea	7.7	8.9	8.4
4	Guinea-Bissau	6.4	9.5	8.4
4	Somalia	7.0	9.3	8.4
7	Niger	7.3	8.9	8.2
7	South Sudan	6.8	9.2	8.2
9	Democratic Republic of the Congo	7.2	8.6	8.0
10	Angola	6.5	8.9	7.9
10	Cameroon	7.8	7.9	7.9
10	Madagascar	7.8	7.9	7.9
10	Mozambique	7.5	8.2	7.9
14	Pakistan	8.7	6.4	7.7
15	Afghanistan	7.3	7.9	7.6
15	Bangladesh	9.1	5.1	7.6
15	Benin	7.1	8.1	7.6
15	Burkina Faso	7.3	7.8	7.6
15	Ethiopia	7.1	8.1	7.6
15	Sudan	6.9	8.2	7.6
15	Togo	7.8	7.3	7.6

01 ภาพรวมสถานการณ์ปัญหา Climate Change กับผลกระทบต่อสุขภาพของเด็กไทย

จากการจัดลำดับข้อมูลดัชนีความเสี่ยงต่อสภาพภูมิอากาศและสภาวะ สิ่งแวดล้อมของเด็กในช่วงอายุ 0-24 ปี หรือ The Children’s Climate Risk Index ประเทศไทย ได้คะแนนอยู่ที่ 6.2 อยู่ในลำดับที่ 50 จาก 163 ประเทศทั่วโลก ซึ่งแบ่งคะแนนเป็นปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อม (Climate and Environmental Factors) อยู่ที่ 8.4 (สีแดง) ความเปราะบางของเด็ก (Child Vulnerability) อยู่ที่ 2.3 (สีฟ้าอ่อน) โดยเด็กเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อภัยพิบัติทางสภาพภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อมมากเมื่อเทียบกับผู้ใหญ่ โดยมีหลายหลากปัจจัย เช่น ความเปราะบางทางกายและจิต และความเสี่ยงในด้านต่าง ๆ ที่มี ผลกระทบต่อสุขภาพและการเสียชีวิต โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เกิดเหตุ ภัยพิบัติ นอกจากนี้ยังอาจได้รับผลกระทบด้านอุปสรรคทางเศรษฐกิจ และการเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ [1]

“ ชีวิตของเด็กหลายล้านคนทั่วโลกกำลังพลิกผัน จากวิกฤตสภาพภูมิอากาศ ภูมิศาสตร์ไม่ได้ ป้องกันการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มันส่งผลกระทบต่อเด็กในทุกที่ แม้แต่ในประเทศ ที่มีรายได้สูง และโลกก็ยัง ปกป้องพวกเขาได้ไม่เพียงพอ

CCRI RANK	COUNTRY	CLIMATE AND ENVIRONMENTAL FACTORS	CHILD VULNERABILITY	CHILDREN'S CLIMATE RISK INDEX
22	Côte d'Ivoire	7.2	7.7	7.5
22	Equatorial Guinea	5.1	8.9	7.5
22	Liberia	6.8	8.1	7.5
22	Senegal	7.9	7.1	7.5
26	India	9.0	4.6	7.4
26	Sierra Leone	6.9	7.9	7.4
26	Yemen	7.0	7.8	7.4
29	Haiti	6.7	7.8	7.3
29	Mali	7.0	7.5	7.3
31	Eritrea	5.5	8.3	7.1
31	Myanmar	8.3	5.4	7.1
31	Philippines	8.9	4.0	7.1
34	Papua New Guinea	5.1	8.3	7.0
35	Democratic People's Republic of Korea	8.2	5.0	6.9
35	Ghana	8.2	5.0	6.9
37	Gambia	6.5	7.1	6.8
37	Uganda	6.3	7.3	6.8
37	Viet Nam	8.8	3.0	6.8
40	China	9.0	2.0	6.7
40	Lao People's Democratic Republic	7.5	5.8	6.7
40	Malawi	5.7	7.5	6.7
40	Mauritania	6.1	7.2	6.7
40	United Republic of Tanzania	6.2	7.2	6.7
45	Zambia	5.3	7.6	6.6
46	Cambodia	7.2	5.6	6.5
46	Indonesia	8.1	4.2	6.5
48	Congo	6.0	6.8	6.4
49	Kenya	6.2	6.4	6.3
50	Thailand	8.4	2.3	6.2
51	Burundi	4.3	7.4	6.1
51	Nepal	7.5	4.2	6.1

ภาพที่ 1 ตารางลำดับ The Children’s Climate Risk Index 2024 ที่มา : UNICEF

02 ด้านการจัดอันดับ Climate Change Performance Index (CCPI) 2024

ประเทศไทยอยู่อันดับที่ 25 จาก 63 ประเทศ เป็นอันดับที่ 3 ในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในระดับโลกมีการจัดอันดับ Climate Change Performance Index (CCPI) 2024 หรือดัชนีประสิทธิภาพการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งจัดทำโดย Germanwatch, NewClimate Institute, และ Climate Action Network (CAN) Europe เพื่อติดตามความคืบหน้าในการลดปัญหาด้านสภาพภูมิอากาศของ 63 ประเทศ และโดยรวมของสหภาพยุโรป (European Union: EU) รวมเป็น 64 อันดับ ซึ่งมีเป้าหมายร่วมกันรับผิดชอบต่อปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในปีที่ผ่านมา รัฐบาลทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และพลังงานทดแทนกำลังเติบโต ในหลายประเทศ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการทั้งหลายยังไม่เพียงพอและจำเป็นต้องเร่งรัดการปฏิบัติอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายใหญ่ ได้แก่ ปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั่วโลกต้องลดลงเกือบครึ่ง ภายในปี 2573 และลดการใช้พลังงานจากเชื้อเพลิงถ่านหิน

คณะผู้จัดทำ CCPI ได้กำกับภายในรายงานว่า ไม่มีประเทศใดที่มีผลการดำเนินงานดีพอในทุกหมวดหมู่ดัชนีเพื่อให้ได้คะแนนโดยรวมที่สูงมาก ดังนั้นตำแหน่งโดยรวมสามตำแหน่งแรกจึงว่างเปล่า อย่างไรก็ตาม เดนมาร์ก เป็นประเทศที่อยู่บนสุดของดัชนี (อันดับ 4) ตามด้วยเอสโตเนีย (อันดับ 5) และฟิลิปปินส์ (อันดับ 6) สหภาพยุโรปโดยรวม 27 ประเทศอยู่อันดับที่ 16 ประเทศจีน กลายเป็นประเทศที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากที่สุด (อันดับ 51) ในขณะที่สหรัฐอเมริกา ลดลง 5 อันดับ ตั้งแต่ปีที่แล้ว (อันดับ 57) และประเทศที่เป็นเจ้าภาพในการจัดการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2566 (COP28) อย่างสหรัฐอเมริกา (อันดับ 65) อิหร่าน (อันดับ 66) และซาอุดีอาระเบีย (อันดับ 67) อยู่ในอันดับรั้งท้าย [2]

เช่นเดียวกับหลายประเทศทั่วโลก ประเทศไทยมีความพยายามในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม ความพยายามดังกล่าวอาจยังไม่เพียงพอที่จะชะลอการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ ซึ่งไม่เพียงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แต่ยังมีผลโดยตรงต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของเด็ก ซึ่งเป็นกลุ่มที่เปราะบางที่สุด เนื่องจากเด็กมีภูมิคุ้มกันและการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมที่ยังไม่แข็งแรง ความร้อนจัด ภัยพิบัติ มลพิษจากอากาศที่เพิ่มขึ้น และการเพิ่มขึ้นของสัตว์ที่เป็นพาหะโรคภัยต่าง ๆ อาจนำไปสู่การเจ็บป่วย หรือขาดสารอาหาร ส่งผลให้เด็กเหล่านี้ต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาพระยะยาว

CCPI 2024

ภาพที่ 2 ตารางจัดอันดับ Climate Change Performance Index 2024
ที่มา : New Climate Institute

03 ผลกระทบจากปัญหาสุขภาพในเด็ก อันมีสาเหตุจาก Climate Change ในไทยมีอะไรบ้าง?

● ประเด็นการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล โดยเน้นในประเด็นร้อนจัด-หนาวจัด และความชื้น

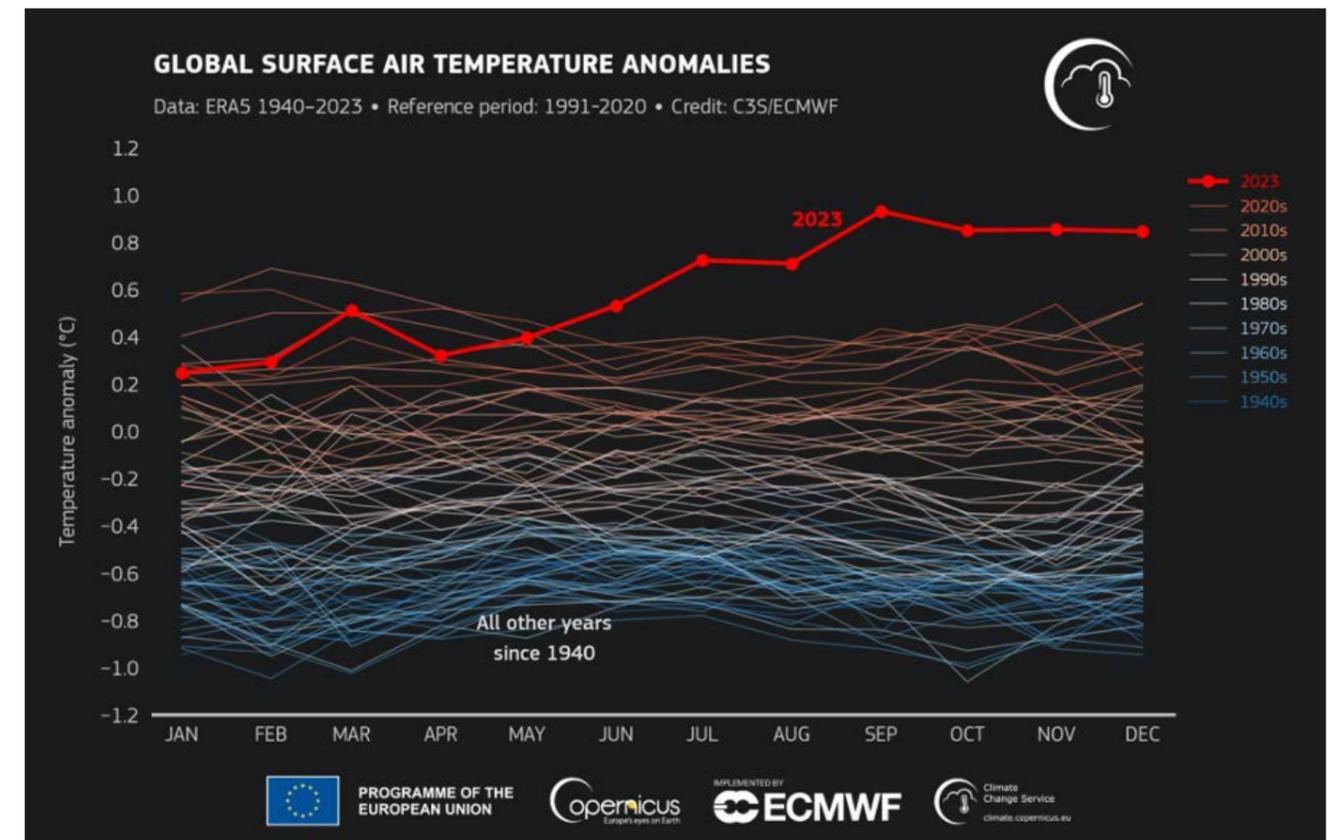
ผลกระทบของการเพิ่มความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจกที่เกิดขึ้นบนโลก ส่งผลให้อุณหภูมิที่พื้นผิวโลกผันผวนเป็นผลมาจากกระแสความร้อน ความเย็น และความชื้นที่ก่อให้เกิดการไหลเวียนอากาศและน้ำ เมื่อมีการเพิ่มความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจก พื้นผิวโลกจะถูกทำให้รับความร้อนมากขึ้น โดยทำให้เกิดการสะสมความร้อนในบรรยากาศที่เชื่อมต่อกับพื้นผิวโลก ซึ่งเป็นเหตุผลหลักที่เราเห็นอุณหภูมิที่สูงขึ้นหรือลดต่ำลง และสภาพอากาศที่ร้อนและหนาวสุดขั้วซึ่งล้วนมีผลต่อสุขภาพของมนุษย์ โดยเฉพาะเมื่อมีการเพิ่มขึ้นของความชื้น จะส่งผลกระทบต่อเสียชีวิตและการเจ็บป่วย เช่น โรคติดเชื้อในระบบร่างกาย ซึ่งจะถูกอธิบายเพิ่มเติมในข้อมูลตาราง อาการอัมพาต อาการสูญเสียของเหงื่อ และอาการอื่น ๆ

อีกทั้งยังมีผลกระทบต่อการทำงานและการเดินทางของมนุษย์ด้วย เช่น การทำงานในสถานที่ที่ไม่มีระบบปรับอากาศ หรือการเดินทางในช่วงอากาศร้อน ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยและการเสียชีวิตเพิ่มขึ้นอีก นอกจากนี้ ความร้อนที่เพิ่มขึ้นยังทำให้เกิดการระเหยของไฟฟ้าได้ง่ายขึ้นและมีความน่ากลัวมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิและสภาพอากาศที่รุนแรงส่งผลกระทบต่อเด็กในหลายด้าน [3] ทั้งนี้ก็เพราะเด็กเป็นกลุ่มที่อ่อนแอที่สุดเมื่อเจอความร้อนที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากระบบภูมิคุ้มกันและการควบคุมอุณหภูมิในร่างกายยังไม่สมบูรณ์ ทำให้มีความเสี่ยงสูงต่ออาการอ่อนเพลียจากความร้อนและโรคลมแดด ไฟฟ้าและมลพิษทางอากาศจากไฟฟ้าอาจทำให้เด็กเสี่ยงต่อโรคระบบทางเดินหายใจเพิ่มขึ้น ทั้งยังส่งผลกระทบต่อการศึกษาของเด็ก เนื่องจากความร้อนและสภาพอากาศที่รุนแรงอาจทำให้โรงเรียนต้องปิดหรือการเดินทางไม่สะดวก เด็กยังเสี่ยงต่อการเกิดภาวะขาดสารอาหาร เนื่องจากผลผลิตการเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากสภาพอากาศที่แปรปรวน นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิยังส่งผลกระทบต่อละเมียดลิทธิของเด็กในหลายด้าน เช่น ลิทธิในการเข้าถึงการศึกษา เมื่ออุณหภูมิสูงขึ้นและเกิดน้ำท่วมอย่างหนักหรือไฟป่า อาจทำให้เด็กไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้สม่ำเสมอ อีกทั้งความร้อนที่เพิ่มขึ้นทำให้เด็กเสี่ยงต่อโรคฮีทสโตรกและภาวะขาดน้ำ รวมถึงโรคทางเดินหายใจจากมลพิษทางอากาศ นอกจากนี้ ภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศยังทำให้เด็กไม่มีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย เด็กจึงมีความเสี่ยงสูงที่จะประสบปัญหาขาดสารอาหาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กในระยะยาว อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศสามารถทำให้เด็กต้องย้ายถิ่นฐานหรือพลัดถิ่น เสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิ เช่น การค้ามนุษย์

จากภาพแสดงข้อมูลอุณหภูมิโลก จะเห็นได้ว่าในปีที่ผ่านมา ปี 2566 เป็นปีที่อุณหภูมิโลกสูงสุดตั้งแต่ปี ค.ศ. 1940 โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยที่ 14.98°C เพิ่มขึ้นจากปี 2559 และอุณหภูมิสูงขึ้นถึง 0.17°C เมื่อเปรียบเทียบกับค่าสูงสุดก่อนหน้า ในปี 2566 อุณหภูมิโลกสูงขึ้นถึง 0.60 – 1.48°C ทั้งนี้ จากการคาดการณ์ ปี 2567 มีความน่าจะเป็นที่ระดับอุณหภูมิจะเกิน 1.5°C อีกด้วย [4]

จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนและดำเนินการ เพื่อลดผลกระทบของการเพิ่มความร้อนนี้ที่เกิดขึ้นบนโลกให้มีผลกระทบที่น้อยลงเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยเฉพาะต่อชุมชนที่มีเด็กอาศัยอยู่ การป้องกันความเสียหายจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก็ควรให้ความสำคัญในแง่ของการสร้างความตระหนักรู้ โดยจะต้องให้ความสำคัญกับสิทธิเด็ก เพื่อสร้างกระบวนการบริหารและตัดสินใจ และมีการสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อเด็กอย่างเป็นระบบ ซึ่งรวมถึงการสร้างความรู้ทั้งแก่เด็กและผู้ใหญ่ เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การคุ้มครองสิทธิของเด็ก โดยเฉพาะสิทธิในการศึกษา สุขภาพ และที่อยู่อาศัย การรวมเด็กเข้าในการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวข้อง และการสนับสนุนด้านสุขภาพและสวัสดิการอย่างเหมาะสม

ภาพที่ 3 กราฟแสดงระดับอุณหภูมิโลก ตั้งแต่ปี 1940-2023
ที่มา : Copernicus

● **ประเด็นมลพิษทางอากาศ [5]**

“**ในทุกวัน ประเทศไทยจะมีเด็กเข้ารับการรักษาโรคมะเร็งที่มาจากมลพิษทางอากาศที่โรงพยาบาล สูงถึง 2,670 ราย/วัน**”

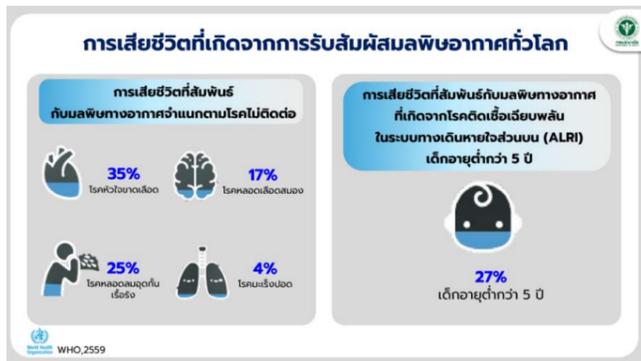
การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัญหาระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อหลายด้าน หนึ่งในผลกระทบสำคัญคือการเพิ่มขึ้นของมลพิษทางอากาศอย่าง PM2.5 ซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพ โดยเฉพาะเด็ก ๆ ที่ยังมีภูมิคุ้มกันและระบบทางเดินหายใจที่ยังไม่แข็งแรงเต็มที่ ในประเทศไทยที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว การปล่อยก๊าซเรือนกระจกและมลพิษจากกิจกรรมต่างๆ เช่น การขนส่ง โรงงานอุตสาหกรรม และการเผาในที่โล่งแจ้ง ทำให้ PM2.5 กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศและสุขภาพของเด็กๆ ทั่วประเทศ

ประเทศไทยมีความเข้มข้นของ PM2.5 มากกว่า 25 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร (มคก./ลบ.ม.) โดยที่ประชากรไทย กว่า 38 ล้านคน อยู่ในพื้นที่ฝุ่นละอองที่มีขนาดเล็เกินกว่า 37.5 มคก./ลบ.ม. ช่วงที่มีปัญหา PM2.5 มักอยู่ในช่วงปลายปีและต้นปี ซึ่งช่วงที่ผ่านมานี้ พบค่า PM2.5 เกินค่ามาตรฐาน ซึ่งค่าเฉลี่ยระหว่าง 24 ชั่วโมงมีค่าฝุ่นอยู่ที่ 37.5 มคก./ลบ.ม. ทั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล พื้นที่หมอกควันภาคเหนือ และพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิด PM2.5 มักมาจากยานพาหนะเครื่องยนต์ ฝุ่นพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม โรงไฟฟ้า การเผาในที่โล่งแจ้ง และฝุ่นจากที่อื่น ๆ

และในปี 2566 ในประเทศไทย มีจำนวนเด็กอายุ 0 - 9 ปี อยู่ที่ 6.7 ล้านคน ทั้งนี้ ข้อมูลจากรายงานกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข พบว่ากว่า 974,770 ราย เจ็บป่วยด้วยโรคที่เกี่ยวข้องกับฝุ่นขนาดเล็ก อาทิ โรคทางเดินหายใจ แบ่งเป็น ภาพรวม 675,980 ราย และ โรคหอบหืด 18,559 ราย โรคตาอักเสบ 115,735 ราย โรคผิวหนังอักเสบ 84,831 ราย และโรคเกี่ยวกับระบบหัวใจและหลอดเลือด 1,440 ราย ไม่เพียงเท่านั้น ในทุกวันจะมีเด็กเข้ารับการรักษาอาการผื่นผื่นคันมีสาเหตุมาจากฝุ่นที่โรงพยาบาล สูงถึง 2,670 ราย/วัน

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้เปิดเผยข้อมูลสถิติการเสียชีวิตที่เกิดจากการรับสัมผัสมลพิษทางอากาศทั่วประเทศ โดยสาเหตุการเสียชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเด็กเกิดจากโรคติดเชื้อเฉียบพลันในระบบทางเดินหายใจส่วนบน (Acute lower respiratory infections:ALRI) ที่มักเกิดขึ้นในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี มีสัดส่วนถึง 27% และในทุกช่วงอายุมีอัตราการเสียชีวิตที่สัมพันธ์กับมลพิษทางอากาศจำแนกตามโรคไม่ติดต่อ ประกอบด้วย โรคหัวใจขาดเลือด 35% โรคหลอดเลือดสมอง 17% โรคหลอดเลือดอุดตันเรื้อรัง 25% และโรคมะเร็งปอด 4%

ผลกระทบของ PM2.5 ต่อสุขภาพเด็กที่มาจากมลพิษ แบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะสั้น ส่งผลให้เกิดการอักเสบของทางเดินหายใจ หายใจลำบาก แสบจมูก ไอมีเสมหะ แขนงหน้าอก กลู่มแพบ สมรรถภาพการ

ภาพที่ 4 การเสียชีวิตที่เกิดจากการรับสัมผัสมลพิษทางอากาศทั่วโลก ที่มา : กรมอนามัย

ทำงานของปอดลดลง ภูมิแพ้และหอบหืดกำเริบ ต่อมาทำลายภูมิคุ้มกันเกิดการติดเชื้อในปอดและทางเดินหายใจได้ง่าย เช่น ไข้หวัดใหญ่ หลอดลมอักเสบ หูอักเสบ เด็กมีพัฒนาการที่ล่าช้า และมีผลกระทบต่อระบบสืบพันธุ์ทำให้เกิดภาวะมีบุตรยาก ในด้านระยะยาว เกิดโรคมะเร็งปอด การอักเสบของเส้นเลือด อาจเกิดโรคหัวใจขาดเลือด โรคอัมพาตจากหลอดเลือดสมอง ความดันโลหิตสูง เบาหวาน และโรคหลอดเลือดอุดตันเรื้อรัง

อย่างไรก็ตามยังคงมีความท้าทายหลายมิติ เช่น แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของฝุ่น PM2.5 ยังต่อเนื่อง หากวิเคราะห์ในมุมเด็กเล็ก การช่วยเหลือคนเพื่อหลบเลี่ยงมลพิษทางอากาศยังเป็นไปได้ยาก อัตราการหายใจและหัวใจในเด็กเล็กมักจะเร็วและแรงกว่าผู้ใหญ่ทำให้มีการสูดดมฝุ่นควันพิษตลอดเวลา ส่งผลให้เกิดการกระจายมลพิษไปทั่วร่างกายอย่างรวดเร็วและในเด็กจะกระจายได้มากกว่าผู้ใหญ่ รวมทั้งการปฏิบัติตามข้อบังคับการสวมใส่หน้ากากอนามัยในเด็กยังเป็นไปได้ยาก

04 โรคที่เด็กไทยต้องเผชิญอันมีสาเหตุมาจาก Climate Change และเกี่ยวข้องกับสัตว์ในฐานะพาหะที่ถูกระตุ้นอย่างไรบ้าง

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเด็กในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ที่เป็นพาหะ ซึ่งจำนวนสัตว์พาหะเพิ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เช่น ยุง เห็บ สัตว์กัดแทะ และสัตว์ที่เป็นแหล่งอาหาร ซึ่งสามารถนำโรคต่าง ๆ เช่น มาลาเรีย โรคไข้เลือดออก โรคฉี่หนู และโรคไข้สมองอักเสบมาสู่เด็ก ๆ ได้ และเมื่อสภาพอากาศร้อนจัดหรือชื้นมากขึ้นจะทำให้สัตว์พาหะเหล่านี้แพร่พันธุ์และแพร่กระจายได้ง่ายขึ้น ทำให้เด็กมีความเสี่ยงสูงต่อโรคที่เกี่ยวข้องกับสัตว์พาหะเหล่านี้[6]

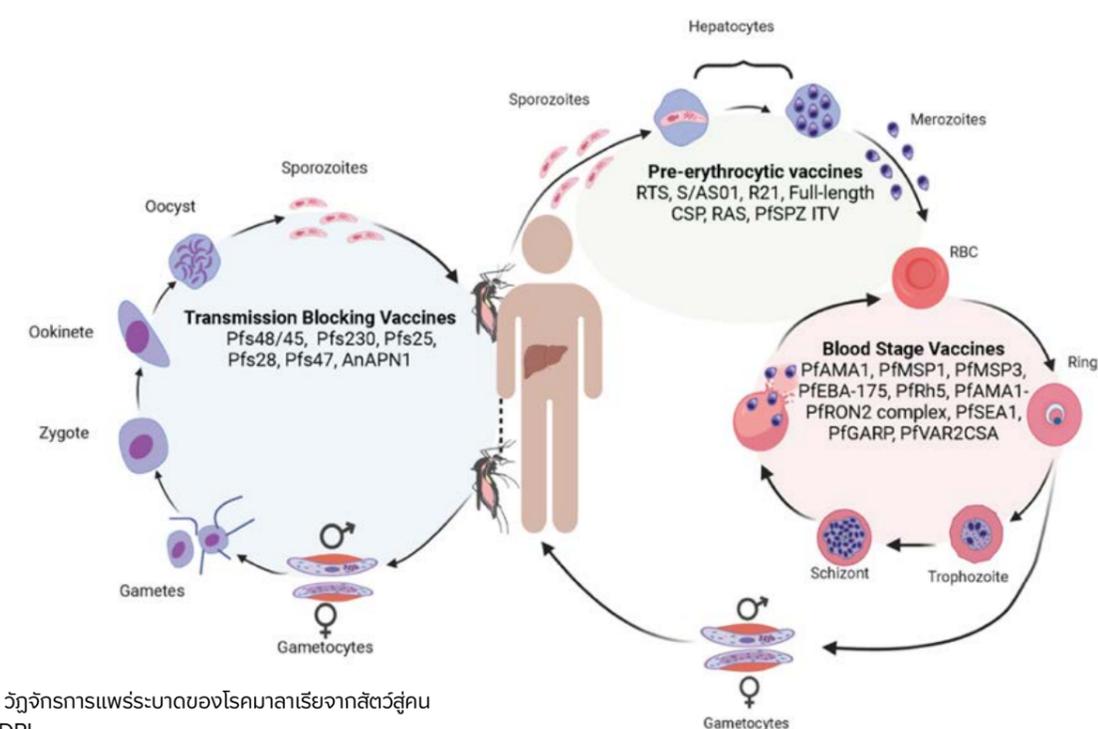
ทั้งนี้โรคที่มีความเชื่อมโยงกับมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม โดยสาเหตุและปัจจัยกระตุ้น มักมาจากอุณหภูมิที่สูงขึ้นและความชื้น โดยแบ่งเป็น โรคมาลาเรีย โรคไข้เลือดออก และโรคฉี่หนู การป้องกันและการจัดการโรคเหล่านี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในชุมชนที่มีเด็ก เนื่องจากเด็กมักเป็นกลุ่มที่เปราะบางต่อโรคและการเผชิญกับความเครียดสูงในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้อาจอธิบายรายโรคว่า คืออะไร มีผลกระทบในมิติใดบ้าง รวมทั้งประเทศไทยจะเอาชนะปัญหานี้ได้อย่างไร

สาเหตุ/ปัจจัยกระตุ้น	โรคที่เกี่ยวข้อง	ผลกระทบ
การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ร้อนจัด หนาวจัด ความชื้นมาก	โรคที่มีสัตว์เป็นพาหะ อาทิ ยุง เห็บ และสัตว์กัดแทะเป็นสื่อนำโรค เช่น โรคมาลาเรีย (Malaria paroxysm) โรคไข้เลือดออก (Dengue Hemorrhagic Fever) โรคไข้สมองอักเสบที่มาจากเห็บ หรือโรคลิชม์ (lyme)	อุณหภูมิที่สูงเป็นตัวเร่งการเติบโตของพาหะเชื้อโรคในแง่ความต้องการด้านอาหาร และเลือกที่ล่อเลียนมากขึ้น นำไปสู่การวางไข่เพิ่มสูงขึ้น และเพิ่มความสามารถในการแพร่โรคต่อมนุษย์ ซึ่งพาหะแต่ละชนิดจะมีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศไม่เหมือนกัน [7]
	ภาวะทุพโภชนาการ (malnutrition)	อุณหภูมิที่สูงสร้างความเสียหายต่อประอบ การเพาะปลูก และปศุสัตว์ เพราะทำให้แหล่งน้ำแห้งและพื้นที่ทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ลดลง แหล่งอาหารมีปริมาณลดลง รวมไปถึงเข้าถึงได้ยากมากขึ้น แคมป์สุขภาพที่เปราะบางยิ่งขึ้นสร้างความเสียหายต่อทรัพยากรทางทะเลที่ใช้ล่อเลียนผู้คนหลายพันล้านคน [8]
	โรคที่มีอาหารและน้ำเป็นสื่อ เช่น โรคอุจจาระร่วง (Faecal Oral infections) โรคจากอาหารเป็นพิษ (Foodborne disease)	การอยู่รอดของเชื้อโรคมีความสัมพันธ์กับอุณหภูมิและปริมาณน้ำฝนที่มาก ทั้งสองส่วนนี้จะช่วยเพิ่มความสามารถการเคลื่อนย้ายเชื้อโรคไปสู่แหล่งน้ำได้อย่างดี [9]
	โรคลมร้อน หรือโรคลมแดดทั่วไป (classical or nonexertional heat stroke: NEHS)	เมื่อร่างกายมีอุณหภูมิสูง กลไกการระบายและควบคุมความร้อนทำงานล้มเหลว ทำให้ร่างกายไม่สามารถปรับตัวกับความร้อนได้จึงมีอุณหภูมิแกนของร่างกายสูงขึ้นเกิน 40°C และในที่สุดก็เกิดเป็นโรคลมร้อนและลมแดดได้ [10]
	ภาวะซึมเศร้า (Depression)	อุณหภูมิที่หนาวจัด ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของนาฬิกาชีวภาพในร่างกาย (circadian phase shift) สารสื่อประสาท ออร์โมนในร่างกาย การนอนหลับ และอาจรวมถึงพันธุกรรม [11]
มลพิษทางอากาศ อาทิ ฝุ่น PM2.5	กลุ่มโรคทางเดินหายใจ เช่น โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง (COPD) โรคปอดอักเสบ (Pneumonia) โรคภูมิแพ้โพรงจมูกอักเสบ (Allergic rhinitis) โรคหืด (Asthma) โรคติดเชื้อเฉียบพลันในระบบทางเดินหายใจส่วนบน (ALRI) ไข้หวัดใหญ่ (Influenza) โรคคออักเสบ/ทอนซิลอักเสบเฉียบพลัน (Acute pharyngitis) โรคจมูกอักเสบเรื้อรัง (Chronic rhinitis) โรคหลอดลมอักเสบ (Bronchitis) (x)	เมื่อร่างกายถูกกระตุ้นด้วยสารแพ้ต่าง ๆ เช่น ไรฝุ่น ละอองเกสร ขนสัตว์ รวมถึงสาเหตุหลักอย่าง PM2.5 [12] ซึ่งฝุ่นขนาดเล็กมีดกค้างในโพรงจมูก เข้าสู่หลอดลมโดยตรงและผ่านเส้นประสาทรับกลิ่น เนื้อเยื่อในโพรงจมูกเข้าสู่ปอดและผ่านหลอดเลือดฝอยเข้าสู่ระบบประสาท ใต้ผิวหนังในช่องคอ มีการกลืนลงสู่ระบบทางเดินอาหารและดูดซึมเข้าสู่กระแสเลือดได้ เมื่อมีการกระจายของกระแสเลือดทั่วร่างกายก็เกาะเข้าสู่หัวใจและสมองในที่สุด [13]
	กลุ่มโรคหัวใจหลอดเลือดและสมองอุดตันขาดเลือด เช่น โรคหัวใจขาดเลือด (Acute Ischemic Heart Disease) โรคหลอดเลือดสมอง (Stroke) [14]	ชนิดของมลพิษในอากาศทำให้เกิดผลกระทบและอัตราการตายต่อระบบหัวใจและหลอดเลือด (cardiovascular mortality and morbidity) ที่เพิ่มขึ้นจากการสัมผัสมลพิษ จึงทำให้เกิดโรคหรือภาวะการที่เฉพาะเจาะจงในระบบนี้ [15]

โรคมะลาเรีย (Malaria paroxysm) หรือ ไข้จับสั่น ซึ่งมีพาหะนำโรคเป็นยุงก้นปล่องตัวเมีย (Anopheles spp.) โดยการติดเชื้อมาลาเรียเริ่มเมื่อยุงที่ติดเชื้อ Plasmodium falciparum หรือ Plasmodium vivax กัดมนุษย์และปล่อยเชื้อมาลาเรียระยะ sporozoite เข้าสู่กระแสเลือด หลังจากนั้นจะมีการเริ่มแรกคล้ายกับคนเป็นไข้หวัด เช่น ปวดหัว คลื่นไส้ ซึ่งแตกต่างกับไข้ทั่วไป โดยแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะหนาวสั่น (The Cold Stage) หนาวสั่นจนอาจเกิดพินกระแทบ ผิวหนังเย็น ปวดศีรษะ คลื่นไส้ อาเจียน นานถึง 560 นาที ถัดมา คือ ระยะมีไข้ (The Hot Stage) เริ่มรู้สึกร้อน หน้าตาแดง ผิวหนังแห้ง ซีพจรเต้นเร็วและแรง หายใจเร็ว ปวดศีรษะรุนแรง คอแห้ง บางครั้งอาจอาเจียน และมีไข้สูงถึง 40°C นานถึง 2-6 ชั่วโมง

และระยะเหงื่อออก (The Sweating Stage) ไข้เริ่มลดลง มีเหงื่อออกมาก หลังจากนั้นจะรู้สึกอ่อนเพลียมาก นานถึง 2-4 ชั่วโมง

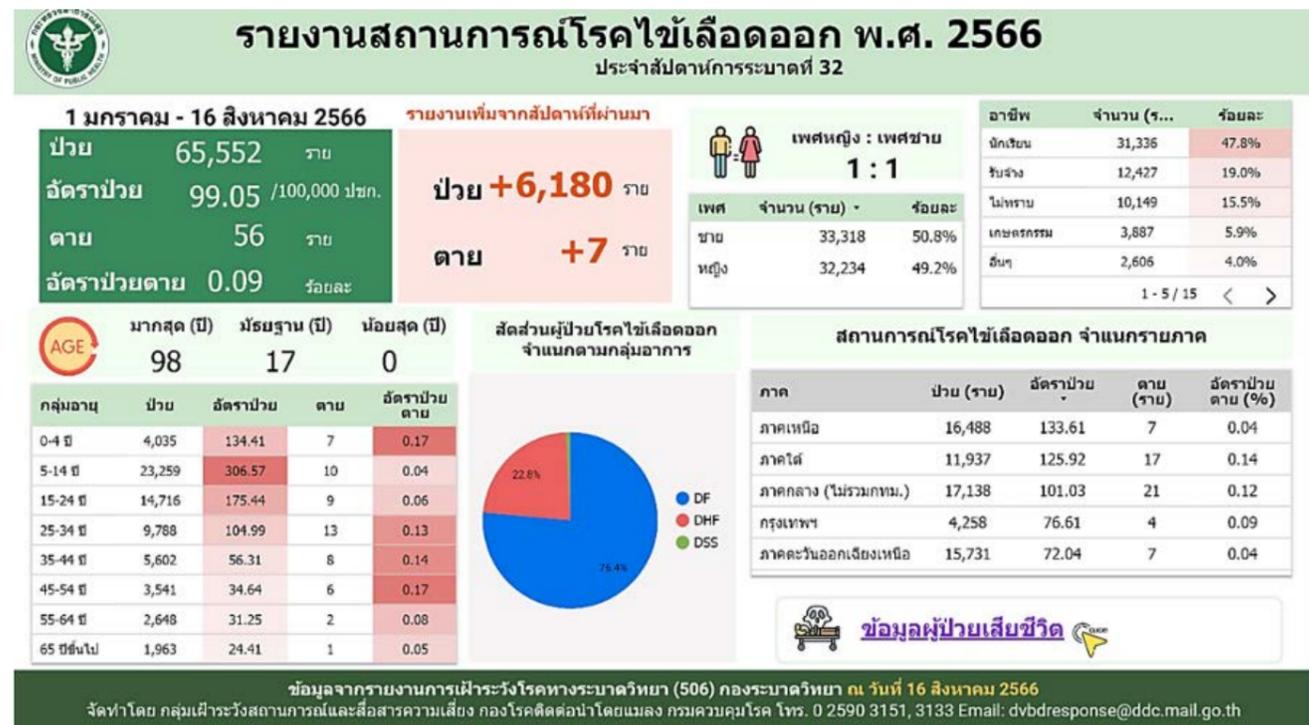
องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) รายงานว่า ทุกปีประชากรกว่า 400 ล้านคนพบการติดเชื้อ และมากกว่า 200 ล้านคนที่เสียชีวิตด้วยโรคนี้ ซึ่งหมายถึงในทุก ๆ 30 วินาที จะมีผู้เสียชีวิต 1 ราย และจากอัตราการเสียชีวิตพบว่าส่วนใหญ่มักเป็นเด็กอายุน้อยกว่า 5 ปี โดยเฉพาะในครอบครัวที่ยากจน หรือหากเด็กทารกที่ได้รับเชื้อไม่เสียชีวิต ก็จะมีพัฒนาการสมองที่ผิดปกติ และในสตรีตั้งครรภ์ที่พบการติดเชื้อ บุตรที่คลอดออกมาจะมีน้ำหนักตัวน้อยกว่าปกติและเสี่ยงพิการสูง [16]

ภาพที่ 5 วงจรการแพร่ระบาดของโรคมะลาเรียจากสัตว์สู่คน ที่มา : MDPI

โรคไข้เลือดออก (Dengue Hemorrhagic Fever) หรือไข้เด็งกี (Dengue Fever) ซึ่งมีพาหะนำโรคเป็นยุงเป็นพาหะนำเชื้อไวรัสที่สำคัญที่สุด ได้แก่ ยุงลายบ้าน (Aedes Aegypti) และ ยุงลายสวน (Aedes Albopictus) ซึ่งเป็น RNA Virus ในตระกูล Flavivirus ในขณะที่อุบัติการณ์โรคไข้เลือดออกเพิ่มขึ้น 30 เท่าในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ซึ่งข้อมูลตั้งแต่ปี 2554-2565 มีรายงานผู้ป่วยโรคไข้เลือดออก อยู่ที่ 10,617-154,773 รายต่อปี และมีอัตราการป่วยตายร้อยละ 0.06-0.13 และพบผู้ป่วยสูงสุดในช่วงฤดูฝน มักพบในเด็กวัยเรียนเป็นส่วนใหญ่ ตั้งแต่อายุ 0-24 ปี

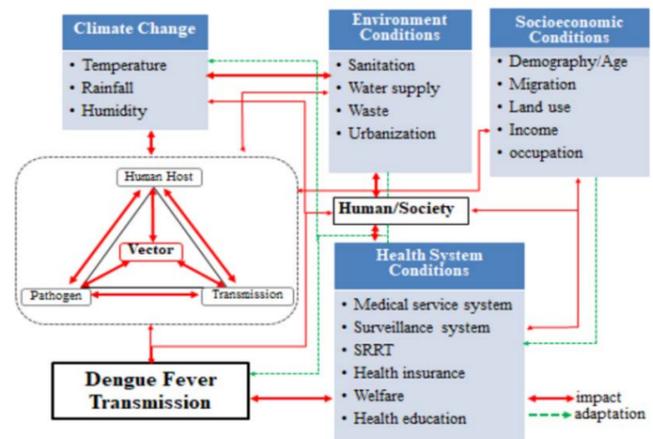
การติดเชื้อ แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะไข้ (febrile phase) มีไข้สูงมากกว่า 38.5°C แบบเฉียบพลัน นาน 2-7 วัน ในเด็กอาจมีอาการชักได้ รวมทั้งหน้าแดง ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ กระตุก ศีรษะและกระบอกตา อาเจียน เบื่ออาหาร เป็นต้น ถัดมาระยะวิกฤต/ช็อก (critical phase) ไข้เริ่มลดลง 37.5-38°C พบปริมาณเกล็ดเลือดลดต่ำน้อยกว่า 100,000 เซลล์/ลบ.มม. นานถึง 24-48 ชั่วโมง และเริ่มมีความรุนแรงอื่น ๆ เช่น มีการรั่วของพลาสมาออกนอกหลอดเลือด [17]

ภาพที่ 6 การเสียชีวิตที่เกิดจากการรับสัมผัสมลพิษอากาศทั่วโลก
ที่มา : กรมอนามัย

ความสามารถในการเป็นพาหะนำโรคนั้นจะมีเพิ่มขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่สูงขึ้นถึง 29°C ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตของแมลงในหลายด้าน เช่น การกระจายทางภูมิศาสตร์ อัตราเร่งการเจริญเติบโต การเพิ่มจำนวนรุ่น หรือแม้แต่ฤดูการขยายพันธุ์ที่ยืดยาวขึ้น

จากภาพข้างต้นเป็นได้ว่า Climate Change ที่เป็นตัวกระตุ้นนั้น ไม่ใช่อุณหภูมิที่สูงขึ้น ยังมีปัจจัยกระตุ้นอย่างความชื้น หรือฤดูฝนซึ่งสามารถทำให้เกิดผลกระทบต่อสัตว์พาหะในหลากหลายด้าน ได้แก่ ด้านสรีรวิทยา ซึ่งอุณหภูมิมีผลโดยตรงต่ออัตราการเจริญเติบโต แมลงจึงมีการพัฒนาและเจริญเติบโตได้ดีในอุณหภูมิที่ไม่เกิน 40-50°C และยังมีในด้านการแพร่กระจายเชื้อ วัตจากการพบยุงชนิดเดียวกันในระดับน้ำที่สูงขึ้น เมื่อเทียบกับในอดีต ด้านชีพลักษณะ กระตุ้นให้เกิดการกระจาย ความหลากหลาย และชุกชุมของสิ่งมีชีวิตตามฤดูกาล และความชื้นยังมีอิทธิพลต่อการปรับตัวกับสภาพแวดล้อม ในแง่มีการย้ายถิ่นฐานใหม่ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ และมีวิวัฒนาการที่คงทนมากขึ้น [18]

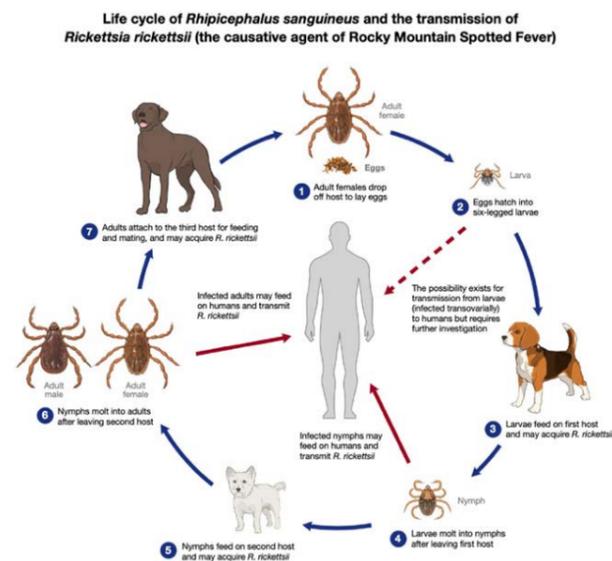

ภาพที่ 7 ความเชื่อมโยงของโรคไข้เลือดออกกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
ที่มา : USB จาก Ebi, & Nealon, Wu et al, 2016

โรคลายม์ (Lyme Disease) โรคติดเชื้อที่มีปัจจัยกระตุ้นมาจากปัญหา การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในแง่การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิที่สูงขึ้นและความชื้นที่กระตุ้นให้เกิดแมลงพาหะ (vector borne disease) ผ่านสัตว์ขนาดเล็กอย่างเห็บกาง (Ixodid tick) การระบาดของโรคนี้ครั้งแรกเกิดที่เมืองลายม์ รัฐคอนเนตทิคัต (Connecticut) ประเทศ สหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1975) ผู้ป่วยโรคลายม์สามารถพบได้ทุกช่วงวัย ทว่ากลุ่มที่พบว่าม้อัตราการเจ็บป่วยมากที่สุด คือ เด็ก อายุ 5-14 ปี และผู้ใหญ่ ตั้งแต่ 50-75 ปี เมื่อได้

รับเชื้อจะส่งผลกระทบต่อระบบประสาท ระบบไหลเวียนโลหิต และข้อต่อ ซึ่งคนที่ติดเชื้อมักมีอาการผื่นแดงที่มีลักษณะเป็นแผลที่ขยายขนาด (erythema migrans rash) ในบริเวณที่โดนเห็บกัด ซึ่งอาจเกิดขึ้นภายใน 3-30 วันหลังจากโดนเห็บกัด ร่วมกับอาการคล้ายไข้หวัดใหญ่ เช่น ไข้ อ่อนเพลีย ปวดหัว และปวดกล้ามเนื้อ อาจมีการเป็นสมองอักเสบร่วมด้วย ในกรณีที่เป็นโรคเรื้อรัง ผู้ป่วยอาจมีปัญหาด้านการรับรู้และการจดจำ และมีอาการอื่น ๆ เช่น อัมพาตที่ใบหน้า และอาจพบการอักเสบในข้อต่าง ๆ ของร่างกายร่วมด้วย [19]

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่อทำให้มีการเพิ่มจำนวนจากการขยายพันธุ์เห็บที่เป็นพาหะ กลุ่มที่มักได้รับผลกระทบมาก คือ กลุ่มคนที่ใช้ชีวิตนอกสถานที่ และอยู่ในพื้นที่เสี่ยงเป็นระยะเวลานาน กลุ่มที่ชอบกิจกรรมแคมป์ปิ้งและปีนเขาในพื้นที่ภูเขาและป่าที่มีความเสี่ยงสูง ซึ่งในกลุ่มเปราะบางอย่างเด็ก จะมีระบบภูมิคุ้มกันร่างกายที่ยังไม่แข็งแรง ซึ่งหากไม่ได้รับการรักษาทันทีที่มีความเสี่ยงสูงที่จะเป็นโรคที่รุนแรงได้ [20]

ภาพที่ 8 วงจรการแพร่ระบาดของโรคลายม์จากสัตว์สู่คน
ที่มา : CDC

05 ปัญหานี้กระทบต่อการบรรลุ SDGs ด้านใดบ้าง

หากพิจารณาเป้าหมายย่อยและตัวชี้วัดในเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะ SDG3 ประเด็นสุขภาพ สัตว์ และสิ่งแวดล้อม มี SDG 3.3 ยุติการแพร่กระจายของเอชไอวี วัณโรค มาลาเรียและโรคเขตร้อน ที่ถูกละเลยและต่อสู้กับโรคติดต่ออีกเสบ โรคติดต่อทางน้ำ และโรคติดต่ออื่น ๆ ภายในปี พ.ศ. 2573 (ตัวชี้วัด 3.3.3 อัตราการเกิดโรคมมาลาเรีย ต่อประชากร 1,000 คน)

และในอีกด้านที่เกี่ยวข้องของเฉพาะประเด็นสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม มี 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ SDG 3.2 ยุติการตายที่ป้องกันได้ของทารกแรกเกิดและเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี โดยทุกประเทศมุ่งลดอัตราการตายในทารก ลงให้ต่ำถึง 12 คน ต่อ การเกิดมีชีพ 1,000 คน และลดอัตรา

การตายในเด็ก อายุต่ำกว่า 5 ปี ลงให้ต่ำถึง 25 คน ต่อการเกิดมีชีพ 1,000 คน ภายในปี 2573 (ตัวชี้วัด 3.2.1 อัตราการตายของเด็ก อายุต่ำกว่า 5 ปี ต่อการเกิดมีชีพ 1,000 คน และ 3.2.2 อัตราการตายของทารกแรกเกิดต่อการเกิดมีชีพ 1,000 คน) และ SDG 3.4 ลดการตายก่อนวัยอันควร จากโรคไม่ติดต่อ ให้ลดลงหนึ่งในสาม ผ่านทางการป้องกันและการรักษาโรค และสนับสนุนสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดี ภายในปี 2573 (ตัวชี้วัด 3.4.1 อัตราการตายของผู้ที่เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน หรือโรคระบบทางเดินหายใจเรื้อรัง)

ปัญหา Climate Change ต่อสุขภาพเด็ก สามารถส่งผลกระทบได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งล้วนมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความน่าเชื่อถือของประเทศไทย หากดูในด้านผลกระทบจากความเสื่อมโทรมสภาพของสิ่งแวดล้อมต่อเด็ก แบ่งเป็น 1) ผลกระทบทางตรง ได้แก่ ปัญหาสุขภาพ การเจ็บป่วย การตาย การรับรู้ทางสติปัญญาและทางสรีรวิทยา 2) ผลกระทบทางอ้อม ได้แก่ ทางสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ อันมาจากปัญหาด้านมลพิษที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ครอบครัวมีการใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพเพิ่มขึ้นตาม ซึ่งทำให้ต้องลดค่าใช้จ่ายอื่น ๆ สุดท้าย คือ คุณภาพและความปลอดภัยทางอาหาร อันมาจากปัญหามลพิษที่ทำให้แหล่งอาหารเกิดความเสียหาย [21]

Table 2.1 Summary of environmental degradation impacts on children

Direct Impacts	Physical impact – mortality and illness Cognitive and psychological impact
Indirect Impact	Social impacts Educational impacts Economic impacts – pollution increases household's health expenditure thus cutting expenditure on other dimensions and reduces future labor productivity of children Impacts on food security - pollution can cause crop damage and affect food quality and security.

ภาพที่ 9 Summary of environmental degradation impacts on children
ที่มา : United Nation Thailand

ด้านผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติต่อเด็ก แบ่งเป็น 1) ผลกระทบทางตรง ได้แก่ ปัญหาสุขภาพ และการรับรู้ทางสติปัญญาและทางสรีรวิทยาซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม (environmental degradation) 2) ผลกระทบทางอ้อม ได้แก่ ด้านการศึกษาอาจทำให้นักเรียนหลุดออกจากระบบการศึกษา เพื่อมาหารายได้ ด้านสังคม เกิดความกดดันกลุ่มแรงงานข้ามประเทศ การโยกย้ายถิ่นฐานและโรงเรียน ด้านโภชนาการและอาหาร ถูกทำลายลง ซึ่งมลพิษสามารถทำลายและส่งผลกระทบต่อคุณภาพของอาหารได้ [22]

Table 2.2 Summary of the impacts of natural disasters on children

Direct Impacts	Physical impacts – impacts on health Cognitive and psychological impacts
Indirect Impact	Educational impacts – missing school to earn income Social impacts – forced migration and moving neighbourhood and school Nutritional impacts and food security – crop damages Impacts on food security - pollution can cause crop damage and affect food quality and security.

ภาพที่ 10 Summary of impacts of natural disasters on children
ที่มา : United Nation Thailand

06 แนวทางรับมือ การจัดการ และบรรเทาผลกระทบของ Climate Change ต่อสุขภาพเด็ก

แนวทางการจัดการ Climate Change ต่อสุขภาพเด็กของประเทศไทยเมื่อพิจารณาประเด็น

● ประเด็นการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล โดยเน้นใน ประเด็นร้อนจัด-หนาวจัด และความชื้น

ประเทศไทยมีเป้าหมายลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในระดับ 20-25% ภายในปี 2573 โดยมุ่งเน้นการปรับตัวต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งการจัดการน้ำ ความมั่นคงทางอาหาร และการเกษตรที่ยั่งยืน การรักษาป่า สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ และการลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นอกจากนี้ยังมีการเสริมสร้างศักยภาพในการปรับตัวและการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ระดับภูมิภาค เพื่อแลกเปลี่ยนและพัฒนานโยบายที่เหมาะสมในการจัดการกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นที่ 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านพลังงานและขนส่ง ด้านการจัดการของเสีย และกระบวนการทางอุตสาหกรรมและการใช้ผลิตภัณฑ์

ด้านคมนาคมขนส่ง สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร (สนข.) ได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศ ปี พ.ศ. 2564 - 2573 ประกอบด้วยกลยุทธ์ 4 ด้าน ได้แก่

- กลยุทธ์ที่ 1 สนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานตามแผนงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในภาคคมนาคม
- กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาและปรับปรุงกฎหมายที่สนับสนุนการลดก๊าซเรือนกระจก
- กลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาระบบการตรวจวัด รายงาน และทวนสอบ (Measurement, Reporting and Verification: MRV)
- กลยุทธ์ที่ 4 สร้างการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างศักยภาพของทุกหน่วยงานในการลดก๊าซเรือนกระจก

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดมาตรการ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ตามมาตรการ “ลด-เปลี่ยน-พัฒนา” (Avoid, Shift, and Improve) เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการขนส่งที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน และลดการใช้พลังงานในภาคขนส่ง ลดปัญหาสุขภาพการจราจรติดขัด สร้างเมืองน่าอยู่ และลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสู่ชั้นบรรยากาศซึ่งจะนำไปสู่การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างมั่นคงและยั่งยืน ประกอบด้วย 3 มาตรการ ได้แก่

- มาตรการที่ 1 การหลีกเลี่ยงหรือลดการเดินทาง (avoid/reduce) นโยบายที่ส่งเสริมให้ประชาชนหลีกเลี่ยงการเดินทาง หรือลดระยะทางการเดินทางที่ไม่จำเป็น โดยการบูรณาการระหว่าง การวางผังเมืองกับการวางแผนด้านการขนส่งที่เหมาะสม เช่น การพัฒนาพื้นที่ใช้สอยในลักษณะของพื้นที่ขนาดกะทัดรัด (compact area) การพัฒนาเมืองโดยประยุกต์ใช้การพัฒนาพื้นที่โดยรอบสถานีขนส่งมวลชน (Transit Oriented

- Development: TOD) การส่งเสริมมาตรการการทำงานอยู่กับบ้าน การสร้างศูนย์ราชการหรือศูนย์การค้าในพื้นที่
- มาตรการที่ 2 การเปลี่ยนรูปแบบการเดินทาง (Shift/Maintain) นโยบายที่ส่งเสริมให้ประชาชนเปลี่ยนจากการใช้ยานพาหนะส่วนตัว หันไปใช้รูปแบบการเดินทางที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้นและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ระบบขนส่งสาธารณะ และการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ (การขี่จักรยาน และการเดินเท้า)
- มาตรการที่ 3 การปรับปรุงหรือพัฒนาประสิทธิภาพการใช้พลังงานในยานยนต์ (improve) มาตรการที่มุ่งเน้นการพัฒนา ยานยนต์ เพิ่มประสิทธิภาพการใช้เชื้อเพลิง และการใช้โครงสร้างพื้นฐานเดิมให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น เช่น เทคโนโลยีการประหยัดพลังงานของยานยนต์ การใช้พลังงานทางเลือก การส่งเสริมการใช้น้ำมันแก๊สโซลีน และการส่งเสริมการใช้รถและจักรยานไฟฟ้า [23]

ด้านการจัดการของเสีย มุ่งเน้นการเร่งดำเนินงานตามแผนที่ต้องการลดก๊าซเรือนกระจก ประกอบด้วย 2 กลุ่มมาตรการ ได้แก่

- มาตรการที่ 1 การจัดการขยะ ซึ่งประกอบด้วยมาตรการการลดปริมาณขยะในทุกประเภท
- มาตรการที่ 2 การจัดการน้ำเสีย ประกอบด้วยมาตรการเพิ่มการผลิตก๊าซชีวภาพจากน้ำเสียในอุตสาหกรรมด้วยการนำก๊าซมีเทนกลับมาใช้ประโยชน์ [24]

ด้านกระบวนการทางอุตสาหกรรมและการใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพในการลดก๊าซเรือนกระจกทั้งสิ้น 0.6 ล้านตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า ในกลุ่มมาตรการการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม 2 มาตรการ ได้แก่

- มาตรการที่ 1 การส่งเสริมการทดแทนปูนเม็ดในอุตสาหกรรมผลิตปูนซีเมนต์และคอนกรีตผสมเสร็จของประเทศไทยควรมุ่งเพิ่มการใช้เทคโนโลยีนี้ในอัตราส่วนที่มากขึ้น โดยการควบคุมมาตรฐานและสร้างการยอมรับจากผู้ซื้อและผู้ใช้งาน เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในงานต่าง ๆ เช่น การผลิตเตคอนกรีต การสร้างเขื่อน และการผลิตวัสดุก่อสร้างอื่น ๆ เช่น กระเบื้องมุงหลังคา ท่อสำเร็จรูป พื้นสำเร็จรูป และอิฐตัวหนอน และใช้เป็นฐานในการสร้างถนน ซึ่งจะเพิ่มประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเท่าเทียม
- มาตรการที่ 2 การทดแทนหรือปรับเปลี่ยนสารทำความเย็นภายใต้กรมโรงงานอุตสาหกรรม รับการสนับสนุนจากธนาคารโลก และกองทุนพหุภาคีภายใต้พิธีสารมอนทรีออล (Montreal Protocol) และโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานและการลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศในอุตสาหกรรมระบบปรับอากาศและทำความเย็น (Thailand Refrigeration and Air Conditioning Nationally Appropriate Mitigation Action: RAC NAMA) จากความร่วมมือของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน และองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศของเยอรมนี เพื่อสนับสนุนเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพการใช้พลังงานสูง และสารทำความเย็นที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม [25]

● ประเด็นมลพิษทางอากาศ

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข มีการกำหนด 4 มาตรการระดับปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพจากฝุ่นละอองขนาดเล็ก เพื่อคุ้มครองสุขภาพประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงจากมลพิษทางอากาศ ได้แก่ ฝุ่น หมอกควัน โดยเฉพาะในกลุ่มเสี่ยง เช่น เด็กเล็ก หญิงตั้งครรภ์ ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัว คือ โรคหัวใจและโรคระบบทางเดินหายใจ[26] โดยมีมาตรการ ได้แก่

- มาตรการที่ 1 การส่งเสริมและลดมลพิษและสื่อสารสร้างความรอบรู้ เช่น 1) สื่อสารและประชาสัมพันธ์เชิงรุก เพื่อสร้างความรอบรู้ ความเข้มแข็ง และจัดการความเสี่ยงของชุมชนและประชาชน 2) ส่งเสริมองค์การลดมลพิษ GREEN/Smart Energy & Climate Action/SECA ได้แก่ การใช้รถยนต์ไฟฟ้า การเพิ่มพื้นที่สีเขียว การจัดการกรองฝุ่น และการลดขยะ

4 มาตรการระดับปฏิบัติการ

วัตถุประสงค์ : คุ้มครองสุขภาพประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงจากมลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง (เด็กเล็ก หญิงตั้งครรภ์ ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัว โรคระบบทางเดินหายใจ)

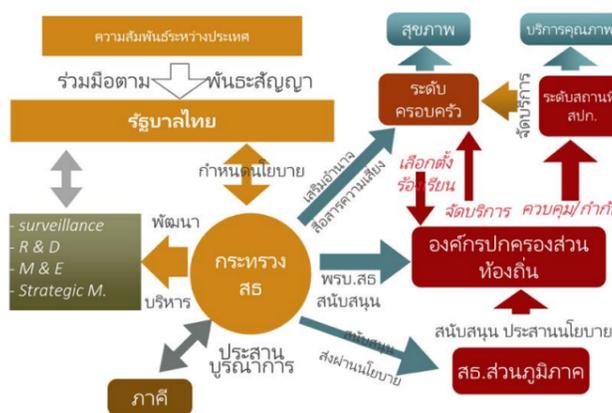
1. ส่งเสริมการลดมลพิษ/ สื่อสารสร้างความรอบรู้	2. ลดและป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพ	3. จัดบริการด้านการแพทย์และสาธารณสุข	4. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ
<ul style="list-style-type: none"> • สื่อสาร ประชาสัมพันธ์ เชิงรุก สร้างความรอบรู้ และสร้างความเข้มแข็ง และจัดการความเสี่ยงของชุมชนและประชาชน • ส่งเสริมองค์การลดมลพิษ GREEN/Smart Energy & Climate Action ; SECA เช่น รถยนต์ไฟฟ้า/ เพิ่มพื้นที่สีเขียว กรองฝุ่น/ ลดขยะ 	<ul style="list-style-type: none"> • ฝึกรวังและแจ้งเตือน ความเสี่ยงต่อสุขภาพ • ฝึกรวังสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพ (เชิงรับและเชิงรุก) • ลดความเสี่ยงต่อสุขภาพ (งดกิจกรรมกลางแจ้ง/ WFH) 	<ul style="list-style-type: none"> • เปิดคลินิกมลพิษ/ห้องปลอดฝุ่น • จัดระบบปฏิบัติการเชิงรุก เพื่อดูแลประชาชน (ทีม 3 หมอ/หน่วยแพทย์เคลื่อนที่/จัดหน่วยปฏิบัติการดูแลประชาชน) • สนับสนุนอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลแก่กลุ่มเสี่ยง • ระบบรักษาพยาบาลและส่งต่อ/ บริการระบบนัด/Telemedicine 	<ul style="list-style-type: none"> • ระบบบัญชาการเหตุการณ์ (PHEOC) • ส่งเสริมและขับเคลื่อนกฎหมาย

เน้นดูแลสุขภาพกลุ่มเสี่ยง โดยเฉพาะ เด็กเล็ก ผู้สูงอายุ หญิงตั้งครรภ์ และผู้มีโรคประจำตัว

ภาพที่ 11 ตารางมาตรการด้านการแพทย์และสาธารณสุข กรณี หมอกควันและฝุ่นละอองขนาดเล็ก ที่มา : กรมอนามัย

ภาพสรุปของการแนวทางการรับมือ การจัดการ และบรรเทาผลกระทบของ Climate Change ต่อสุขภาพเด็ก

ความเชื่อมโยงงานอนามัยสิ่งแวดล้อมในระดับต่าง ๆ

ภาพที่ 12 ความเชื่อมโยงงานอนามัยสิ่งแวดล้อมในระดับต่าง ๆ ที่มา : กรมอนามัย

- มาตรการที่ 2 การลดและป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพ เช่น 1) ฝึกรวังและแจ้งเตือนความเสี่ยงต่อสุขภาพ 2) ฝึกรวังสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพทั้งเชิงรับและเชิงรุก 3) ลดความเสี่ยงต่อสุขภาพ ได้แก่ งดกิจกรรมกลางแจ้ง ปรับการทำงานเป็นรูปแบบ Work From Home
- มาตรการที่ 3 การจัดบริการด้านการแพทย์และสาธารณสุข เช่น 1) เปิดคลินิกมลพิษ หรือห้องปลอดฝุ่น 2) จัดระบบปฏิบัติการเชิงรุก เพื่อดูแลประชาชน ได้แก่ ทีม 3 หมอ หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ และจัดหน่วยบริการดูแลประชาชน 3) สนับสนุนอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลแก่กลุ่มเสี่ยง 4) จัดระบบรักษาพยาบาลและส่งต่อ ระบบนัดหมายใหม่ และ Telemedicine
- มาตรการที่ 4 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ เช่น 1) จัดระบบรายงานเหตุการณ์ฉุกเฉิน (Public Health Emergency Operation Center : PHEOC) 2) ส่งเสริมและขับเคลื่อนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางอากาศ

ตัวอย่างแนวทางการจัดการของประเทศอื่น

ผลกระทบต่อสุขภาพจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสภาพภูมิอากาศหลายประการสามารถป้องกันหรือลดลงได้ผ่านการดำเนินการที่เหมาะสมและทันเวลา กลยุทธ์ที่ประสบความสำเร็จในการลดผลกระทบที่เลวร้ายต่อสุขภาพขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของปัจจัยทางสังคม เทคนิคการพยากรณ์สภาพอากาศและภูมิอากาศที่ดีขึ้น และการวิจัยเพิ่มเติมเพื่อเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบต่อเด็กอย่างชัดเจนขึ้น

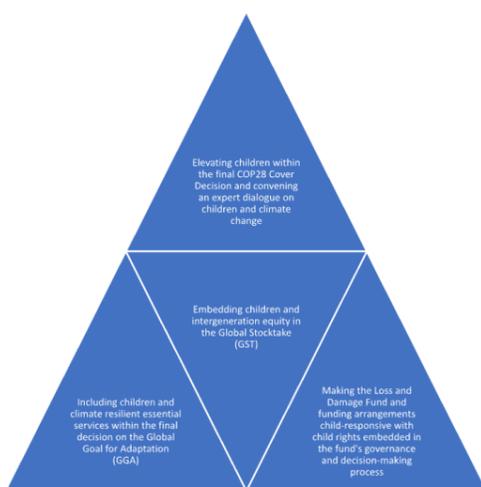
สหรัฐอเมริกา เป็นประเทศที่น่าสนใจสำหรับเป็นกรณีศึกษาเรื่องนี้ เนื่องจากมีหน่วยงานชื่อ United States Environmental Protection Agency หรือ EPA ที่ทำหน้าที่ในการป้องกันและดูแลสุขภาพของประชากรและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการช่วยเหลือประชากรกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็ก ให้สามารถปรับตัวและปกป้องตนเองจากผลกระทบของสภาพภูมิอากาศ หน่วยงานฯ ดังกล่าว มุ่งมั่นที่จะปกป้องสุขภาพของเด็กด้วยหลากหลายวิธี ซึ่งรวมถึงการให้ข้อมูลวิธีการรักษาความปลอดภัยให้กับเด็กในช่วงระหว่างและหลังจากเกิดภัย

พิบัติธรรมชาติชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการทำวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อเด็กในทุกด้าน โดยมีแนวทางการจัดการและข้อเสนอแนะโดยทั่วไป ได้แก่

- ส่งเสริมการเป็นผู้ดูแลสิ่งแวดล้อมโดยการส่งเสริมให้โรงเรียนในชุมชน ครอบครัว และธุรกิจท้องถิ่นลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของพวกเขาโดยการจัดการการใช้พลังงานและการสร้างขยะ การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นสิ่งสำคัญในการจำกัดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งเป็นการป้องกันผลกระทบทางสุขภาพที่รุนแรงที่สุด
- ควบคุมการทำความร้อนและเย็นในที่อยู่อาศัย โดยการใช้ซีลและฉนวนที่เหมาะสม และการดูแลอุปกรณ์ทำความร้อนและเย็นด้วยเครื่องมือ ENERGY STAR Home Advisor หรือ Home Performance with ENERGY STAR นอกจากนี้ยังควรพิจารณาการเพิ่มเติมอื่น ๆ เช่น สวมบนหลังคา หลังคาเย็น การจัดสวนที่ยั่งยืน และการสลับไปใช้พลังงานสีเขียว หรือใช้สิทธิ์ภาษีภาครัฐสำหรับโครงการติดตั้งพลังงานทดแทนในบ้าน เช่น โครงการติดตั้งแผงโซลาร์และเครื่องใช้ไฟฟ้าและยานพาหนะที่ประหยัดพลังงาน
- ใช้การขนส่งที่ประหยัดพลังงานและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การปั่นจักรยาน การเดินเท้า ร่วมกับการขับรถพลังงานสะอาด หรือใช้การขนส่งสาธารณะ สามารถลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้อย่างมีคุณภาพ โดยสามารถเลือกใช้ยานพาหนะที่ประหยัดพลังงานหรือเปลี่ยนไปใช้ยานพาหนะประเภทไฟฟ้าได้ [27]

ความร่วมมือระหว่างประเทศ

ปฏิเสณไม่ได้อันจะกล่าวถึงการประชุมรัฐภาคีกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change Conference of the Parties: UNFCCC COP) ครั้งที่ 28 ณ เมืองดูไบ ประเทศสหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ระหว่างวันที่ 30 พฤศจิกายน - 12 ธันวาคม 2566 โดยในที่ประชุม ดังกล่าว ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นสิ่งแวดล้อมเด็ก และสุขภาพ และได้ร่วมกันกล่าวคำเรียกร้องต่อประเด็นการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับความเสี่ยงของเด็กจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจากรายงาน The climate-changed child: A Children's Climate Risk Index supplement ซึ่งเน้นย้ำประเด็นสำคัญไว้ 4 ส่วน ดังภาพด้านล่างนี้ [28]

ภาพที่ 13 The climate-changed child: A Children's Climate Risk Index supplement ที่มา : UNICEF Thailand

ในระดับสากล มีคณะกรรมการสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ หรือ The United Nations Committee on the Rights of the Child ที่มาจากการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนทั่วโลกกว่า 16,331 คน ซึ่งมาจาก 121 ประเทศทั่วโลก ได้ร่วมกันขับเคลื่อนการดำเนินงานผ่านกลไกสภาเด็กและเยาวชนในทุกระดับ เพื่อสร้างบทบาทในการร่วมขับเคลื่อน สะท้อน สื่อสาร ให้กับทุกกลุ่มเป้าหมายและทุกช่วงวัยในสังคมได้ตระหนักถึงปัญหา และพร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผ่านการจัดทำข้อเสนอแนะ “เอกสารความคิดเห็นทั่วไป ฉบับที่ 26 (General Comment No. 26 – GC26)” ว่าด้วยสิทธิเด็กและสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีความเชื่อมโยงกัน โดยต้องมีการแก้ไขปัญหาที่อยู่บนพื้นฐานนโยบายและการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ไม่ลืมนึกถึงและต้องคำนึงหลักการเรื่องสิทธิเด็กเป็นสำคัญ [29]

07 ข้อเสนอแนะ

● ประเด็นการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล โดยเน้นประเด็นร้อนจัด-หนาวจัด และความชื้น

ประเด็นที่ควรเน้นย้ำคือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพเด็กซึ่งมีสัตว์เป็นพาหะนำโรค เช่น การจัดการปัญหาโรคติดเชื้อ มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ควรปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินการป้องกันโรคติดเชื้อโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่และควรส่งเสริมให้มีภาคีเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ และข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การศึกษาบริบทชุมชน การวิเคราะห์สถานการณ์ การวางแผนและการแก้ไขปัญหาการติดตามประเมินผลและพัฒนาแก้ไขให้ดีขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนตัวอย่างยั่งยืนตลอดไป และอีกด้านที่สำคัญ คือ การสร้างองค์ความรู้และการปฏิบัติตนในการป้องกันโรคติดเชื้อที่ถูกต้อง นอกจากหน่วยงานภาครัฐต้องเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางวิชาการที่ถูกต้องแล้ว ยังต้องสร้างโอกาสให้ประชาชนที่อยู่ในชุมชนได้เรียนรู้และปฏิบัติตนที่ถูกต้องด้วย

● ประเด็นมลพิษทางอากาศ

ทุกภาคส่วนควรร่วมกันลด PM2.5 จากแหล่งกำเนิดต่าง ๆ รวมทั้งการเร่งสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักถึงผลกระทบต่อเด็ก ควรเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการลด PM2.5 และป้องกันดูแลผลกระทบต่อสุขภาพของเด็ก และเร่งพัฒนางานวิจัยเพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบายการลด PM2.5 ของประเทศ และสร้างนวัตกรรมการป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพ อันนำไปสู่การสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี คุ้มครองคุณภาพชีวิตเด็กที่ถือเป็นอนาคตของประเทศไทยในรุ่นต่อไป

08 บทส่งท้าย

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต้องร่วมมือแก้ไข เพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและเปลี่ยนแปลงสู่เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพสีเขียว ประเทศไทยใช้เครื่องมือนโยบายในการลดก๊าซเรือนกระจกเป็นกลุ่ม รัฐบาลควรเร่งการดำเนินการบังคับกฎหมายเพื่อลดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและเสริมความพร้อมแก่ทุกภาคส่วน และเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชนเพื่อช่วยให้การเปลี่ยนแปลงสู่เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพสีเขียวของไทยเป็นไปอย่างราบรื่น และรักษาความสามารถในการแข่งขันของประเทศในกระแสความยั่งยืนทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ เพื่ออนาคตของคุณภาพชีวิตของเด็กและกลุ่มเปราะบาง และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ในทุกมิติต่อไป

ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ

#SDG3 สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี

– (3.d) เสริมขีดความสามารถสำหรับทุกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา ในเรื่องการแจ้งเตือนล่วงหน้า การลดความเสี่ยง และการบริหารจัดการความเสี่ยงด้านสุขภาพในระดับประเทศและระดับโลก

#SDG4 การศึกษาที่มีคุณภาพ

#SDG7 พลังงานสะอาดที่เข้าถึงได้

#SDG11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน

#SDG13 การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

– (13.2) บูรณาการมาตรการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในนโยบายยุทธศาสตร์และการวางแผนระดับชาติ
– (13.3) พัฒนาการศึกษ การสร้างความตระหนักรู้ และขีดความสามารถของมนุษย์และของสถาบันในเรื่องการลดผลกระทบและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการเตือนภัยล่วงหน้า

#SDG17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

– (17.1) สนับสนุนและส่งเสริมหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ-ภาคเอกชน และประชาสังคม สร้างบนประสบการณ์และกลยุทธ์ด้านทรัพยากรของหุ้นส่วน

เอกสารอ้างอิง

- [1] [28] United Nation Children's Fund. (2023). The climate change child: A children's climate risk index supplement.
- [2] NewClimate Institute. (8 December 2023). Climate Change Performance Index 2024. <https://newclimate.org/resources/publications/climate-change-performance-index-2024>
- [3] องค์การสหประชาชาติ ประเทศไทย. (12 มีนาคม 2566). สาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ. <https://thailand.un.org/th/174652-สาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ>
- [4] Copernicus. (9 January 2024). The 2023 Annual Climate Summary Global Climate Highlights 2023. <https://climate.copernicus.eu/global-climate-highlights-2023>
- [5] [13] [26] เอกสารประกอบการสัมมนา. https://drive.google.com/drive/folders/1pwEXgiMmxo9Z6PKT6Z_9j041cuslgFvX
- [6] [8] [9] กระทรวงสาธารณสุข. (ร่าง) แผนยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้านสาธารณสุขแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2569. https://hia.anamai.moph.go.th/web-upload/migrated/files/hia/1418_article_file.pdf
- [7] ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่มีผลต่อสุขภาพมนุษย์. <http://climate.tmd.go.th/content/article/12>
- [10] สุจิตรา ทองประดิษฐ์โชติ. Heat Stroke โรคลมร้อนหรือโรคลมแดด ภัยเสี่ยงถึงเสียชีวิต. <https://pharmacy.mahidol.ac.th/knowledge/files/0454.pdf>
- [11] [12] วสุ ศุภรัตน์สิทธิ. (28 พฤศจิกายน 2561). เพราะอากาศเปลี่ยนแปลง... อารมณ์จึงแปรปรวน (Seasonal Affective Disorder; SAD). <https://pharmacy.mahidol.ac.th/knowledge/article/443/อารมณ์แปรปรวนเพราะอากาศ/>
- [14] [15] กรวิภา ปุณณศิริ และคณะ. การศึกษาผลกระทบและคาดการณ์ผลกระทบต่อสุขภาพจากมลพิษทางอากาศและการพัฒนาดัชนีสุขภาพอันเนื่องมาจากคุณภาพอากาศของประเทศไทย. <https://hia.anamai.moph.go.th/news-anamai/download/?did=208776&id=90702&reload=>
- [16] ความรู้เกี่ยวกับโรคมาลาเรีย. <http://libdcmis.nida.ac.th/thesis0/2550/b155258/b155258c2-1.pdf>
- [17] ราชวิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย. (2567). คำแนะนำแนวทางเวชปฏิบัติการวินิจฉัยและการรักษาโรคไข้เลือดออกตั้งแต่ในเด็กและวัยรุ่น. <https://drive.google.com/file/d/1AnnpA3EfNjxA0E28Rd9VQUwArebN29/view>
- [18] นิกอร์ ฮะเจริญ และ มณฑิรา ยุติธรรม. โรคไข้เลือดออกกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ: การประเมินความเปราะบางและการปรับตัวด้านสุขภาพ. <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/JCCPH/article/view/241319/164141>
- [19] [20] MOMS Clean Air Force. (May 2023). CLIMATE CHANGE AND TICK-BORNE ILLNESSES. https://www.momscleanairforce.org/wp-content/uploads/2023/05/tickborne_illnesses.pdf
- [21] [22] United Nation Thailand. Impact Assessment of Climate Change and Environmental Degradation on Children in Thailand. <https://thailand.un.org/en/227963-impact-assessment-climate-change-and-environmental-degradation-children-thailand>
- [23] [25] Changing Transport. (23 June 2023). Revised NDC Action Plan: Thailand Steps up Transport Efforts. <https://changing-transport.org/revised-ndc-action-plan-thailand-steps-up-transport-efforts/>
- [24] ศูนย์องค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (15 กุมภาพันธ์ 2566). 03 แผนที่นำทางการลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศ ปี พ.ศ. 2564-2573. <https://hub.mnre.go.th/th/knowledge/detail/63111>
- [27] United States Environmental Protection Agency. (April 2023). Climate Change and Children's Health and Well-Being in the United States. https://www.epa.gov/system/files/documents/2023-04/CLIME_Final%20Report.pdf

SDGs in Action

interview

13

CLIMATE ACTION

14

LIFE BELOW WATER

17

PARTNERSHIPS FOR THE GOALS

“Reef Guardian Thailand”

อาสาสมัครชาวบ้านที่มีอนาคตของลูกหลาน เป็นเดิมพัน แม้ในวันที่ขาดคลื่น (เงินทุน) หนุ่ย ก็พร้อมปรับตัวเพื่อต่อลมหายใจนิเวศทะเลไทย

คุณเอกพงษ์ เหมรา

แกนนำ Reef Guardian Thailand

“

แนวปะการัง
คือหม้อข้าวของเรา
ถ้าเราทุบหม้อข้าวตัวเอง
เราจะกินอะไร

”

ประโยคข้างต้นมาจากพลังอันแรงกล้าของเอกพงษ์ เหมรา หรือ “บังเอ็ก” ที่ SDG in Action ฉบับนี้ ชวนมาสนทนาสะท้อนชีวิตการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล เขาคือหนึ่งในคนตัวเล็ก ๆ จากหมู่บ้านชายฝั่งอันดามัน ที่ลุกขึ้นมาทำหน้าที่ “ผู้พิทักษ์ปะการัง” ในนามของกลุ่มอาสาสมัคร Reef Guardian Thailand กลุ่มคนที่เชื่อว่าพลังชาวบ้านคือฟันเฟืองสำคัญในการปกป้องนิเวศทะเลไทย

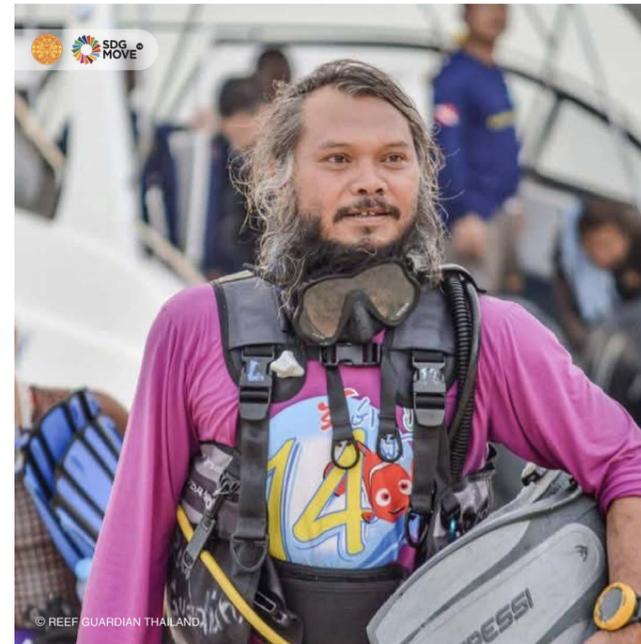
01

กลับบ้านเกิด ทำตามหัวใจ เติมเต็มพลังให้กลุ่มฯ

“Reef Guardian Thailand ไม่ใช่องค์กร ไม่ใช่ NGOs ไม่มีงบประมาณประจำ มีเพียงใจและแรงของผู้คนที่เชื่อว่าทะเลควรได้รับการดูแลอย่างแท้จริง เวลาเมื่อไหร่ที่ปะการังติดอวน เราก็รวมกลุ่มกันไปเก็บ ไม่ต้องรอใครสั่ง เพราะเราต้องอยู่กับทะเลทุกวันอยู่แล้ว”

บังเอ็ก ตั้งต้นบทสนทนาด้วยการเล่าถึงตัวตนของ Reef Guardian Thailand ก่อนขยายความต่อว่ากลุ่มนี้เริ่มขึ้นด้วยการรวมตัวของชาวบ้านที่ทำอาชีพประมง ภายใต้ชื่อ Satun Reef Guardian แต่เมื่อเห็นว่างานอนุรักษ์ปกป้องทะเลนั้นกว้างขวางทั้งเชิงพรมแดนและผู้คน จึงเปลี่ยนชื่อเป็น Reef Guardian Thailand เพื่อรวบรวมผู้เข้าร่วมและสนับสนุนที่หลากหลายมากขึ้น จนถึงตอนนี้มีเบื้องหลังมากกว่า 20 ปีแล้ว มีคนมากมายเข้ามาช่วยเสริมกำลังของชาวบ้านในท้องถิ่น ทั้งนักวิชาการวิทยาศาสตร์ทางทะเล กรมอุทยานธรณีสันดาน้ำ โรงเรียน รวมถึงผู้ประกอบการโรงแรมต่าง ๆ

อย่างไรก็ดี แม้ผูกพันกับ Reef Guardian Thailand ไม่น้อย แต่บังเอ็กก็ใช้หนึ่งในคนที่ตั้งใจให้กลุ่มนี้เกิดขึ้นแต่แรก หลังจากออกไปทำงานเป็นมัคคุเทศก์และครูสอนว่ายน้ำในที่ต่าง ๆ อยู่หลายขวบปี เมื่อตัดสินใจกลับบ้านเกิดเขาจึงถูกชักชวนจากมิตรสหายให้เข้าร่วมกลุ่ม ด้วยทั้งตัวและใจที่เติบโตมากับทะเล นั้นทำให้เขาไม่ลังเลที่จะร่วมเป็นส่วนหนึ่งของ Reef Guardian Thailand และค่อย ๆ กลายเป็นกำลังขับเคลื่อนหลัก ทั้งกำลังคิดและกำลังมือ โดยเฉพาะการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อปกป้องแนวปะการัง เช่น การติดตั้งทุ่นลอยน้ำแทนการทิ้งสมอเรือที่ทำลายแนวปะการัง ซึ่งเริ่มต้นจากการระดมทุนเพียง 80,000 บาทจากคนในพื้นที่ ร้านดำน้ำ ไรต์ และอาสาสมัคร ก็นับเป็นงานริเริ่มที่เขาเองภูมิใจอยู่เสมอเมื่อเอ่ยทวนถึง

02

ตั้ง “รับ” และ “รุก” งานอนุรักษ์ ทะเลต้องตื่นตัวหลายทาง

บังเอ็ก ให้ความคิดว่าความกังวลที่ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นในใจของชาวบ้านท้องถิ่นโดยเฉพาะกลุ่มที่ทำประมงและเป็นไกด์นำเที่ยวคือความกลัวว่าทรัพยากรทางทะเลอันงดงามที่โอบกอดและหล่อเลี้ยงชีวิตพวกเขาเหล่านั้นจะถูกทำลายลงด้วยคลื่นการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ค่อย ๆ ซัดโถมมาทำลายอย่างยากจะหลีกเลี่ยง

นั่นเองเป็นเหตุผลที่กิจกรรมแรกซึ่งพวกเขาเลือกทำคือการสร้างความเข้าใจและตระหนักรู้แก่คนในท้องถิ่น ผ่านการสร้างความร่วมมือกับนักวิชาการจากภาครัฐ โดยคนแรก ๆ ที่เข้ามาเติมเต็มความรู้คือ **ศุภพร เปรมปรีย์** หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าหัวหน้าตัว ซึ่งขณะนั้นเธอทำงานที่ศูนย์อุทยานแห่งชาติทางทะเลที่ 3 จังหวัดตรัง บังเอ็กเล่าว่า “วิธีการคือเราเชิญหัวหน้าตัวมาบรรยายเพื่อฉายภาพภัยคุกคามที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อทะเลสตูลบ้านเรา พร้อมกันนั้นก็ให้ตัวแทนคนรุ่นใหม่ไปร่วมทำงานในศูนย์ฯ กับเธอด้วย”

จากนั้น พวกเขาเริ่มส่งต่อความรู้ไปยังเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นต้นกล้าที่กำลังเติบโตในพื้นที่ **บังเอ็ก** บอกว่าตนประทับใจกับการลงไปให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทะเลกับเด็ก ๆ ที่โรงเรียนเกาะหลีเป๊ะและโรงเรียนบ้านเกาะอาดังเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากได้สื่อสารกับเด็กแล้วเขาคิดว่าเป็นการส่งต่อสารไปยังพ่อแม่ผู้ปกครองของพวกเขาอีกด้วย เพราะส่วนใหญ่คนเหล่านี้ทำงานและไม่มีเวลามาเข้าร่วมมากนัก อีกทั้งบางเรื่องพูดไปก็เหมือนไกลตัวเขา การส่งต่อสารผ่านเด็กจึงเป็นวิธีที่ละมุนละม่อมและค่อนข้างธรรมชาติพอควร

“เด็ก ๆ บนเกาะหลายคนไม่ได้รู้อะไรเกี่ยวกับทะเลที่อยู่หน้าบ้านพวกเขามากนัก แน่แน่นอนว่าอาจมีทักษะทางทะเลที่เก่งและคุ้นชินกับมัน แต่การรู้ถึงความสำคัญหรือรู้ว่ามิประโยชน์อะไรในระยะยาวกับชีวิตของเขาเหล่านั้นยังน้อย” บังเอ็กเน้นย้ำ

การให้ความรู้สำหรับบังเอิญแล้วมองว่าเป็นวิธีการเริ่มต้นที่ดี เขามองว่าถึงแม้ระยะแรก ๆ คนที่มาร่วมอาจไม่ได้รู้สึกหรืออินกับประเด็นที่น่าเสนอมานัก แต่แค่เขาได้มาฟัง มาช่วยทำนั่นทำนี่ ก็เชื่อว่ามันจะเริ่มเข้าใจและผูกพันไปเอง อีกอย่างด้วยวิธีการสื่อสารที่เป็นกันเอง เข้าถึงง่าย เช่น แกนนำบังเอิญชอบบอกซ้ำ ๆ ว่าแนวปะการังมันเหมือนหม้อข้าวของเรา หากเราทุบหม้อข้าวตัวเองเราก็จะไม่มีอาชีพ ไม่มีงาน ซึ่งเมื่อทุกคนได้ยินแล้วก็เข้าใจและรู้สึก ในช่วงแรกอาจจะยังไม่เห็นแต่เมื่อเริ่มได้ไปทำเราก็จะเริ่มเห็น ซึ่งมันจะมีคนประเภทที่ถึงแม้จะมีก็ไม่ใช้ และเมื่อเจอกับตัวเองก็รู้สึกได้ว่ารู้สึกโกรธ จากที่ก่อนหน้านั้นเขาไม่ได้มีความรู้สึกอะไรแบบนี้เลย

อีกหนึ่งภารกิจสำคัญที่ก่อตัวขึ้นในช่วงแรก ๆ ของ Reef Guardian Thailand คือการสร้างทุนลอยน้ำให้มีมากขึ้น เพื่อลดปัญหาการทิ้งสมอลงทะเลซึ่งส่งผลกระทบต่อปะการังและนิเวศแวดล้อม โดยโจทย์ท้าทายเดิมที คือเรือที่เพิ่มขึ้นแต่ทุนลอยน้ำที่มีให้ใช้ยังมีจำนวนจำกัด ครั้นจะพึ่งพิงความช่วยเหลือจากภาครัฐแต่เพียงทางเดียวก็เห็นกันว่ามีควมล่าช้าและขั้นตอนที่ซับซ้อนยุ่งยาก สมาชิก Reef Guardian Thailand จึงเริ่มระดมทุนจากกลุ่มที่หลากหลาย ตั้งแต่ผู้ประกอบการโรงแรมบนเกาะหลีเป๊ะ ร้านดำน้ำ ครูสอนดำน้ำ ไกด์ และอาสาสมัคร จนได้เงินมาราว ๆ 80,000 บาท ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ถือว่าประสบความสำเร็จไม่น้อย โดยเฉพาะการได้ป้องกันปะการังเสียหายแต่ต้น เป็นการตัดไฟแต่ต้นลม ไม่ต้องมาวิ่งไล่รักษาที่หลังซึ่งอาจมีต้นทุนมากกว่าหลายเท่าตัว

จากกิจกรรมเชิงรับ Reef Guardian Thailand ก็เริ่มเสริมเติมด้วยกิจกรรมเชิงรุก บังเอิญเล่าว่า “เมื่อทำกิจกรรมกันไประยะหนึ่ง กลุ่มของเราก็มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล โดยเฉพาะแถบจังหวัดสตูลอย่างเห็นได้ชัด เกิดเป็นความไว้วางใจที่องค์กรจากภาคส่วน ๆ อื่นอยากเข้ามาสนับสนุนหรือร่วมงานด้วย จึงได้ขยับขยายจากการทำงานเชิงรับปรับสู่งานเชิงรุกมากขึ้น ซึ่งหนึ่งในความร่วมมือสำคัญคือโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nation Development Programe) หรือ UNDP โดยมีกลไกหนึ่งที่ร่วมกันสร้างขึ้นมาอย่าง “ตาสับปรอด” ให้ชาวบ้านและเยาวชนในพื้นที่เป็นหูเป็นตาและกระบอกเสียงที่สำคัญในการสำรวจตรวจสอบพฤติกรรมทำลายทะเล เช่น นักท่องเที่ยวให้อาหารปลา

เรือทิ้งสมอ หรือนักท่องเที่ยวดำน้ำในจุดที่ห้ามดำ อะไรเหล่านี้จะถูกจับบันทึก นำส่ง และใช้มาตรการลงโทษเชิงป้องกัน

นอกจากนี้ยังมีการร่วมมือกับกลุ่มขับเคลื่อนที่เกี่ยวกับทะเลกลุ่มอื่น ๆ ในการหยิบยกบางประเด็นให้ประชาชนในพื้นที่อื่น ๆ ร่วมด้วยช่วยกัน โดยหนึ่งในกิจกรรมที่จุดประกายได้คือการร่วมรณรงค์ในแคมเปญเรียกร้องให้ยกเลิกขายปลานกแก้วในห้างสรรพสินค้า ดังที่บังเอิญเล่าว่า “ตอนนั้นไปบรรยายในงานหนึ่งที่ธรรมศาสตร์ แล้วมีคนติดต่อมาว่าอยากให้ Reef Guardian Thailand เป็นตัวตั้งตัวตีหลักในการทำแคมเปญนี้ได้ไหม ผมก็ตอบตกลงไป เพราะเห็นว่า มีประโยชน์และช่วยหยุดการล่าปลานกแก้วซึ่งเป็นห่วงโซ่ความหลากหลายทางชีวภาพของแนวปะการัง ทั้งปะการังเองก็เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เสียหายถ้าไม่มีปลานกแก้วอยู่ในแนวปะการัง โอกาสที่สภาพแวดล้อมจะฟื้นตัวตามธรรมชาติก็จะน้อยมากหรือบางทีอาจไม่ฟื้นตัวเลย ผลคือใช้เวลาแค่สัปดาห์เดียวทุกห้างเลิกจำหน่ายปลานกแก้ว ซึ่งก็ประเมินแล้วว่าเรามีปลานกแก้วแค่ไม่ขายปลานกแก้วอย่างเดียวก็ได้กระทบอะไร และถือว่าเป็นโครงการที่ทำให้สังคมได้รับรู้และเกิดคำถามว่าทำไมไม่ควรกินปลานกแก้ว กระตุ้นให้คนไปศึกษาเยอะขึ้น”

03 “คนละไม้ คนละมือ” สูตรสำเร็จแสนธรรมดา

การขับเคลื่อนงานทะเลไม่ว่าจะเชิงรุกหรือเชิงรับก็ต้องอาศัย “เงิน” และ “คน” เป็นส่วนขับเคลื่อน โจทย์นี้ไม่ใช่ปัญหาหากนักในช่วงแรก ๆ ของการตั้งกลุ่ม เพราะมีทั้งเงินและคนที่เพียงพอ โดยความสำเร็จของการระดมคนและระดมทุนจากภาคส่วนที่หลากหลายไม่ใช่ความบังเอิญหรือโชคแต่อย่างใด บังเอิญยืนยันว่าเขาและทีมแกนนำต้องไม่หยุดนิ่ง คิดหาทางตลอดว่าถ้าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ ต้องอาศัยมือใครเข้ามาช่วยบ้าง

“อันดับแรกคือต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับทุกภาคส่วน โดยเฉพาะคนที่เราจะไปขอทุน ต้องทำให้เขาเห็นว่าทุนที่ให้มาจะไม่สูญเปล่า และมีการดำเนินการจริง ๆ โดยสิ่งที่เราบอกว่าเราจะทำเราก็เขียนกันขึ้นมาเองและทำเป็นตัวเอกสาร ซึ่งส่วนใหญ่คนที่เราเข้าไปขอความช่วยเหลือ ก็จะรู้จักกันส่วนตัวอยู่แล้วด้วย สมมติว่าผมรู้จักใครก็คนผมก็ไปหาคนที่ผมรู้จัก ไกด์ที่ทำงานกับบริษัทนี้ หรืออยู่ประจำโรงแรมนี้ เขาก็ไปหาเจ้าของเขา ใครรู้จักใครก็ไปหาคนนั้น ซึ่งบางทีได้เป็นข่าวลือ น้ำดื่ม เงิน หรืออุปกรณ์อื่น ๆ ซึ่งเรารับหมด หรือหากไม่มีอะไรก็สามารถพาตัวมาร่วม ผลคือเมื่อเราได้รับเงินหรือของมา แล้วทำจริงก็กลายเป็นภาพจำว่าเราน่าเชื่อถือ น่าเชื่อถือได้ เพราะเห็นผลงานเป็นชิ้นเป็นอันขึ้นมา คนให้จึงไม่ได้มีข้อสงสัยอะไรและอยากที่จะช่วยเหลือ” บังเอิญเล่า

ภาคเอกชนที่สนับสนุนทุนและทำงานร่วมกับกลุ่มบ่อยครั้งคือบริษัทหาดทิพย์ โดยบังเอิญบอกว่า “ทำงานร่วมกันมากกว่า 5 ปีแล้ว โดยหลัก ๆ ก็จะเน้นโครงการ/กิจกรรมจัดการขยะทางทะเล เมื่อทำเสร็จก็ถ่ายรูปส่งให้เขา เพื่อยืนยันว่าทำจริง แต่เราไม่ได้เอาไปโปรโมตใด ๆ หรือคิดว่าเป็นโครงการของเขา และเอาเข้าจริง ๆ เราไม่ได้ร่วมงานกับทุกบริษัทที่เข้ามา เพราะเราก็เลือก อย่างหาดทิพย์นี้เขามีความชัดเจนว่าจะเข้ามาทำจริง ๆ คนที่เข้ามาประสานงานกับออกตั้งแต่ต้นไม่ได้เข้ามาเพราะจะทำ CSR หรืออีเวนต์แบบเอาผ่าน ๆ แต่จะช่วยเหลือแบบจริงจัง แบบนี้รู้สึกเข้ากันกับเราได้”

นอกจากนี้ หากมองมุมของผลที่เกิดต่อตัวสมาชิกของกลุ่มเอง บังเอิญเล่าว่า “การที่แต่ละคนได้ลงมาทำงาน มาดูแลทะเล ก่อให้เกิดความรู้สึกห่วงแหนมากขึ้น เพราะเราใช้เวลาไปกับประเด็นเยอะ คิดทำและวนเวียนอยู่กับเรื่องนี้ โดยแต่ละคนที่ได้ช่วยได้แล้วเราก็ให้พื้นที่สำหรับคนที่อยากมีส่วนร่วม ณ ตอนนั้น ว่าคุณถนัดอะไร คุณเก่งเรื่องไหน คุณเก่งเรื่องกรฟีกคุณก็ทำกราฟิก คุณเก่งเรื่องนี้คุณก็มาร่วมในเรื่องนี้ ซึ่งแน่นอนว่าทุกคนไม่สามารถที่จะมาร่วมได้ทั้งโครงการ แต่ก็สามารถทำในสิ่งที่สามารถทำได้ เป็นการเปิดพื้นที่ให้หลากหลายตามความถนัดและสนใจ”

04 ถึงวันที่คลื่นทุนหมุนไม่แน่นอน พร้อมปรับตัวเพื่อต่อลมหายใจให้ทะเล

“แรงผลักดันไม่ได้มาจากเงินหรือชื่อเสียง แต่เป็นความเข้าใจลึกซึ้งว่า ทะเลไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นของเราทุกคน และหากใครไม่ลงมือทำ อาจไม่มีทะเลให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้รู้จักอีกเลย”

คำกล่าวข้างต้นเน้นย้ำถึงอุดมการณ์และความมุ่งมั่นปรารถนาอันแรงของบังเอิญและสมาชิก Reef Guardian Thailand ได้เป็นอย่างดี พวกเขาทุ่มแรงกายและแรงใจในการทำสิ่งที่เรียกว่าอาสาสมัคร ซึ่งแน่นอนว่าไม่ได้มีเงินตราหรือความมั่งคั่งเป็นสิ่งตอบแทน แต่พวกเขาสายตายาวมองการณ์ไกล รู้ว่าหากเราช่วยกันช่วยกันนั้นจะช่วยรักษาทะเลให้รุ่นลูกหลานได้ใช้ประโยชน์ต่อ

อย่างไรก็ดี แม้ศรัทธาแห่งความรักต่อท้องทะเลจะแข็งแกร่งเพียงใด แต่ด้วยสถานะของกลุ่มที่ไม่ได้จัดตั้งเป็นสมาคมหรือมูลนิธิ เป็นเพียงภาคประชาชนที่อำนาจต่อรองในเชิงทางการไม่ได้มีมากนักนับว่าเป็นความท้าทายต่อความมั่นคงรายวันไม่น้อย บังเอิญเล่าถึงอุปสรรคตรงนั้นว่า “ทำกันไปหลายปีสมาชิกหลายคนก็เริ่มออกเรือนมีครอบครัวที่ต้องดูแล ประกอบกับงานไต่ต้อนก็หนักขึ้นก็เลยน้อยลงเพราะรูปแบบการท่องเที่ยวเปลี่ยนไป คนมาเที่ยวได้ด้วยตัวเองมากขึ้นไม่ต้องพึ่งไกด์ เช่นนั้นเอง แม้ใจอยากสละเวลามาช่วยงานของกลุ่มแต่ต้องยอมรับว่าหลายครั้งก็ทำไม่ได้มากขึ้นเพราะต้องทุ่มเวลาให้กับงานหลักที่จะเลี้ยงดูปากท้องครอบครัวให้ได้ด้วย ถึงตอนนี้ก็ไม่ปฏิเสธว่าความเข้มข้นหรือดีดักของการทำกิจกรรมของกลุ่มลดน้อยถอยลงไปมาก” ความท้าทายเรื่องปัจจัยยังชีพแม้ยากเกินควบคุม แต่ก็ไม่ได้ฉุดรั้งให้บังเอิญสิ้นหวังไปเสียทีเดียว เขาพยายามครุ่นคิดหาทางออกทั้งปรึกษามิตรในวงและผู้มีประสบการณ์จากองค์กรหรือหน่วย

งานอื่น ๆ จนได้ข้อสรุปว่าถึงเวลาแล้วที่ Reef Guardian Thailand ควรจัดตั้งเป็นนิติบุคคล อาจเป็นสมาคมที่สามารถต่อรองในเชิงการจัดการและสามารถเอื้ออำนาจความสะดวกในการจัดหาทุนและสนับสนุนสมาชิกได้มากขึ้น

“การมีเงินทุนช่วยให้เราสร้างความไว้วางใจกับชาวบ้านได้ เพราะเมื่อไรที่เอ่ยปากชวนพวกเขาร่วมโครงการหรือกิจกรรม ถ้าสัญญาไว้แล้วว่าจะจัด ก็ต้องจัดให้ได้”

“ถ้ามีทุนที่มั่นคงก็จะช่วยให้เราต่อยอดโครงการต่าง ๆ ที่ริเริ่มมาได้ อย่างยั่งยืน ตัวอย่างเช่นโครงการที่ทำงานร่วมกับ UNDP ซึ่งกล่าวไปแล้วเบื้องต้น นับว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์มาก ๆ แต่เมื่อสิ้นสุดสัญญา ก็น่าเสียดายที่เราไม่สามารถหางบประมาณจากภาครัฐนั้นมีความซับซ้อนและยุ่งยากอย่างที่ว่ายู่มาก” บังเอิญเปิดใจและกล่าวต่อว่า “อีกอย่างการมีเงินทุนช่วยให้เราสร้างความไว้วางใจกับชาวบ้านได้มากขึ้น เพราะเมื่อไรที่เอ่ยปากชวนพวกเขาร่วมโครงการหรือกิจกรรม ถ้าสัญญาไว้แล้วว่าจะจัดก็ต้องจัดให้ได้ แน่แน่นอนว่าถ้าไม่มีทุนสำรองหวังแต่นำบ่อน้ำจากการสนับสนุนขององค์กรอื่น ๆ อาจทำให้เราผิดสัญญาได้ เรื่องนี้สำคัญมาก ถ้าความเชื่อมันถูกพังลงแค่ครั้งเดียวก็กระทบกับอนาคตของการขับเคลื่อน”

05 งานขับเคลื่อนจะยั่งยืนต้องพึ่งทั้งมือรัฐและประชาชน

“เราไม่ใช่คนดีไปกว่าคนอื่น แค่เราเลือกจะทำหน้าที่ในบ้านของเราให้ดีที่สุด เท่านั้นเอง”

บังเอิญเปิดประโยคเมื่อถูกถามว่ามีสารใดอยากฝากถึงเพื่อนคนทำงานปกป้องทะเลด้วยกันบ้าง ก่อนกล่าวต่อว่า “คนทำงานทะเลต้องเช็กความถูกต้องของสิ่งที่ทำด้วย เพราะเดี๋ยวนี้เรานำเสนอสิ่งต่าง ๆ ผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย ในฐานะเป็นกลุ่มหรือแกนนำที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมสามารถเฝ้าระวังหรือเป็นตัวแบบให้คนทั่ว ๆ ไปเขาทำตามได้ ถ้าดูแลทะเลแบบผิดวิธี ก็อาจส่งผลกระทบต่อคนเชื่อหรือเอาไปทำตามแบบผิด ๆ”

บังเอิญยังเน้นย้ำว่าการทำงานทะเลไม่ใช่เรื่องแฟชั่นหรือ CSR แต่อยากให้ทำกันอย่างจริงจังเอาจริง และยึดพื้นฐานของวิชาการประกอบด้วย โดยควรทำงานร่วมกับภาคส่วนที่หลากหลายตามความถนัด แม้การฉายเดี่ยวอาจทำให้สิ่งที่หวังเกิดได้เร็ว แต่การมาร่วมกับคนอื่น ๆ จะช่วยให้ยั่งยืนมากกว่า เช่นหากทำงานร่วมกับภาครัฐก็ควรแบ่งบทบาทเติมเต็มกันฝั่งละครั้ง เพราะหากอาสาสมัคร

มีบทบาทมากขึ้นไปก็จะเริ่มทำอะไรตามใจตัวเองมากขึ้น โดยสรุปคิดว่ากลุ่มอาสาสมัครรุ่นใหม่ที่กำลังลุกขึ้นมาทำงานอนุรักษ์ทะเลอาจต้องคิดถึง การทำงานว่าต้องอยู่บนฐานของวิชาการจริง ต้องถ่อมตัว และรู้ว่าตัวเองก็ก็ต้องเรียนรู้เสมอ

อย่างไรก็ตาม บังเอิญแสดงความกังวลต่อวิธีการของภาครัฐเช่นกันว่า “หลายครั้งที่คุยกับนักวิชาการหรือหน่วยงานรัฐ ก็รู้สึกซึ่งตึงเกินไป ถ้าเขาบอกว่าอะไรทำไม่ได้ก็คือไม่ได้เลย ไม่มีมีความยืดหยุ่นผ่อนปรน ตรงนี้อาจกดดันหรือทำให้ชาวบ้านเครียดมากขึ้น ทางที่ดีคือควรเปิดพื้นที่ให้มีการทดลองวิธีการต่าง ๆ หรือแนวทางต่าง ๆ ในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ เช่น โครงการพัฒนาอุทยานแห่งชาติตะรุเตามีพื้นที่จำนวนมากที่จะพัฒนา ก็สามารถแบ่งสรรปันส่วนมาให้ได้ทดลองแนวทางต่าง ๆ ได้ และอีกอย่างการมันสัญญาว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ ก็อยากให้เกิดขึ้นจริง เพราะคนที่เข้ามาทำงานถึงแม้เป็นอาสาสมัครแต่เขาก็มีความรู้สึกรับรู้ ถ้าประชุมกันแล้ว ขยับขยับเคลื่อนหรือทำจริงไม่ได้ ไม่มีอะไรที่จะพาดคนที่พร้อมจะช่วยพัฒนา เขาก็เบื่อเหมือนกันกับการแค่ได้ไปนั่งห้องแอร์ กินกาแฟฟรี แล้วก็แยกย้ายกลับ เพราะไม่นำไปสู่ผลอะไรที่มันจะเกิด นี่คือปัญหาของบ้านเรา”

06 สื่อสารให้เป็น และ “กันดีกว่าแก้”

เรื่องทะเลเป็นเรื่องที่ต้องทำต่อเนื่องและอาศัยกำลังคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า แต่การทำงานขับเคลื่อนก็ต้องมีวิธีที่คำนึงถึงหลาย ๆ ปัจจัยประกอบเช่นกัน สอดคล้องกับวิธีคิดของบังเอิญที่มองว่าการอนุรักษ์ที่แท้จริงคือการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ไม่ใช่ห้ามทุกอย่าง แต่หาวิธีที่ ‘อยู่ร่วม’ ให้ได้

“การอนุรักษ์ที่แท้จริงคือการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า ไม่ใช่ห้ามทุกอย่าง แต่ควรวางวิธีที่อยู่ร่วมกันให้ได้มากกว่า”

บังเอิญ ขยายความว่า “จากประสบการณ์ส่วนตัว ผมคิดว่าคนทำงานอนุรักษ์ทะเลไม่ใช่แค่สื่อสารแต่เดิม แม้มีความรู้หรือประสบการณ์เยอะแต่ก็ต้องมีวิธีหรือกลยุทธ์ในการสื่อสารเช่นกัน เพราะคนรับสารนั้นหลากหลายและไม่ได้มีข้อมูลเท่าที่เรามี จะพูดเรื่องไหนก็ต้องดูด้วยว่าเหมาะกับคนฟังไหมหรือทำอย่างไรให้เข้าใจง่าย ไม่ฉลาดเคลื่อน แต่ถ้าสื่อสารกับคนในพื้นที่ ก็จะเป็นอีกแบบ เหมือนผมเองจะได้เปรียบเพราะสามารถสื่อสารกับเขาด้วยภาษาท้องถิ่น และศัพท์แสงต่าง ๆ ก็ย่อยให้เข้าใจได้ ในทางกลับกันถ้าใช้ศัพท์ยาก ๆ มาโน้มน้าว ถึงแม้จะมีเป้าประสงค์ดี ก็อาจกลายเป็นปัญหาได้ ยกตัวอย่างเช่นจะอธิบายให้เห็นภาพว่าทะเลกับโลกสัมพันธ์กันอย่างไร ด้วยการบอกว่าทะเลสร้างโอโซนให้กับโลกอย่างนั้นอย่างนั้นคือมันจับต้องไม่ได้ มันดูห่างไกลจากตัวของชาวบ้านหรือคนทั่วไป”

“ต้องเริ่มจากที่สมมุติถ้าเราจะโฟกัสเอาตรงที่เกี่ยวข้องเป็น stakeholder ของทะเลจริง ๆ แล้วก็วิ่งเข้าหาคนเหล่านั้น ทำความเข้าใจสื่อสารกับพวกเขาไม่ต้องเอาคนทั้งประเทศหรือว่าคือให้มันตรงจุดตรงประเด็น หลังจากนั้นเดี๋ยวมันก็จะค่อย ๆ ไปเองเหมือนที่ผมทำแรก ๆ คือถ้าเราสนใจแต่คนที่คิดเหมือนเรา เราก็จะไม่ได้อะไรเลย แต่ถ้าเราไปหาคนที่รู้จัก คนที่เขาดีกับเราพร้อมจะช่วยเหลือเรา ถึงแม้เค้าไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจอะไรแต่พอลากเขามาได้ให้มีส่วนร่วมเล็กน้อยเค้าก็จะเริ่มคิดขึ้นมา พอเริ่มได้นั่งฟัง ผมเห็นประโยชน์จากกลุ่มเล็กๆ เค้าก็ไปขยายได้ เรื่องการสื่อสารมันเลยเป็นอะไรที่ถ้าเราหาคนคนที่ง่ายเรียบง่ายให้มันตรงประเด็นไม่ได้”

นอกจากเรื่องการสื่อสารแล้ว บังเอิญยังย้ำว่าการดูแลทะเลเชิงป้องกันนั้นคุ้มและดีกว่าการมาตามแก้ปัญหาที่หลังมาก เพราะการป้องกันมีต้นทุนต่ำและทำได้ง่ายกว่า และหลายความท้าทายก็สามารถคาดการณ์เพื่อรับมือได้ เช่น ถ้าป้องกันเรื่องทิ้งสมอกก็ต้องทำทุน แคนนี่เองไม่ได้มีอะไรซับซ้อน แต่การทำสิ่งพวกนี้ก็ต้องอาศัยทรัพยากรการเงินและทรัพยากรบุคคล เช่นนั้นเองเจ้าหน้าที่รัฐที่มีอยู่ในมือก็อยากให้อัดสรรมาทำในเรื่องการป้องกันอย่างเพียงพอด้วย

บทสนทนากับบังเอิญเกือบครึ่งชั่วโมงฉายภาพเรื่องราวมากมายเกี่ยวกับการทำงานเพื่อท้องทะเลไทย ทั้งความหวัง ความจริง และอุปสรรคท้าทาย แม้เป็นเพียงเรื่องราวของคนกลุ่มเล็ก ๆ แต่สะท้อนภาพแทนของการทำงานภาคประชาชนเพื่อทะเลไม่น้อย และไม่อาจปฏิเสธได้ว่านี่คือความพยายามและศรัทธาแรงกล้าที่กำลังเดินทางไปพร้อมกับขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อทะเลในที่อื่น ๆ ทั่วโลก บนเส้นทางสู่การบรรลุ SDGs ในอีก 5 ปี ข้างหน้า โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 14 ทรัพยากรทางทะเล ซึ่งมีโจทย์ที่คิดร่วมสมัยมากมาย ตั้งแต่ผลกระทบจากโลกรวน ประมงทำลายล้าง ไปจนถึงการกัดเซาะชายฝั่ง ท่ามกลางวิกฤติและความไม่แน่นอนเช่นนี้ Reef Guardian Thailand จึงเป็นอีกหนึ่งแรงขับที่จะช่วยต่อลมหายใจให้ทะเลไทยและโลก

ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ

#SDG13 การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

– (13.1) เสริมภูมิทัศน์ทางกายภาพและขีดความสามารถในการปรับตัวต่ออันตรายและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับภูมิอากาศในทุกประเทศ

#SDG14 ทรัพยากรทางทะเล

– (14.1) ป้องกันและลดมลพิษทางทะเลทุกประเภทอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะจากกิจกรรมบนแผ่นดิน รวมถึงขยะในทะเลและมลพิษจากธาตุอาหาร (nutrient pollution) ภายในปี พ.ศ. 2568

– (14.2) บริหารจัดการและปกป้องระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืนเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบทางลบที่มีนัยสำคัญ รวมถึงโดยการเสริมภูมิทัศน์ทางกายภาพและปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟู เพื่อบรรลุการมีมหาสมุทรที่มีสุขภาพดีและมีผลิตภาพ ภายในปี 2563

– (14.5) ภายในปี พ.ศ. 2563 อนุรักษ์พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งอย่างน้อยร้อยละ 10 โดยให้เป็นไปตามกฎหมายระหว่างประเทศและภายในประเทศ และอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่ดีที่สุดที่มีอยู่

#SDG17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

– (17.17) สนับสนุนและส่งเสริมหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาครัฐ-ภาคเอกชน และประชาสังคม สร้างบนประสบการณ์และกลยุทธ์ด้านทรัพยากรของหุ้นส่วน

SDGs in Action

interview

ยุคที่เมืองกำลังเผชิญกับความท้าทายจากการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และปัญหาที่ซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นการจราจรที่ติดขัด ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรพื้นฐาน การใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ (GIS) กำลังกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเมืองให้เป็นที่น่าพอใจที่ยั่งยืน พื้นที่ว่างที่เคยถูกมองข้าม กลับกลายเป็นทรัพยากรที่เต็มไปด้วยศักยภาพเพื่อการพัฒนา ไม่เพียงแค่นั้นในการปรับปรุงพื้นที่สาธารณะ แต่ยังเป็นพื้นที่ในการสร้างสรรค์โอกาสใหม่ ๆ ในการพัฒนาเมืองให้สามารถรองรับความต้องการของผู้อยู่อาศัยได้

SDGs in Action ฉบับนี้ ชวนสำรวจการทำงานของ “นักภูมิศาสตร์เมือง พอมต GIS” คุณอดิศักดิ์ กัททะเมืองลี รองผู้อำนวยการศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง หรือ Urban Design and Development Center (UddC) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้นำความคิดสร้างสรรค์และแรงบันดาลใจในการใช้ข้อมูล GIS มาวิเคราะห์และออกแบบพื้นที่ เพื่อพัฒนาเมืองให้ตอบสนองต่อผู้คนอย่างรอบด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มาร่วมบอกเล่าประสบการณ์ มุมมอง และความท้าทายที่ได้เผชิญตลอดสิบกกว่าปีบนเส้นทางของนักพัฒนาเมือง

01 จุดเริ่มต้นจากความสนใจส่วนตัว สู่เส้นทางพัฒนาเมือง

สนทนากับ คุณอดิศักดิ์ กัททะเมืองลี รองผู้อำนวยการศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง (UddC) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ย้อนเล่าถึงจุดเริ่มต้นเส้นทางการทำงานด้านการพัฒนาเมืองจาก “ความสนใจส่วนตัว” ที่มีอยู่เป็นทุนเดิม หลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรี ด้านภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงเข้ามาศึกษาต่อปริญญาโท ด้านการวางผังและพัฒนาเมือง ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณอดิศักดิ์ มองว่าการทำงานด้านพัฒนาเมืองเป็นการนำความรู้ด้านภูมิศาสตร์ที่มีอยู่เดิมมาต่อยอดอย่างเป็นรูปธรรมร่วมกับความรู้ด้านการวางผังและพัฒนาเมือง โดยเฉพาะความเข้าใจเรื่อง ‘พื้นที่’ และ ‘ผู้คน’ ซึ่งสองสิ่งนี้เชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้ง ทั้งยังเป็นหัวใจของการออกแบบเมืองที่ตอบสนองต่อชีวิตของผู้คน

ด้วยแพชชั่นของนักภูมิศาสตร์เมือง สู่การออกแบบชีวิตในเมืองด้วยข้อมูลเชิงพื้นที่

หลังเรียนจบปริญญาโทเมื่อปี 2558 จึงได้ร่วมงานกับ UddC ที่ขณะนั้นก็เพิ่งก่อตั้งได้ไม่นาน เป็นช่วงตั้งต้นขององค์กรอยู่ในระยะเริ่มวางแนวทางการทำงาน ทำให้ได้มีโอกาสร่วมสร้างฐานคิดและแนวปฏิบัติร่วมกับทีมช่วงเริ่มแรก “UddC เพิ่งก่อตั้งก่อนหน้าผมประมาณหนึ่งปี ซึ่งจุดประสงค์ของการตั้งองค์กร ก็เพื่อสร้างพื้นที่ทดลองหรือ ‘Sandbox’ สำหรับคนรุ่นใหม่ที่จะจบจากสาขา Urban Design ซึ่งเป็นวิชาชีพที่ใหม่มากในประเทศไทย ณ ขณะนั้น” คุณอดิศักดิ์กล่าว

ก้าวแรกใน UddC กับภารกิจพัฒนาเมือง - การร่วมงานกับศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมืองหลังเรียนจบ เขาเล่าว่าด้วยแนวคิดของ UddC คือการจำลองรูปแบบการทำงานคล้าย Studio ในต่างประเทศ เพื่อให้บัณฑิตที่จบจากภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาฯ ได้สัมผัสโลกของการทำงานจริง และเข้าใจว่าการฟื้นฟูหรือพัฒนาเมืองนั้นมีความเชื่อมโยงกับงานหลากหลายมิติ โดยการจัดตั้งศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง หรือ Urban Design and Development Center ซึ่งเกิดจากความร่วมมือระหว่างจุฬาฯ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เขาอธิบายเพิ่มเติมว่า “โครงการแรก ๆ ที่ทำก็เช่นการวางผังระบบพื้นที่ชั้นในกรุงเทพฯ หรือเรียกกันว่า ‘ผังกรุงเทพ 250’ และโครงการ GoodWalk หรือ ‘เมืองเดินได้-เมืองเดินดี’ ที่มุ่งเน้นการสร้างสุขภาวะให้กับคนในเมือง”

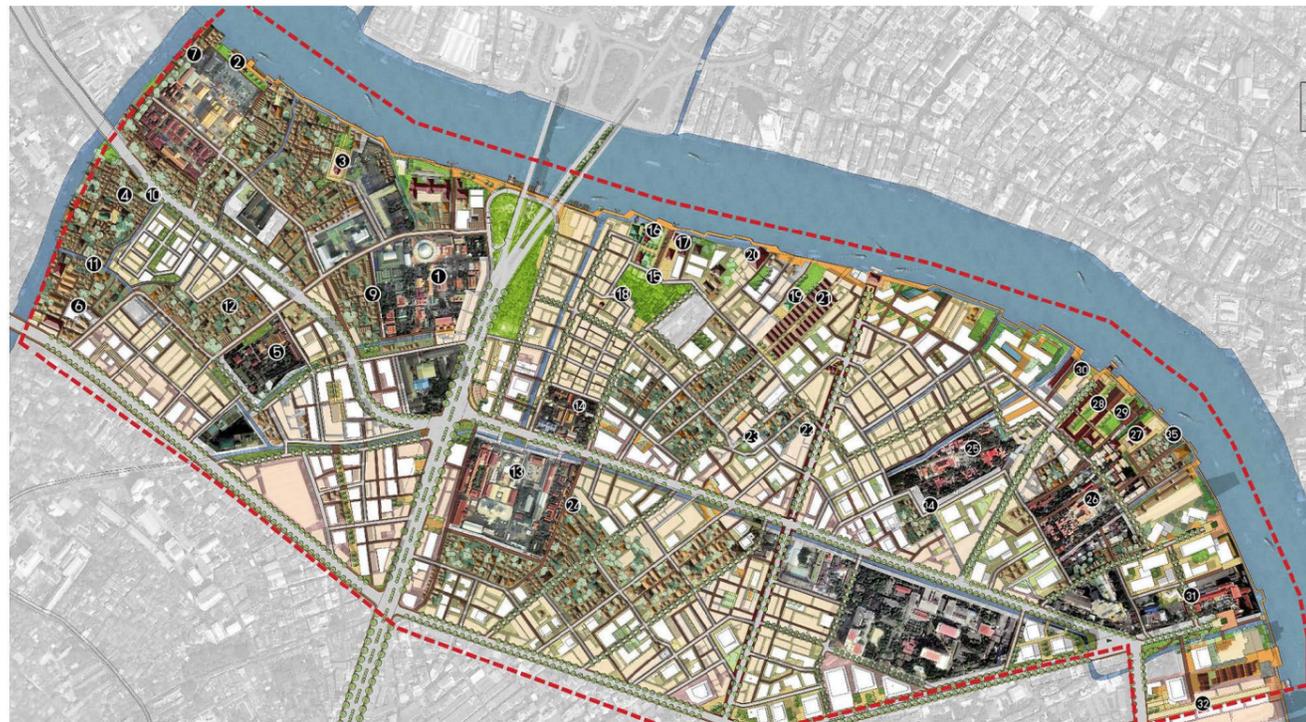
โดยภารกิจหลักของ UddC ช่วงตั้งต้นคือการเปลี่ยนมุมมองต่อการวางผังและการพัฒนาเมือง จากเดิมที่ยึดแนวคิดแบบ Top-down ที่มีนักผังเมืองเป็นผู้กำหนดทิศทางทั้งหมด ต่อยอดไปสู่แนวทางใหม่ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากประชาชนและทุกภาคส่วนมากขึ้น “เราเชื่อว่าการพัฒนาเมืองไม่สามารถขับเคลื่อนโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้อีกต่อไป เพราะเมืองเป็นของทุกคน ฉะนั้นต้องสร้างการมีส่วนร่วมจากหลากหลายภาคี ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และชุมชนในเมืองเอง ซึ่ง UddC ทำหน้าที่เป็นแกนกลางเชื่อมประสานความร่วมมือเหล่านี้เข้าด้วยกัน” คุณอดิศักดิ์กล่าว

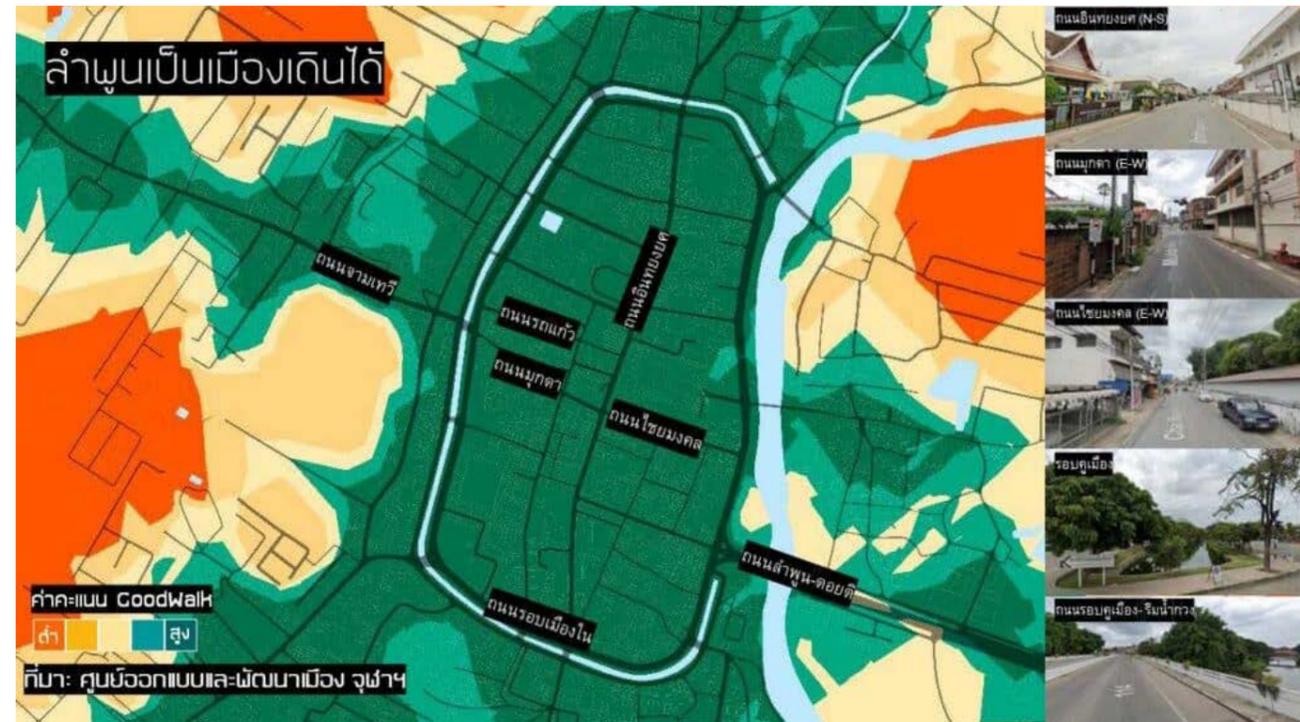
จาก ‘ผังกรุงเทพฯ 250’ ถึง ‘เมืองเดินได้ เมืองเดินดี’ เส้นทางการใช้ข้อมูลขับเคลื่อนเมือง ของพอมตแห่ง GIS

คุณอดิศักดิ์ กัททะเมืองลี
รองผู้อำนวยการ UddC จุฬาฯ

ภาพที่ 1 โครงการกรุงเทพฯ 250 ระยะที่ 1 (Bangkok250 Phase 1)
ที่มา : Urban Design and Development Center

ภาพที่ 1 โครงการ “เมืองเดินได้-เมืองเดินดี”
ที่มา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

02 การขับเคลื่อนเชิง “พื้นที่” และ “ประเด็น” เพื่อออกแบบเมืองให้ตอบโจทย์ผู้คน

จากความสนใจส่วนตัวสู่เส้นทางการพัฒนาเมืองตลอดระยะเวลาสิบกว่าปีที่ผ่านมา เพื่อสร้างเมืองให้ตอบโจทย์ต่อผู้คน **คุณอดิศักดิ์** กล่าวว่าด้วยแนวทางการทำงานของ UddC ที่ตอบโจทย์ต่อวิสัยทัศน์ ภายใต้หมุดหมายหลักสำคัญ คือ 2 ประการหลัก คือประการแรก เราทำงานเพื่อ “การขับเคลื่อนเชิงพื้นที่” และสอง “การขับเคลื่อนเชิงประเด็น” ซึ่งช่วงระยะแรกเริ่มเราตั้งต้นการพัฒนาเขตพื้นที่กรุงเทพฯ เป็นหลัก อย่างเช่น การฟื้นฟูย่านกะดีจีน-คลองสาน หรือการพัฒนาย่านพระโขนง-บางนา (สุขุมวิทใต้) เป็นการดำเนินโครงการฟื้นฟูย่านเมืองเก่าให้หน้าอยู่ ผ่านการวิเคราะห์แนวโน้มการใช้ชีวิตของผู้คนในเมือง มองถึงภาพอนาคต และร่วมวางแผนกับหลากหลายภาคส่วน ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นที่ความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นที่ดำเนินการอย่างเข้มแข็ง ตามวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้ คือ เชื่อมย่านสู่เมือง สร้างเมืองสู่วิถีชีวิตใหม่

กรุงเทพฯ สู่เมืองในภูมิภาค - เมื่อการดำเนินงานเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่กรุงเทพฯ จึงนำแนวทางนี้ขยายไปสู่เมืองในภูมิภาคและจังหวัดอื่น ๆ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ร้อยเอ็ด และขอนแก่น ตลอดระยะเวลาการทำงานสิ่งที่เห็นชัดเจนขึ้นก็คือแนวโน้มของการพัฒนาเมืองในปัจจุบันที่แสดงให้เห็นว่าโอกาสในการขับเคลื่อนการพัฒนาไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในเมืองหลวงอีกต่อไป เมืองหลักในภูมิภาคต่าง ๆ ล้วนมีศักยภาพและความพร้อมเช่นกัน จึงเป็นเหตุผลให้ UddC เลือกละขยายการทำงานออกไปครอบคลุมหลายพื้นที่เพิ่มขึ้น

เมืองเดินได้-เมืองเดินดี

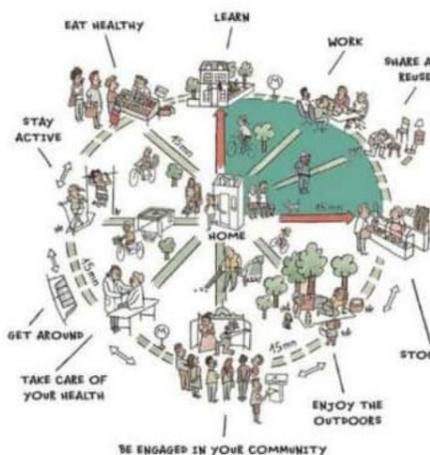

UDDC, 2015

ทั้งนี้ หากมองมิติของการขับเคลื่อนเชิงประเด็น เรามองว่า “พื้นที่” เป็นจุดตั้งต้น (Area-based) โดยมุ่งพัฒนาหรือค้นหาโครงการที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทความต้องการ และศักยภาพของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อให้การออกแบบและพัฒนาเมืองตอบโจทย์ผู้คนในพื้นที่ให้ได้มากที่สุด ซึ่งนอกจากการขับเคลื่อนในเชิงพื้นที่แล้ว อีกหนึ่งแนวทางที่สำคัญคือ “การขับเคลื่อนเชิงประเด็น” เช่น โครงการส่งเสริมการเดินเท้าในเมือง (เมืองเดินได้-เมืองเดินดี) หรือขับเคลื่อนการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ซึ่งล้วนสะท้อนโจทย์สำคัญเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและความเป็นอยู่ของประชาชนในเมืองโดยตรง

เมือง 15 นาที

Moreno, C, 2019

อย่างไรก็ดี ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานของ UddC ได้พัฒนาองค์ความรู้จนสามารถจัดกลุ่มแนวทางการทำงานออกเป็น 4 คลัสเตอร์หลัก และแบ่งแนวทางเป็น “การทำงานเชิงพื้นที่” และ “การขับเคลื่อนเชิงประเด็น” อย่างชัดเจน โดยระดับเชิงพื้นที่ตัวอย่าง เช่น โครงการริมน้ำยานนาวา เป็นการฟื้นฟูและการพัฒนาพื้นที่ริมน้ำ แม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณสะพานตากสิน วัดยานนาวา อุตุเรือกรุงเทพฯ องค์การสะพานปลา โดยเป็นพื้นที่ที่ถูกออกแบบเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านแนวคิดการฟื้นฟูพื้นที่และการวางผังแม่บท (masterplan) อีกโครงการ

สำคัญ คือพื้นที่ฝั่งธนบุรี เช่น คลองสาน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของการขับเคลื่อนในระดับเมือง

ขณะเดียวกันในเชิงประเด็น UddC ได้ผลักดันหัวข้อที่เรียกว่า Research Themes หรือ การวิจัยแบบรวมตัวกัน และใช้ความสามารถแบบสหสาขาวิชาโดยตลอด ซึ่งหนึ่งในประเด็นที่องค์กรให้ความสำคัญคือ “Active Mobility” หรือการสัญจรอย่างกระฉับกระเฉง เช่น การเดิน การปั่นจักรยาน ร่วมกับการใช้ระบบขนส่งสาธารณะที่ไม่เพียงเกี่ยวข้องกับการออกแบบเมือง แต่ยังเชื่อมโยงกับสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมโดยตรง ดังนั้นจากจุดเริ่มต้นในฐานะหัวข้อวิจัยของวันนี้อย่าง Active Mobility ได้กลายเป็น “ประเด็นสาธารณะ” ที่มีการสื่อสารอย่างต่อเนื่องในระดับนโยบายเมือง และได้รับการพูดถึงในแวดวงการเมืองและการพัฒนาเมืองอย่างกว้างขวางขึ้น ผ่านโครงการเมืองเดินได้ เมืองเดินดี ซึ่งส่งเสริมและดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องกว่า 10 ปี

03 การกิจสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อชีวิตผู้คน จากโครงการทดลองสู่การเปลี่ยนเมือง

เมื่อเมืองเปลี่ยน วิถีชีวิตผู้คนก็เปลี่ยนตาม การพัฒนาเมืองคือกุญแจสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต UddC จึงเดินทางสร้างผลกระทบเชิงบวก ผ่านการลงมือทดลองจริง เพื่อจุดประกายการเปลี่ยนแปลงที่ขยายสู่ระดับเมือง คุณอดิศักดิ์อธิบายว่าด้วยบทบาทสำคัญของ UddC คือการเป็น “แกนกลาง” ที่ประสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะการขับเคลื่อนประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นในระดับโลกแล้วเชื่อมโยงกลับมาถึงพื้นที่เมืองของประเทศไทย

โดยพยายามยกประเด็นที่ได้รับความสนใจระดับสากล เช่น เรื่องพื้นที่สีเขียวหรือการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่ร้างในเมือง ซึ่งประเด็นเหล่านี้มักถูกมองข้ามในอดีต เราดึงเข้ามาศึกษา วิเคราะห์ และพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายว่าเมืองควรจัดการหรือฟื้นฟูพื้นที่อย่างไร โดยทำหน้าที่เป็นหน่วยสนับสนุนและผลักดันให้ประเด็นเหล่านี้ได้รับความสนใจในวงกว้าง ทั้งระดับประชาชนทั่วไป หน่วยงานวิชาการ และผู้มีอำนาจตัดสินใจ ตัวอย่างเช่น ประเด็นเรื่องพื้นที่สีเขียว ที่ทำงานร่วมกับ สสส. ในการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ แล้วผลักดันต่อให้กับหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพหลัก เช่น กรุงเทพฯ ซึ่งต่อมาก็ขยับสู่การออกแบบนโยบาย ‘สวนสาธารณะ 15 นาที’ ที่สามารถเข้าถึงได้ในทุกย่านเมือง

ดังนั้นการดำเนินงานจึงครอบคลุมตั้งแต่การวิจัย การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนไปจนถึงการผลักดันประเด็นเข้าสู่เวทีนโยบาย โดยบทบาทหลักของการดำเนินการจริงยังคงอยู่ที่ “เมือง” หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง “เราทำงานด้วยความเชื่อมั่นในข้อมูล ใช้กระบวนการที่ขับเคลื่อนจากฐานข้อมูล (research-based) และการสื่อสารที่เข้าถึงได้ เพื่อให้ประเด็นสำคัญเหล่านี้ไม่จบอยู่แค่ในวงวิชาการ แต่สามารถนำไปขยายผลในพื้นที่จริงได้ ซึ่งเมื่อถึงจุดหนึ่ง เราจะส่งไม้ต่อให้กับภาคีที่มีหน้าที่รับผิดชอบ เช่น เมืองหรือท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง” คุณอดิศักดิ์กล่าว

ตัวอย่างโครงการทดลองสู่การเปลี่ยนเมือง Good Walk การขับเคลื่อนที่นำไปสู่ผลลัพธ์จริง เมื่อถามถึงโครงการที่เริ่มต้นแนวคิดจาก Sandbox แล้วสามารถนำไปสู่การขยายผลจริงอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในตัวอย่างที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากที่สุดคือ “Good Walk” ซึ่งเป็นโครงการที่ขับเคลื่อนประเด็นการเดินทางเท้าในเมือง ที่ได้ดำเนินงานต่อเนื่องยาวนานถึง 12 ปี และถือเป็นหนึ่งในความสำเร็จที่น่าภูมิใจของทีมีขับเคลื่อนเมือง ซึ่ง “เมืองเดินได้” ไม่ใช่แค่แนวคิดในหนังสือ แต่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในประเทศไทย แม้บริบทของเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ในเขตร้อนชื้น มีทั้งฝนและแดดจัด อันเป็นอุปสรรคที่หลายคนเคยเชื่อว่าเป็นข้อจำกัดของการเดิน เนื่องจากเมื่อสิบกว่าปีก่อน ไม่มีใครพูดถึงการเดินทางเท้าในฐานะกลไกการพัฒนาเมืองเลย ทุกคนเชื่อว่าเมืองไทยร้อนไป ฝนตกบ่อย ไม่มีใครอยากเดิน

ด้วยมายาคติข้างต้น ทีมีเริ่มสร้างองค์ความรู้ ใช้การเก็บข้อมูลจริงจากการสำรวจภาคสนาม เช่น การวัดระยะทางการเดินเฉลี่ยของคนกรุงเทพฯ ซึ่งพบว่าอยู่ที่ราว 800 เมตรต่อคน ซึ่งเป็นตัวเลขที่ไม่ต่างจากญี่ปุ่นหรือเมืองที่ส่งเสริมการเดินทางอย่างจริงจังในต่างประเทศ เป็นจุดเริ่มต้นของการผลักดันให้การเดินกลายเป็นประเด็นเชิงนโยบาย ทำให้หลังจากนั้นในระดับเมืองหลวงกรุงเทพฯ จึงได้นำแนวคิด “เดินได้ เดินดี” มาใช้จริงในการวางแผนนโยบายและการจัดการพื้นที่สาธารณะ เช่น การจัดระเบียบสายไฟลงดิน การปรับปรุงมาตรฐานทางเท้าให้กว้างและเรียบขึ้น และการใช้แนวทาง PPP (Public-Private-People Partnership) เพื่อสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการปรับปรุงพื้นที่ เช่น การเชื่อมทางขึ้นลงสถานีรถไฟฟ้าให้กลมกลืนกับพื้นที่ทางเท้าโดยไม่กีดขวางการเดินทาง สร้างพื้นที่ที่เดินได้ให้แก่ผู้คนสัญจร

จากนั้นโครงการได้ขยายผลจากกรุงเทพฯ ไปยังอีกกว่า 36 เมืองทั่วประเทศ ด้วยเป้าหมายเพื่อให้การเดินทางกลายเป็นส่วนหนึ่งของวาระเมือง (Urban Agenda) และนโยบายสาธารณะกลายเป็นรูปธรรม การร่วมมือกับภาคีต่าง ๆ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทำให้ประเด็นนี้ถูกผลักดันสู่เวทีระดับชาติ มีผลต่อทิศทางนโยบายทั้งในช่วงการเลือกตั้งระดับรัฐบาลและท้องถิ่น ก่อให้เกิดการ

ทำงานร่วมกับหุ้นส่วนในพื้นที่ เพราะทีมีขับเคลื่อนตระหนักดีว่าเราไม่ได้รับรู้ความคนในพื้นที่อย่าง “ถ้าเราไปทำที่ลำพูน เราก็จะทำงานร่วมกับกลุ่มในพื้นที่ เช่น Lamphun City Lab ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ถูกขึ้นมาพัฒนาเมืองของตัวเอง”

ดังนั้นแนวทางการขับเคลื่อนจึงไม่ใช่การเข้าไปแทนที่หรือกำหนดทิศทางจากส่วนกลาง แต่เป็นการใช้ทรัพยากรเดิม ทั้งทุนทางสังคม แนวคิด วัฒนธรรม หรือประเด็นที่ชุมชนสนใจมาต่อยอดและยกระดับเมืองอย่างกรณีของจังหวัดลำพูน เมืองที่มีต้นทุนทางวัฒนธรรมสูง และได้รับการยอมรับว่าเป็นเมืองอนุรักษ์ การเดินจึงไม่ใช่แค่ “เดินเพื่อไปทำงาน” แต่เป็น “การเดินทางที่เชื่อมโยงกับมรดกวัฒนธรรม” เช่น การเดินเที่ยววัด ชมเมืองเก่า หรือกิจกรรมเดินศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้วย

อีกหนึ่งบทเรียนสำคัญจากโครงการดังกล่าว คือการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งไม่ใช่แค่ฟังความเห็น แต่เป็นการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มคนเปราะบาง ภาคเอกชน ชุมชน และเจ้าของพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง เพราะการออกแบบเมืองที่ดีไม่สามารถเกิดจากมุมมองของคนเพียงกลุ่มเดียว ไม่ว่าจะเป็นนักออกแบบ ผู้บริหาร หรือแม้กระทั่งผู้ว่าราชการจังหวัดก็ตาม **“เมื่อทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เขาก็จะรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่จริง ๆ และพร้อมร่วมออกแบบพื้นที่ให้ตอบโจทย์กับทุกคน”** คุณอดิศักดิ์กล่าว ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่เพียงแค่การมีทางเท้าที่ดี หากแต่หมายถึงเมืองที่ใส่ใจความหลากหลาย เห็นความสำคัญของคนพิการ เด็กเล็ก ผู้สูงอายุ และผู้คนที่ใช้ทางเดินเป็นกิจวัตร ซึ่งเป็นหัวใจของเมืองที่น่าอยู่

04 ความท้าทายการทำงาน เรื่องเมือง เมื่อลงมือทำจริง กลับไม่ง่ายอย่างที่คิด

แม้จุดมุ่งหมายสำคัญ คือการสร้างเมืองที่น่าอยู่ แต่การลงมือทำยังคงพบข้อจำกัดมากมาย เมืองที่เอื้อต่อทุกกลุ่มคนไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยการปรับปรุงทางเท้าเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยความเข้าใจในความหลากหลายของผู้คน ว่าคุณความเป็นจริงปัจจุบันหลายเมืองของประเทศไทย มีการพัฒนาเชิงกายภาพที่ไม่สมดุลหรือเลือกมุ่งเน้นเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจอย่างเดียว กลายเป็นดาบสองคมที่สร้างผลกระทบต่อชีวิตผู้คนในเชิงลึก โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มักไม่ถูกพูดถึง ทำให้การพัฒนาเมือง ตอนนี้อยู่ที่สิ่งที่เรียกว่า ‘สมดุล’ เมื่อความสำคัญไปที่เศรษฐกิจ เราอาจมุ่งเน้นเรื่องเศรษฐกิจมากเกินไปจนหลงลืมมิติอื่น ทั้งสังคม สิ่งแวดล้อม หรือแม้กระทั่งชีวิตของผู้คนที่มักไม่มีเสียงในระบบเมือง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือโครงการขนาดใหญ่ เช่น การตัดผ่านของโครงสร้างพื้นฐานในบางพื้นที่ กลายเป็นตัวอย่างชัดเจนที่สะท้อนการออกแบบเมืองที่ละเลยเศรษฐกิจฐานราก ธุรกิจขนาดเล็ก ร้านค้าใต้สถานี หรือผู้ค้ารายย่อยที่เคยมีชีวิตชีวา กลับซบเซาลง เพราะการพัฒนาไม่ได้คำนึงถึง “ผู้คนที่เคยใช้พื้นที่เหล่านั้น” เท่าที่ควร

อีกมุมหนึ่งที่น่าเป็นห่วง คือการพัฒนาเมืองที่ละเลยกลุ่มคนที่ไม่ใช่พื้นที่ในเมือง เช่น แรงงานนอกระบบ คนไร้บ้าน หรือชุมชนริมแม่น้ำ ซึ่งมักไม่มีเสียง ไม่มีพื้นที่ทำกิจกรรม หรือแม้กระทั่งไม่มีชื่ออยู่ในแผนพัฒนาเมือง ซึ่งทำให้แนวคิด “เมืองที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ที่เคยเป็นวาทกรรมสำคัญทางการเมือง อาจยังไม่สะท้อนอยู่ในภาพจริงของเมืองหลายแห่ง การออกแบบที่ไม่ครอบคลุม ยิ่งซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำ ทั้งเชิงเศรษฐกิจ โอกาส และความมั่นคงของชีวิต

ดังนั้น เพื่อการพัฒนาเมืองที่สมดุลจำเป็นต้องยึด 3 แนวทางสำคัญ คือ **1) สร้างจิตสำนึกและความเข้าใจแก่สังคม** คนในเมืองควรมีความรู้พื้นฐานในการแยกแยะว่าจะใครคือการพัฒนาที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นบทบาทสำคัญของภาควิชาการ ไม่ใช่แค่ถามความคิดเห็นของชุมชนอย่างเดียว เพราะหากไม่มีหลักยึด การมีส่วนร่วมอาจกลายเป็นการสนับสนุนสิ่งที่ผิดโดยไม่รู้ตัว **2) สร้างกลไกเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นธรรม** การพัฒนาเมืองไม่ควรเป็นเรื่องของ “ใครได้ประโยชน์” ฝ่ายเดียว แต่ต้องสร้างรูปแบบที่ภาครัฐ ประชาชน และภาคเอกชนได้รับประโยชน์ร่วมกัน เช่น โครงการที่ภาคเอกชนอาจยอมปรับเปลี่ยนวิธีดำเนินการเพื่อสร้างพื้นที่สาธารณะหรือสิ่งแวดลอมที่ดีขึ้น ขณะที่ภาครัฐก็ได้ต้นทุนทางสังคมและทางการเมืองมากขึ้น และ **3) การใช้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจเชิงนโยบาย** การพัฒนาเมืองงบประมาณมักมีข้อจำกัด การตัดสินใจลงทุนต้องใช้ข้อมูล เช่น การเพิ่มพื้นที่สีเขียวไม่ควรหว่านทั่วเมืองโดยไม่คำนึงถึงบริบท ควรเลือก “โซนที่จำเป็น” เช่น พื้นที่สีเขียวในเขตที่มีประชากรหนาแน่นแต่ขาดแคลน ไม่ใช่ในพื้นที่ที่อิมตัวอยู่แล้ว เช่นนั้นการวางแผนทางที่เหมาะสมและการดำเนินงานอย่างมีเหตุผลหมายถึงเป็นกลไกสำคัญในการลดข้อท้าทายระหว่างกระบวนการพัฒนาเมืองได้

เหมือนกับแนวคิด ‘put the right man on the right job’ แต่ในที่นี้คือ ‘put the right project in the right area’ ดังนั้น การพัฒนาเมืองที่ดี ไม่ใช่แค่การทำทุกอย่างพร้อมกัน แต่คือการมองเห็นทุกด้าน แล้วจัดลำดับสิ่งที่ควรทำก่อน โดยอ้างอิงจากความต้องการของผู้คน และบริบทของพื้นที่นั้นอย่างรอบด้าน

“Put the right project in the right area” การพัฒนาเมืองที่ดีไม่ใช่แค่การทำทุกอย่างพร้อมกัน แต่คือการมองทุกด้าน จัดลำดับสิ่งที่ควรทำ อ้างอิงตามความเหมาะสมของผู้คนและพื้นที่

นอกจากนี้แม้จะมีแนวคิดหรือแผนงานที่ดีเพียงใด หากปราศจากกลไกที่เอื้อต่อการลงมือปฏิบัติอย่างแท้จริง ก็ยากที่จะเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน การขับเคลื่อนนโยบายเมืองในประเทศไทยนั้นสะท้อนชัดถึงความท้าทายที่เกินขอบเขตอำนาจของคนที่ทำงานในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะเมื่อเข้าสู่ขั้นตอนของการนำนโยบายไปปฏิบัติที่เปลี่ยนแนวคิดไปสู่การดำเนินงานจริง ที่อาจมีปัจจัยแทรกซ้อนการผลักดันนโยบายต่าง ๆ อย่าง “แรงกระเพื่อมทางการเมือง” ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของนักพัฒนาเมือง เพราะเมื่อการเมืองเปลี่ยนชั่วคราว ความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ หรือแม้แต่วัตถุประสงค์ ก็ต้องกลับมาเริ่มต้นใหม่อีกครั้ง กลไกของความสำเร็จจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับกระบวนการพัฒนาเท่านั้น แต่อยู่ที่เจตจำนงทางการเมืองด้วย

สิ่งที่ควรทำต่อจากนี้คือการพยายามสร้างความเข้าใจผ่านข้อมูล โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย เพราะหากมีข้อมูลเชิงประจักษ์ก็สามารถสร้างความเชื่อถือได้ ลดการถูกตีตราว่าเป็นโครงการของพรรคการเมืองเดิมที่ไม่ควรรับช่วงต่อ การขับเคลื่อนเชิงข้อมูล จึงช่วยให้สังคมมองเห็นคุณค่าของนโยบายอย่างเป็นกลาง โดยไม่ผูกมมมองกับฝั่งการเมืองใด และยิ่งช่วยรักษาให้โครงการดี ๆ จำนวนมากไม่ต้องหยุดชะงักลงด้วยเพียงเพราะปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม

05 ก้าวต่อไปของการพัฒนาเมืองในอนาคต แรงกระเพื่อมความร่วมมือคือคำตอบ

แม้การขับเคลื่อนเชิงข้อมูลจะช่วยสร้างความเข้าใจและลดอุปสรรคของการพัฒนาเมืองได้ แต่การพัฒนาเมืองคือกระบวนการที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับทุกภาคส่วน การสร้างความร่วมมือจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการงานให้เกิดผลสำเร็จอย่างยั่งยืน

เมื่อถามถึงข้อกังวลกับการสานต่อภารกิจนี้ คุณอดิศักดิ์ตอบอย่างมั่นใจว่า “เมืองเป็นเรื่องของทุกคน” ไม่มีใครผูกขาด เพราะการพัฒนาเมืองไม่ใช่เรื่องไกลตัวเลย แต่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเราทุกคน เช่น การเดินทางที่ล่าช้า การเข้าถึงบริการพื้นฐาน หรือแม้แต่เรื่องเล็ก ๆ ที่เราอาจพบกันอยู่ทุกวัน ล้วนสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างของเมืองที่ต้องการการแก้ไข ซึ่งปัจจุบันทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้หลายรูปแบบ ไม่ว่าจะปรึกษาหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทักไลน์ หรือแม้แต่การแสดงความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะ หากมีใจและความตั้งใจ งานนี้เปิดกว้างเสมอ

เพราะสิ่งสำคัญของการทำงานในการพัฒนาเมือง คือการทำงานข้ามศาสตร์ ด้วยความท้าทายของเมืองในปัจจุบันที่ซับซ้อนเกินกว่าจะจัดการได้ด้วยความรู้จากศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง ความร่วมมือระหว่างผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขาคือกุญแจสำคัญในการออกแบบเมืองที่ตอบโจทย์ทุกมิติ ทั้งนี้เทคโนโลยีและข้อมูลมีความสำคัญอย่างมาก จึงไม่ควรถูกมองว่าเป็นภาระหรือสิ่งแปลกปลอม แต่ควรถูกนำมาใช้สนับสนุนการตัดสินใจ สร้างความเข้าใจและทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน

สุดท้ายนี้แม้งานด้านนี้จะไม่ใช่งานง่าย และอาจไม่เห็นผลลัพธ์ได้ในทันที แต่ทุกก้าวเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้น คือ “คุณูปการ” ที่จะส่งผลกระทบต่อสังคมในอนาคต และอาจกลายเป็นแรงกระเพื่อมที่สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นร่วมลุกขึ้นมาทำสิ่งเดียวกันได้เช่นกัน ซึ่งงานด้านนี้ไม่ใช่งานที่สร้างรายได้สูงหรือทำให้รวยได้ ดังนั้น คนที่อยู่กับงานลักษณะนี้ได้จริงต้องมีแพชชั่นอย่างล้นหลาม เพื่อจะยังอยู่และสร้างการเปลี่ยนแปลงต่อไป เพราะหากขาดความมุ่งมั่น งานเหล่านี้ก็จะไม่มีใครสานต่อ

“ เราไม่จำเป็นต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เสมอไป การเริ่มต้นจากประเด็นเล็ก ๆ และทำอย่างต่อเนื่อง อาจเป็นแรงกระเพื่อมที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้ผู้คนหันมาสนใจได้อย่างดีที่สุด ”

“ เราไม่จำเป็นต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เสมอไป เพราะการเริ่มต้นในประเด็นเล็ก ๆ และทำอย่างต่อเนื่อง อาจเป็นแรงกระเพื่อมที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้ผู้คนหันมาสนใจได้อย่างดีที่สุด ” คุณอดิศักดิ์กล่าวทิ้งท้าย

ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ

#SDG3 สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี

– (3.4) ลดการตายก่อนวัยอันควรจากโรคไม่ติดต่อให้ลดลงหนึ่งในสาม ผ่านทางการป้องกันและการรักษาโรค และสนับสนุนสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดี ภายในปี 2573

#SDG11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน

– (11.1) สร้างหลักประกันว่าทุกคนจะเข้าถึงที่อยู่อาศัยและบริการพื้นฐานที่พอเพียงให้ปลอดภัย และในราคาที่สามารถจ่ายได้ และยกระดับชุมชนแออัด ภายในปี 2573

– (11.2) ภายในปี 2573 จัดให้ทุกคนเข้าถึงระบบคมนาคมขนส่งที่ยั่งยืน เข้าถึงได้ ปลอดภัย ในราคาที่สามารถจ่ายได้ พัฒนาความปลอดภัยทางถนน โดยการขยายการขนส่งสาธารณะ โดยคำนึงถึงกลุ่มคนที่อยู่ในสถานการณ์ที่เปราะบาง ผู้หญิง เด็ก ผู้มีความบกพร่องทางร่างกาย และผู้สูงอายุ เป็นพิเศษ

– (11.3) ยกระดับการพัฒนาเมืองและขีดความสามารถให้ครอบคลุมและยั่งยืน เพื่อการวางแผนและการบริหารจัดการการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างมีส่วนร่วมบูรณาการและยั่งยืนในทุกประเทศ ภายในปี 2573

– (11.6) ลดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมต่อหัวประชากรในเขตเมือง รวมถึงการให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อการจัดการคุณภาพอากาศ การจัดการของเสียของเทศบาล และการจัดการของเสียอื่น ๆ ภายในปี 2573

– (11.7) จัดให้มีการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะสีเขียว ที่ปลอดภัยครอบคลุมและเข้าถึงได้ โดยถ้วนหน้า โดยเฉพาะผู้หญิง เด็ก คนชรา และผู้มีความบกพร่องทางร่างกาย ภายในปี 2573

– (11.a) สนับสนุนการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมระหว่างพื้นที่เมือง รอบเมือง และชนบท โดยการเสริมความแข็งแกร่งของการวางแผนการพัฒนาในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

#SDG16 ความสงบสุข ยุติธรรม และสถาบันเข้มแข็ง

– (16.7) สร้างหลักประกันว่าจะมีกระบวนการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบ ครอบคลุม มีส่วนร่วม และเป็นตัวแทนที่ดี ในทุกระดับการตัดสินใจ

– (16.10) สร้างหลักประกันว่าสาธารณชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและมีการปกป้องเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ตามกฎหมายภายในประเทศและความตกลงระหว่างประเทศ

#SDG17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

– (17.17) สนับสนุนและส่งเสริมหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาครัฐ-ภาคเอกชน และประชาสังคม สร้างบนประสบการณ์และกลยุทธ์ด้านทรัพยากรของหุ้นส่วน

SDGs in Action
interview

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดน้ำท่วมขนาดใหญ่เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2568 ที่ผ่านมา ซึ่งเป็นภัยพิบัติรุนแรงที่สร้างผลกระทบต่อประชาชนทุกกลุ่มทุกอาชีพ ทั้งเจ้าของธุรกิจร้านค้า หรือบริษัทต่าง ๆ ที่ได้รับความเสียหาย ลูกจ้างเสี่ยงถูกเลิกจ้างงาน เกษตรกรที่พื้นที่ทำกินถูกน้ำท่วมขัง ชาวประมงที่ต้องพึ่งพาระบบนิเวศทางทะเลที่สมบูรณ์ รวมถึงกลุ่มเปราะบางที่มีปัญหาด้านสุขภาพ เด็ก และผู้สูงอายุ ซึ่งอาจทำหายนทเท่าที่คิดกว่าคนทั่วไป จำเป็นต้องได้รับการดูแล พื้นฟู และเยียวยา ภายใต้นโยบาย 'ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ' (climate justice) อย่างครอบคลุม และไม่ถูกกีดกันออกจากระบบหรือกลไกการปรับตัวใด ๆ ของภาครัฐหรือภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

แม้แนวคิดข้างต้นถูกหยิบนำมาถกถึงบ้างแล้วในสังคมไทย แต่ยังไม่เห็นพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมมากนัก และเมื่อลองสำรวจอย่างจริงจังพบว่า 'Thai Climate Justice For All (TCJA)' โครงการภายใต้สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) ได้พยายามขับเคลื่อนและสื่อสารเรื่องนี้ให้เกิดขึ้นจริง SDG in Action ฉบับนี้ จึงชวน **คุณกฤษฎา บุญชัย** ผู้ก่อตั้ง TCJA และเลขาธิการ LDI มาแลกเปลี่ยนถึงที่มาที่ไป ภาพฝัน อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการทำงานเพื่อหนุนเสริมให้คนทุกกลุ่มถูกนับรวมในสมการของการตั้งรับและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

อย่างไรก็ดี แม้กลุ่มจะหลากหลายแต่จุดร่วมหนึ่งที่ทุกกลุ่มมีร่วมกันคือการทำงานเพื่อคุ้มครองสิทธิชุมชนและให้ความสำคัญกับความเปราะบางทางสภาพภูมิอากาศ TCJA จึงมีสองเรื่องนี้เป็นรากฐานหลัก โดยเน้นการคุ้มครองสิทธิชุมชนพร้อม ๆ กับผลักดันให้ภาครัฐและภาคเอกชนมีความรับผิดชอบในการสร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม หรืออื่นใดที่จะเป็นต้นเหตุให้เกิด climate change

01 **รวมกันเราอยู่ แยกหมู่เราตาย**

“สภาพการณ์ก่อนการเกิดขึ้นของ TCJA คือยังขาดหน่วยที่จะเชื่อมประสานเรื่องความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ เพราะแม้มีองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานเกี่ยวข้องกับ climate change จำนวนไม่น้อย แต่จะความสนใจต่อประเด็นนี้ในเรื่องเฉพาะ และต่างมีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มขับเคลื่อนประเด็นป่าชุมชน กลุ่มขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านพลังงานที่ยั่งยืน และกลุ่มติดตามปัญหามลภาวะจากอุตสาหกรรม”

คุณกฤษฎา เปิดบทสนทนาด้วยการย้อนทวนถึงวันที่ TCJA ยังไม่ตั้งไข่ ชี้ให้เห็นการก่อรูปจากจุดเล็ก ๆ มาสู่การรวมตัวเพื่อผนึกกำลังขับเคลื่อนเชิงระบบและเชิงลึก ก่อนเล่าต่อว่า “ในอดีตมีกลุ่มขับเคลื่อน climate justice เช่น ‘คณะทำงานโลกเย็นที่เป็นธรรม’ แต่ดำเนินการได้ไม่นานก็สลายตัวกันไป ช่องว่างการทำงานตรงนี้จึงเป็นจุดที่ทำให้ตัดสินใจริเริ่ม TCJA ขึ้น โดยใช้ ‘สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา’ ที่ตนทำงานอยู่เป็นหัวเรือหลักในการวางรากฐาน เพราะเป็นองค์กรที่มีทั้งความรู้และเครือข่าย โดยเฉพาะเรื่องการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน เรื่องป่าชุมชน และเรื่องความมั่นคงอาหาร จึงนำฐานตรงนี้มาสร้างโซ่ข้อกลางเชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ ที่ทำงานเชิงประเด็นให้มีเป้าหมายและเห็นภาพการทำงานเพื่อลดความเสี่ยงและตั้งรับปรับตัวต่อ climate change และผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างสภาพภูมิอากาศที่เป็นธรรมร่วมกัน กลุ่มเหล่านี้มีหลากหลายมาก เช่น มูลนิธิเกษตรยั่งยืนฯ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชน มูลนิธิบูรณะนิเวศ นักวิชาการด้านพลังงานที่ยั่งยืนและเป็นธรรม มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ทำงานกับกลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น”

02 **ภาพจริงของความไม่เป็นธรรม**

เมื่อภาพฝันชัดและรวมพลังเครือข่ายได้เข้มแข็งแล้ว ด้านต่อไปคือการสำรวจและทำความเข้าใจภาพจริงว่า ชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ในไทยกำลังเผชิญกับความไม่เป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศอย่างไรบ้าง โดยกรณีที่พบและเด่นชัดมากคือกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไร้หมุนเวียน เช่น กลุ่มกะเหรี่ยง ซึ่งคุณกฤษฎา เรียกกลุ่มนี้ว่าเป็น **‘ผู้รับผลกระทบที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้สร้างผลกระทบ’** โดยอธิบายเพิ่มเติมว่า “กลุ่มนี้เป็นจำเลยของรัฐและสังคม พวกเขาถูกกล่าวหาว่าเผาป่าทำให้เกิดไฟป่า ฝุ่น PM2.5 และเป็นต้นตอที่ทำให้เกิดโลกร้อน ทั้งที่ความเป็นจริงพวกเขามีบทบาทสำคัญอย่างมากในการปกป้องป่าที่เหลื่ออยู่ของประเทศไทย วิถีชีวิตและการเกษตรแบบไร้มลพิษในพื้นที่ปล่อยคาร์บอนเพียงส่วนน้อยหลายกระบวนการยังช่วยดูดซับคาร์บอนเสียด้วยซ้ำ ในทางกลับกันเมื่อเกิดภัยพิบัติที่มีสาเหตุมาจาก climate change เช่น น้ำท่วม ดินโคลนถล่ม พวกเขาจะได้รับผลกระทบโดยตรงและรุนแรงด้วย ดังเห็นตัวอย่างจากกรณีชุมชนกะเหรี่ยงหินลาด จังหวัดเชียงราย ที่ได้รับผลกระทบจากดินถล่ม ทั้งที่พวกเขามีส่วนอย่างมากในการช่วยรักษาป่ากว่าหมื่นไร่”

Thai Climate Justice for All

‘มานุษยวิทยา’ บุกเบิกความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศในไทย

คุณกฤษฎา บุญชัย
ผู้ก่อตั้ง TCJA และเลขาธิการ LDI

“

ภูมิปัญญาของชุมชน ที่มีอยู่ เดิมนั้นทำได้ดี แต่เมื่อโลกร้อน รุนแรงขึ้น TCJA และภาค ส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็น ต้องหาหนทาง เพิ่มขีดความสามารถของชุมชน

”

คุณกฤษฎา ชี้ว่ากลุ่มนี้ต้องได้รับการเสริมสร้างขีดความสามารถ ในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์โลกร้อนที่รุนแรงมากขึ้น โจทย์คิดที่เป็นรูปธรรมต่อไปก็คือจะดับหรือควบคุมไฟป่าอย่างไร ซึ่งความจริงความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่มีอยู่เดิมนั้นทำได้ ดี เพียงแต่เมื่อภาวะโลกร้อนรุนแรงขึ้น TCJA และภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องหาหนทางเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน มากยิ่งขึ้น พร้อมไปกับการผลักดันให้มันนโยบายคุ้มครองสิทธิของ ชุมชนท้องถิ่น

จากพื้นที่สูงสู่พื้นที่เมือง คุณกฤษฎา ชวนให้เห็นว่า ‘คนจนเมือง’ เป็นอีกกลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบจาก climate change โดยอธิบายว่า “ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสูง พบว่าความเหลื่อมล้ำของฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างเยอะมาก ดังนั้นแม้อยู่ในเมืองหลวงที่โครงสร้างพื้นฐานดีกว่าต่างจังหวัดก็ ไม่ได้หมายความว่าจะรอดจากภัยของ climate change ได้ โดยเฉพาะกลุ่มคนจนที่ไม่มีขีดความสามารถที่จะบรรเทาหรือหลีกเลี่ยง ได้ เช่น คนที่อาศัยในสลัม ผู้ประกอบอาชีพขับรถจักรยานยนต์ รับจ้าง และกลุ่มเด็กอ่อนในศูนย์เด็กเล็ก คนกลุ่มนี้แทบจะเข้าไม่ถึงทรัพยากรในการป้องกันตัวเองจากทั้งอากาศที่ร้อนหรือน้ำท่วม ที่มีความเสี่ยงสูงขึ้น”

“

อยู่ในเมืองหลวงก็ไม่ได้ หมายความว่า จะรอดจากภัย ของ Climate change โดยเฉพาะคนจนเมืองที่อาศัยใน สลัมแทบจะเข้าไม่ถึงทรัพยากร ในการป้องกันตัวเองจาก อากาศร้อนและน้ำท่วม

”

03 ผลกระทบความรู้ บนฐานสังคมศาสตร์

ปัญหาและความท้าทายที่ชุมชนต้องเผชิญไม่ว่าจะเป็นชุมชนในชนบท พื้นที่สูง หรือชุมชนเมือง จำเป็นต้องได้รับการจัดการโดยเร่งด่วนเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรง ขึ้น โดย TCJA ได้แสดงบทบาทในการมีส่วนร่วมหนุนเสริมชุมชนให้ สามารถตั้งรับปรับตัวต่อสภาพภูมิอากาศอย่างครอบคลุมมากที่สุด ผ่านกิจกรรมและโครงการจำนวนมาก โดยหนึ่งในโครงการเรือธงที่ สำคัญคือ “การเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ climate justice ให้แก่คนไทย”

“TCJA บุกเบิกการผลิตรายการนี้ด้วยมุมมองใหม่ โดยใช้ สังคมศาสตร์เป็นฐานรากที่สำคัญ สร้างสรรค์เนื้อหาที่ช่วยให้เข้าใจ ถึงความเชื่อมโยงของ climate justice กับสังคม วิถีชีวิต และ วัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ ในมิตินี้วัฒนธรรม พร้อมทั้งขับเคลื่อน ประเด็นในเวทีวิชาการเมืองผ่านมุมมองทางรัฐศาสตร์ที่ช่วยฉายภาพ ว่ากลไกหรือระบบใดมีปัญหามากและก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อการ จัดการหรือการปรับตัว โดยตัวอย่างบทความที่เผยแพร่ เช่น แนวคิด เรื่อง green colonialism ซึ่งองค์ความรู้แนวนี้ช่วยให้คนไทยเข้าใจ ความเชื่อมโยงระหว่าง climate change กับชีวิตของตัวเองมากขึ้น”

อีกหนึ่งกิจกรรมที่ TCJA จัดแล้วประสบผลสำเร็จคือการจัดเวที COP ภาคประชาชน ซึ่งเป็นเวทีสาธารณะที่จัดคู่ขนานกับเวที COP ระดับ โลก เป็นการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมติดตามประเด็น climate change อย่างเข้าใจ เกิดการแลกเปลี่ยนความเห็น นำข้อ เสนอแนะที่เป็นประโยชน์ไปต่อยอดเรียนรู้ต่อไป

ทั้งนี้ ผลงานที่ปรากฏบนเว็บไซต์และเฟสบุ๊คของ TCJA เป็นรูป ธรรมที่ชัดเจนซึ่งยืนยันว่าองค์กรแห่งนี้ได้ลงมือทำอย่างจริงจัง จัง ต่อการผลักดัน climate justice ให้เกิดในสังคมไทยอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะงานวิจัยที่หลากหลาย เช่น งานวิจัยเชิงปฏิบัติการ: การพัฒนา ศักยภาพกลุ่มชาติพันธุ์ (กะเหรี่ยง) เพื่อระบบอาหารที่ยั่งยืนท่ามกลาง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และ ข้อเสนอแนะประเด็นความยุติธรรม ทางสภาพภูมิอากาศต่อร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ พ.ศ. ซึ่งมีประโยชน์อย่างมากแก่การนำไปต่อยอดเรียนรู้ ปรับปรุงการปฏิบัติ และออกแบบนโยบาย

04

สร้างผู้นำเยาวชนเพื่อสานต่อ ความเป็นธรรมที่ยั่งยืน

นอกจากการส่งเสริมความรู้และแนวทางแก่คนทั่วไปแล้ว TCJA ยังให้ความสำคัญกับ ‘กลุ่มเยาวชน’ เป็นพิเศษ เพราะพวกเขาคือ คนที่จะเติบโตมาอยู่กับโลกอีกนานจึงเป็นพลังสำคัญที่ต้องมีบทบาท ในการสานต่อภารกิจการสร้างความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ

อย่างไรก็ดี คุณกฤษฎา เผยว่าปัจจุบันคนรุ่นใหม่ในประเทศไทย มองเห็นปัญหา climate change แต่รู้สึกว่ามีหวังเพราะคิดว่า ปัญหาใหญ่เกินไป เป็นปัญหาของโลก แล้วพวกเขาไม่สามารถทำ อะไรได้ ขณะเดียวกันพวกเขาก็ถูกสอนให้เข้าใจเพียงว่าหนทางที่ จะช่วยโลกได้นั้นมีอยู่ไม่กี่ทาง เช่น ลดถุงพลาสติก ประหยัดไฟฟ้า จัดการขยะ และถูกสอนให้เข้าใจว่าให้เน้นแก้ไขเพียงแค่ปรับ พฤติกรรมบุคคลทั่วไป แต่พวกเขาไม่ถูกชวนให้เข้าใจปัญหาเชิง โครงสร้างใหญ่กว่าจริง ๆ แล้ว 70% ของก๊าซเรือนกระจกนั้นมา จากอุตสาหกรรมพลังงานไม่ใช่ประชาชนทั่วไป ซึ่งจุดนี้จะช่วยให้ เข้าใจความเหลื่อมล้ำของสาเหตุและผลกระทบที่ถูกต้องและเชื่อมโยง และสามารถตั้งคำถามเพื่อมองหาแนวทางที่ตรงจุดมากขึ้น

“

เยาวชน ถูกสอนให้เข้าใจว่า หนทางที่จะช่วยโลกมีอยู่ไม่ กี่ทาง เช่น ลดถุงพลาสติก ประหยัดไฟฟ้า จัดการขยะ แต่พวกเขาไม่ถูกชวนให้เข้าใจ ปัญหาเชิงโครงสร้างจริงๆ

”

05 ‘กินง่าย’ และ ‘มีส่วนร่วม’ ญาแจสำคัญของ TCJA

ความมุ่งมั่นตั้งใจในการผลิตรายการและส่งเสริมพลังภาค ประชาชนและบทบาทเยาวชนหนุนเนื่องให้ TCJA เป็นที่รู้จักและ ยอมรับในฐานะองค์กรแนวหน้าของการขับเคลื่อน climate justice ในไทย เมื่อถามว่ามีปัจจัยใดบ้างที่เป็นแรงผลักดันให้ TCJA ทำงานได้อย่างต่อเนื่องและประสบความสำเร็จ คุณกฤษฎา เผย ว่ามีกุญแจที่สำคัญอย่างน้อย 2 ดอก ได้แก่ การย่อยเรื่อง climate change ให้กินง่าย และการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนแลกเปลี่ยนและมี ส่วนร่วมในการสร้างสรรค์องค์ความรู้

“TCJA ใช้แนวคิดทางมานุษยวิทยาและพยายามไม่ใช้ภาษาเชิง วิชาการในการสื่อสารพูดคุยกับชาวบ้าน ขณะเดียวกันเมื่อเข้าพื้นที่ ไปตามชุมชนต่าง ๆ เราจะพยายามเรียนรู้จากชาวบ้านว่าพวกเขา ได้รับผลกระทบจากสภาพดิน ฟ้า อากาศ ยังไง น้ำท่วม ฝน แล้ง ความร้อน ภัยพิบัติ ไปจนถึงปรากฏการณ์อื่น ๆ ที่เกิดขึ้น อย่างไม่รู้ เพราะโดยปกติชาวบ้านอยู่กับธรรมชาติ เช่น ชุมชนที่อยู่ กับแม่น้ำโขง ชุมชนที่อยู่กับป่า ชุมชนที่ทำเกษตร พวกเขา

เหล่านี้จะมีปัญหาที่ลุ่มลึกในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยวิถีชีวิต ความคุ้นชิน หรือความเข้าใจในแบบที่ต่างออกไปจากนักวิชาการ กระบวนการเช่นนี้เองที่เป็นเครื่องมือแบบนักมานุษยวิทยา หรือ โดยสรุปคืออย่าเอาแนวคิดของเรากระโจนเข้าไปบอกเขาหรือไปครอบงำเขา แต่ต้องเริ่มจากเรียนรู้สภาพ โลกทัศน์ของ และความ สัมพันธ์ของเขาที่มีต่อธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศ ว่าเขาดำรง ใจ มีแบบแผนชีวิตอย่างไร จากนั้นจึงชวนคุยหรือวิเคราะห์ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากบริบทของท้องถิ่นของเขาเอง”

อย่างไรก็ดี แม้ TCJA จะมีความก้าวหน้าในการขับเคลื่อนประเด็นที่ สนใจอยู่มาก แต่ก็ใช่ว่าจะไม่อุปสรรคความท้าทายใดเลย คุณกฤษฎา กล่าวไว้ว่า “เนื่องจากการบุกเบิกมุมมองใหม่และเป็นเรื่องที่คนไทย ส่วนใหญ่ยังไม่คุ้นเคย การจะเชื่อมโยงให้พวกเขาเข้าใจว่า climate กับ justice เกี่ยวกันอย่างไรจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ตรงนี้เราพยายามแก้ ด้วยการนำเสนอสิ่งที่เป็นรูปธรรมและเห็นภาพชัด เช่น ไฟป่า ฝุ่น PM2.5 แล้วเชื่อมโยงกับ climate change หรือตัวอย่างเรื่อง การเกษตร เราก็ฉายภาพให้เห็นว่าเกษตรกรนี้จะช่วยลดโลกร้อน อย่างเป็นรูปธรรมอย่างไร ก็จะเห็นว่าตัวของพวกเขาจะสามารถมีส่วนร่วมในการลด ผลกระทบ climate change ได้อย่างไรบ้าง”

“อีกข้อท้าทายคือการต้อง ‘ดิล’ กับความเข้าใจร่วมของสังคมที่คลาด เคลื่อน โดยเฉพาะเรื่องคาร์บอนเครดิต ซึ่งภาคเอกชนมักเสนอว่า เป็นแนวทางที่คุ้มค่าทั้งต่อตัวเอง ชาวบ้าน และสิ่งแวดล้อม เพราะ เมื่อชาวบ้านนำเครดิตมาขาย ภาคเอกชนก็จะได้เครดิต ชาวบ้านได้ เงิน และสิ่งแวดล้อมจะดีขึ้น แต่ TCJA มองว่านี่เป็นวิธีการพอกเขี้ยว แบบหนึ่ง เพราะคาร์บอนเครดิตที่ชดใช้เทียบไม่ได้กับคาร์บอนที่ เอกชนเหล่านั้นปล่อยออกมา แต่พวกเขายังคงได้ใบผ่านทางให้ปล่อย ได้อยู่เสมอ ขณะที่เงินที่ชาวบ้านได้รับต้องแลกมากับการสูญเสียสิทธิ ในการจัดการป่าชุมชนของตนเอง หรือมีสิทธิที่น้อยลงเพราะต้องปัน พื้นที่สิทธิให้เอกชนภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมและกำกับตัดสินใจ”

“แต่เรื่องนี้จะคัดค้านหรือเปลี่ยนให้คนเชื่อตามค่อนข้างยาก เพราะ มโนทัศน์ของคนจำนวนมาก ทั้งนักเศรษฐศาสตร์ ภาครัฐ หรือแม้แต่ ภาคประชาสังคมหลายองค์กร ก็ยังมองว่าคาร์บอนเครดิตเป็นโอกาส ของชุมชน ซึ่งเราเองก็เข้าใจบนพื้นฐานความจำเป็นของเขา แต่สิ่ง ที่เราทำคือเชื่อมโยงให้เห็นว่ากระบวนการไม่ได้จบแค่การได้เงิน แต่ จะตามมาด้วยปัญหาที่พัวพันอีกหลายอย่าง” คุณกฤษฎา เน้นย้ำ

06 ข้อเสนอแนะถึงเพื่อนร่วมทาง

ก่อนจบบทสนทนา คุณกฤษฎา ทั้งท้ายเป็นกำลังใจให้ทุกภาคส่วน ผู้เป็นดั่งเพื่อนร่วมทางที่ทำงานขับเคลื่อนการจัดการและตั้งรับปรับ ตัวกับ climate change พร้อมทั้งแนะนำ 3 เรื่องที่เรียนรู้จากการ ขับเคลื่อน TCJA โดยเรื่องแรกคือการเข้าใจสังคมและผู้คนที่ “อยาก ให้คนทำงานด้านนี้เริ่มจากการเข้าใจผู้คนในสังคมก่อน โดยเฉพาะ การออกแบบนโยบายต่าง ๆ ต้องทำให้คนทุกคนมีส่วนร่วม และคน เหล่านั้นต้องได้รับการส่งเสริมความเข้าใจเรื่อง climate change ว่า เกี่ยวข้องหรือกระทบต่อชีวิตพวกเขาอย่างไรในมิติต่าง ๆ”

ต่อมาคือการมอง climate justice ผ่านมิติที่หลากหลาย ทั้งความ ธรรมระหว่างรุ่น ความเป็นธรรมของผู้ก่อมลพิษกับประชาชน หรือ ความเป็นธรรมที่บุคคลชายขอบถูกละเมิดสิทธิไม่ได้รับความเป็น ธรรม โดยคุณกฤษฎา อธิบายเพิ่มเติมว่า “ที่ผ่านมานักสิ่งแวดล้อม กับนักสิทธิมีทำงานแยกจากกัน ไม่เข้าใจกัน และค่อนข้างพูดกัน คนละภาษา โดยนักสิ่งแวดล้อมมักจะพูดเรื่องความหลากหลายทาง ชีวภาพ การอนุรักษ์ หรือระบบนิเวศ ขณะที่นักสิทธิมีก็เน้นความสนใจ ไปที่เรื่องของสิทธิในนโยบาย สิทธิในการมีส่วนร่วม สิทธิมนุษยชน หรือสิทธิของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเหมือนจะอยู่กันคนละโลก แต่ตอนนี้โลก เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างยากจะแยกส่วน สิ่งแวดล้อมกับ สิทธิชุมชนและสิทธิของธรรมชาติเป็นเรื่องที่มีมิติคาบเกี่ยวกัน ดัง นั้นจึงต้องทำความเข้าใจประเด็นที่ตัดข้ามกัน”

และสุดท้ายคือต้องสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง โดยชี้ว่า “ความร่วมมือที่หลากหลายและกว้างขวางจะช่วยขับเคลื่อนนี้ให้ เคลื่อนออกไปไกลมากขึ้น เพราะมีทั้งนักเศรษฐศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ นักสังคมวิทยา นักศิลปะ นักสื่อสาร และนักเขียน มาร่วมด้วยช่วย กัน การนำเสนอความเข้าใจต่อความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ ก็จะถูกนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ แตกต่างมากขึ้น”

“

ตอนนี้โลกเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างยากจะแยกส่วน สิ่งแวดล้อมกับสิทธิชุมชนเป็น เรื่องที่มีมิติคาบเกี่ยวกัน ดังนั้นจึงต้องทำความเข้าใจ ประเด็นที่ตัดข้ามกัน

”

บทสนทนาของคุณกฤษฎา ครั้งนี้จึงไม่ใช่เพียงการฉายภาพว่า TCJA ทำอะไรเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไทยให้ตั้งรับปรับตัวต่อ สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงอย่างครอบคลุมบ้าง หากแต่นำพา ไปไกลถึงการสะท้อนภาพความจริงและภาพความฝันของการ ทำงานประเด็นนี้มีอุปสรรคท้าทายและโอกาสใดบ้างที่ขวางกั้น และเป็นแรงขับ สุดท้ายบทเรียนที่สำคัญ ซึ่งคุณกฤษฎาขีดเส้นได้ มาตั้งแต่ต้นจนจบคือ ‘การเพ่งพินิจ climate change อย่าง เข้าอกเข้าใจว่ากระทบต่อชีวิตผู้คนทุกกลุ่มอย่างไร’ และ ‘การ สร้างพลังของเครือข่ายที่เข้มแข็งเพื่อร่วมมือกันสร้างผลกระทบ ที่กว้างขวางให้ได้มากที่สุด เพราะ climate change มีมิติ ที่หลากหลายมาก’ สองเรื่องนี้จึงเป็นเสมือนใจความหลักของงาน ขับเคลื่อน climate justice ที่ไม่อาจลดทอนหรือถอดทิ้งไปจาก กระบวนคิดและแนวปฏิบัติได้

ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ

#SDG4 การศึกษาที่มีคุณภาพ

– (4.7) สร้างหลักประกันว่าผู้เรียนทุกคนได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึง การศึกษาสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนและการมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค ระหว่างเพศ การส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความสงบสุขและการไม่ใช้ความรุนแรง การเป็นพลเมืองของโลก และความชื่นชมในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการที่วัฒนธรรมมีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายในปี พ.ศ. 2573

#SDG13 การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

– (13.1) เสริมภูมิต้านทานและขีดความสามารถในการปรับตัวต่ออันตรายและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง กับภูมิอากาศในทุกประเทศ
– (13.2) บูรณาการมาตรการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในนโยบาย ยุทธศาสตร์และการวางแผน ระดับชาติ
– (13.3) พัฒนาการศึกษ การสร้างความตระหนักรู้และขีดความสามารถของมนุษย์และของสถาบันในเรื่อง การลดผลกระทบและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการเตือนภัยล่วงหน้า

#SDG17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

– (17.17) สนับสนุนและส่งเสริมหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาครัฐ-ภาคเอกชน และประชาสังคม สร้างบนประสบการณ์และกลยุทธ์ด้านทรัพยากรของหุ้นส่วน

SDGs in Action
interview

จากขยะสู่โอกาส

การผลักดันร่างกฎหมาย ‘เศรษฐกิจหมุนเวียน’ บนหลักความรับผิดชอบต่อผู้ผลิต

ดร.สุจิตรา วาสนาดำรงดี
สถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเทศไทยมีสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยมากกว่า 2,000 แห่งทั่วประเทศ แต่มีเพียงประมาณ 5% หรือราว 110 แห่งเท่านั้นที่ดำเนินการได้ถูกต้องตามหลักการและกฎหมาย สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างขนาดใหญ่ในระบบจัดการขยะของประเทศ โดยเฉพาะเมื่อกฎหมายไทยยังคงมุ่งแก้ปัญหาที่ “ปลายทาง” เป็นหลัก เห็นได้จากการเร่งสร้างเตาเผาขยะเพิ่มแทนการเสริมความเข้มแข็งจากต้นทาง ผ่านมาตรการลด คัดแยก และจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ในขณะที่ประเทศไทยยังขาดกลไกกฎหมายที่บังคับให้ผู้ผลิตและผู้บริโภค ซึ่งเป็นต้นตอของการก่อขยะต้องรับผิดชอบต่ออย่างจริงจัง ส่งผลให้ระบบการจัดการขยะยังไม่สามารถขับเคลื่อนได้ครบวงจรอย่างเท่าที่ควรจะเป็น

SDGs in Action ฉบับนี้ ชวนทุกคนมาร่วมติดตามเส้นทางและกระบวนการผลักดันกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียน ผ่านมุมมองของ **ดร.สุจิตรา วาสนาดำรงดี หรือ “อาจารย์ก๊ก”** นักวิจัยเชี่ยวชาญจากสถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้มากประสบการณ์ด้านการวิเคราะห์เชิงนโยบายและการจัดการขยะและของเสียอันตราย ผู้เชื่อว่าของเสียไม่ใช่ภาระ หากสามารถเปลี่ยนให้เป็นโอกาสได้ ผ่านกฎหมายและกลไกที่ออกแบบมาเพื่อเพิ่มมูลค่าจากขยะที่เป็นระบบ

01 เมื่อปัญหาขยะทำลายกรอบคิดเดิมของสังคม

บทสนทนากับนักวิชาการผู้ผลักดันกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนของไทย **ดร.สุจิตรา** เล่าถึงประกายความสนใจในการผลักดันกฎหมายด้านเศรษฐกิจหมุนเวียนว่า จุดตั้งต้นของการทำงานคือการศึกษาระบบการจัดการขยะมูลฝอย ทั้งบริบทของประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อทำความเข้าใจว่าประเทศต่าง ๆ แก้ไขปัญหาขยะอย่างไร และอะไรคือปัจจัยแห่งความสำเร็จ ทำให้พบว่าประเทศที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะ โดยเฉพาะประเทศพัฒนาแล้ว ล้วนใช้ **หลักการความรับผิดชอบต่อผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) ควบคู่กับแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy)** เป็นแกนหลักในการออกแบบระบบจัดการขยะ เพื่อลดปริมาณของเสียตั้งแต่ต้นทาง และเปลี่ยนขยะให้กลับมาเป็นทรัพยากรในระบบเศรษฐกิจ

เมื่อหันกลับมามองสถานการณ์ของประเทศไทย ภาพที่ปรากฏกลับสะท้อนความท้าทายอย่างชัดเจน เราพบว่าในแต่ละปี ประเทศไทยมีขยะมูลฝอยเกิดขึ้นใหม่ประมาณ 26 ล้านตัน และขยะจำนวนมากถูกนำไปกำจัดด้วยวิธีที่ไม่ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ไม่ว่าจะเป็นการฝังกลบหรือกำจัดอย่างไม่ถูกหลักวิชาการ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการสูญเสียทรัพยากรอย่างมหาศาล ทั้งในแง่วัตถุดิบพลังงาน และโอกาสทางเศรษฐกิจที่ควรสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ โดยรัฐต้องใช้งบประมาณจากภาษีประชาชนในการจัดเก็บและกำจัดขยะประมาณ 20,000 ล้านบาทต่อปี และยังคงเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในหลายพื้นที่ ทั้งด้านคุณภาพดิน น้ำ อากาศ และสุขภาพของประชาชน

ทั้งนี้ หนึ่งในโจทย์ใหญ่ที่ค้นพบคือ **กรอบกฎหมายด้านการจัดการขยะของประเทศไทยยังเน้นการจัดการที่ปลายทาง** โดยมองว่าขยะเป็นเพียงสิ่งที่จะต้องนำไปกำจัด มากกว่าการมองว่าเป็นทรัพยากร

“**หลักการ EPR คือการดึงผู้ผลิตกลับมารับผิดชอบต่อของเสียหลังการใช้งาน และเปลี่ยนขยะจากการให้กลายเป็นโอกาสของสังคม**”

ที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่หรือหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจได้ แนวทางดังกล่าวสวนทางกับปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น วิธีเดิม ๆ อาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาคืบต่อไป ทั้งยังไม่สอดคล้องกับมุมมองทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยเฉพาะแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน ที่มุ่งลดการสูญเสียทรัพยากรตั้งแต่ต้นทางจนถึงปลายทาง เพื่อให้ของเสียกลายเป็นทรัพยากรสร้างประโยชน์อีกครั้ง

ด้วยประสบการณ์การทำงานประเด็นขยะมาอย่างยาวนาน **ดร.สุจิตรา** จึงเห็นภาพชัดขึ้นว่าการวิจัยเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ในระยะยาว **หากต้องการแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นทาง จำเป็นต้อง “ขยับสู่การลงมือทำ”** เธอจึงหันมาผลักดันการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ ผ่านการปฏิรูปกฎหมาย จากความเข้าใจที่ตกผลึก เธอริเริ่มผลักดันร่าง **“พระราชบัญญัติเศรษฐกิจหมุนเวียน”** หรือเรียกสั้น ๆ ว่า **“พ.ร.บ. CE”** เพื่อให้เป็นกฎหมายแม่บทที่กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกภาคส่วนและบรรจุเครื่องมือเชิงนโยบายที่มีประสิทธิภาพในการจัดการผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์อย่างครบวงจรและนำไปสู่เป้าหมายระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน ร่างพ.ร.บ. CE จะเป็นกลไกสำคัญของการแก้ปัญหาขยะอย่างยั่งยืน ด้วยการดึงผู้ผลิตเข้ามามีส่วนรับผิดชอบต่อของเสียหลังการใช้งาน ลดภาระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเปลี่ยนปัญหาขยะให้กลายเป็นโอกาสของสังคม

02 ภาพจริงของความไม่เป็นธรรม

แม้กฎหมายจะมุ่งเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจไปสู่การจัดการทรัพยากรเชิงระบบ เพื่อรักษาการไหลของทรัพยากรตามแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน แต่หนทางในการขับเคลื่อนกลับไม่ง่ายนัก เพราะกรอบการจัดการขยะของไทยในทางปฏิบัติยังคงยึดติดกับการแก้ปัญหาที่ปลายทาง และฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นพฤติกรรมที่ยึดติดทั้งฝั่งผู้ผลิตและผู้บริโภค ที่ผ่านมาแนวทางหลักที่ถูกใช้จึงเป็นการกำจัดขยะโดยการฝังกลบและเตาเผาขยะ ซึ่ง **ดร.สุจิตรา** ขยายความว่าเมื่อระบบยังไม่ให้ความสำคัญกับการลดและคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทาง เตเผาจึงถูกมองว่าเป็น “ทางออกที่จำเป็น” ดังเช่นกรณีกรุงเทพมหานครที่มีแผนเพิ่มเตาเผาขยะอีกถึง 2 แห่ง มากกว่าการลงทุนพัฒนาระบบคัดแยกขยะและการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ในระดับท้องถิ่น ทั้งที่ประเทศไทยมีองค์ประกอบ

ส่วนท้องถิ่นเกือบ 8,000 แห่ง ซึ่งสามารถเป็นฐานสำคัญของระบบรีไซเคิลได้ และภายใต้กฎหมายปัจจุบัน ภาระส่วนใหญ่จึงตกอยู่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ต้องดูแลทั้งขยะอินทรีย์ ขยะชิ้นใหญ่ ขยะอันตราย ขยะอิเล็กทรอนิกส์ ไปจนถึงอุปกรณ์ประมงหรือยางรถยนต์ ทั้งที่หลายประเภทควรเป็นความรับผิดชอบของผู้ผลิตตั้งแต่ต้น สิ่งที่มีมูลค่าก็ถูกรับซื้อแบบไร้ระบบ ส่วนที่เหลือยังคงรั่วไหลสู่สิ่งแวดล้อม ชุมชน และทะเล

“ขยะ” จึงไม่ใช่เพียงปัญหา แต่คือสิ่งที่ตอกย้ำว่าประเทศวนอยู่กับการแก้ปัญหาแบบเดิม เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในระยะแรก สิ่งสำคัญคือการสร้างความเข้าใจร่วมกับทุกภาคส่วนต่อแนวทางการจัดการขยะอย่างยั่งยืนตามหลักการ ‘Waste Management Hierarchy’ หรือลำดับขั้นการจัดการขยะ ซึ่งชวนให้สังคมมองการจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การลดการเกิดขยะ การนำกลับมาใช้ซ้ำ การรีไซเคิล และใช้การกำจัดเป็นเพียงทางเลือกสุดท้าย เป้าหมายคือการลดของเสียที่ต้องฝังกลบให้น้อยที่สุด

เธอกล่าวว่าอย่างยุโรปและญี่ปุ่น ค่อย ๆ เปลี่ยนผ่านจากการมองขยะเป็นสิ่งที่ต้องกำจัด ไปสู่การออกแบบระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนอย่างจริงจัง ประเทศเหล่านี้พบว่ามีรีไซเคิลอย่างเดียวนั้นไม่พอ หากไม่ปรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ ไม่สร้างตลาดสำหรับวัสดุรีไซเคิล และไม่มีกฎหมายบังคับใช้ตลอดห่วงโซ่ พวกเขาจึงยกระดับกฎหมายให้เข้มข้นขึ้น กลายเป็นมาตรฐานใหม่ของโลกที่ทุกประเทศผู้ส่งออกต้องปรับตัวตาม ซึ่งภาพสะท้อนของประเทศพัฒนาแล้วพิสูจน์ให้เห็นว่าหากไม่มีกฎหมายที่กำหนดความรับผิดชอบของผู้ผลิตและผู้เกี่ยวข้องตลอดวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ ต่อให้แยกหรือรีไซเคิลมากแค่ไหนก็ไม่เพียงพอ เพราะขยะที่ออกแบบมาไม่ตั้งแต่นั้น ก็จะไม่สามารถหมุนเวียนกลับมาเป็นทรัพยากรได้จริง

“**อยากทำให้กระบวนการนิติบัญญัติเป็น พื้นที่ถกเถียงอย่างสร้างสรรค์ สร้างแนวร่วมมากกว่าการเผชิญหน้าให้เศรษฐกิจเดินหน้า พร้อมยืนบนเป้าหมายสิ่งแวดล้อมและสังคม**”

ดังนั้น ในฐานะนักวิชาการ ดร.สุจิตรา มุ่งทำหน้าที่สร้างกรอบแนวคิดของกฎหมาย (concept law) เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มองเห็น รับรู้ และทำความเข้าใจประเด็นการจัดการขยะอย่างรอบด้าน **เปิดพื้นที่ให้เกิดการถกเถียงอย่างสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะฝ่ายที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย สามารถนำข้อเสนอหรือร่างกฎหมายจากมุมมองที่แตกต่างมาเปรียบเทียบและแลกเปลี่ยนได้อย่างมีเหตุผล** โดยหวังว่ากระบวนการนี้ไม่เพียงช่วยยกระดับความเข้าใจเชิงนโยบาย แต่ยังวางรากฐานสำคัญให้การออกแบบกฎหมายสอดคล้องกับความเป็นจริงของภาคอุตสาหกรรมและสังคมในวงกว้าง

ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น คือการสื่อสารให้เห็นว่าหลักการเหล่านี้ไม่ใช่เพียงเรื่องเทคนิคทางกฎหมาย หากแต่คือการเปลี่ยนวิธีคิด จากการแก้ปัญหาที่ปลายทางไปสู่การจัดการตั้งแต่ต้นทาง และเปิดประตูให้ขยะก้าวข้ามสถานะของภาระกลายเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าในระบบเศรษฐกิจและสังคม จะเห็นว่าการจัดการขยะคือการเลือกทิศทางการพัฒนาของประเทศ ทั้งยังเป็นกุญแจสำคัญในการลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม สร้างสุขภาวะที่ดี และยกระดับขีดความสามารถเศรษฐกิจของประเทศ

03 ผลลัพธ์และบทเรียนการผลักดันเศรษฐกิจหมุนเวียนและ EPR

เมื่อบอกเล่ามาถึงตรงนี้ ดร.สุจิตรา อธิบายว่าบทเรียนสำคัญจากการผลักดันแนวคิดเศรษฐกิจหมุนเวียน (CE) และหลักความรับผิดชอบต่อผู้ผลิต (EPR) สะท้อนชัดว่าการแก้ปัญหาขยะของประเทศไทยไม่อาจพึ่งพาเพียงการคัดแยกจากประชาชนหรือการกำจัดปลายทางอีกต่อไป แต่ต้องยกระดับไปสู่การจัดการเชิงระบบตั้งแต่ต้นทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ การผลิต การบริโภค ไปจนถึงการจัดการหลังหมดอายุการใช้งาน เนื่องจากที่ผ่านมา ภาระการจัดการขยะถูกผลักไปอยู่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งที่ขยะจำนวนมากเป็นผลจากการออกแบบและการผลิตที่ไม่คำนึงถึงการหมุนเวียนทรัพยากร นำมาสู่ข้อสรุปเชิงนโยบายสำคัญว่า **รัฐต้องเข้ามาทำหน้าที่ “สร้างตลาด” และ “สร้างกติกา” อย่างจริงจัง** ผ่านกฎหมายแม่บทที่กำหนดทิศทางเดียวกันทั้งประเทศ ไม่ใช่ปล่อยให้การขับเคลื่อนเกิดขึ้นอย่างกระจัดกระจายและอาศัยความสมัครใจเป็นหลัก

จากที่เกริ่นถึงการศึกษานโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะญี่ปุ่นและสหภาพยุโรป เป็นภาพชัดชัดให้เห็นแล้วว่าความสำเร็จของเศรษฐกิจหมุนเวียนไม่ได้เกิดจากโครงการใดโครงการหนึ่ง แต่เกิดจากการออกแบบกฎหมาย โครงสร้างองค์กร และกลไกเศรษฐศาสตร์ที่ทำงานสอดประสานกัน โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่นที่มี “กฎหมายแม่บท” ที่วางเป้าหมายระยะยาวชัดเจน ควบคู่กับกฎหมายเฉพาะรายผลิตภัณฑ์ และมีหน่วยงานในกระทรวงสิ่งแวดล้อมที่มีศักยภาพเทียบเท่าระดับกรม (สำนักฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและหมุนเวียนทรัพยากร) ทำหน้าที่ขับเคลื่อนการหมุนเวียนทรัพยากรอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงงานด้านการกำจัดของเสีย

บทเรียนเหล่านี้สะท้อนว่าหากประเทศไทยต้องการเปลี่ยนขยะให้เป็นทรัพยากร ซึ่งการเปลี่ยนเศรษฐกิจหมุนเวียนจากแนวคิดสู่การปฏิบัติจริง จำเป็นต้องมีแนวทาง 3 ประการหลัก ได้แก่ 1) มีกฎหมายที่**ให้ภาครัฐมีอำนาจกำหนดแผนแม่บทและบังคับใช้ได้จริง** 2) มี**กลไกสถาบันที่ชัดเจน มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ และสั่งการข้ามกระทรวงได้** และ 3) **การใช้เครื่องมืออย่าง EPR เพื่อแบ่งเบาระยะท้องถิ่น และดึงผู้ผลิตและผู้บริโภคเข้ามาร่วมรับผิดชอบตลอดวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์**

อย่างไรก็ดี แม้ขณะนี้มองยังไม่ค่อยมี ‘จุดเปลี่ยน’ หรือเห็นผลลัพธ์อย่างชัดเจน แต่คือจุดเริ่มต้นสำคัญของการสร้างรากฐาน (Foundation) โดยเฉพาะการสร้างความเข้าใจในหมู่นักวิชาการ ซึ่งที่ผ่านมาความรู้เรื่องเศรษฐกิจหมุนเวียนและกลไกสำคัญยังมีจำกัด แต่ตอนนี้ได้การสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทำให้เกิดทีมวิชาการที่เรียนรู้และพัฒนาความ

เชี่ยวชาญร่วมกันอย่างต่อเนื่อง จากผู้ที่ไม่เคยศึกษาประเด็นนี้ กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจหมุนเวียนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ร่างพระราชบัญญัติเศรษฐกิจหมุนเวียนจึงไม่ได้เป็นเพียงเอกสารเชิงเทคนิค แต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการผลักดันนโยบายสาธารณะในระยะต่อไป

สำหรับ ‘ผลลัพธ์ที่แท้จริง’ ดร.สุจิตรา มองว่าจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ **“กฎหมายผ่านกระบวนการรัฐสภา”** แม้เส้นทางข้างหน้ายังเต็มไปด้วยความท้าทาย โดยเฉพาะประเด็นการปฏิรูปเชิงโครงสร้างองค์กรหรือการจัดตั้งกลไกใหม่ที่ย่อมมีทั้งเสียงเห็นด้วยและเห็นต่าง แต่การออกแบบกฎหมายให้ครอบคลุมและครบถ้วนตั้งแต่ต้นคือการเตรียมฐานที่แข็งแกร่งสำหรับการเจรจาและปรับใช้ในขั้นต่อไป เพราะท้ายที่สุด การขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียนไม่ใช่ภารกิจของนักวิชาการหรือภาครัฐฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่เป็นกระบวนการร่วมของทั้งสังคม เพื่อออกแบบกติกาที่เหมาะสมกับบริบทประเทศไทยและนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

“**หลักการ EPR การเปลี่ยนแปลงยังไม่เกิดขึ้นทันที แต่เรากำลังสร้างรากฐานของความเข้าใจที่จะทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนเดินหน้าได้จริง**”

04 พันธุ์เพื่อการเปลี่ยนผ่านการศึกษา การสื่อสาร และ ‘CE Citizen’

การศึกษาและการสื่อสาร พันธุ์ที่มองไม่เห็น – ดร.สุจิตรา ตั้งใจให้ร่างกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนมีบทบาทด้านการศึกษาอย่างชัดเจน แม้จะเผชิญข้อจำกัดในการเขียนเป็นบทบังคับ แต่ยังคงพยายามผลักดันให้สร้างความรู้และความตระหนักรู้ไว้ตั้งแต่ในแผนแม่บท และมีตัวแทนจากกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมกำหนดทิศทาง เพราะแม้สังคมไทยจะคุ้นเคยกับแนวคิดการรีไซเคิล แต่ข้อมูลชี้ว่า**พฤติกรรมที่สำคัญกว่าคือ Reduce และ Reuse** ซึ่งยังมีสัดส่วนน้อยมากในสังคมไทย อาจต่ำกว่า 1% ด้วยซ้ำ ดังนั้นการผลักดันเศรษฐกิจหมุนเวียนจึงไม่อาจพึ่งกลไกตลาดอย่างเดียว แต่ต้องลงทุนอย่างจริงจังกับการสร้าง “CE Citizen” ผ่านการศึกษา การสื่อสาร และการสร้างแรงจูงใจเชิงระบบ ซึ่งเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายรองรับ และมีกลไกอย่าง EPR ที่นำเงินจากผู้ผลิตมาสนับสนุนการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ควบคู่ไปด้วย เพราะจากกรณีที่ผ่านมาอย่างการ “งดแจกถุงพลาสติก” สะท้อนชัดว่าเมื่อไม่มีการสื่อสารเชิงนโยบายที่ต่อเนื่องและชัดเจน ทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนจะสับสนและไม่ยั่งยืน โดยยิ่งตอกย้ำความจำเป็นของกฎหมายในการสร้างความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ ความท้าทายใหญ่คือปัจจุบันการขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียนยังอาศัย “ความสมัครใจ” ของภาคธุรกิจเป็นหลัก และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วนยังไม่ถูกร้อยเรียงให้ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ จึงต้องการแรงขับเคลื่อนจากการสื่อสารไปถึงภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างมาก ซึ่งเริ่มต้นจากภาคประชาสังคมในการเร่งความคืบหน้าของร่างพระราชบัญญัติเศรษฐกิจหมุนเวียน และชวนหาแนวร่วมเพิ่มเติม ไม่ใช่เพียงนักวิชาการ แต่รวมถึงผู้ที่มีทักษะด้านการสื่อสาร การลobbeying นโยบาย และการเชื่อมต่อกับภาคการเมืองและภาคธุรกิจด้วย

โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม ที่แม้มีความกังวลแต่ถือเป็นผู้เล่นที่ต้องเดินไปด้วยกัน เนื่องจากมีอิทธิพลเชิงนโยบายสูง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นภาคส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจหมุนเวียนเพื่อกลไกเป็นไปอย่างครอบคลุม จึงยืนยันจุดยืนว่าร่างกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียน “ฉบับประชาชน” ต้องดำเนินการครอบคลุมทั้งการลด ใช้ซ้ำ คัดแยก และรีไซเคิล ไม่ใช่มุ่งรีไซเคิลเพียงอย่างเดียว เจกเชนอดีต ซึ่งหากภาคอุตสาหกรรมมีมุมมองต่างก็สามารถเสนอร่างของตนได้ เราอยากสร้างกระบวนการนิติบัญญัติให้เป็นที่ถกเถียงกันได้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งพยายามขับเคลื่อนด้วยกลยุทธ์ที่ **“สร้างแนวร่วมมากกว่าการเผชิญหน้า เปิดให้ภาคธุรกิจขับเคลื่อนในมิติเศรษฐกิจ ขณะที่ร่างกฎหมายหลักยังคงยืนบนเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมได้อย่างครบถ้วน”**

05 ปมท้าทายเชิงโครงสร้าง เมื่อการลงมือทำไม่จ่ายอย่างที่คิด

เรื่องโครงสร้าง คืออีกหนึ่งปมท้าทายสำคัญ เนื่องจากกระทรวงมหาดไทยและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีสัญญาสัมปทานเตาเผาขยะซึ่งกำหนดปริมาณขยะขั้นต่ำที่ต้องป้อนเข้าสู่ระบบ สัญญาเหล่านี้อาจกลายเป็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่บั่นทอนแรงจูงใจของท้องถิ่นในการคัดแยกขยะและส่งต่อเข้าสู่ระบบรีไซเคิล ส่งผลให้การจัดการขยะยังคงผูกติดกับการกำจัดปลายทางเป็นหลัก ซึ่งแม้มีความพยายามขยายองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจหมุนเวียนและกลไกความรับผิดชอบของผู้ผลิตลงสู่ระดับภูมิภาคและจังหวัด แต่กระบวนการยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นอย่างการอบรมและเวิร์กช็อปที่จัดขึ้นร่วมกับหน่วยงานต่างประเทศอย่าง GIZ และกรมควบคุมมลพิษ เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เรียนรู้แนวคิดจากร่างกฎหมายบรรจุภัณฑ์ ทว่าการมีส่วนร่วมยังไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากยังไม่ถูกยกระดับเป็นนโยบายหลัก ประกอบกับข้อจำกัดด้านระยะทาง เวลา และทรัพยากรของท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม บทเรียนจากร่างกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมที่เคยเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในช่วงที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความท้าทายในกระบวนการเสนอและพัฒนาร่างกฎหมาย ซึ่งอาจเผชิญการแทรกแซงจากปัจจัยทางการเมืองหรือภาคเอกชน ส่งผลให้เนื้อหาถูกปรับแก้จนคลาดเคลื่อนจากเจตนารมณ์เดิม และไม่สามารถนำไปสู่การบังคับใช้หรือการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ในระยะต่อไป จึงมีแผนขยายความร่วมมือกับสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและหน่วยงานท้องถิ่น ผ่านการพัฒนาข้อเสนอตัวชี้วัด “จังหวัดสะอาด” และการเสริมสร้างศักยภาพให้กระทรวงมหาดไทยและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันว่า หากมีกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนและกลไก EPR สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ จะช่วยแบ่งเบาภาระการจัดการขยะของท้องถิ่นได้อย่างมีนัยสำคัญ ด้วยกลไก EPR ควบคู่กับศูนย์คัดแยกวัสดุ (MRF) จะเปิดทางเลือกใหม่ให้ขยะแห้งถูกนำกลับไปสร้างมูลค่าในระบบเศรษฐกิจ แทนที่จะถูกส่งเข้าสู่เตาเผา ขณะที่การเผาควรถูกจำกัดบทบาทไว้เฉพาะของเสียที่ไม่สามารถรีไซเคิลได้แต่มีค่าความร้อนสูงเท่านั้น เพื่อให้ระบบจัดการขยะของประเทศเดินหน้าไปสู่ความยั่งยืน

06 อีก 5 ปีข้างหน้า กฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนกับพลังการมีส่วนร่วม

เมื่อคลี่คลายปมที่กล่าวมาได้ เป้าหมายในอีก 5 ปีข้างหน้าเราอาจเห็นความเปลี่ยนแปลงชัดเจนขึ้น นั่นคือการผลักดันกฎหมายเศรษฐกิจหมุนเวียนให้ผ่านกระบวนการนิติบัญญัติ ควบคู่กับการเตรียมความพร้อมขององค์กร กลไกกองทุน และโครงสร้างการบังคับใช้ให้เดินหน้าไปพร้อมกัน **ภารกิจเร่งด่วนที่สุดในวันนี้จึงไม่ใช่เพียงการรณรงค์เชิงแนวคิด หากแต่คือการทำให้ร่างกฎหมายแข็งแกร่ง มีรายละเอียดพร้อมใช้งาน และได้รับการหนุนเสริมด้วย “งบประมาณ” และ “คน” เพื่อให้การเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจหมุนเวียนเกิดขึ้นได้จริงในทางปฏิบัติ**

“ภารกิจเร่งด่วนวันนี้ไม่ใช่แค่การรณรงค์เชิงแนวคิด แต่คือการทำให้ **กฎหมายแข็งแกร่ง พร้อมใช้งาน และได้รับการหนุนด้วยงบประมาณและคน** เพื่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนขึ้น”

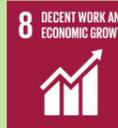
ด้วยเหตุนี้ แนวทางของการผลักดันร่าง พ.ร.บ.เศรษฐกิจหมุนเวียน จึงต้องเน้นการออกแบบกฎหมายที่มีมาตรฐานชัดเจน บังคับใช้ได้จริง และเปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นทางถึงปลายทาง ขณะเดียวกันความท้าทายใหญ่ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือการจัดตั้งกองทุนหรือกลไกเฉพาะ ซึ่งต้องอาศัยการเจรจาอย่างเข้มข้นกับกระทรวงการคลังและหน่วยงานด้านการเงินของรัฐ แม้จะเป็นเส้นทางที่ยาก แต่ประสบการณ์จากกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ชี้ให้เห็นว่าหากสามารถอธิบายเหตุผลและความจำเป็นได้อย่างชัดเจน กลไกเหล่านี้ก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้จริงในท้ายที่สุด

ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับ

#SDG3 สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี

– (3.9) ลดจำนวนการตายและการเจ็บป่วยจากสารเคมีอันตรายและจากมลพิษและการปนเปื้อนทางอากาศ น้ำ และดิน ให้ลดลงอย่างมาก ภายในปี 2573

#SDG8 งานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ

– (8.4) ปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรของโลกในการบริโภคและการผลิตอย่างต่อเนื่อง และพยายามที่จะไม่เชื่อมโยงระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปตามกรอบการดำเนินงานระยะ 10 ปี ว่าด้วยการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนโดยมีประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นผู้นำในการดำเนินการไปจนถึงปี 2573

#SDG9 โครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม และอุตสาหกรรม

– (9.4) ยกระดับโครงสร้างพื้นฐานและปรับปรุงอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรและการใช้เทคโนโลยีและกระบวนการทางอุตสาหกรรมที่สะอาดและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยทุกประเทศดำเนินการตามขีดความสามารถของแต่ละประเทศ ภายในปี 2573

– (9.b) สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยี การวิจัย และนวัตกรรมภายในประเทศในประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงการทำให้เกิดความมั่นใจว่ามีนโยบายสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการนำไปสู่ความหลากหลายของอุตสาหกรรมและการเพิ่มมูลค่าของสินค้า

#SDG11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน

– (11.6) ลดผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมต่อหัวประชากรในเขตเมือง รวมถึงการให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อการจัดการคุณภาพอากาศ การจัดการของเสียของเทศบาล และการจัดการของเสียอื่น ๆ ภายในปี 2573

#SDG12 การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

– (12.2) บรรลุการจัดการที่ยั่งยืนและการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ภายในปี 2573

– (12.4) บรรลุการจัดการสารเคมีและของเสียทุกชนิดตลอดวงจรชีวิตของสิ่งเหล่านั้นด้วยวิธีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตามกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศที่ตกลงกันแล้ว และลดการปลดปล่อยสิ่งเหล่านั้นออกสู่อากาศ น้ำ และดินอย่างมีนัยสำคัญ เพื่อจะลดผลกระทบทางลบต่อสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุดภายในปี 2563

– (12.5) ภายในปี 2573 จะต้องลดการเกิดของเสียโดยให้มีการป้องกัน การลดการแปรรูป เพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ และการนำกลับมาใช้ซ้ำ

– (12.6) สนับสนุนให้บริษัท โดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติและบริษัทขนาดใหญ่ รับแนวปฏิบัติที่ยั่งยืนไปใช้ และผนวกข้อมูลด้านความยั่งยืนลงวงจรการรายงานของบริษัทเหล่านั้น

#SDG14 ทรัพยากรทางทะเล

– (14.1) ป้องกันและลดมลพิษทางทะเลทุกประเภทอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะจากกิจกรรมบนแผ่นดิน รวมถึงขยะในทะเลและมลพิษจากธาตุอาหาร (nutrient pollution) ภายในปี พ.ศ. 2568

#SDG17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

– (17.17) สนับสนุนและส่งเสริมหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาครัฐ-ภาคเอกชน และประชาสังคม สร้างบนประสบการณ์และกลยุทธ์ด้านทรัพยากรของหุ้นส่วน

06

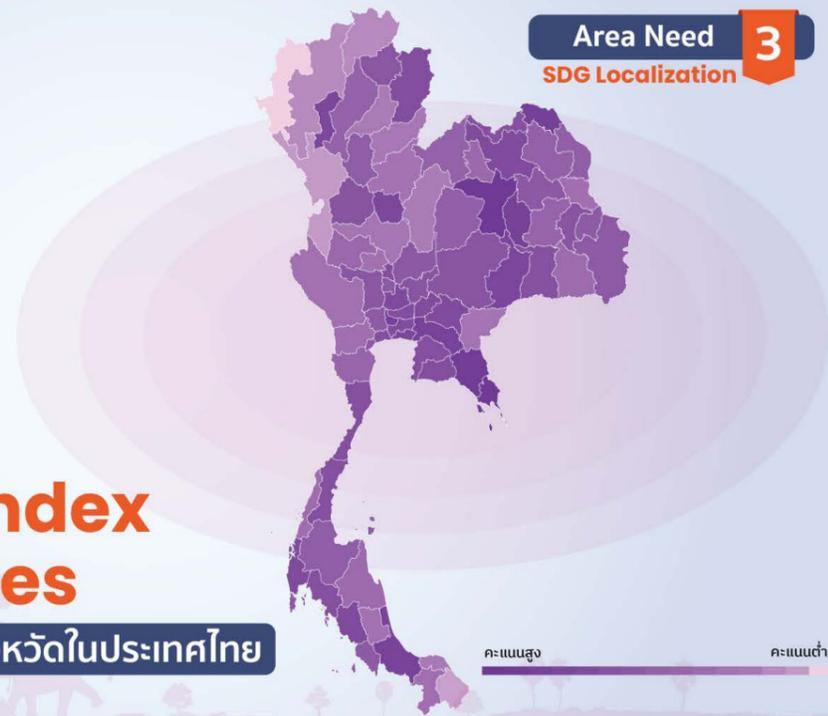
บทความพิเศษ

ข้อค้นพบจากโครงการเด่น
ของ SDG Move ปี 2025Thailand Provincial SDG Index:
Ranks and Scores

อันดับและคะแนน SDG ของจังหวัดในประเทศไทย

Area Need **3**
SDG LocalizationThailand SDG Index
Ranks and Scores

อันดับและคะแนน SDG Index ของจังหวัดในประเทศไทย

ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move) คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จับมือ กับสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และคณะทำงานระดับภาคทั้ง 6 ภาค ได้แก่ เหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ กลาง ตะวันออกใต้ และใต้ชายแดน เผยแพร่ SDG Index ระดับจังหวัดของประเทศไทย โดยข้อมูลชุดนี้เป็นผลจากการวิจัยภายใต้ **โครงการจัดทำแผนบูรณาการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน หรือ “Area Need”** มีเป้าหมายสำคัญเพื่อเป็นฐานข้อมูลตั้งต้นแก่ สกสว. สำหรับวางแผนดำเนินการระบบวิจัย วิทยาศาสตร์ และนวัตกรรม (ววน.) เพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับพื้นที่ โดยไม่ได้สทกบั้งจังหวัดใดเป็นการเฉพาะ

โดยศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move) ดำเนินการร่วมกับเครือข่ายภาควิชาการในภาคต่าง ๆ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 เป็นต้นมา มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาความท้าทายด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ในระดับภาคในแต่ละภาค ซึ่งสะท้อนถึงการบูรณาการบทบาทและความร่วมมือระหว่าง สกสว. และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน

00 ข้อควรทราบก่อนอ่านรายงาน

กระบวนการสำคัญของ Area Need 3 คือการจัดทำ **ดัชนีการพัฒนายั่งยืนระดับจังหวัด** หรือที่เรียกว่า **‘Provincial SDG Index’** ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการวัดและติดตามความก้าวหน้าด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนในแต่ละพื้นที่ ผ่านการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลระดับชาติที่เกี่ยวข้องกับตัวชี้วัดของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนควบคู่กับการวิเคราะห์ช่องว่างของข้อมูล ผ่านกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำเสนอข้อมูลความท้าทายด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน

ระดับภูมิภาคและรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับพื้นที่ ที่จัดทำโดย **ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG Move) คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

การประเมินสถานะเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับจังหวัด ผ่านการใช้ข้อมูลทุติยภูมิในระดับภายในประเทศ (sub-national) เพื่อการประเมินสถานะของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน รายจังหวัดหรือเมืองในประเทศ โดยในต่างประเทศ มีการใช้ SDG Index ในการประเมินระดับเมืองและระดับรัฐมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้นมาในหลายประเทศ ดำเนินการโดยเครือข่าย SDSN Thailand นอกจากนี้ในประเทศไทยยังมีการใช้ข้อมูลทุติยภูมิประเมินสถานการณ์ในประเทศที่สอดคล้องกับ SDGs โดยงานที่สำคัญคืองานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ที่พัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดในปี พ.ศ. 2564 ที่จัดระบบตามแบบ 5Ps (People Prosperity Planet Peace และ Partnership) และงานที่โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ทำร่วมกับสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ในการจัดทำ Provincial SDG Profile ในปี พ.ศ. 2566

การจัดทำ SDG Index ระดับจังหวัด เบื้องต้นเน้นใช้ตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับดัชนีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับสากลเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม หากมีตัวชี้วัดระดับจังหวัดอื่นที่สอดคล้องกับเป้าหมายย่อยของ SDGs แม้ไม่ถูกรวมอยู่ในดัชนีสากล ก็อาจพิจารณานำมาบรรจุเพิ่มเติมได้ **เหตุผลสำคัญคือ การยกระดับคะแนนและสถานะของประเทศไทยในดัชนีสากล จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่สะท้อนสถานการณ์จริงภายในประเทศอย่างครบถ้วน การมีตัวชี้วัดที่เชื่อมโยงทั้งระดับสากลและระดับพื้นที่ จะช่วยให้สามารถระบุปัญหาเชิงพื้นที่ได้ชัดเจนและจะนำมาสู่การแก้ไขปัญหาและพัฒนาสถานะตัวชี้วัดเหล่านั้นต่อไป**

วิธีการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อจัดทำดัชนี มี 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การทบทวนวรรณกรรม (literature review):

ดำเนินการสำรวจและรวบรวมตัวชี้วัดจากแหล่ง ได้แก่ SDG Index, รายงานความยั่งยืนระดับกลุ่มจังหวัด, SDG Profile, และรายงานสถานะตัวชี้วัดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พ.ศ. 2566 จากนั้นจึงทำการคัดเลือกตัวชี้วัดที่เหมาะสม พร้อมกำหนด Proxy Indicator และระบุตัวชี้วัดที่ใช้ในโครงการ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำรายการตัวชี้วัดระดับจังหวัดของประเทศไทยที่มีความสอดคล้องกับตัวชี้วัดของดัชนีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับสากลพร้อมทั้งระบุข้อมูลของตัวชี้วัดทั้งหน่วยงานเจ้าของข้อมูล รอบของการจัดเก็บ และรายงาน

2. การรวบรวมข้อมูล (data collection):

ดำเนินการดึงข้อมูลหรือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลระดับจังหวัดจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมกำหนดกฎเกณฑ์และค่าเป้าหมายต่าง ๆ ข้อมูลดิบตามรายการที่จัดทำไว้ในข้อแรก โดยอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลหลากหลาย เช่น ฐานข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และการประสานงานกับหน่วยงานเจ้าของข้อมูลอื่น ๆ โดยมุ่งเน้นให้ได้ข้อมูลย้อนหลังอย่างน้อย 5 ปี หากสามารถเข้าถึงข้อมูลย้อนหลังตั้งแต่ปี 2558 จะเป็นประโยชน์สูงสุด เนื่องจากช่วยให้สามารถวิเคราะห์และแสดงแนวโน้มของสถานการณ์ได้อย่างชัดเจน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

(data processing and analysis):

รวบรวมข้อมูลตัวชี้วัดลงในเทมเพลตการคำนวณ จากนั้นจึง normalization ค่าข้อมูลให้อยู่ในช่วง 0 ถึง 100 และคำนวณค่าเฉลี่ยตามเป้าหมาย ทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค พร้อมระบุประเด็นท้าทายของแต่ละจังหวัด สำหรับการกำหนดระดับสีของตัวชี้วัด จะใช้กระบวนการทางสถิติในการจัดกลุ่มข้อมูล โดยพิจารณารายการตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย ค่าต่ำสุด และค่าที่ใช้ในการแบ่งระดับสี

01

สถานการณ์ภาพรวมดัชนี SDG ระดับประเทศ

ภาพรวมการบรรลุ SDGs ระดับประเทศของประเทศไทย จากการคำนวณพบว่าประเทศไทยมีคะแนน SDG Index เฉลี่ยที่ 54.34 คะแนน โดยแต่ละจังหวัดมีคะแนนอยู่ในช่วง 62.38 และ 32.74 คะแนน โดยจังหวัดขอนแก่น เป็นจังหวัดที่มีคะแนนสูงสุด มีค่าเท่ากับ 62.38 คะแนน ในขณะที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีคะแนนต่ำที่สุด มีค่าเท่ากับ 32.74 คะแนน

โดยเมื่อพิจารณารายมิติทั้ง 5Ps ตามที่องค์การสหประชาชาติแบ่งเป้าหมาย 17 ข้อ ออกเป็น 5 กลุ่ม พบว่า ในมิติ Planet (มิติด้านสิ่งแวดล้อม) เป็นมิติที่มีคะแนนสูงที่สุด โดยมีคะแนนเท่ากับ 66.58 คะแนน รองลงมาคือ มิติ Peace (มิติด้านสันติภาพและสถาบัน) มีคะแนนเท่ากับ 66.24 คะแนน มิติ Prosperity (มิติด้านเศรษฐกิจ) มีคะแนนเท่ากับ 51.6 คะแนน มิติ People (มิติด้านสังคม) มีคะแนนเท่ากับ 48.21 คะแนน และ มิติ Partnership (มิติด้านหุ้นส่วนการพัฒนา) เป็นมิติที่มีคะแนนต่ำที่สุด โดยมีคะแนน 34.42 คะแนน

จากการวิเคราะห์ภาพรวมดัชนี SDG ระดับประเทศ ทั้ง 6 ภาค สามารถอธิบายรายละเอียด ได้ดังนี้

- **ภาคเหนือ** คะแนนมีการกระจายตัวค่อนข้างหลากหลาย โดยมีทั้งจังหวัดที่มีคะแนนสูง เช่น ลำพูน พิจิตร และจังหวัดที่มีคะแนนต่ำ เช่น แม่ฮ่องสอน ตาก เชียงใหม่ สะท้อนถึงความแตกต่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนในแต่ละพื้นที่
- **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** คะแนนมีการกระจายมีคะแนนเฉลี่ยในระดับภาคที่ใกล้เคียงกับคะแนนเฉลี่ยในระดับประเทศ โดยมีทั้งจังหวัดที่มีคะแนนสูงกว่า 60 คะแนนขึ้นไป เช่น บึงกาฬ ขอนแก่น มหาสารคาม ขณะเดียวกันมีจังหวัดที่มีคะแนนต่ำอย่างผิดปกติเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ศรีสะเกษ มุกดาหาร แต่โดยภาพรวมในทุกจังหวัดมีคะแนนเฉลี่ยที่อยู่ในระดับปานกลาง
- **ภาคกลาง** คะแนนมีการกระจายคะแนนเฉลี่ยในระดับภาคที่สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยในระดับประเทศ โดยมีทั้งจังหวัดที่มีคะแนนสูงกว่า 60 คะแนนขึ้นไป เช่น นนทบุรี ขณะเดียวกันมีจังหวัดที่มีคะแนนต่ำอย่างผิดปกติเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นในภาคกลาง เช่น ชัยนาท แต่โดยภาพรวมในทุกจังหวัดมีคะแนนเฉลี่ยที่อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี กล่าวคือมากกว่า 54 คะแนน
- **ภาคตะวันออก** คะแนนมีการกระจายตัวค่อนข้างใกล้เคียงกัน โดยมีทั้งจังหวัดที่มีคะแนนสูงสุด ได้แก่ ตราด และจังหวัดที่มีคะแนนต่ำสุด ได้แก่ สระแก้ว สะท้อนถึงความยั่งยืนที่แตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่
- **ภาคใต้** คะแนนมีการกระจายค่อนข้างใกล้เคียงกัน โดยมีทั้งจังหวัดที่มีคะแนนสูงอย่างสงขลา ไปจนถึงจังหวัดที่มีคะแนนต่ำ นครศรีธรรมราช สะท้อนถึงความแตกต่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนในแต่ละพื้นที่
- **ภาคใต้ชายแดน** จังหวัดในภาคใต้ชายแดนคะแนนมีการกระจายที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด อยู่ในช่วง 40-50 คะแนน ซึ่งบ่งชี้ว่าภาคใต้ชายแดนยังคงมีช่องว่างในการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้น การกระจายตัวของคะแนนในแต่ละภาคสะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาที่ยั่งยืนระหว่างจังหวัด ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากความแตกต่างในการเข้าถึงทรัพยากร โอกาส และบริการพื้นฐาน ในภาพรวมระดับประเทศ พบว่าจังหวัดที่มีคะแนนต่ำอาจเผชิญกับความท้าทายเชิงระบบที่ซับซ้อน ทั้งข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และความสามารถในการบริหารจัดการ

Area Need
SDG Localization 3

Heat Map

แสดงผล SDG Index ของประเทศไทย

คะแนนสูง

คะแนนต่ำ

02 จังหวัดที่มีคะแนน SDG Index น่าสนใจ

หากพิจารณาตามอันดับและคะแนน พบว่าจังหวัดที่ได้คะแนนมากที่สุด 10 อันดับแรก ประกอบด้วยจังหวัดจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากถึง 4 จังหวัด ได้แก่ อันดับที่ 1 ขอนแก่น (62.38 คะแนน) อันดับที่ 4 บึงกาฬ (60.72 คะแนน) อันดับที่ 5 มหาสารคาม (60.42 คะแนน) และ อันดับที่ 9 บุรีรัมย์ (59.92 คะแนน) ตามมาด้วยจังหวัดจากภาคตะวันออกมีทั้งสิ้น 3 จังหวัด ได้แก่ อันดับที่ 2 ตราด (62.20 คะแนน) อันดับที่ 3 จันทบุรี (61.73 คะแนน) และ อันดับที่ 7 ฉะเชิงเทรา (60.21 คะแนน) ขณะที่จังหวัดจากภาคกลางติดอยู่ในกลุ่มนี้ 2 จังหวัด ได้แก่ อันดับที่ 6 นนทบุรี (60.31 คะแนน) และ อันดับที่ 10 สมุทรปราการ (59.21 คะแนน) ส่วนภาคใต้มีเพียงจังหวัดเดียวเท่านั้นที่ติด Top 10 คืออันดับที่ 8 สงขลา (59.92 คะแนน)

ในทางกลับกัน พบว่าจังหวัดที่ได้คะแนนรั้ง 10 อันดับสุดท้าย ประกอบด้วยจังหวัดจากภาคเหนือมากถึง 8 จังหวัด ประกอบด้วย อันดับที่ 68 นครสวรรค์ (49.58 คะแนน) อันดับที่ 69 อุดรธานี (49.10 คะแนน) อันดับที่ 71 แพร่ (48.86 คะแนน) อันดับที่ 72 เพชรบูรณ์ (48.44 คะแนน) อันดับที่ 73 เชียงราย (45.68 คะแนน) อันดับที่ 74 เชียงใหม่ (45.58 คะแนน) อันดับที่ 75 ตาก (42.84 คะแนน) อันดับที่ 77 จังหวัดแม่ฮ่องสอน (32.74 คะแนน) ส่วนอีก 2 จังหวัดมาจากภาคใต้ชายแดน ได้แก่ อันดับที่ 70 ปัตตานี (48.86 คะแนน) และ อันดับที่ 76 นราธิวาส (41.65 คะแนน)

เมื่อพิจารณาข้อมูลเชิงลึก พบว่าปัจจัยที่หนุนเสริมให้จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้คะแนนติด Top 10 อันดับแรกมากกว่าจังหวัดจากภาคอื่น ๆ เนื่องจากมีความเข้มแข็งในเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับพลังงาน สิ่งแวดล้อม และสันติภาพเป็นหลัก โดยประเด็นที่มีความท้าทายในการดำเนินงาน ได้แก่ พื้นที่เกษตรที่มีการทำการเกษตรแบบยั่งยืน (SDG 2) การตายทารกแรกเกิดอายุน้อยกว่าหรือเท่ากับ 28 วัน (SDG 3) คริวเรือนที่มีน้ำดื่มสะอาด (SDG 6) ปริมาณการใช้ไฟฟ้าภาคครัวเรือนต่อประชากร (SDG 7) การเผาไหม้ในเขตชุมชน (SDG 11) ปริมาณขยะ E-Waste (SDG 12) การปล่อยก๊าซเรือนกระจก ในกระบวนการอุตสาหกรรม (SDG 12) ที่อยู่อาศัยที่ได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติ (SDG 13) ชนิดพันธุ์ต่างถิ่น (SDG 15) พื้นที่บุกรุกป่า (SDG 15) พื้นที่เผาไหม้ในเขตป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ (SDG 15) และ ชนกลุ่มน้อยที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทยต่อจำนวนประชากรแสนคน (SDG 16)

ขณะที่ภาคเหนือเผชิญกับ “ปัญหาและความท้าทายด้านสังคมและเศรษฐกิจ” ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้จังหวัดส่วนใหญ่ในภาคนี้ได้คะแนน SDG Index ในระดับที่น้อย โดยเฉพาะประเด็นที่เป็นความเสี่ยงหลัก ได้แก่ ประเด็นเรื่องคนจน (SDG 1)

Thailand SDG Index Rank and Score

อันดับและคะแนน SDG Index ของจังหวัดในประเทศไทย

ลำดับ	จังหวัด	คะแนน
1	ขอนแก่น	62.38
2	ตราด	62.20
3	จันทบุรี	61.73
4	บึงกาฬ	60.72
5	มหาสารคาม	60.42
6	นนทบุรี	60.31
7	ฉะเชิงเทรา	60.21
8	สงขลา	59.92
9	บุรีรัมย์	59.92
10	สมุทรปราการ	59.21
11	ลำพูน	59.09
12	พิจิตร	58.91
13	ตรัง	58.36
14	พระนครศรีอยุธยา	58.20
15	พังงา	58.20
16	ปราจีนบุรี	58.06
17	อุดรธานี	58.05
18	นครนายก	57.86
19	กรุงเทพมหานคร	57.71
20	ระยอง	57.61
21	ภูเก็ต	57.43
22	น่าน	57.48
23	สิงห์บุรี	57.28
24	สมุทรสาคร	57.15
25	ชุมพร	57.09
26	กระบี่	57.02
27	ชลบุรี	56.94
28	ประจวบคีรีขันธ์	56.92
29	หนองคาย	56.78
30	สุรินทร์	56.74
31	กำแพงเพชร	56.29
32	ยโสธร	56.00
33	นครราชสีมา	55.98
34	สระบุรี	55.70
35	พะเยา	55.95
36	สุพรรณบุรี	55.49
37	ลพบุรี	55.21
38	กาฬสินธุ์	55.19
39	ภูเก็ต	55.07
40	อุบลราชธานี	55.00
41	สมุทรสงคราม	54.93
42	สตูล	54.72
43	อ่างทอง	54.65
44	นครปฐม	54.64
45	อำนาจเจริญ	54.55
46	สุราษฎร์ธานี	54.17
47	สุโขทัย	54.10
48	นครพนม	53.82
49	ชัยภูมิ	53.68
50	สกลนคร	53.52
51	เลย	53.28
52	ลำปาง	53.15
53	ร้อยเอ็ด	52.87
54	เพชรบุรี	52.54
55	อุทัยธานี	52.18
56	หนองบัวลำภู	51.86
57	นครศรีธรรมราช	51.51
58	ศรีสะเกษ	51.33
59	ระนอง	51.26
60	ยะลา	50.75
61	นุกาหาร	50.67
62	ราชบุรี	50.60
63	ชัยนาท	50.40
64	กาญจนบุรี	50.40
65	พิจิตร	50.17
66	พยุหะคีรี	50.16
67	สระแก้ว	49.82
68	นครสวรรค์	49.58
69	อุดรธานี	49.10
70	ปัตตานี	48.86
71	แพร่	48.69
72	เพชรบูรณ์	48.44
73	เชียงราย	45.68
74	เชียงใหม่	45.58
75	ตาก	42.84
76	นราธิวาส	41.65
77	แม่ฮ่องสอน	32.74

ภาวะโภชนาการของเด็กอายุ 0 - 5 ปี (SDG 2) ความชุกของภาวะอ้วน (SDG 2) พื้นที่ทำการเกษตรที่ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ (SDG 2) จำนวนผู้ที่ได้รับการรับรอง GAP ตามโรดพีช (SDG 2) ผู้ป่วยโรคที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางอากาศ (SDG 3) ผลคะแนนสอบ O-NET ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 (SDG 4) ผลคะแนนสอบ O-NET ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 (SDG 4) แรงงานนอกระบบ (SDG 8) การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของครัวเรือน (SDG 9) การผลิตบทความ/งานวิจัยที่เผยแพร่ในฐานข้อมูล Scopus (SDG 9) ความเข้มข้นของ PM 2.5 (SDG 11) ขนส่งสาธารณะ (SDG 9) โรงแรมที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน Green Hotel (SDG 12) และการจัดเก็บภาษีอากรรายจังหวัด (SDG 17)

ทั้งนี้ หากนำผล SDG Index ข้างต้น เปรียบเทียบกับประเด็นความต้องการพัฒนาที่ได้จากเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการนำเสนอข้อมูลความท้าทายด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับภูมิภาคและรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระดับพื้นที่ ซึ่งจัดขึ้นทั้งสิ้น 6 ครั้ง กระจายตามภูมิภาคต่าง ๆ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน 2568 ที่ผ่านมา พบว่าภาคเหนือและภาคกลางเป็นสองภาคที่มีประเด็นความเสี่ยงในผลสรุปสุดท้ายสอดคล้องโดยตรงกับความเห็น/ความต้องการพัฒนาของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากเวทีประชุมปฏิบัติการฯ เกินครึ่งหนึ่งของประเด็นความเสี่ยงทั้งหมดของภาคนั้น ๆ

ความสอดคล้องบางส่วนระหว่างผลดัชนี SDG Index ในขั้นท้ายซึ่งผ่านการวิจัยทั้งกระบวนการทบทวนเอกสารและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความต้องการจากเวทีภูมิภาคดังกล่าวสะท้อนว่าความเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ที่มีความสำคัญทั้งในเรื่องของการช่วยเน้นย้ำถึงความเร่งด่วนของปัญหาในพื้นที่กำลังเผชิญและการมีส่วนร่วมในการกำหนดเจตจำนง ซึ่งช่วยให้ผลการศึกษาและจัดทำดัชนีมีมิติที่กว้างมากขึ้นในเชิงผลกระทบและลึกขึ้นในเชิงข้อค้นพบ

03 บทสรุป

ผลจาก SDG Index ระดับประเทศข้างต้นชี้ให้เห็นว่าแม้หลายจังหวัดจะมีความก้าวหน้าในการพัฒนาและขับเคลื่อนที่สอดคล้องและเป็นประโยชน์แก่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่พบว่ามียังอีกหลายจังหวัดที่คะแนนยังไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของคะแนนเต็ม (100 คะแนน) จึงเป็นโจทย์ที่ต้องไปว่าหน่วยงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องจะสามารถเข้ามาเติมเต็มเพื่อผลักดันให้ดัชนีของพื้นที่ตนเองสูงขึ้นได้อย่างไรบ้าง เพราะหากทำได้ก็จะสะท้อนความก้าวหน้าในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ตรงนั้นไปด้วยในตัว

ทั้งนี้ ในอีก 6 บทความต่อจากนี้ SDG Move จะนำเสนอรายละเอียดของ SDG Index รายจังหวัดตามกลุ่มภูมิภาค พร้อมทั้งเชื่อมโยงให้เห็นในระดับเป้าหมายว่าจังหวัดต่าง ๆ มีความก้าวหน้าหรือท้าทายในเป้าหมายใดเป็นการเฉพาะบ้าง ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติงานระดับพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำไปต่อยอดเชิงนโยบายและการปฏิบัติร่วมกันได้

ดาวน์โหลด รายงานตัวชี้วัดและวิจัยได้ที่

07

บทส่งท้าย

Positioning Statement
ขององค์กรเพื่อตอบสนองวาระ 10 ปี

บนเส้นทางสู่ปี 2030 นับตั้งแต่การประกาศวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนในปี 2015 ประเทศไทยได้เดินทางมาไกลอย่างมีนัยสำคัญ เรามีความโดดเด่นอย่างยิ่งในด้านระบบหลักประกันสุขภาพที่ครอบคลุมและการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานพื้นฐานที่ทั่วถึง ทั้งไฟฟ้า ประปา และการคมนาคมควบคู่ไปกับการเติบโตของเศรษฐกิจดิจิทัลและการมีส่วนร่วมของแรงงานหญิงที่เข้มแข็ง ซึ่งสะท้อนถึงความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรในภาพรวม ความสำเร็จเหล่านี้สะท้อนผ่านระดับดัชนี SDG Index ปี 2025 ที่จัดให้ไทยอยู่ในอันดับต้นของเอเชียและอาเซียนอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จเชิงสถิตินี้มีแง่มุมที่ต้องพิจารณาอย่างระมัดระวังใน 2 ประการสำคัญ ดังนี้

ประการแรก:**ระยะทางที่เหลือคือความท้าทายเชิงโครงสร้าง**

คะแนน 75.34 จาก SDG Index ในปีล่าสุดเปรียบเสมือนว่าเราเดินมาได้แล้ว 3 ใน 4 ของระยะทาง ทว่า 1 ใน 4 ที่เหลือนั้นคือ “เส้นทางที่ยากลำบากที่สุด” เพราะเป็นประเด็นที่ต้องอาศัยการบูรณาการข้ามศาสตร์ การรื้อฟื้นโครงสร้างและการเปลี่ยนผ่านพฤติกรรมในระดับฐานราก ซึ่งเรามักพบแนวโน้มที่ถดถอยในมิติเหล่านี้ เช่น วิกฤตมลพิษ PM2.5 ปัญหาคอร์รัปชัน สิทธิแรงงาน เสรีภาพสื่อ ตลอดจนขีดความสามารถในการจัดเก็บภาษีและระดมทุนเพื่อการพัฒนา

ประการที่สอง:**ช่องว่างระหว่าง “ปริมาณ” และ “ความลึก” (Scale vs. Depth)**

ตัวชี้วัด SDGs มักวัดผลลัพธ์ในเชิงปริมาณ (Scale) ว่ามีผู้ได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงใด แต่บ่อยครั้งที่ตัวชี้วัดเหล่านั้นไม่สามารถสะท้อน “ความลึก” (Depth) หรือรายละเอียดเชิงคุณภาพได้ ตัวอย่างที่ได้ชัดเจนคือ สัดส่วนผู้ถูกคุมขังระหว่างรอการพิพากษา (unsentenced detainees) ของไทยที่แม้จะมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับสากล แต่ตัวเลขนี้กลับไม่ได้บอกลำเอียงถึงความยุติธรรมในกระบวนการตัดสินหรือการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่แฝงอยู่ซึ่งในมิติความเป็นธรรม แม้มีการละเมิดเพียงกรณีเดียว ก็ถือเป็นเรื่องร้ายแรงที่ประเทศต้องตระหนักถึง

ด้วยเหตุนี้ SDG Move จึงขอกำหนดจุดยืนสำคัญเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในช่วง 5 ปีสุดท้าย และเตรียมพร้อมสู่วาระหลังปี 2030 ผ่าน 4 ยุทธศาสตร์หลัก ดังนี้

1. การสื่อสารความรู้เรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง (Enduring Commitment to Sustainable Development)

เรา仍将คงขับเคลื่อนการสื่อสารและสร้างความเข้าใจในประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างเข้มข้นต่อไป ภายใต้ความเชื่อที่ว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” คือภารกิจระยะยาวที่กว้างขวางและลุ่มลึกเกินกว่าจะจำกัดอยู่เพียงภายใต้ตัวชี้วัดหรือกรอบเวลาของ SDGs ในวาระ 2030 เท่านั้น ดังนั้น แม้โลกจะก้าวเข้าสู่วาระการพัฒนาชุดใหม่หลังปี 2030 ศูนย์ฯของเราจะยังคงทำหน้าที่เป็น “สะพานความรู้” ที่มั่นคง เพื่อส่งมอบข้อมูลที่เป็นระบบในประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป โดยจะขยับไปสู่การเชื่อมโยงกับกรอบวาระใหม่ของโลกอย่างเท่าทัน เพื่อให้สังคมไทยมีรากฐานทางปัญญาที่พร้อมรับมือความเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืนภายใต้คติ “เชื่อมไทย เชื่อมโลก”

2. การมุ่งเน้นประเด็นวิกฤต (Targeted Focus on Challenges)

เราจะยกระดับการทำงานเชิงลึกใน 6 มิติสำคัญที่เป็นคอขวดของการพัฒนาไทย ได้แก่

- การปฏิรูประบบเกษตรและอาหารยั่งยืน (การผลิตทางการเกษตรและโภชนาการ)
- เศรษฐกิจที่เป็นธรรมและยั่งยืน (พลังงานสะอาด การเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรม และสิทธิแรงงาน)
- การยกระดับสุขภาวะและศักยภาพมนุษย์ (โดยเฉพาะการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองโลก)
- การเร่งรัดการจัดการสภาพภูมิอากาศ (Decarbonization & Adaptation)
- การปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศ (ประเด็นที่เชื่อมโยงกับ Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework :GBF)
- การเสริมสร้างธรรมาภิบาลและกลไกขับเคลื่อนภาครัฐ

3. การเป็นผู้สนับสนุนเชิงระบบ (Systemic Enabler)

เราจะทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละสาขา โดยวางตัวเป็น “Platform” สนับสนุนผ่านกลไกเชิงระบบ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการข้อมูลตัวชี้วัดที่แม่นยำ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมข้ามภาคส่วน การเสริมสร้างศักยภาพของผู้เล่นสำคัญ และการผลักดันกลไกทางการเงินเพื่อการพัฒนาในประเด็นต่าง ๆ

4. การร่วมกำหนดวาระโลก (Global Agenda Shaper)

SDG Move จะทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการพาประเทศไทยไปมีส่วนร่วมกำหนดวาระการพัฒนาหลังปี 2030 ในระดับนานาชาติ เพื่อให้ความท้าทายของไทยถูกรับรู้เป็นส่วนหนึ่งของวาระโลก และเพื่อให้คนไทยรู้สึกถึง “ความเป็นเจ้าของ” (Ownership) ในเป้าหมายการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

SDG Move พร้อมทั้งจะเดินเคียงข้างทุกภาคส่วน เพื่อเปลี่ยน 1 ใน 4 ของระยะทางที่ยากลำบากนี้ ให้เป็นรากฐานที่แข็งแกร่งสำหรับอนาคตของคนไทยทุกคน

08

เกี่ยวกับโครงการ

National SDG Knowledge Hub และผู้สนับสนุน

กิจกรรมการสื่อสารในฐานะ ศูนย์องค์ความรู้ระดับชาติ ด้านเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ “National SDG Knowledge Hub” ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรวบรวม องค์ความรู้ พื้นที่แลกเปลี่ยนข้อมูล และกลไกสนับสนุน การตัดสินใจเชิงนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการ ของประเทศ โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือเพื่อ เชื่อมโยงนโยบายและสังคม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของ ประเทศไทย ประจำปี 2025 ซึ่งดำเนินงานร่วมกับ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โครงการนี้มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างการรับรู้และความ เข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมถึง แนวทางพื้นฐานสำหรับการนำ SDGs ไปประยุกต์ใช้ใน ระดับบุคคล ภาคประชาสังคม ภาครัฐ และผู้ปฏิบัติงาน เชิงประเด็นต่าง ๆ

ในปี 2025 ความสำคัญของโครงการมุ่งเน้นไปที่การยก ระดับความเข้มแข็งด้านการสื่อสารองค์ความรู้ การติดตาม สถานการณ์ และการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ SDGs เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายตั้งแต่เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน ไปจนถึงประชาชนทั่วไป สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ที่จำเป็นได้สะดวกยิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีชุดข้อมูลให้เลือกติดตามตามความสนใจและสอดคล้อง กับพฤติกรรมการรับสื่อของแต่ละกลุ่มอย่างเหมาะสม